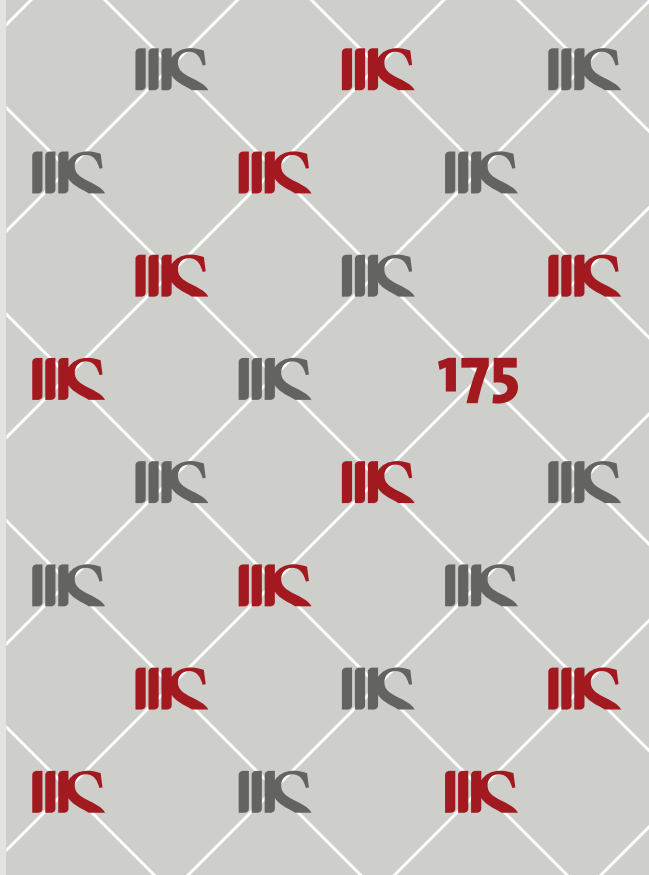

Anja Pohončowa
Theresa Jacobsowa
Ines Kellerowa
wud.

Mały rjad Serbskeho instituta Budyšin
Kleine Reihe des Sorbischen Instituts Bautzen

38

Serbski Sorbisches
institut Institut

Wědomosć za wšitkich
Maćica Serbska · Maćica Serbska
po 1990

Mašica Serbska
Mašica Serbska

Kooperaciski partner Kooperationspartner

Serbski Sorbisches
institut Institut

© 2024 **Serbski institut Budyšin**

Sorbisches Institut Bautzen
Dwórnišćowa 6 · Bahnhofstraße 6
D-02625 Budyšin · Bautzen
T +49 3591 4972-0
F +49 3591 4972-14

www.serbski-institut.de
si@serbski-institut.de

Redakciska rada Redaktionsrat

Theresa Jacobsowa,
Lubina Malinkowa

Korektorat Korrektorat
Sonja Wölkowa

Wuhotowanje Gestaltung
Ralf Reimann, Büro für Gestaltung,
Bautzen

Čišć Druck
Union Druckerei Dresden GmbH
ISBN 978-3-948166-88-5

Založba
za serbski lud
Stiftung
für das sorbische
Volk

*Serbski institut spěchuje so wot Založby za serbski lud,
kotraž dóstawa lětnje přiražki z dawkowych srědkow na
zakładže hospodarskich planow, wobzamknjenych wot
Zwjazkowego sejma, Krajneho sejma Braniborskeje a
Sakskeho krajneho sejma.*

*Das Sorbische Institut/Serbski institut wird gefördert
durch die Stiftung für das sorbische Volk/Založba
za serbski lud, die jährlich auf der Grundlage der
beschlossenen Haushalte des Deutschen Bundestages,
des Landtages Brandenburg und des Sächsischen
Landtages Zuwendungen aus Steuermitteln erhält*

Anja Pohončowa
Theresa Jacobsowa
Ines Kellerowa
wud.

Wědomosć za wšitkich

Maćica Serbska · Mašica Serbska
po 1990

Zběrník mjezynarodneje konferency
WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN ·
WĚDU ŠYRIŠ składnostnje 175. róčnicy
załoženja Maćicy Serbskeje 25. a
26. nowembra 2022 w Budyšinje

Strona Wobsah

- 6 Předstowo
8 *Anja Pohončowa*
 Wotewrjenje konferency

Předstawizny

- 10 *Lubina Malinkowa*
 August Hermann Francke – Maćicar, tibetologa, dobroćel Serbskeho muzeja
18 *Hartmut S. Leipner*
 Dolnoserbska Mašica Serbska a statkowanje duchownych
24 *Piotr Pałys*
 Położenje zakladneho kamjenja za nowy Serbski dom 24. awgusta 1947 –
 wjeršk powójnskeho Maćičneho skutkowanja. Přeběh a wothłós

Wozrodženje a mjezynarodne styki

- 36 *Petr Kaleta*
 Wědomostne a kulturne počahi Maćicy Serbskeje z Towarstwom přećelow
 Łužicy spočatk 21. lětstotka
40 *Tadeusz Lewaszkiewicz*
 Róla Maćicy Serbskeje při budženju narodneho wědomja, při wuwijanju
 serbskeju rěčow a serbskeje kultury na pozadku džěławosće druhich
 słowjanskich Maćicow
47 *Jurij Łuščanski*
 Maćica Serbska a mjezynarodne styki po wožiwjenju 1991
59 *Jan Malink*
 Wožiwjenje Maćicy Serbskeje 1990/91

Skutkowanje Maćičnych cyłkow

- 70 *Pěťš Šurman*
 K statkowanju Mašice Serbskeje w Dolnej Łužycy. Jeje wósebnosći
 a splešnosći z Górnej Łužycy
87 *Edmund Pjech*
 Nawjazanje na tradicije? Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 1990tych lětach
 a we Weimarskej republice w přirunowanju
95 *Trudla Malinkowa*
 K skutkowanju stawizniskeje sekcije w lětach wot 1991 do 2023
105 *Roland Marti*
 Rola stareje Maćice / Mašice pši wuwišu pšawopisa serbskeju rěčowu

- 113 *Sonja Wölkowa*
Wožiwjenje Hornjoserbskeje rěčneje komisije po přewróće 1989/90 a jeje
džěławosć w zańdženych třoch lětdžesatkach
- 119 *Fabian Kaulfürst*
Statkowanje Dolnoserbskeje rěčneje komisije w slědnych 30 lětach
- 128 *Theresa Jacobsowa, Ines Kellerowa*
Sekcija ludowěda/muzejownistwo w Maćicy Serbskej po 1989/90 –
dohlady a wuhlady
- 138 *Měrko Šofta*
Sekcija hudźba w Maćicy Serbskej – přehlad džěławosće
- 148 *Trudla Malinkowa*
Prócowanja Maćicy Serbskeje wo serbske pomniki

Wužadanja do přichoda

- 166 *Anja Pohončowa*
Skutkowanje Maćicy Serbskeje po wožiwjenju 1990/91 – wrócozhladowanje
a perspektiwy
- 177 *Měto Nowak*
Symboliska ideelna domownja, aktiwny wědomnostny głos abo projektowa
nosarčka? Input za diskusiju k (nje)trjebnosći Maćice Serbskeje w 21. stolěšu

Narěče na jubilejnym zarjadowanju 175lětneho wobstaća 30. apryla 2022

- 182 *Jan Malink*
- 183 *Pěťš Šurman*
- 185 *Jurij Łušćanski*
- 187 *Anja Pohončowa*

Dodawk

- 190 Bibliografiski přehlad Maćicy Serbskeje mjez 1991 a 2023
- 194 Zapis awtorkow a awtorow

Předstowo

Składnostnje 175. róčnicy založenja Maćicy Serbskeje wotmě so 25. a 26. nowembra 2022 w Budyškim Serbskim domje konferenca pod hesłom »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŠ. Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 20./21. lětstotku«, kotruž wuhotowa Maćica Serbska w kooperaciji ze Serbskim institutom. W lěće 1997 wozjewi tehdyši předsyda Maćicy Serbskeje dr. Měrćin Völkel přehlad wo jeje stawiznach (Trać dyrbi Serbstwo, Budyšin 1997), w kotrymž so na čas hač dosrjedź 20. lětstotka koncentrowaše. Tohodla měješe na aktualnej konferency dźělawasć Maćicy Serbskeje po jeje wožiwenju w srjedźišću stać.

Po politiskim přewróće 1989/90 angažowachu so mnozy Serbja za přetworjenje a wobnowjenje towaršnostneho žiwjenja we Łužicy. W zwisku z njewěstym přichodom Instituta za serbski ludospyt, kotryž bě wot 1951 sorabistske sledźenja dowójnskeje Maćicy Serbskeje w institucionelnej formje dale wjedł, jewješe so wot nalěča 1990 myslička, Maćicu Serbsku reaktiwizować. Nazymu samsneho lěta wožiwi horstka zajimowanych ludźi Maćicu Serbsku. Woni wuzwolichu nachwilne předsydstwo, nadźělachu wustawki a spřihotowachu přenju hłownu zhromadźiznu, kotraž wotmě so 2. apryla 1991. Tohodla jewitej so, hdyž rěčimy wo wožiwenju Maćicy Serbskeje, husto lětoličbje 1990 a 1991.

Rezonanca na próstwu wo přinoški bě sylna, na to wuwity program ze 16 přednoškami bě interdisciplinarny a z referentkami a referentami z tu- a wukraja wobsadzeny. W přednoškach njebě jenož narok, do stawiznow hladać a w archiwach hrjebać, ale tohorunja wosobinske nazhonjenja Maćicarjow zapřijeć a naposledk zhromadnje do přichoda hladać a so prašeć: Kak chce Maćica Serbska w přichodze skutkować? Što je móžno a što nic? Hdze su hranicy čestnohamtskeho skutkowanja džensa porno 1990tym lětam? Wšitke referaty so delnjo- abo hornjoserbsce přednjesechu.

Zběrník wobjimuje 19 přinoškow, kotrež wěnuja so přewažnje časej wožiwenja Maćicy Serbskeje a dźělawasći wubraných sekcijow kaž tež Hornjo- a Delnjoserbskeje rěčneje komisije a pomnikoweho wuběrka. Jedyn přinošk zhladuje do zažnych stawiznow Maćicy Serbskeje. Dodali su so nimo toho přehłady organizowanych zarjadowanjow a ponowjených resp. postajených pomnikow kaž tež ilustracije a za kontekstualizowanje krótké informacije k awtorcam a awtoram. Dodali su so wyše toho narěče něhdyšich předsydow a nětčijeje předsydky Maćicy Serbskeje a Maćicy Serbskeje na wosebitej swjatočnosći za čłonow Maćicy Serbskeje 30. apryla 2022 w hosćencu Burghof w Budyšinje.

Wosebitosć a zdobom wužadanje předležaceho zběrnika běše wšelakorosć tekstowych družinow. Tak wobsahuje zběrník wědomostne kaž tež popularnowědomostne přinoški. Dale bě wjetšina přednošowacych mjez tehdyšimi akterami. Tohodla su wotpowědne teksty hustodosć dokumentacija na zakładze swójskich archiwow a dopomjenkow. Zestawa wotbłyšćuje tuž zdžěla selektivne dopomjenki, při čimž so subjektiwne měnjenja tu a tam akcentuja. Za lěpše čitanje rozsudži so redakcija za wužiwanje znateje skrótsenki MS za Maćicu Serbsku. W hornjoserbskich tekstach steji tuta skrótsenka za »Maćicu Serbsku« a jeli dže wo delnjoserbski wot rjad, wupisa so »Maćica Serbska«. W delnjoserbskich tekstach postupuje so nawopak.

wobraz 1 Referentki a referenća mjezynarodneje konferency WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŠ, 25. nowembra 2022, foto Mačij Bulank

Hladajo na zaměr konferency a zdom towarstwa, na tři lětdziesiątki wróćo zhladujo so přichodej přiwobroćić a so prašeć, dokal měta Mačica Serbska kročić, twori předležacy zběrník dobry zakład za dalšu diskusiju. A tuta diskusija je so hakle zahajiła. Njeh so něšto hiba, njeh pohnuja přinoški w zběrniku k dalšemu rozmyslowanju wo wuznamje a skutkownosći Mačicy Serbskeje srjedz dalšich serbskich institucijow.

Theresa Jacobsowa, Ines Kellerowa, Anja Pohončowa

Budyšin, w awgusće 2024

Wotewrjenje konferency

Lube Maćicarki a koleginy, lubi Maćicarjo a kolegojo – česćeni hosćo!

Lětsa woswjeći najstarše serbske towarstwo, Maćica Serbska, 175. róčnicu swojeho (do)załoženja. Na to smy jako towarstwo hižo z wosebitej swjatočnosću za našich člonow bjezposrědnje po hłownej zhromadźiznje 30. apryla 2022 spominali. Wosebity jubilej pak nima so jenož za zawrjenymi durjami woswjećić, ale tohorunja zjawnje a za wšitkich zajimcow widžomnje. A što by so lěpje za wědomostne towarstwo hodžało, hač konferenca? Z tym nawjazujemy do wěsteje měry na woswjećenje 150. róčnicy załoženja našeho towarstwa 1997. Hinak pak hač tehdyša konferenca stajimy lětsa skutkowanje MS w času po jeje wožiwjenju 1990/91 do srjedžišća, potajkim w zaštych 31 lětach. Čehodla?

Tam a sem je wažne a třebne wróco zhladować na to zašće a docpěte – nic, zo bychmy so sami wuchwalowali, ale w tym padže skerje, zo bychmy analizowali a zwěšćili, što je džěławosć MS w zaštych třoch lětdžesatkach wučiniła a što je pod kotrymi wuměnjajemi zdokonjała. Tole by móhło a snano tež dyrbało zakład być za to, hdyž so prašamy, dokal chce MS w přichodze hić. Wěm, zo su mnozy referenca za přihtowanje swojeho přednoška w starych aktach hrjebali. Tole bychy móhli tež naši potomnicy z dosć wulkim wotstawkom činić. Lěpšina za mnohich tu přitomnych pak je, zo běchu pódla – při samym wožiwjenju towarstwa abo w přerich lětach po tym; mnozy hač do džensnišeho. Woni chowaja we sebi přidatnu wědu wo wšelakich pozadkach, kotruž sej ze žaneje akty wučitać njemóžemy. To wotewrja nam přidatnu, nutřkownu perspektiwu.

Konferenca pod titlom »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŠ« je zhromadne zarjadowanje MS a Serbskeho instituta. Džakuju so na tutym městnje Serbskemu institutej za podpěru. Wuzběhnyć chcu tež finacielne spěchowanje konferency přez Załožbu za serbski lud. Přēju nam přijomnu džěłowu atmosferu, wěcowne diskusije a mjenzobnu wuměnu kaž tež zajimawe rozmołwy.

wobraz 2 Předsydka MS Anja Pohončowa při wotewrjenju konferency, 25. nowembra 2022, foto Maćij Bulank

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

Představizny

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

August Hermann Francke – Maćicar, tibetologa, dobroćel Serbskeho muzeja

Składnostnje 75. róčnicy založenja MS w léče 1922 přewza Ota Wićaz nadawk swjedženskeho přednoška. W tutym wěnowaše so serbskemu ludowemu basnistwu, kotrež, tak Wićaz, cyle w skutkowanju bratrowskeje jednoty w Serbach korjeni. Z tym nawjaza zdobom na 200lětny jubilej Ochranowa, kiž so w samsnym léče swjećeše (Malinkowa 2022).

Składnostnje 175. róčnicy založenja MS a 300lětneho jubileja Ochranowa chcu tež ja w tutym nastawku na wuske počahi mjez Serbami a bratrowskej jednotu pokazać. Na slědach Oty Wićaza steji w srjedžišću přinoška Maćicar, tibetologa a dobroćel Serbskeho muzeja prof. August Hermann Francke.

Wučer w Małym Wjelkowje – šuler serbšćiny

August Hermann Francke narodži so 5. nowembra 1870 w Gnadenfreiju, džensa Piława Górna w Pólskej.¹ Městačko slušese k šleskim sydlišćam bratrowskeje jednoty a tež swójba Francke bě jeje sobustaw. Pućowansko-misionarsku žilku bě August Hermann wot džěda Christiana Friedricha zdžědžił, kiž bě jako misionar w Južnej Africe skutkował. Byrnjež mjeno to sugerowało, njebě misionar Francke z Augustom Hermannom Francku, založitelom Franckowych wustawow w Halle nad Solawu, přiwuzny. Pietizmej a misioniskemu hibanju pak bě runje tak kaž wony přichileny. Po wuchodženju šule wopyta Francke wučerski a misioniski wustaw w Niskej, hdžež so na službu w bratrowskej jednoće přihotowaše.

Prěnje wučerske městno nastupi jutry léta 1891 na hólčim wustawje w Małym Wjelkowje. Wjetšina tamnišich chowancow bě so w zamórskich kónčinach narodžiła a bu wot staršeju-misionarow w starobje šěsć abo sydom lět na wukubtanje do Małeho Wjelkowa póslana (Motel 2013). Mjez Franckowymi šulerjemi bě tež Hans-Windekilde Jannasch, wnučk serbskeho misionara Jana Awgusta Měrcinka. Wjacore strony w swojich dopomnjenkach wěnuje Jannasch swojemu wučerjej, kiž wědžeše šulerjow z njekonwencionalnymi metodami zahorić a jim ze swojej přichilnosću domiznu stworić (Jannasch 1970: 105–109).

Francke pak njebě jeno wušikny kubtar, ale tež rěčnje nadarjeny. Hižo w Małym Wjelkowje zaběraše so ze wšelakimi rěčemi. Dokelž njemóžeše sej wot snadneje wučerskeje mzdy wotpowědne knihi kupić, wotpisowachu šulerjo na přikład sanskritowe teksty abo fonetiske džěta za njeho. Tež žiwa dwurěčnosť we wokolinje Małeho Wjelkowa jeho zajimowaše, kaž jeho šuler Hans-Windekilde Jannasch rozprawješe: »Damals fesselte ihn die in unserer Gegend noch lebendige Sprache der Wenden. So lernte er Wendisch und belustigte uns ab und zu, indem er in der geheiligten Stille [der Lernzeit] seltsame Zischlaute von sich gab. Beim Ausgang aber bat er seine »Helden«: »Fangt mir ein Wendenweib ein! Worauf wir uns auf die erste beste Bauersfrau stürzten, die vom Markt aus der Stadt kam, ihr die Körbe abnahmen und sie zu Francke

wobraz 3 August Hermann Francke 1870–1930, *Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0*

zerrten. Dann hörten wir ehrfurchtsvoll zu, wie er tatsächlich Wendisch mit ihr sprach und sich von ihr verbessern ließ.« (Jannasch 1970: 107). Dale zhonimy, zo bě Franckowj »prěni »wučer« serbsčiny [...] frizer Lorenc z Wulkeho Wjelkowa. Pozdžišo wučese jeho wučer Beyer z Bobolc serbsku rěč. We wustawje w Małym Wjelkowje rěčeše z kuchinskej holcu serbsce.« (bjez awtora 1989: 7) Tola Franckowj zajim za Serbow a jich rěč njewobmjezowa so jeno na wjesny kontekst. Wot lěta 1891 wobdželeše so na wučerskim wustawje w Budyšinje na hodžinach serbsčiny a bě skónčnje »derje serbski nawuknył« (přispmnjenje redaktora k nastawkej Šewčika 1907: 142).

Čłon Maćicy a »zakładnik Serbskeho doma«

Francke nawjaza spěšnje styki k byrgarsko-narodnym kruham w Serbach. Hižo w lěće 1894 zastupi do MS. Dalokož hođi so to z lisćinow čłonow zwěšćić, je Francke hač do lěta 1922 prawidłownje lětne přinoški za MS płaćić (Muka 1897: 38; 1923: 11). Prawdžepodobnje bě hač

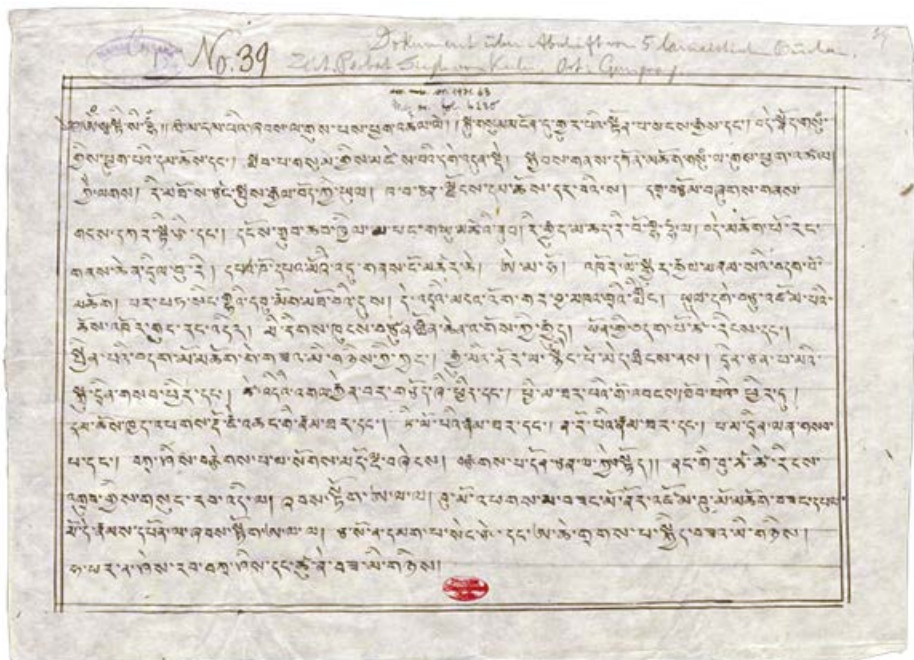
do swojeje smjerće w lěće 1931 čłon MS, byrnjež jenož hišće zrědka we Łužicy přebywał.

W Časopisu Maćicy Serbskeje mjenuje so Francke »zakładnik M.S.« abo tež »zakładnik »Serbskeho doma« (ČMS 1907: 93 a 142). Tutón čestny titul spožči so wosobinam, kiž běchu 100 abo wjace hriwnow za twar Maćičneho doma darili (Muka 1897: 65). Hač pak je Francke woprawdže tajku wysoku sumu za Serbski dom darił, njeda so hižo dokładnje zwěšćić. Tak njejewi so jeho mjeno na přikład w darićelskej lisćinje z lěta 1897. Wěmy wot Hansa-Windekilde Jannascha, zo Francke z niskej wučerskej mzdu lědma wuńdže. Tež w pozdžišich lětach jako misionar měješe snadne dochody. Móžno tuž, zo počahuje so čestny titul na Franckowu tibetsku zběrku, kiž je Serbskemu muzejej darił a kiž měješe so za runohódnju z wulkim pjeněžnym darom.

Misionska služba w Tibeće

Po štyrjoch lětach w Małym Wjelkowje delegowaše bratrowska jednota Francku w lěće 1895 na college do Fairfielda w Jendźelskej, zo by so na misionsku službu w Tibeće přihotował. W měrcu 1896 bu w domjacym Gnadenfreiju na diakona ordinowany a poda so krótko po tym na puć do zapadneho Tibeta. W lěće 1897 woženi so z Annu Theodoru Weitz, z kotrejž

1 K biografiji Francki powšitkownje hlej Walravens/Taube 1992: 15–21.

wobraz 4 Tibetski rukopis ze zbirki MS, Statna biblioteka w Berlinje – załožba »Preußischer Kulturbesitz«, Wotrjad za orient

bě so hižo w Małym Wjelkowje slubił. Tři dźěci so mandželstwu narodžichu. Při pisanskich a přetožowarskich dźělach bě jemu mandželska, kiž bě jara derje tibetsce nawuknyła, wažna zepěra a sobudželaćerka (Walravens/Taube 1992: 21–22).

Francke skutkowaše na wšelakich městnach w zapadnym Himalaja, mjez druhim w městačku Leh, kiž leži 3506 m nad mórskéj hladžinu a słuša k najwyše ležacym městam swěta. Ze swojim zajimom za jeho wobdawacy swět a kulturu sta so Francke w běhu krótkeho časa z wuběrny m znajerjom tibetskich dialektow, stawiznow a nabožiny. Dwójce bu prašany, so na slědźerskej wuprawje po Tibece resp. Himalaja wobdželić. Runje na spočatku 20. lětstotka bě zajim za Tibet jara wulki, wšak wobhladowaše so Tibet jako pradomizna tak mjenowanych »Aričanow«. Francke zaběraše so mjez druhim intensiwnje z buddhizmom a předbuddhistiskimi nabožnymi tradicijemi. Swoje dopóznaća wozjewješe w nastawkach a knihach, kiž su hač do džzensnišeho swoju płaćiwosc wobchowali (Hahn 1992). Nimo toho wobdželi so Francke na přetožku biblije do klasiskeje tibetšćiny. Wosebje pak přetožowaše Swjate pismo do wšelakich tibetskich dialektow. Dale załoži přenju nowinu w tibetskej rěči, zběraše a wudawaše starodawne pisomne žórła a poda artefakty tibetskeje kultury do muzejow a bibliotekow w Berlinje, Lipsku, Londonje, Mnichowje, Ochranowje a Budyšinje (Walravens/Taube 1992: 17–21).

W lěće 1911 spožči Wróclawska uniwersita składnostnje swojeho 100lětneho wobstaća Augustej Hermannej Francke titul čestneho doktora, wo čimž tež wšelake serbske medije rozprawjachu. Mjez druhim gratulowaše jemu Misionski Posoť: »Přejemy jemu, kiž ma wulke

zastužby wo misionstwo, wo wědomosć a tež wo naš serbski muzej, k žadnemu wuznamjenjenju z wutroby wšo zbožje!» a wuzběhny, zo je Francke »naš krajan a dobroćel našeho serbskeho muzeja« (Misionski Posoť 1911: 144; podobnje Łužica 1911: 67).

Po Prěnjeje swětowej wójnje wosta Francke w Němskej. W léće 1922 habilitowaše so w Berlinje a přewza slědźerske nadawki na tamnišej uniwersiće. Přez wospjetnu wójnsku jatbu a dołholětny přebytk we wysokohórskiej klimje wostabjeny, zemře August Hermann Francke hakle 50lětny 16. februara 1930 w Berlinje. Pochowany bu na kěrchowje tamnišeje bratrowskeje jednoty. Jeho narowny kamjeń je džensa hišće na pohrjebnišću w Berlinje-Rixdorfje přistupny.

Tibetska stwa w Małym Wjelkowje

Dokež Anna Theodora Francke hrbu wysokohórsku klimu jenož ćežko znjese, přebywaše swójba w lětach 1904/05 a 1908/09 na dowolu w Małym Wjelkowje. Při tutej składnosći zarjadowa August Hermann Francke spočatk lěta 1905 w Małowjelskowskej korčmje mały tibetski muzej. Maria Heyde, džowka serbskeje misionarki Marije Hartmann rodž. Lobakojc z Turnowa, zapisa 11. februara 1905 do swojeho dženíka: »[Wir] beschauen ihr ›Francke's Museum‹ d. h. viele interessante Indische besonders tibetische Sachen welche sie in einem gemieteten Stübchen im Gasthof ausgestellt haben. Es ist dieses auch Francke's Arbeitsstübel.«² Heyde, kiž bě sama přez štyri lětdžesatki w Tibeće skutkowała a slušeše k najlěpšim znajerjam tamnišich řečow a dialektow, wědžeše tuž wustajene eksponaty derje zarjadować.

Darićel Serbskeho muzeja

W léće 1907 dari August Hermann Francke nahladnu ličbu indisko-tibetskich objektow a wšelakich pismow do Serbskeho muzeja (Francke 1907, Šewčik 1907: 141–142).³ Prawdžepodobnje běchu někotre z nich tež hižo w Małym Wjelkowje wustajene a Francke přewostaji je před swojim nawrótom do Tibeta Serbskemu muzejej. Dohromady jedna so wo 125 objektow a 24 dokumentow, kotraž wopřijimuja zdžela wjacore džesatki stronow. Njewšědný dar pokaza, kak hłuboko bě Francke ze Serbami a jich prócowanjemi wo Serbski dom a narodny muzej zwjazany. By móhł tibetsku zběrku tež Budyskemu měščanskemu muzejej, Ochranowskemu muzejej abo wustawej w Niskej darić. By móhł zběrku tež w Małym Wjelkowje wostajić, wšako wobsedžeše tamniši hólci wustaw domjacy muzej, w kotrymž chowachu eksponaty z cyłego swěta. Město toho je Francke ze swojim prestižnym darom sydom lět do toho załoženy Serbski muzej a 1904 zjawnosći přepodaty Serbski dom podpěrał a takrjec wuznamjenił. Wo tym tež němsku zjawnosć z wobšěrnym nastawkom w Bautzner Anzeiger (1907: 144) informowaše, nastawk so pozdžišo do serbšćiny přetoži a w Časopisu Maćicy Serbskeje (1907: 93–97) wozjewi. W nim wopisuje darjene dokumenty, zjima wobsah a zarjaduje je do stawizniskeho konteksta.

Polu darjenych dokumentow jedna so zwjetša wo rukopisne chroniki w tibetskej řeči abo w řeči urdu, kotraž wobjednawaja tibetske stawizny. Nimo toho wobsahuje zběrka wopisma kaž tež wotpiski melodijow a spěwow. Najstarše dokumenty pochadžeja něhdže z 17. lětstotka.

2 Unitätsarchiv Herrnhut, NFHe.68, dženík Maria Heyde.

3 Přir. nimo toho Serbski kulturny archiw Budyšin, MS II-1D, [Zbytny] Archiw Maćicy Serbskeje: Zapis darow a darićelow museja Maćicy Serbskeje, 10r–16v.

Mjez dokumentami je tež 60 łopjenow wopřijacy drjewoćišć »Byang chub tung bshags« w la-maskim pismje. Tutón ćišć bě misionar Otto Gerhard Hetaš, kiž skutkowaše mjez lětomaj 1900 a 1911 w Tibeće, přez sposrědkowanje Francki Serbskemu muzejeje dariť. Otto Gerhard je syn serbskeho misionara Handrija Gustawa Hetaša, kotryž bě mnohe lěta w Južnej Africe džěłať (Malinkowa 2018: 13). Na serbski pochad Hetaša so w aktach⁴ kaž tež w Časopisu Maćicy Serbskeje (hlej Francke 1907: 96, přispomnjenje) wuraznje pokaza.

Hromadže z wopisanyimi dokumentami přewostaji Francke Serbskemu muzejeje tež 54 starych a aktualnych koporowych a slěbornych pjenjězow z Kašmira, Tibeta a wšelakich dalšich indiskich regionow kaž tež zběrku 70 ludowědno-archeologiskich objektow. Při tym jedna so zwjetša wo hlinjane figury, taflički a cyhele, zdžěla z napisami a/abo rysowankami ze srjedzowěka. Najstarši objekt, hlinjany cyhel z podawiznu Buddhy a indiskim napisom, pochadza po měnjenju Francki z 8. lětstotka. Mjez ludowědnymi objektami su na přikład kłokowy kij, kiž so na kwasach wužiwaše, nopowe sudobjo abo kožany měšk.

Jónkrótne dary pohnuchu dr. Arnošta Muku, tehdyšeho redaktora Časopisa Maćicy Serbskeje ke kritiskim słowam serbskemu čitarstwu napřećo: »Na nim [August Hermann Francke] móže sebi mnohi wučeny a njewučeny Serb přikład brać. Wšako smy my tež w poslednim lěće bohužel přeco zaso nazhonić dyrbjeli, zo naši serbscy krajenjo, haj samo wučeni Serbja a sobustawy našeje Maćicy wot nich abo w jich wosadach namakane starožitnosće (na př. we Wotrowje, w Konjecach, we Łupoji) nic našemu serbskemu, ale cuzym musejam darichu pak za něšto kroškow předachu. Je tajke spočinanje prawe a zdobne?« (přispomnjenje redaktora k nastawkej Šewčika 1907: 142)

W lěće 1909, dwě lěće po přěnim wulkim darje, přewostaji Francke Serbskemu muzejeje dalše tibetske objekty. Jedna so při tym wo 20 rukopisow kaž tež štyri slěborne a 16 koporowych pjenjězow. Zdobom je sposrědkowať dalšej daraj Otta Gerharda Hetaša. Stej tole kamjenjej, do jednoho je wobraz wudypany a na druhim je indiski mantra »om mani padme hum« napisany, z kotrymž je so Francke we wšelakich nastawkach wědomostnje rozestajať.⁵

Serbska zjawnosć njezaby na njewšědnu zběrku w Maćičnym muzeju. Tak pisaše Ota Wićaz w lěće 1924 w swojim wobšěrnym nastawku »Tibet a Łužica«: Do skupiny misionarow »stusa tež naš krajan misionar Francka z Małeho Wjelkowa, kiž je najlěpši znajer tibetskeje rěče, a do njeje runje cytu bibliju přełožuje. Wón je nam dariť do našeho serbskeho muzeja krasnu zběrku tibetskich rukopisow« (Wićaz 1924: 62).

Wosud tibetskich rukopisow

Krótko po smjerći Augusta Hermanna Francki 16. februara 1930 wobroći so Orientaliski wot-rjad Pruskeje statnej biblioteki w Berlinje 11. apryla 1930 na MS.⁶ Při rjadowanju Franckoweho namřěwstwa běchu na rukopisy w zběrce MS storčili. Direktor wotrjada prošeše MS wo bliše informacije zběrku nastupajo a zwurazni zajim, rukopisy wotkupić. Hakle 11. nowembra 1930 wotmołwi MS, zo by zwólniwa była, tibetske rukopisy statnej bibliotece přewostajić, »und sieht Vorschlägen wegen einer Entschädigung entgegen. In erster Linie hat der Vorstand der Maćica Serbska einen Austausch gegen slavische, insbesondere wendische Urkunden in Erwägung gezogen«.⁷ Je derje móžno, zo spekulowachu Maćicarjo na Jakubicowu rukopis, kiž so

w Berlinje chowa. Tola Orientaliski wotrjad njemóžeše wočakowanja spjelnic, wšako njeměješe přistup k serbskim dokumentam. Berlinscy móžachu jenož za nakup serbskich rukopisow trěbne pjenjezy přewostajić. W februaru 1931 wotpósta MS wšitke tibetske dokumenty do Berlina, zo bychu so tam přeptyowali a hódnoćili. W měrcu wotmołwi direktor, zo tibetske wopisma zdawna tak drohotne njejsu a zo bychu je MS za 100 hriwnow wotkupili. Tuta płaćizna pak zdaše so MS přeniska, žadaše sej znajmjeńša 200 hriwnow: »Mit 100 RM könne die Maćica unter den heutigen Verhältnissen auch keinen entsprechenden Gegenwert für ihre Bücherei beschaffen.«⁸ Skónčnje dojednaštaj so instituciji na sumu 150 hriwnow, kiž so MS spočatk julija 1931 přepokaza.⁹ Rozsud tehdyšich Maćicarjow bě bjezdweľa prawy, wšako bychu so tibetske dokumenty w Budyšinje prawdžepodobnje w njeměrných lětach Druheje swětoweje wójny zhubili. W Berlinje pak so hač na małe wuwzaća wuchowachu a su džensa hišće w Statnej bibliotece zajimcej přistupne. Módry gumijowy kołk z napismom »Maćica Serbska w Budyšinje«, krótka parafraza z ruki Francki kaž tež jeho čisłowanje swědča wo pochadže ředkich dokumentow z Maćičneje zběrki. W bibliografiji Augusta Hermanna Francki je tibetska zběrka MS dokładnje wopisana (Walravens/Taube 1992: 512–526).

Wosud tibetskich starožitnosćow

Hinak hač pola tibetskich wopismow njeda so wosud tibetskich objektow Maćičneje zběrki hižo zwěsćić. Ani w džensnišim Serbskim muzeju ani w Budyskim Měšćanskim muzeju, do kotrehož bě so zběrka Serbskeho muzeja po zakazu a wuswojenju MS dała, njewobsedza džensa indisko-tibetske pjenjezy ani džěle tibetskich hlinjanych objektow abo ludowědných eksponatow. Hač je so tibetsko-numismatika a ludowědna zběrka MS za čas wójny zničila, skradžu privatizowala abo třećemu wužiwarjej přewostajila, njeda so zwěsćić.

Francke a serbski stawiznopis

Spočatk měrca 1922 rozprawješe Ota Wićaz w Serbskich Nowinach skrótka wo Franckowej najnowšej knize (Wićaz 1922a). Tutón nastawk jemu připósta, krótko na to Francke Wićazej wotmołwi: »In Kleinwelke war ich als Lehrer u. habe dort die Wenden kennen u. lieben gelernt. Gegen Ende des Krieges wurde ich etwas irre an ihnen, als ich hörte, sie wollten sich dem Tschechenstaat anschließen; doch hat mich Prof. [Hans] Stumme in Leipzig, der auch Mitglied der M[aćica] S[erbska] ist, darüber beruhigt. Prof. Stumme hat wendische Ahnen; aber welcher Ostdeutsche hätte das nicht? Was mir an Ihrem Aufsatz ganz besonders wertvoll ist, das ist der Umstand, daß Sie darin auf die Beziehungen der Wenden zur Brüdergemeine eingehen. Ich hoffe,

4 Tež tam: 12v.

5 Tež tam: 15v a 16; dale Wjerab (1909: 160, č. 13; 1910: 143, č. 1 a 2). Prawdžepodobnje je so pjenježny dar w Časopisu mylnje dwójce registrował.

6 Serbski kulturny archiw Budyšin, MS I 9 D, [Zbytny] Archiw Maćicy Serbskeje: Towarstwowe akty a zběrki manuskriptow, 11v a 12v.

7 Tež tam: 27v.

8 Tež tam: 42v.

9 Tež tam: 46v a 59v.

sie werden diesen Gegenstand noch weiter verfolgen, denn da lässt sich noch viel Interessantes finden.«¹⁰ W samsnym lišće da Francke Wićazej hnydom wšelake pokiwu. Wón pokaza na skutkowanje Marije Lobakojc w Surinamje, na serbskeju misionarow Handrija Hetaša w Africe a Mateja Wařma w Grönlandskej, doporuči Wićazej so na archiwara w Ochranowje wobročić a praša so: »Sollte nicht etwa auch Měrcíns Tagebuch ins Wendische übersetzt werden?«¹¹

Kaž bě Francke Wićazej poručit, napisa Wićaz hišće w měrcu – krótko do toho, zo měješe swjedźenski přednošk składnostnje Maćičneho jubileja – do archiwu bratrowskej jednoty w Ochranowje list, w kotrymž so za dalšimi informacijemi wo serbskich misionarach wobhoni.¹² Přenje wuslědki tutych slědženjow wozjewi Ota Wićaz hižo w juniju w Serbskich Nowinach (Wićaz 1922b) a Pomhaj Bóh (Wićaz 1922c). Nastawkaj so krótko po tym zhromadnje ze swjedźenskeje narěču skladnostnje 75. wobstaća MS w rjedže serbskeje ludoweje knihownje wozjewichu (Wićaz 1922d). Zaměrnje slědžeše Ota Wićaz w dalšich lětach za počahami mjez bratrowskej jednotu a Serbami a wozjewješe mnóstwo nastawkow k tutej temje (Šěn 2015). Kaž doporučene wobstara sej Wićaz pozdžišo tež wotpisk Měrcinkoweho rukopisneho dženika.¹³

Zjeće

August Hermann Francke słuša bjezdweła do kruha wuznamnych Maćicarjow-Njeserbow, kaž prof. William Morfill z Jendźelskeje abo prof. Alfons Parczewski z Pólskeje, kiž džěto serbskich narodnych prócowarjow njesebičnje podpěrachu. Jeho zajim za cuze rěče a kultury zawostaji slědy w Tibeće kaž tež we Łužicy. Tu kaž tam je so prócowat, małe ludy a rěče zeznać a w swojim kulturnym wuwicu spěchowat. Jako misionar bratrowskej jednoty a wuznamny tibetologa přewostaji Serbskemu muzejej wospjet dokumenty a objekty ze wšelakich indiskich regionow. Tute dary wustajichu so Serbam napřečo jako přikład a pohon. Wone spožčachu młodemu Serbskemu muzejej prestiž a podšmórnychu jeho wahu w regionalnej syći muzejow kaž tež na mjezynarodnej runinje. Z tym podpěraše Francke nic naposledk serbske prócowanja wo samopostajenje a samozwobraznjenje. W přnim rjedže pak swědči – bohužel zhubjena – tibetska zběrka MS hač do džensnišeho wo wuskej splećenosci serbskich stawiznow z bratrowskej jednotu a misioniskim hibanjom. Ze swojimi pokiwami nastorči Francke serbske slědjenje wo Ochranowskim hibanju w Serbach.

Literatura

Bjez awtora 1989: Prof. dr. h. c. August Hermann Francke (1870–1930), w:

Pomhaj Bóh 39/12, str. 7–8.

FRANCKE, A[ugust] H[errmann] 1907: Zběrka tibetskich rukopisow w museju Maćicy Serbskeje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 60, str. 93–97.

HAHN, Michael 1992: Das Werk A. H. Franckes, w: WALRAVENS, Hartmut / TAUBE, Manfred, August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine. Eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke. Stuttgart (= Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 34), str. 23–35.

JANNASCH, Hans-Windekilde 1970: Erziehung zur Freiheit. Ein Lebensbericht. Göttingen.

- MALINKOWA, Lubina 2018: Ochranow a Serbja (2), w: *Rozhlad* 68/5, str. 12–16.
- MALINKOWA, Lubina 2022: 300 lět Herrnhut /Ochranow. Jubilej lěta 1922 a jeho wuznam za Serbow, w: *Pomhaj Bóh* [72]/7, str. 3–5.
- MOTEL, Hans Beat 2013: »Mama, mein Herz geht kaputt!«. Das Schicksal der Herrnhuter Missionskinder. Herrnhut.
- MUKA, Arnošt 1897: *Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897)*, Budyšin.
- MUKA, Arnošt 1923: *Zapiski Maćicy Serbskeje*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje* 76, str. 3–54.
- ŠEWČIK, J[akub] 1907: *Dary za musej a archiv M. S.*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje* 60, str. 141–143.
- ŠĚN, Franc (wud.) 2015: *Ota Wićaz. Personalna biografija*. Budyšin (= *Mały rjad Serbskeho instituta*; 25).
- WALRAVENS, Hartmut /TAUBE, Manfred 1992: *August Hermann Francke und die Westhimalaya-Mission der Herrnhuter Brüdergemeine. Eine Bibliographie mit Standortnachweisen der tibetischen Drucke*. Stuttgart (= *Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband* 34).
- WIĆAZ, Ota 1922a: *Dr. h. c. Hermann Franka*, w: *Serbske Nowiny* 81 (11. 3. 1922) 59, str. 2.
- WIĆAZ, O[ta] 1922b: *Serbjo jako misionarajo Bratrowskeje Jednoty*, w: *Serbske Nowiny* 81 (16. 6. 1922) 136, str. 2.
- O. W. [WIĆAZ, Ota] 1922c: *Serbowka w Surinamje*, w: *Pomhaj Bóh* 36, str. 143–144 a 37, str. 148.
- WIĆAZ, Ota 1922d: *Wo serbskim ludowym basnistwje. Serbja jako misijonarajo Bratrowskeje Jednoty. Serbowka w Surinamje*. Budyšin (= *Serbska ludowa knihownja*; 12).
- [WIĆAZ, Ota] 1923: *Kraj Tibet a jeho wobydlerjo*, w: *Předženak* 1924, str. 59–62.
- WJERAB, M[ichał] 1909: *Dary za muzej a archiv M. S.*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje* 62, str. 159–161.
- WJERAB, M[ichał] 1910: *Dary za muzej a archiv M. S.*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje* 63, str. 143–144.

10 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 36 D, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Wućahi z Herrnhutskich dženikow: August Hermann Francke na Otu Wićaza, Gnadenberg 17. 3. 1922.

11 Tež tam.

12 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 50 I, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Serbscy misionarajo: Joseph Theodor Müller na Otu Wićaza, Ochranow 5. 4. 1922.

13 Serbski kulturny archiw Budyšin, ZM XXXVIII 60 D, Zawostajenstwo Oty Wićaza, Korespondenca z Hans-Windekilde Jannaschom: Hans-Windekilde Jannasch na Otu Wićaza, Göttingen 22. 12. 1951.

Dolnoserbska Mašica Serbska a statkowanje duchownych

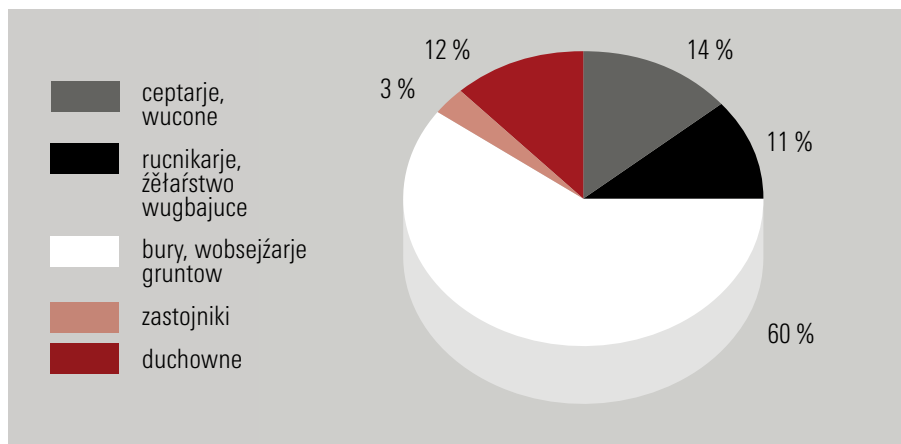
Ten pšinosk se zaběra z rolu duchownych w MS. Mjaztym až wót lěta 1880 do 1937 głownje fararje su póstajali statkowanje towaristwa, njejsu grali pó nowozałożenju w lěše 1993 duchowne w dolnołužyskej sekciji žednu rozsužecu rolu. Dej se pšašaš, cogodla jo to tak byto a z kakimi towaršnostnymi wuwisami to stoj w zwisku.

Dnja 25. maja 1880 jo se ražiło, załožyš teke w Dolnej Łužycy serbske wědomnostne zjadnošeństwo MS. Towaristwo jo było konstituěrowane na iniciatiwu pólskego jurista a stawiznarja Alfonsa Parczewskiego ako samostatny dolnołužyski serbski wótrěd Maćice Serbskeje, kótaraž jo se załožyła južo 33 lět do toho, w lěše 1847 w Budyšynje. Ideju załoženja su serbske duchowne wuraznje pódpěrowali. Korla Awgust Jenč jo napisał pši gózbje załoženja MS artikel, žož jo zestajił tencasne pismojstwo dolnołužyskich Serbow (Jenč 1880: 73–154). Wětšy žěl wobpšimjejo duchownu literaturu (bibliske spise, katechizmy, spiwańske, módlarske knigły, agendy, prjatkowanja a kšescijańske rozwucowańske knigły). Wažne su byli teke předne słowniki a gramatiki. Lěbda wustupujo w zestajenju rozwjaseleńska literatura. Ale teke wětšy žěl awtorow tych knigłow su byli duchowne. Nowe zjadnošeństwo jo se rozměto ako »serbske knigłowe towaristwo«. We wustawkach MS su sformulěrowali ako wótgłědanje: »kubłtanje dolnołužyskeje serbskeje rěcy a hudawanje dobrych, we tej rěcy napisanych knigłow za lud« (bžez awtora 1880: 50).

Wót samego zachopjeńka dolnoserbskeje MS su grali fararje bytostnu rolu. Wót załoženja až do zakaza wót nacionalsocialistow w lěše 1937 su stojali pšecej fararje na jeje cole. Teke druge duchowne su grali wažnu rolu. Ako předny pšedsedař MS jo statkował w lětach wót 1880 do 1898 farař Jan Bjedrich Tešnař. Jomu su slědowali Měto Korjeńk (1899–1913), Wylem Nowy (1913–1933) a Bogumił Šwjela (1933–1937). Teke zastupne pšedsedarje su pšecej byli fararje. Dalšne wažne wóšce MS su byli wušej togo farař Karlo Anton Albert Haušig, kantor Kito Šwjela ako teke ceptař a spisowašel Hendrich Jordan.

cas	pšedsedarje MS	
1880 – 1898	Jan Bjedrich Tešnař	Gaž pógłědnjomy do lisćiny čłonkow, jo wižeš, až su se wšykne serbske fararje zapisali do MS. W zapisu čłonkow se namakaju dalšne wažne mjenja, na pšikład (mimo južo górejce naliconych) Kito Pank, Matej Bogumił Broniš, Měto Wjeńcko, Hajno Rizo, Benjamin Běgař, Herbert Cerna, Herbert Nowak.
1898 – 1913	Měto Kórjeńk	
1913 – 1933	Wylem Nowy	
1933 – 1937	Bogumił Šwjela	
1993 – 2006	Měto Pernak	
wót 2006	Pěš Šurman	W lěše 1882 jo se nalicyło cełkownje 183 čłonkow, z togo jo pšišto něži 80 % z Dolnje Łužyce. Wokoło 1890 jo měła MS nejwětšu licbu čłonkow (266), kótaraž jo pótom stawnje spadowała (Noack / Schurmann 2022: 98).

Dokradny pšeglěd wó wuwěšu člonkojstwa MS pódajotej Martina Nowakojc a Pěš Šurman (glej Noack/Schurmann 2022). Z njogo spóznajomy mjazy drugim, až jo był w pšírownanju z Maćicu Serbskeju póžěl wuconych, pótakem ceptarjow a duchownych, w dolnoserbskej MS stawnje niša ako w Górnej Łužycy. How jo lažał w pšerězku pla něži 25 %, tam pak pla 90 % (teke tam: 100). Až jo stupał póžěl wuconych w MS wokoło lěta 1905 na 40 %, zwisujo drje z tym, až jo póžěl burow w samskem casu bytostnje wóteběrał (teke tam).

wobraz 6 Póchad dolnołužyskich člonkow MS w lěše 1882, grafika Hartmut S. Leipner

Z wustawkow su wótwołowali mašicarje ako głowny nadawk kubłanje dolnoserbskego luda, což w tom casu jo se na jedno stajilo z nabóžnym kubłanim. Krotko pó založenju MS jo se wutwórilo 28. oktobra 1880 wuběrk, kótaryž jo měł nadawk pódpěrowaš serbske studenty, aby se brachoju maminorěcnych fararjow a ceptarjow wótpomagało. Na pólu kubłanja jo pominala MS bžez wuspěcha z peticiju dnja 30. awgusta 1930 na šulske zastojnstwo w Frankobrože nad Odru nałožowanje serbskeje rěcy we wucbje wót přédneho šulskego lětnika sem.

W nejkrotšem casu su se pilnowali mašicarje-fararje ako awtory a wudawarje naglěd-niwego řěda knigłow, wótpowědujucy zaměroju towaristwa, woplěwaš dolnoserbsku rěc a publicěrowaš dobre serbske knigły za lud. Młoge su byli kradu woblubowane a maju wuznam až do žinsajšnego: duchowne kjarliže, módlitwy a prjatkowanja. Z tym njejsu měli duchowne jano wjeliki wuznam za kubłanje dolnoserbskego luda, ale teke za wuwěše pisneje rěcy. Na zaklaže staršych principow, wužywanych w dolnoserbskej bibliji z lěta 1868, jo se wobnowil pšawowis a jo se ražilo pšestajenje wót pisanja we frakturje na řatyńske pismiki z wótpowědnymi diakritiskimi znamuškami.

Nejwuspěšnješe publikacije MS z tego casa su byli duchowne spise. Ewangelski mja-secnik »Wořadnik« (Wóřadnik) jo dojšpil naglědny řecny niwow a jo měł pšed Přédneju swě-toweju wójnu jandab 1000 abonentow (jo wuchadał w lětach mjazy 1904 a 1913). Głowne redaktory su byli Benjamin Běgar, Hajno Rizo, Bogumił Šwjela a Fryco Rocha (glej Völkel 1984: 186).

Mjazy wšakimi prjatkařskimi knižkami su wósebnje rozšyrjenje we wjele nakładach namakali knižky »Ten Kněz jo mój paftyř!« (Ten Kněz jo mój pastyř) wót J. B. Tešnarja. Ale teke knižky beletristiskego raza su měli swójich cytarjow, na pšikład wulicowańko »Robinfon« (Robinson) wót M. B. Broniša, K. Šwjele a H. Jordana 1892, zběrka »Kopa ƀnopow« (Kopa snopow) wót M. Riza, B. Šwjele a H. Jordana 1891 abo »Drobeńce fe ƀerbfkeje hiftorije« (Drobieńce ze serbskeje historije) wót H. Jordana 1905.

Lěcrownož serbska šulska wucba njejo była žycona wót kněžařstwa, su wudali mašicaryje cytanki. Na zakłaže pjerwejšnjeje cytanki wót šularja Fryca Bojta-Žylojskego jo wózjawil H. Jordan-Popojski w lěše 1883 z pomocu A. Parczewskego w Budyšinje swóje knižky »Zytańka, to jo pomoc fa takich, kenž kfchě bžes fchulfkeje huzby ƀerbfke zytanie (lafowańe) nahuknuřch«. Na zakłaže knižkowu Bojta a Jordana jo wudał Bogumił Šwjele w lěše 1907 swóju cytanku za serbske žiři. Toš ta »Zytanka fa ƀerbfke žifchi« jo kšěła pósředniš zamóžnosći cytanja w starem šwabachskem pismje a teke w sajbje z łatyńskimi pismikami. Take wucbnice su wšak byli pla Dolnoserbow skerjej mało napšašowane. Su se wugronili tak, až žiři deje w šuli cytanje a licenje w nimскеj rěcy wuknuš, serbsku rěc južo doma sobu dostanu.

Na rozdžěl ku górnoserbskej Mačicy Serbskej njejo se zařilo pó zakazu pšez nacionalsocialistow w lěše 1937, MS pó lěše 1945 zasej wóžywiš. Sowjetska komandantura w Chóšebuzu jo wótpokazała wótpowědnju pšosbu fararja B. Běgarja. Akle pó politiskem pšewroše jo se zglycyło w lěše 1993, ze žěłabnosću MS zasej zachopiš. Jadnučki farař w nowej MS jo był H. Nowak. Wón jo był ten wěžyca element z pšedwójskeju MS, do kótarejež jo zastupił ako 18lětny. Farař Nowak jo pókšacował statkowanje w zmysle zaměrow stareje MS: Jo wudał prjatkowanja, rozwjaseleńsku literaturu a swóje žyweńske dopomnješa (glej na pšikład Nowak 1991, Nowak-Drjowkojski 1991 ako teke wšake pšinoski w Serbskej Pratyji a w Rozhlaže). Wěšty žěl swójojo procowanja jo pósćil H. Nowak zdžaržanjeju dobreje dolnoserbskeje rěcy, na pšikład z wudašim knižkow »Powědamy dolnoserbski« (Nowak 1976 a 1981) abo ako člonk Dolnoserbskeje rěčneje komisije.

Ako přednego pšedsedarja, kenž njejo był farař, su wuzwólili w lěše 1993 gymnazialneho ceptarja Měta Pernaka. Lěcrownož Pernak jo wudał w swójskem nakładnistwje z pódpěru MS knižky wo serbskich fararjach, jo nowe wusměřenje MS lěbda něco z cerkwju cyniš měto.

Za ceły cas NDR njejo měta Ewangelska cerkwja Barlinja-Bramborskeje (EKBB) zajm za serbske namše. Pódermo jo se Herbert Nowak procował wo serbske farařske městno. Wušy promšt Günter Jacob jo jogo w lěše 1946 pšesajzil do Pěšich Dubow (Fünfeichen), do wósady zwenka Łužyce. Ako statne zastojnstwo jo sužila teke cerkwja w Bramborskej, až serbski lud wěcej njeeksistěrujo a njejo wěcej móžno na kumštny part serbstwo wóžywiš (Leipner 2020: 1). Akle ku kóncoju NDR su dolnoserbske kšescijany sami chopili zasej organizěrowaš serbske namše. Předne serbske wótpódnjo jo se wótměto 27. septembra 1987 w dešańskej cerkwi z prjatkowanim kórjeńskego fararja Helmuta Hupaca. W statistikach to wósadne wótpódnjo wustupujo ako předna serbska namša nowšego casa w Dolnej Łužycy. Z tym su nastawali samostatne struktury zwenka MS. W lěše 1988 jo se w Chóšebuzu załožyla cerkwina žěłowa kupka Serbska namša, kótaruž jo w lěše 1989 synoda EKBB ako cerkwinsku instituciju oficialnje pšipóznała. Organizaciju jo pšewzeł wušy promšt Reinhardt Richter. Na pódpěru aktiwitow

Serbskeje wósady jo se w Dešnje założyto w lěse 1994 Spěchowanske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi z. t. Přědny pśedsedař jo był farař H. Hupac. Z finacielnymi srědkami Spěchowanskego towaristwa jo se k přědnemu razoju pódpěrowało žěto serbskego dušepastyrja w Dolnej Łužicy.

Nadawki, ako su pjerwej pšewzeli cłonki pšedwójnskeje MS, su pšejšli na kupku Serbska namša a na Spěchowanske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi. Nejwažnejšy dypk jo było wužětanje nacasneje duchowneje literatury. W lěse 1991 jo wujšła »Dolnoserbska liturgija«, šiščana we frakturje a antikwje. Wót lěta 1988 wuchada dolnoserbske ewangelske łopjeno »Pomogaj Bog«, nejpjerwej dwa raza wob lěto ako dolnoserbska pšitoga gónoserbskego casopisa »Pomhaj Bóh«, wót lěta 1991 ako mjasecny wósebný bok Nowego Casnika.

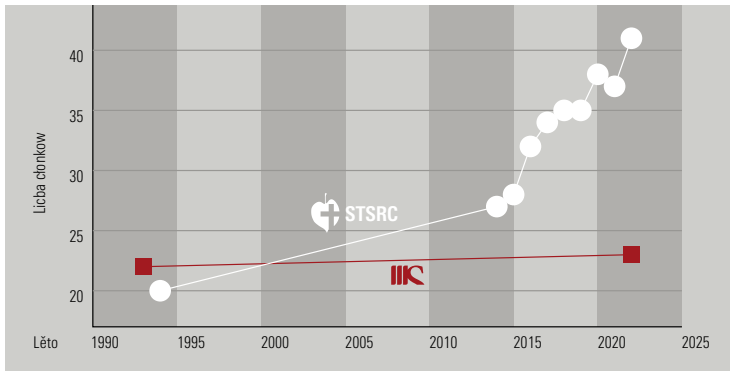
Za cytanja na ewangelskich namšach jo wužětała kupka pód nawjedowanim Madleny Norbergoweje nowe perikopy w modernej serbskej rěcy, kenž su wujšli w lěse 2011 (Perikopy 2011). Južo w lěse 2007 su se wudali nowe spiwařske z titlom »Duchowne kjarliže« (Kjarliže 2007). Pó něži 100 lětach su dostali Dolnoserby zasej spiwařske knigły za namšu, něnto přědny raz teke z notami.

Dolnoserbska biblija z lěta 1868, kótaruž jo wudał K. A. A. Haušig z J. B. Tešnarjom a drugimi fararjami, jo se spšistupniła 2018 w digitalnej formje w kooperaciji Serbskego instituta a Spěchowanskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi. W lěse 2020 jo slědowało knigłowe wudaše (Biblija 2020). Dalšne wažne knigłowe projekty Spěchowanskego towaristwa su byli mjazy drugimi: »Wendische Kirchengeschichte und Kirchenliteratur in der Niederlausitz seit der Reformation bis 1800« wót Doris Teichmannoweje (Teichmann 2009, drugi nakład 2021), nowošišć Ermeloweje fible (Ermel 2022) a pšawidłowne wudaša ochranojskich gronkow w dolnoserbskej rěcy »Bóže slowo za kuždy žer« wót lěta 2019 sem. Wót lěta 2015 wuchada casopis »Nowy wósadnik«.

Nosař duchownych publikacijow w nowšem casu njejo wěcej MS. Kubłanje dolnoserbskego luda a wudawanje knigłow teke wěcej njejo głowny nadawk Mašice. Pó lěse 1993 wiži MS swój nadawk w njekonfesionelnem wědomnostnem žěle, pšewažnje na pólu kulturneje historije. Pšedsedařstwojo jo pak wažne, teke młodostne do žěta zapšěgnuš. To jo zaměr wót MS wupisanego myta Bogumiła Šwjela, ako se wobrošijo na wukniki Dolnoserbskego gymnazija.

Licba cłonkow MS žednje njejo wěcej dojspiła pšedwójnski niwow. Za slědne 30 lět jo wostała pla jadnab 22 cłonkow. Na zakłaže pšiběrajucego pšipóznaša Serbskeje wósady a integracije w strukturach Ewangelskeje cerkwyje Barlinja-Bramborskeje-šlazańskeje Górneje Łužyce jo se pak powušyła licba cłonkow Spěchowanskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z. t.

Na pólu slěženja historije a wuzgónjowanja žywjena wuznamnych Serbow kooperěrujotej Spěchowanske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi a MS w pšiběrajucej měrje. Tak stej zorganizěrowałej wobej towaristwje gromaže wuznamnu konferencu wó statkowanju Albinusa Mollerusa a wó žywjenu Bogumiła Šwjela w lěse 2019. MS a Spěchowanske towaristwo stej iniciěrowałej stajenje pomnika za Kita Šwjele w Skjarbošcu, žož jo głownje žywy był a statkował, a stej spěchowałej wudaše biografije Kita Šwjela wót Dietmara Schulzego (Schulze 2019).

wobraz 7 Pširowanje wuwijanja ličbow člonkow MS a Spěchowariskego towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z. t., grafika Hartmut S. Leipner

Literatura

- BIBLIJA 1868: Biblija abo to zełe Sswěte Pišmo Starego a Nowego Testamenta, do šersfkeje rězy pčhestawjone. Wot nowotki pilně pčheglědane a pčheporězane. Halle.
Internet: <https://dolnoserbški.de/biblija/> [9. 5. 2023].
- BIBLIJA 2020: Biblija. Nowošišć na zakłaže Biblije z lěta 1868. Chóšebuz.
- Bžez awtora 1880: Wustawki delnjołužiskeho serbskeho wotrjada M. S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 33, b. 50–52.
- ERMEL, Juro 2022 = Ermelowa ABC-fibla. Předna fibla w serbskej rěcy – nowošišć a wědomnostne slěženje = Die Ermel'sche ABC-Fibel. Die erste Fibel in sorbischer Sprache. Nachdruck und wissenschaftliche Untersuchung. Chóšebuz.
- JENČ, Korla Awgust 1880: Pismowstwo a spisowarjo delnjołužiskich Serbow, w: Časopis Maćicy Serbskeje 33, b. 73–154.
- KJARLIŽE 2007: Duchowne kjarliže. Budyšin.
- LEIPNER, Hartmut S. 2020: Unrecht und Hoffnung, w: Nowy wósadnik nr. 10, b. 1–23.
- NOACK, Martina/SCHURMANN, Peter 2022: Die Mitglieder der Mašica Serbska, ihre soziale Herkunft und ihr Verhältnis zur Gesellschaft in der Oberlausitz, w: Lětopis 69/1, b. 98–130.
- NOWAK, Herbert 1976: Powědamy dolnoserbški = Gutes Niedersorbisch. Budyšin.
- NOWAK, Herbert 1981: Powědamy dolnoserbški = Gutes Niedersorbisch, 2. nakład. Budyšin.
- NOWAK, Herbert 1991: Moje pocyunki a njepocyunki. Dopomnjeŋki ze sedym lětzasetkow. Budyšin.
- NOWAK-DRJOWKOJSKI, Herbert 1991: Dolnoserbške prjatkowanja wot lěta 1985 do lěta 1991. Budyšin.
- PERIKOPY 2011: Dolnoserbške perikopy. Bibliske cytanja za dolnoserbške namše. Chóšebuz.
- SCHULZE, Dietmar 2019: Christian Schwela. Wendischer Lehrer, Kantor und Redakteur. Drebkau.
- TEICHMANN, Doris 2009: Wendische Kirchengeschichte und Kirchenliteratur in der Niederlausitz seit der Reformation bis 1800. Cottbus.
- VÖLKEL, MĚRČIN 1984: Serbske nowiny a časopisy w zašćosći a w přitomnosći. Budyšin.

Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom 24. awgusta 1947 – wjeršk powójskeho Maćičneho skutkowanja. Přeběh a wothłós

Po skónčenju Druheje swětoweje wójny spyta MS swoje aktiwity po tradicionalnych modelach dale wjesć. W aprylu 1946 bu měščanskim zarjadom oficialna próstwa wo přizwolenje k wzrodženju MS stajena. Podobnu próstwu zapoda mėsac pozdžišo antifašistiska unija Łužiskich Serbow Domowina (Völkel 2007: 63–64).

24. apryla 1946 wotmě so přenja powójska zhromadźizna MS, na kotrejž wuzwolichu dr. Jakuba Wjacławka za předsydu (Völkel 1997: 33). Předsyda Domowiny Pawoł Nedo bu městopředsyda. W lišće *Oće Wićazej*, kotryž w Stollbergu přebywaše, zdželi krajny rada dr. Jan Cyž 23. julija 1946, zo móže towarstwo MS po mjenjenju měščanskeho zarjadnistwa ze swojej džětawosću zaso započec. Wotrjady rěčespyt, prastawizny, stawizny a ludowěda zahajichu swoje džěto. Po Nedze wobsteješe hłowny nadawk MS w léće 1947 w tym, spěchowac a podpěrac młodu generaciju inteligency, kotraž pytaše serbski duch a serbsku wědomosć w swojich rjadach, a zdobom posrědkowac najšěršej serbskej zjawnosći słowjansku kulturu a słowjansku wědomosć (Nedo 1947). Tomu měješe mjez druhim słužić wudawanje tři- do pjećzwjazkoweje encyklopedije serbskeje kultury pod redakciju Oty Wićaza. Zestajachu so katalogi k najwažnišim temam serbskeje literatury a pokročowaše so z džětom na prawopisu hornjoserbskeje rěče. Wjedźechu so tež rozmołwy wo přestrukturowanju MS do słowjanskeho slědženskeho instituta. Přeni powójski zwjazk Časopisa Maćicy Serbskeje bu tohorunja přihotowany. Z dowolnosću sowjetskeje komandantury wotmě so 18. měrca 1947 dalša hłowna zhromadźizna (Völkel 1997: 36–38).

Při bitwach wo Bydyšin bě so Serbski dom 1945 wupalił. W juniju samsneho lěta zetkachu so někotři Maćicarjo před rozwalinami, zo bychu wo přichodnych kročelach wuradźowali. Kanonik Jurij Hejduška, krajnosudniski radźiciel Beno Symank a druzi Maćicarjo postarachu so wo porjad wokoło rozpadankow (tež tam: 33). Diskusija wo přichodze Serbskeho domu bu wot čłonow MS w awgusće 1945 zahajena. Woni wobzamknychu, zo maja so někotre zdźeržane murje z wěstotnych přičin spotorhać. 1. apryla 1947 podpisa so – na zakładze postajenja wo wróćenju wot nacijow scazaneho swójtwa – zrěčenje z městom Budyšinom wo wuměnje z ležownosću na Póstowym naměšće (Völkel 2007: 64–65).

Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom a woswjećenje stoteje rónčnicy založenja MS 24. awgusta 1947 bě wjeršk jeje powójskeho skutkowanja. Swjatočnosť zahaji so hižo sobotu, 23. awgusta 1947 ze zhromadźizny MS, na kotrejž hosći witachu. Woni buchu z komornohudźbnym koncertom počesćeni. Nazajtra poswjeći so pomnik za padnjenych wojakow aliěrowanych wójskow, kotřiž běchu za čas Druheje swětoweje wójny wo swobodu Łužicy wojowali. Po tym połoži so zakładny kamjeň za nowy Serbski dom. W Budyskej »Króńje« předstajichu sinfoniski orchester, chór a solisća oratorij »Nalěčo« Korle Awgusta Kocora a Handrija Zejlerja.

wobraz 8 Położenje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom, 24. awgust 1947, foto Jurij Kubaš-Worklečan, Serbski kulturny archiv w Serbskim instituće w Budyšinje

Swjatočnosť skónči so z »bjesadu« w »Běłym konju«, hotelu sowjetskeje wojskeje komandantury.¹

Swjatočnosť na Póstowym naměšće zahaji Ota Wićaz. Po jeho wuprajenju njeměł so serbski lud na pomoc druhich spušćeć, ale ze swójskej mocu a džěłom lěpši přichod zdobyć a pod hesłom »Serb Serbej bratr!« džěłać. Po słowach předsydy MS Jakuba Wjacławka měł so nowy Serbski dom stać ze symbolom serbskeho ludu, kotryž so w přichodnym času demokratizacije a postupa za lěpši přichod zasadźuje. Dale zastupowaše nahlad, zo stanje so serbski dom přez džěławosć džěłowych brigadow z duchownym sydłom cyłeho naroda, kiž dokumentuje wolu k lěpšemu a zbožownišemu přichodej, a zo bychu słowjanske narody ze Sowjetskim zwjazkom na čole najmjeńšemu słowjanskemu ludej wěčny přichod garantowali. Wón dyri trójce wo kamjeń a wupraji słowa »swěra, wutrajnosť, woporniwość«. Krajny rada Budyskeho wokrjesa dr. Jan Cyž praješe mjez druhim: narod, kiž wěri do wuspěcha svojich předewzacow a swójeho džěła, ženje njezarđže. Z tym je serbski lud zakład za swój rjeńši přichod połožiť. Pawoł Nedo rozkladže: Tutón kamjeń ma być fundament noweho časa a garantija za wěčne wobstaće serbskeho ludu w demokratiskej dobj, a mjeztym zo wón hamor biješe, wuwola: »Do džěła, serbski ludo«.

1 Zarjadowanja a wobsahi narěčow su w Nowej dobj, wobšěrnje dokumentowane (hlej M. N.-N. 1947). Nimo toho poda Ranko Mikićić rozprawu wo swjedženju, kotraž chowa so w Diplomatskim archiwje wonkowneho ministerstwa Serbiskeje republiky; hlej Diplomatski arhiv Ministerstwa spolnih posłowa Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417072: Proslawa stogodišnjice Matice srbske u Budyšinju i polaganje temeljnog kamena novom Srbskom domu u Budyšinju, Berlin 27. 8. 1947 (přiloža 1).

wobraz 9 Předsyda MS Jakob Wjacławsk, 24. awgusta 1947, foto Jurij Kubaš-Worklečan, Serbski kulturny archiv w Serbskim instituće w Budyšinje

Tež zastupjerjo wšitkich hornjołužiskich regionow rěčachu. Měto Lažki rěčeše w mjenje Delnjeje Łužicy. Bohužel bě wón jenički, wšako bě so němska železnica spjećowała, ćah za Delnjoserbow spřihotować. Tež Serbj a z Wojerowskich kónčin njeběchu jara bohaće zastupjeni, za to pak wulka ličba ze Slepoho (M. N.-N. 1947: 1).²

Na ceremoniji wobdźělichu so zastupjerjo wšěch němskich stron, wyši měšćanosta Budyšina a zastupjer Słowjanskeho instituta Berlinskeje uniwersity, prof. dr. Max Vasmer. Wyši měšćanosta Budyšina dr. Heinz Ullrich namołwješe w mjenje němskich wobydlerjow Hornjeje Łužicy, zo měł nastawace twarjenje na wšě časy duch přezjednosće mjez serbskim a němskim ludom a swobody pjelnic: »Němske wobydlerstwo přeje sebi, zo by tuto srjedzišćo byto zdobom hajišćo měrnego zhromadneho žiwjenja, zo swojorazne kulturne žiwjenje serbskeho wobydlerstwa ze swojim ludstwom twori móst k měrnemu zhromadnemu žiwjenju z našimi słowjanskimi susodami.« (Ullrich 1947) Kurt Krjeńc porěča w mjenje SED w serbskej rěči přejo sebi, »zo by w nowym domje knježił stajnje doprědkařski duch, zo by doprědkařstwo zapadnyto cyty serbski narod a z nim so dale njesto do našich němskich susodow« (M. N.-N. 1947: 2). Slědowachu narěče zastupjerjow CDU, LDPD a FDGB.

Prawniski poradźowar dr. Ranko Mikačić zastupowaše při swjatočnosćach wojsku misiju Juhosłowjanskeje. Wón wupřa serbskemu ludem zbožo a wuspěch při swojim narodnym dźěle. Mikačić wuzběhny, zo je jemu česć, so wobdźělic na połoženju zakładneho kamjenja za jeho nowy dom, w času, hdyž dźěła serbska młodžinska brigada w Juhosłowjanskej na twarje železniskeje čary Šamac–Sarajewo.³ Stotnica Szymańska z pólskeje wojskeje misije pokaza na

wobraz 10 Zastupjerjo wojskich misijow a Sowjetskeje wojskeje administracije, 24. awgusta 1947, Polska Zachodnia 20. junija 1948, č. 25

wuspěchi serbskeho ludu při natwarje strukturow narodneho žiwjenja a rjekny, zo móže sebi być wěsty pomocy wšěch słowjanskich ludow, wosebje ruskeho, dołhož na tute wašnje na swojim demokratiskim stejišću džěła. Zastupjer čěskosłowakskeje wojskeje misije, major Ort, jimaše so tohorunja słowa. Bě to přěni raz, zo přijědže wulka čěskosłowakska delegacija pod nawodom prezidenta wyšeho wojskeho sudnistwa, generala Ladislava Rutara, a čłona Słowjanskeho wuběrka w Praze, prof. Antonína Frinty, oficialnje do Budyšina. Přetož Rusojo njeběchu sej do toho ani přeli, zo přiřdu zastupjerjo wojskich misijow do Łužicy. Mjeztym zo Juhosłowjenjo a Polacy najebać ruskich hroženjow do Łužicy pućowachu, sčěhowaše čěskosłowakska wojska misija sowjetskim prikazam. Tež zastupjerjo měščanskich zarjadow z Prahi, Warnoćic, Libereca a Plzenja kaž tež zastupjerjo Towaršnosće přecelow Łužicy (Společnost přátel Lužice) běchu přišli. General Rutar wuzběhny, zo maja Serbjka hišće dołhi bój před sobu, kotryž pak dyrbyja wutrajnje wjesć, přetož jenož wutrajnosć móže jim dobyće přinjesć.

Najwjětši wuznam mějachu słowa zastupjerja Sowjetskeje wojskeje administracije w Němskej, podpołkownika Fermatowiča: »Ja sym syn ruskeho ludu, to rěka, ja sym syn najwjětšeho słowjanskeho naroda. Serbski lud džěła tu za swój lěpši demokratiski přichod w přezjednosći ze wšěmi słowjanskimi statami pod wjednistwom wulkeho Sowjetskeho zwjazka.« Potom, hromadže z dyrom hamora, wuwola: »Za wěčny swobodny demokratiski přichod

2 Tež tam.

3 Tež tam.

serbskeho ludu!« Na podobne wašnje wuzběhny wón na swjedenju w »Běłym konju«, zo njesmě w přichodže nchtó serbskemu ludej zakazać, so jako narod čuć, a nchtó njesměť jemu swoje prawa brać, zo by so móht swobodnje wuwijać.

Pawoł Nedo wupraji w kónčnych słowach přeće a nadźiju, zo »zakładny kamjeń noweho Serbskeho Domu njech budže zakład noweje doby měra, njech budže nowy Serski [sic!] Dom [sic!] žórto a twjerdźizna njepowalneho dopřekařstwa [sic!] a demokratiskeje myšličky, njech budže dom džěta a prócowanja naroda, kiž je sej dobyť hódne městno w kole swobodnych demokratiskich solidarnych słowjanskich narodow« (M. N.-N. 1947: 2).

Požoženje zakładneho kamjenja za nowy Serbski dom dnja 24. awgusta 1947 bě najwjetša serbska manifestacija wot 1930tych lět sem. Bjez přihłosowanja a přizwolenja sowjetskeho wobsadniskeho zarjada njeby tajka demonstracija předstajomna była. Spočatk lěta 1947 wobkrući nawoda politiskeho wotrjada sowjetskeho zarjadnistwa w Němskej, general Semelow, Pawołej Nedej a Budyskemu starosće dr. Janej Cyžej pisomnje, zo su sowjetske zarjady zwólniwe, serbskemu ludej »nowe žiwjenje« na zakładze runoprawnosće zmóžnić. W swojej rozprawje wo swjatočnosćach za juhosłowjanske wonkowne ministerstwo wuzběhny Ranko Mikačić scěhowace (hlej přiložu 1):

1. aktiwne wobdźělenje mnohich načolnych zastupjerjow wobsadniskich instancow na swjatočnosćach,
2. wobdźělenje wšěch němskich stronow a teritorialnych korporacijow a jich wuznaće k narodnym prawam serbskeho ludu,
3. přichad wulkeje delegacije z Čěskosłowakskeje republiki pod nawodom generala Rutara.

wobraz 11 Předsyda Domowiny a město-
předsyda MS Pawoł Nedo z generalom
Ladislavom Rutarom,
24. awgusta 1947, foto
Jurij Kubaš-Worklečan,
Serbski kulturny
archiw w Serbskim
institute w Budyšinje

Swjatočnosť w Budyšinje su tež w Pólskej na wědomje wzali. W oktobru 1947 pisaše direktor politiskeho wotrjada wonkowneho ministerstwa, Józef Olszewski, nawodže pólskeje wowerskeje misije w Němskej, generalej Jakubej Prawinej: »Njeoficialnje smy zhonili, zo wotměwa so w sowjetskej politice napřečo Serbam wěsta změna. Při połoženju zakładneho kamjenja w Budyšinje je pječa sowjetski zastupjer swoju podpěru za prócowanja wo njewotwisnosť Serbow zwuraznił. Přitomni běchu pječa tež wyši čěscy oficěrojo zastupjerjo Wašeje misije. Prošu sprosředkujće nam dokładne informacije.«⁴

Někotre dny po demonstraciji na Póstowym naměsće wobroći so Ranko Mikačić na Běłohródske wonkowne ministerstwo z namjetom, zo by so wot Serbow jara witało, byli Juhosłowjanska, podobnje kaž Čěskosłowakska, wagon cementa za tutón zaměr dariła. Zdobom skedźbni wón na to, zo měli so pola wobsadniskich instancow wo dowolnosť dowožowanja prócować.⁵ Juhosłowjanske knježerstwo dóndže spěšnje k nachwilnemu rozsudej wo přewostajenju twaršćiznow za MS. Přez Juhosłowjanski komitej bu 30 tonow cementa za nowonatwar Serbskeho domu darjene. Wjednistwo serbskich dźěłowych brigadow dósta tutón dar 11. junija 1948.⁶

Tež z Pólskeje přinđže pomoc. W Čěskosłowakskej nawjedowaše so zběrka za znowanatwar Serbskeho domu wot čěskeho towarstwa Společnost přátel Lužice. Nowonatwar centruma serbskeho narodneho žiwjenja wužiwaše so wot wjednistwa Domowiny jako skladnosť za wobšěrnú propagandowu kampanju. Bě planowane, zo měli kóždu sobotu skupiny Domowinjanow z cyteje Łužicy přichodne twarnišćo podpěrować. Spočatk 1948 wuda wjednistwo serbskich dźěłačerskich brigadow parolu: »Natwarjamy Serbski dom«. W léce 1948 wobdźěli so dohromady 38 brigadow na akciji (Rajš 1987: 210–211).

Tehdy započachu w sowjetskim wobsadniskim pasmje Němskeje tež we wobtuku kubłanja a wědomostneje dźěławosće stalinistiskim mustram sčěhować. W tutym zwisku zawjedžene předpisy nuzowachu MS, so přirjadować wot zarjadow připóznatej masowej organizaciji. Zo njeby so Němskemu kulturnemu zwjazkej přizamknýc dyrbjała, wobzamkny hłowna zhromadźizna MS 7. junija 1949 přistup k Domowinje z wotpohladom, znutřka jeje strukturow jako wědomostny wotrjad dźělać. Z tym woteda towarstwo MS swoju zamołwitosć za twar Serbskeho domu, kotruž Domowina dospołnje přewza (Völkel 1997: 40).

Lěta dołho wšak naležnosť njepostupowaše. Přelať poradzi so 1954, jako stat twar přewza. Serbski dom so skónčnje w juliju 1956 skladnostnje II. zjězda Serbow swjatočnje wotewrě. Twarjenje bu wot měštopředsydy ministerskeje rady NDR, Freda Oelßnera, Serbam symbolisce přepodate (Rajš 1987: 250–252).

z pólsčiny přeložil Werner Měškank

4 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie, Zespół Depesz, wiązka 6, teczka 68, szyfrogram nr 8662: Dyrektor Departamentu Politycznego Ministerstwa Spraw Zagranicznych Józef Olszewski do Szefa Polskiej Misji Wojskowej w Niemczech gen. Jakuba Prawina, Warszawa 8. 10. 1947, k. 114 (příloha 2) – přef. Werner Měškank.

5 Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417071: Dr. Ranko Mikačić Ministarstvu inostranih poslova Političkom odjeljenju, Berlin 28. 8. 1947.

6 Serbski kulturny arhiv Budyšin, D II 7. 7B, Serbska Młodźina Jugoslovenskeje vojneje misije – odelenje štampa tow. Kapitan Škrabar, 12. 6. 1948, f. 86.

Literatura

- M. N.-N. [Měřcin Nowak-Njehorński] 1947: Swjatočnosť połoženja zakłada k Serbskemu Domej, w: Nowa doba 1 (30. 8. 1947) 9, str.1–2.
- NEDO, Pawoł 1947: Nowe nadawki za Maćicu Serbsku, w: Nowa doba 1 (23. 8. 1947) 8, str. 1.
- RAJŠ, Franc 1987: Stawizny Domowiny we słowje a wobrazu. Budyšin.
- ULLRICH, [Heinz] 1947: Serbske ludstwo – móst k Słowjanam! w: Nowa doba 1 (23. 8. 1947) 8, str. 1.
- VÖLKEL, Měřcin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
- VÖLKEL, Měřcin 2007: Z dziejów trzech Serbskich Domów (od 1872 po współczesność), w: Pro Lusatia. Opolskie Studia Łużycoznawcze 6, str. 61–68.

Přilože

1

žórło: Diplomatski arhiv Ministarstwa spoljnih poslova Republike Srbije, Nemačka 1947 fascikla broj 91, 417072: Proslava stogodišnjice Matice srbske u Budišinu i polaganje temeljnog kamena novom Srpskom domu u Budyšinu, Berlin 27. awgust 1947

PROSLAVA STOGODIŠNJICE MATICE SRPSKE U BUDIŠINU I POLAGANJE TEMELJNOG KAMENA NOVOM SRPSKOM DOMU U BUDIŠINU.

U Budišinu je svečano proslavljena stogodišnjica Matice Srpske i tom prilikom je položen na svečan način i temeljni kamen novom Srpskom Domu.

Svečanost je organizovalo njihovo društvo »Domovina«, a počela je u subotu 23 avgusta 1947 u 15 sati svečanim sastankom Matice Srpske, tome je sljedio u 19 sati pozdrav gostiju sa intimnim komornim koncertom. U nedjelju u 8 i po sati bila je posveta spomenika u II svjetskom ratu palim savezn. ratnicima za slobodu Lužice.

U 10 sati bilo je svečano polaganje kamena temeljca novom Srpskom Domu, a u 16 sati svečana izvedba svjetskog oratorija »Proljeće« lužičko srpskog poznatog pok. kompozitora K. A.Kocora, od strane njihovog velikog filharmonijskog orchestra, hora i solista.

Svečanost polaganja temeljnog kamena novom Srpskom Domu počela je kao što je bilo predvidjeno tačno u 10 sati u jutro, i odvijala se na sljedeći način:

Istoj je prisustvovao kao pretstavnik Sovjetske Vojne Administracije u Njemačkoj potpukovnik Fermatović, zatim predstavnici Sovjetske Komandature u Budišinu sa majorom Kirilenkom na čelu i drugi. Potpukovnik Fermatović i ostali došli su sa svojim drugaricama.

Od Lužičkih Srba proslavu je otvorio Pretsjednik Matice Srpske Dr. Wjacslaw. Prisutni su bili od Lužičkih Srba pretstavnici svih njihovih narodnih i kulturnih institucija, delegati iz Gornje i Dolnje Lužice, pretstavnici mladeži i t. d. Proslavi je prisustvovala velika masa Lužičana od kojih je jedan veliki dio njihovog ženskog svijeta bio u divnim narodnim nošnjama. Ta masa naroda prekririla je cijelo veliko gradilište koje leži na ruševinama jednog kompleksa u ratu porušenih zgrada na lijepom položaju u samom gradu Budišinu, nedaleko centra grada.

Od savezničkih Vojnih Misija bile su pored naše zastupljene i čehoslovačka i poljska Misija. Kao predstavnik naše Misije bio je potpisani.

Vrlo velika je bila i delegacija iz ČSL Republike na čelu sa generalom Rutarom. Dalje su bili u toj delegaciji, zastupnik zemaljskog narodnog odbora u Pragu g. Antušek; zastupnik Slovenskog odbora u Pragu prof. Dr. Frinta; zastupnica Školske Matica gdja Maccyna iz Warnsdorfa; zastupnici SPL g. Loula iz Praga; Inž. Hes iz Liberce i Macak iz Plzna, te Jiri Kapitan iz Praga. Zatim razni školski prosvjetni inspektori, novinari i t. d.

Zatim su bili prisutni i uzeli takodjer udjela u proslavi i delegati sviju njemačkih partija, Oberbürgermeister Budišina Njemaac Dr. Ulrich, delegat slavenskog instituta univerziteta u Berlinu prof. Dr. Vasmer i drugi.

Poslije sviranja I tačke njihovog orhestra uzeo je riječ Pretsjednik Matice Srpske Dr. Wjacslawk. On je pomenio svečanost polaganja kamena prvom Srpskom Domu pred 50 godina i naglasio da Lužički Srbi nisu ni mislili da će za tako kratko vrijeme morati da podižu novi dom. Doba fašizma koje je zatim usljedilo htjelo je da uništi njihov najmanji slovenski narod. Sada da Srbi ponovo stvaraju svoj dom koji će biti simbolom cijelog srpskog rada za ljepšu budućnost u doba demokratizacije i napretka. U svojim radnim brigadama da su i da će Srbi dokazati da će novi Srpski Dom biti utočište cijelog njihovog naroda koji time traži i dokumentuje živu volju za ljepšu i sretniju budućnost. Naglasio je da će slovenski narodi na čelu velikog Sovjetskog Saveza garantovati najmanjem slovenskom narodu (vječnu) budućnost.

Zatim je luž-srpski hor otpjevao nešto iz svjetovnog oratoriuma »Proljeće« od Kocora. Na to je uzeo riječ prof. Dr. Wićaz. On je naglasio da je kao mladi student prisustvovao polaganju temeljnom kamenu prvog doma. Rekao je da fašizam uništio uspjehe njihovog tadanjeg rada ali da nije mogao da uništi volju naroda. Rekao da se srpski narod ne sme da oslanja na pomoć drugih već da sam svojim silama i radom izvojuje si bolju budućnost i da se bace na posao pod geslom Srb Srbinu brat.

Poslije njega uzeo je riječ predstavnik Sovjetske Vojne Administracije u Njemačkoj, potpukovnik Fermatowić. On je rekao izmedju ostalog: Ja sam sin ruskog naroda, to znači ja sam sin najvećeg slavenskog naroda. Srpski narod ovdje radi za svoju ljepšu demokratsku budućnost u dogovoru sa svim slavenskim državama. Pošto srpski narod tako radi imaće vječnu pomoć svih slavenskih naroda na čelu sa velikom Sovjetskom državom, u tom svom radu. Zatim je uz udarac čekića uskliknuo »za vječnu slobodnu demokratsku budućnost srpskog naroda«.

Zatim je na njemačkom govorio Oberbürgermeister Budišina Dr. Ulrich, kao predstavnik njemačkog stanovništva iz Lužice. On je kazao sljedeće: a) Neka u tom domu živi duh sloge i slobode za sva vremena; b) neka u tom domu gospoduje duh sloge izmedju srpskog i njemačkog naroda; c) neka njemački narod bude u budućnosti u slozi pomagao demokratski život.

Za njim je govorio zemaljski savjetnik Budišinskog okruga (Landrat Budišina) lužičko-srpski vođa Dr. Jan Cyž. On je rekao izmedju ostalog: narod koji vjeruje u uspjeh svog djela i rada nikada ne propada. Tako stavlja srpski narod zakladni kamen za svoju ljepšu budućnost.

Iza njega su se redali predstavnici svih partija Njemačke. Govorio je za SED na lužičko-srpskom g. Kremc. Zatim su govorili predstavnik CDU (Hintasch), za LDP Weinert, za FDGB Rynč i ostali.

Poslije njih govorio je savjetnik mjesta Budišina Krječmar, a za njim su se redali delegacije srpskog naroda iz svih krajeva Gornje i Doljne Lužice, predstavnik omladine i t.d.

Od Vojnih Misija govorili su predstavnici čehoslovenske, poljske i naše Misije. Najprije je data riječ meni i tu sam u par riječi podvukao značaj tog dana pozdravivši ih u ime Jug. Voj. Misije i zaželim im sreću i napredak u radu. Naglasio sam svoje zadovoljstvo što prisustvujem polaganju kamena temeljca njihovom novom domu baš u vrijeme dok njihova omladinska brigada u Jugoslaviji pomaže gradnji omladinske pruge Šamac-Sarajevo.

Nakon mene govorila je predstavnica Poljske Vojne Misije kap. Szymanska. Ona je naglasila stalni napredak srpskog naroda u Lužici i rekla da dok tako radi na demokratskom osnovu može biti siguran i pomoć svih slavenskih naroda, a naročito na sovjetsko-rusku.

Za njim je predstavnik Čsl. Voj. Misije major Ort rekao također par biranih riječi i želja. Za predstavnicima Vojnih Misija govorili su gosti iz Čehoslovačke na čelu sa generalom Rutarom. Dr. Rutar je u svom govoru naglasio da Lužičke Srbe još velika borba čeka, ali da mora da istraju jer jedino istrajnost može da im donese pobjedu.

Nakon govora čehosl. delegacija uzeo je riječ Pretsjednik Domovine Nedo, koji je istodobno i potpresjednik Matice Srpske, i naglasio između ostalog i sljedeće: neka taj kamen bude temelj novog doba a srpskom narodu garancija trajnog (vječnog) narodnog postojanja u demokratskom dobu, i udarcem čekića uskliknuo »srpski narode na posao«.

Svečanost je završena oko 12 sati lužisko-srpskom narodnom himnom »Rjana Lužica« koji su svi stojeće slušali.

Nakon završetka proslave polaganja temeljnog kamena bio je zvanični objed za goste u hotelu Sovjetske Komendanture »Bijeli konj«.

Za vrijeme objeda domaćini i gosti su izredali više zdravica.

Predstavnik SVA potp. Firmatowić ponovo je naglasio da ubuduće niko više neće smjeti Lužičkim Srbima da zabranjuje da se kao takvi osjećaju i da im njihova nacionalna prava krati i da će moći da se u slobodi razvijaju. Podigao je zatim čašu u zdravlje onoga koji im je omogućio da oni ovaj svečani dan stogodišnjice Matice Srpske i polaganja temeljnog kamena Srpskom domu proslave tu slobodno i na demokratki način – u zdravlje Maršala Staljina.

Pretsjednik Matice Srpske Dr. Wjacławsk i Starosta provincije Budišina (Landrat) Dr. Cyž rekli su ponovo par riječi i davali riječ pojedinim gostima i domaćim predstavnicima. Govorio je ponovo čehosl. general Rutar o borbi koja ih čeka; da ustraju; o slovenskoj uzajamnosti i podršci svih slavenskih naroda na čelu sa Sovjetskim Savezom. Govorili su razni predstavnici Lužičkih Srba, delegati iz Čehoslovačke, slijepi lužički komponista Kravc i ostali. Zatim je uzeo riječ Oberbürgermeister Budišina (čija je supruga Lužička Srpkinja i koji je na počasnom stolu sjedio do Pretsjednika Matice Srpske i mene) i ponovo naglasio želju mirnog življenja u budućnosti njemačkog stanovništva sa lužičko-srpskim, te da će biti poštovana sva njihova luž-srp. narodna i kulturna prava. On je na početku svog govora naglasio da bi Lužički Srbi imali prava da se smiju kad čuju da im opet jedan Njemačkanin na njemačkom jeziku obećava razna prava nakon toga što su im vjekovima sva prava gazili i njih uništavali ali da govori u ime svih onih koji istinski žele demokratizaciju i bolju i sretniju budućnost i srpskog naroda.

Poslije njega, umoljen od lužičko-srpskih pretstavnika rekao sam i ja još par riječi konstatujući već sada veliki napredak u Lužici. Naglasio sam da bratska pomoć slavenskih naroda na čelu sa moćnim Sovjetskim Savezom garancija su za budući sretniji razvoj malog Luž. Srpskog naroda, i da vidim njihovu ružičastu budućnost naročito sada kad smo evo čuli i iz ustiju pretstavnika njemačkog naroda da će im njihova nacionalna prava biti poštovana i da su svi lužičko-srpski zahtjevi opravdani. Rekao sam da se nadam da će im sva njihova prava biti priznata i u Doljnoj Lužici.

Poslije mene govorio je prestavnik Poljske Vojne Misije a zatim je ušao u dvoranu Potpresjednik vlade Landa Saske i Ministar Pravde Dr. Kasper (pripadnik LDP) i naglasio da i ako nije na to oficijelno ovlašten ovim saopštava punu podršku saske vlade Matici Srpskoj pri polaganju temeljnog kamena Srpskom Domu, kao i želju za napredak i sretniju budućnost Lužičko-Srpskog naroda.

Poslije mog govora na banketu kao i za vrijeme boravka u susjednoj sali medju omladinom cijela sala je skandirala imena vodja slavenskih naroda Maršala Staljina, Maršala Tita i pretsjednika Beneša, Bieruta i Dimitrova i pjevala im nazdravice, a omladina u susjednoj sali pjevala je takodjer naše ratne partizanske pjesme koje su naučili za vrijeme boravka u Jugoslaviji za vrijeme gradnje pruge Brčko-Banovići.

Nakon objeda gosti su razgledali divnu umjetničku izložbu koja je već duže vremena tu otvorena pod naslovom »kako umjetnici vide Srpski narod«.

Poslije podne bio je pomenuti koncerat na kojem je uspješno izveden od njihovog velikog mješovitog hora sa solistami, uz pratnju filharmonijskog orhestra svjetski oratorij »Proljeće« njihovog poznatog kompozitora Kocora.

Time je zvanični dio proslave bio završen.

Moj utisak sa ove proslave bio je sljedeći:

Primjećuje se aktivno sudjelovanje na proslavi mnogobrojnih visokih pretstavnika Sovjetskih okupacionih vlasti.

Takodjer se primjećuje ovog puta aktivno sudjelovanje pretstavnika sviju njemačkih partija i vlasti, kao i date njihove izjave sa priznanjem nacionalnih prava Lužičkih Srba, što bi so moglo da tumači kao promjena u njihovom dosadanjem držanju. U praksi, istina još to mnogo drukčije izgleda jer Lužički Srbi moraju i dalje da se za svako svoje i najosnovnije pravo bore, pošto njemačke vlasti još uvijek ograničuju njihova prava gdje god mogu. Ima istina kod Njemaca i ljudi dobre volje koji žele da izmjene vjekovnu nepravdu Lužičko-srpskom narodu, ali su oni dosta usamljeni jer i njemački narod i njegove vlasti moraju još mnogo da izmjene svoje mišljenje po predmetu shvatanja i poštivanja osnovnih nacionalnih prava drugih naroda. Tako su i predlogu nacarta zakona učinjenom od strane Domovine SED partiji za zaštitu njihovih nacionalnih i prosvjetnih prava, koliko mi je poznato, učinili od strane SED neke izmjene koje mogu da prave iluzornim, naročito u pogledu školstva, sve u zakonu navedeno. (Izvorni lužički predlog nacarta zakona za SED partiju prilaze se).

Svakako ova borba za priznanje osnovnih nacionalnih prava Lužičkim Srbima doprinijeće mnogo i borbi na demokratizaciju njemačkog naroda.

Ovog puta je primijećena i naročito mnogobrojna delegacija iz Čeho-Slovačke Republike na čelu sa generalom Rutarom. Iz razgovora kojeg sam imao sa gen. Dr. Rutarom saznao sam da je on invalid iz prvog svjetskog rata i da se je skupa borio u Dobrovoljačkoj diviziji u Dobruđzi sa biv. šefom ove Misije Gen. Avšičem, kao da je bio ranjen u nogu u isto vrijeme kad je izgubio vid naš poznati slijepi pukovnik Lujo Lovrić, koji da je tog momenta pored njega stajao.

Inače napredak u Gornjoj Lužici po malo kroči napred. Imaju već list »Nova Doba«, otvorena im je izmedju ostalog i osnovna škola u Budišinu, a uskoro će se otvoriti i prva gimnazija. Ali u Landu Brandenburg, u Doljnjoj Lužici još im nisu našalost priznata ni ona prava koja su uživali za vrijeme Weimarske republike; nemaju ni jednu školu i nije im priznat ni dozvoljen rad Domovini.

Prilikom proslave 100 godišnjice Matice Srpske njemačka pošta je u sporazumu sa društvom Domovina dala izraditi zbog filatelije zaseban pečat na njemačkom i lužičko-srpskom jeziku sa naznakom datuma 23. VIII., grbovima Gornje i Doljnje Lužice i natpisom 100 Jahre Mačica Serbska Budyšin. Bio je sporazumu predviđen u luž.srpski natpis 100 let, ali se Njemci nisu, po svom dosadanjem običaju, pri izradi pečata tog sporazuma držali.

S.F.S.N.

[potpis]

(Dr. Ranko Mikačić)

Berlin 27 avgusta 1947 g.

2

źródło: Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
SZYFROGRAM Nr 8662.

Dokąd Berlin.

Do kogo Prawin

Dnia 8 października 1947 r. Nr 461 śr. 2

Nieoficjalnie dowiadujemy się, że w polityce radzieckiej wobec Łużyczan miała nastąpić pewna zmiana.

Na uroczystości założenia kamienia węgielnego w Budziszynie przedstawiciel radziecki miał wyrazić poparcie dla niepodległościowych dążeń Łużyczan.

Obecni być mieli także wyżsi oficerowie czeszy i podobno przedstawiciele Waszej misji. Prosimy o dokładne informacje.

Olszewski

Wych. Nr 8662

Otrzymano 8. 10. 18.30 1947 r., Wyślano 9. 10. 16.45 1947 r.

**Wozrodzenie a
mjezynarodne styki**

Wědomostne a kulturne počahi Maćicy Serbskeje z Towarstwom přečelow Łužicy spočatk 21. lětstotka

Lěto 1949, w kotrymž bě MS jako wusnutk centralizacije nuzowana, do Domowiny zastupić, woznamjenješe kónc dołholětneje samostatneje džěławosće tutoho serbskeho wědomostneho zjednoćenstwa (Völkel 1997: 40). Towarstwo móžeše so hakle po přewróće 1989 wobnowić, jako so nowa doba za serbske wědomostne a kulturne žiwjenje započa. K staro-nowym cytkam słušeše potajkim tež MS, kotraž bu w oktobrje 1990 znowa załožena. Jeje přeni předsyda bu serbski superintendent na wuměnknu Gerhard Wirth. Na hłownej zhromadźiznje dnja 2. apryla 1991 bu potom kulturny stawiznar a žurnalist dr. Měrćin Völkel za předsydu wuzwolony, kotryž nawjedowaše MS 16 lět (Kilank 2007: 208). Poněčim wutworichu so sekcije serbska rěč, stawizny, literatura/wuměłstwo, ludowěda/muzejownistwo (Völkel 1995: 54). Naslědnik Völkela bu 2008 serbski superintendent Jan Malink, kotryž na jeho aktiwity nawjazowaše. W tutym přinošku chcu so wosebje na čas rozkčěwa pod předsydu Měrćinom Völkelom koncentrować, jako MS dosć intensiwnje kontakty k čěskim institucijam pěstowaše. Wjednistwo MS měješe po swojim wožiwjenju w zažnych džěwjećdesatych lětach 20. lětstotka při strukturowanju a konsolidowanju towarstwa čezki nadawk. Najwažnišej wosobinje MS, kotrejž w rozprawniskej dobie styki k druhim słowjanam wuděržowaše, běšaj jeje předsyda, kulturny stawiznar Měrćin Völkel, a hudźbny dramaturg a publicist Jurij Łušćanski, kotryž bě w Domowinje referent za kulturu a wukraj. Wobaj pěstowašaj nimo stykow do druhich słowjanskich krajow – předsyda Völkel měješe wuznamne kontakty do Pólskeje – intensiwnje přečelske styki k Čecham a čěskim institucijam. Nimo wědomostnych džěwowych zarjadnišćow, kaž Karloweje uniwersity, ale tež Masarykoweho instituta Čěskeje akademije wědomosćow a tamnišeho Instituta za etnologiju bě to w přenim rjedže Towarstwo přečelow Łužiskich Serbow (Společnost přátel Lužice, SPL). Nimo tutoho towarstwa, kotrehož koncentrowany zajim so na serbske žiwjenje wusměrja, chcu tež počahi MS z Maćicu Čěskej w Praze, Maćicu Šleskej w Opawje abo Maćicu Morawskej w Brnje naspomnić. W dobie po zjednočenju Němskeje pak wuwijaše MS tež přečelske styki z Maćicami druhich słowjanskich krajow: z Maćicu Słowakskej w Martinje, z Maćicu Srpskej w Nowym Sadze, z Maćicu Chorwatskej w Zagrebje a Maćicu Słowjenskej w Ljubljane (Völkel 2003: 134).

Měrćin Völkel bě 1990 mjez wožiwjerjemi MS a wot lěta 1991 jeje předsyda. Dozałoženje MS dnja 7. apryla 1847 wobhladowaše wón jako »najwjetši skutk w serbskich stawiznach« a na sympoziju 1997 k tomu wuwjedže: »Jeje [Maćicy Serbskeje – P. K.] džzensniša eksistencja je wuraz kontinuitiwneho narodneho zmyslenja serbskeho ludu, kruteho narodneho přeswědčenja a wobstajneho prócowanja serbskich wótčincow« (Völkel 1997a: 245).

Po tutych słowach, přednjesenych na swjědženju składnostnje 150. róčnicy založenja MS, so Völkel sam hač do poslednich dnjow swojeho žiwjenja měješe. Wšón čas swojeho

předsydstwa so za přiměřjenu rólu MS mjez serbskimi institucijemi a towarstwami zasadźowaše, kotraž wuwicé wědomostneho žiwjenja podpěruje, kontakty twori a z druhimi europskimi Maćicami a organizacijemi hromadže dźěła, kotrež so na serbske temy koncentruja. Popularizowanju serbskeho towarstwa Völkel sam z wědomostnymi a informatiwnymi přinoškami wo stawiznach MS přinošowaše. Najsutkowniši dopokaz za jeho wobšěrne publikaciske dźěło w tutym času je kniha »Trać dyrbi Serbstwo«, kotraž wuńdže w rjedže »Wobrazy ze Serbow« k 150. jubilejow towarstwa (Völkel 1997b).

Jedne z hłownych zarjadowanjow, kotrež je SPL w zhromadnym dźěle z MS organizowało (dalši sobuorganizator bě Institut Masaryka Čěskeje akademije wědomosćow), bě mjezynarodna wědomostna konferenca składnostnje 140. narodnin załožerja čěskeje sorabistiki Adolfa Černeho 25. a 26. nowembra 2004. Jako přednošowarjo zastupowachu serbsku Łužicu mjez druhim Maćicarjo prof. Lucija Hajnec, dr. Franc Šěn a Jurij Łušćanski. Dohromady wobdźěli so na njej 22¹ sobuskutkowacych ze sydom² krajow. Konferencu wotewrě Měrcin Völkel jako předsyda MS. Wón zjima mjez druhim aktiwnu dźěławosć MS nastupajo čěski wobswět takle: »Jako Maćica Serbska prócujemy so wo zachowanje hódnnych tradicijow na polu wědomosće a kultury. Starachmy so wo zawěšćenje wukubłanja w předmjeće serbščina na spočatku 90ych lět na Karlowej uniwersiće. Wuhotowachmy mjezynarodny sympozij wo čěskim molerju Ludvíku Kubje. Na wědomostne zarjadowanja přeprašujemy čěskich staršich a młódsich specialistow kaž njedawno na konferencu wo Arnoštu Muce do tak mjenowaneho Wendlanda abo na mjezynarodny sympozij wo Muce w delnołužiskim Chošebuzu.« (Völkel 2005: 18)

Měrcin Völkel naspomni wědomostne podawki, kotrež wotměchu so w léće 2004 w spomnjeću na dr. Arnošta Muku, dźesać lět staršeho hač jeho čěski přećel dr. Adolf Černý. Jako direktny tehdyši aktiwny wobdźělnik a čłon Towarstwa přećelow Łužicy chcu w tutym zwisku na horjeka naspomnjenu swjedžensku akademiju dopominać, kotraž je so 10. a 12. septembra 2004 we Łuchowje składnostnje Mukowych 150. posmjertnych narodnin wotměła a na kotrejež organizaciji bě MS rozsudnje wobdźělena. Nimo Měrcina Völkela a Jurja Łušćanskeho, kotrajž zastupowaštaj Maćicu, prezentowaštaj Andrea Pawlikowa (Serbski muzej w Budyšinje) a prof. Dietrich Šofta (Serbski institut) swojej přinoškaj zastupuju dalšej serbskej instituciji. Prof. Mieczysław Balowski (Opolska uniwersita, Ostravska uniwersita) a dr. Petr Kaleta (Akademija wědomosćow Čěskeje republiki) so jako zastupjerje wukrajnych institucijow na přeprašenje MS na akademiji wobdźělištaj.

Čěski ludowědnik, hudźbny wědomostnik, moler a spisowaćel kaž tež čestny sobustaw MS Ludvík Kuba, kotryž słušeše wot 80tych lět 19. lětstotka k centralnym figuram čěsko-serbskich počahow, bě předmjet zajima serbskich zastupjerjow MS a čěskich zastupjerjow Towarstwa přećelow Łužicy a druhich institucijow składnostnje wažneju jubilejow, mjenujcy spominanja na Kubowe narodniny a na jeho smjerc. Přenje zarjadowanje bě wědomostna konferenca wot 25. do 27. apryla 2003 w Budyšinje na temu »Ludvík Kuba – folklorist, spisowaćel a moler = Folklorist Schriftsteller und Maler« (hlej Łušćanski 2003), kotrejež hłowny organizator

1 Tuta ličba njewopřijimuje rěčnikow, kotřiž su zarjadowanje zahajili.

2 Ukrainskej awtoraj tohorunja k posedzenjam přinošowaštaj, na konferency pak so njewobdźělištaj.

bě MS. Konferenca njewuwi jenož temy w zwisku z Ludvíkom Kubu a folkloru, ale pokaza tež perspektiwy za dalje slědženja nastupajo folkloristiku słowjanskeho swěta. Tak wotmě so w zhromadnym džěle mjez serbskimi, pólskimi a čěskimi slědžerjemi 16. a 17. nowembra 2006 w pólskim Opolu dalša wědomostna konferenca wo Ludvíku Kubje na temu »Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. K 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby« (hlej Kaleta/Tyllner 2007). Tute mjezynarodne zarjadowanje bě wuslědk serbsko-pólsko-čěskeho zhromadneho džěta, kotraž su čłonojo MS a Stowarzyszenia Polsko-Serbołużyckiego »Pro Lusatia«, uniwersita w Opolu a Institut za etnologiju Akademije wědomosćow Čěskeje republiky organizowali. Ze stron MS wobdžělštaj so Měrcin Völkel a Jurij Łušćanski. Wudawaćeljo protokolow konferency pak dóstachu krótko do wozjewjenja zbornika w léce 2007 powěsć, zo je Měrcin Völkel zemřel. Tuž wěnowachu zběrku wopomnjeću tutoho wažneho zastupjerja Serbow.

Ale konferency wo Ludvíku Kubje njeběštej jeničkej zhromadnej zarjadowani. Jurij Łušćanski so nadal za popularizowanje Kuboweho tworjenja angažowaše. W jeho wobsydstwje je wjele drohotnych dokumentow z Kuboweho wobšěrneho tworjenja. K tomu słuša dotal njewozjewjeny manuskript knihi »Čtení o Polabských Slovanech«. Džakowano stajnej podpěrje Jurja Łušćanskeho je SPL knihu 2012 wozjewiło. Wona wudospołnja cyklus »Čtení«, w kotrymž bě Kuba hižo wšelake swoje studije wo Słowjanach wozjewił.

Běchu pak tež druhe kulturne zarjadowanja, na kotrychž so čłonojo MS a SPL wobdžělchu, byrnjež Maćicarjo zdobom druhe serbske institucije zastupowali, wosebje Domowinu a Serbski institut. Wosebity kulturny podawk, kotryž je za čas předsydstwa Jana Malinka hłownje čłon předsydstwa Jurij Łušćanski (w MS tehdom zamołwity za styki z wukrajom) organizował, bě literarno-hudźbny wječork »20 let německé jednoty«, kotryž wotmě so w zhromadnym džěle z SPL dnja 29. nowembra 2009 w Serbskim seminarje w Praze. W srjedžišću programa steješe wotkryće kamjentneje tafle, kotraž dopomina w čěskej a serbskej rěči na stawizny Serbskeho seminara. Skedźbnic ma so tež na to, zo je SPL hromadže z MS w léce 2011 publikaciju wo žiwjenju a skutkowanju wuznamneho čěskeho sorabista Jiříja Mudry wozjewiła: »Jiří Mudra. K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií)« (hlej Kaleta 2011).

Čěscy čłonojo MS wobdžělchu so tež jako referenca na Maćičnych zhromadźiznach, hdžež wotměwachu so přednoški wo Ludvíku Kubje, Jiříju Mudry abo Adolfje Čěrnym. Serbscy čłonojo MS wobdžělachu so prawidlownje na Praskich sorabistiskich sympozijach. Aktiwnje skutkowachu z přinoškami w publikacijach rjadu »Česko-lužická historie« sobu. Přenja z nich je wušła pod titulom »Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice v letech 1907–2007« (Praha 2008).

Konkluzija

Poslednja etapa skutkowanja Měrcina Vökelja jako předsyda MS woznamjenješe zesyljenje zhromadneho džěta ze spřečelenymi wukrajnymi institucijemi, kotraž kulturny a wědomostny zajim za serbske prašenja pěstuja. Wosebje jasne jewi so tole hladajo na kontakty z pólskimi a čěskimi přečelemi. Čěsku stronu podpěrowaše předewšěm SPL, kotraž organizowaše zhromadnje z MS wjacore horjeka mjenowane wědomostne zarjadowanja z mjezynarodnym

charakterom. Hižo 2003 bě Měrcin Völkel konstatował: »Maćica je džensa jedne ze serbskich towarstwow, kotrež njesu česć serbskeho mjena a kotrež zasadźuja so w jednotnej mysli w Delnjej a Hornjej Łužicy, w kónčinach, kiž su přez wične hospodarstwo wohrožene, za spjelnje-nje najelementarnišeho humanistiskeho prawa ludu za narodnej eksistencu a runoprawnosću.« (Völkel 2003: 135) Tak je so Měrcinej Völkelej poradźiło, z MS wuwić připóznaty serbski cytk, kotryž je džensa njeaparujomny džěl serbskeho žiwjenja.

Literatura

- KALETA, Petr 2011: Jiří Mudra. K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů (s albem fotografií). Praha-Budyšin.
- KALETA, Petr/TYLLNER, Lubomír (wud.) 2007: Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 150. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16. – 17. listopadu 2006) = Świat słowiański oczami badaczy i publicystów XIX i XX wieku. Praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej w 50 rocznicę śmierci Ludwika Kuby (Opole 16–17 listopada 2006 r.). Opole.
- KILANK, R[udolf] 2007: Trać dyrbi Serbstwo. K smjerci předsydy Maćicy Serbskeje dr. Měrcina Völkela, w: Katolski Posoł, čo. 28, str. 208.
- ŁUŠĆANSKI, Jurij (wud.) 2003: Ludvík Kuba – folklorist, spisowačel a moler = Folklorist, Schriftsteller und Maler. Bautzen/Budyšin.
- VÖLKELE, Měrcin 1995: K městnu Maćicy Serbskeje w serbskich stawiznach, w: FASKA, Helmut (wud.), Sorabistiske přednoški II. Mjezynarodny lěčny ferialny kurs za serbsku rěč a kulturu 1994. Budyšin, str. 46–55.
- VÖLKELE, Měrcin 1997a: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći. Rozhlad 47/7–8, str. 245–250.
- VÖLKELE, Měrcin 1997b: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
- VÖLKELE, Měrcin 2003: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći, w: Pro Lusatia, tom 2, str. 124–136.
- VÖLKELE, Měrcin 2005: Serbsko-česke kulturne kontakty, w: KALETA, Petr/MARTÍNEK, František/NOVOSAD, Lukáš (wud.), Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého. Praha, str. 17–18.

Róla Maćicy Serbskeje při budženju narodneho wědomja, při wuwowanju serbskeju řečow a serbskeje kultury na pozadku džěławosće druhich słowjanskich Maćicow

Nastaće a wukon Maćicy Serbskeje

MS je wot lěta 1847 (a jeje poměrnje samostatny delnjoserbski wotrjad wot lěta 1880) wjedła šěroko zapožoženu džěławosć w mnohich wobtulkach: při budženju narodneho wědomja a w boju wo prawa Serbow, při wudawanju wědomostneho pismowstwa (na př. Časopisa Maćicy Serbskeje, słownikow a gramatikow) kaž tež popularnych spisow (na př. literarnych twórbow a protykow), při wuwowanju nowinarstwa, při organizowanju wědomostnych slědženjow wo řeči, literaturje, stawiznach a ludowědže, při podpěrje tworjenja rjaneje literatury, muzejownictwa, spěwanskich swjedženjow a lajskeho džiwadła, při wudžeržowanju kulturnych a wědomostnych kontaktow k zastupjerjam druhich słowjanskich narodow a tak dale.

K wosebitym zaslužbam MS sluša wutworjenje programa za rěčne zjednoćenje Hornich Serbow, to rěka za narunanje ewangelskeje a katolskeje warianty spisowneje rěče z jednotnej (bjezkonfesionelnej) literarneje řeču, kotraž wšak so naposledk skoro jeniče na tradiciju ewangelskeho pismowstwa zepěraše. Zhromadnu řeč skodifikowa Křesćan Bohuwěr Pful w ortografiji, fonetice, morfologiji a leksice w sčěhowacych publikacijach: »Hornjołužiski serbski prawopis z krótkim rěčničnym přehladom« (Budyšin 1848), »Łužiski serbski słownik« (Budyšin 1866), »Laut- und Formenlehre der oberlausitzisch-wendischen Sprache« (Bautzen 1867). Jara wažny wobstatk rěčneje reformy běše přesadženje tak mjenowaneho analogiskeho prawopisa, to rěka analogneho k pisanju druhich słowjanskich řečow (hłownje češćiny a zdžěla póľščiny), z antikwu jako zakładom. Do toho běštaj hižo Jan Pětr Jordan a Jan Arnošt Smoler jako přiwisnikaj podobneho pisanja skutkowało. Pfulowy projekt analogiskeho prawopisa bě modifikacija načiskow mjenowaneju předchadnikow. Nowe pisanje měješe mnohich přećiwnikow mjez Serbami, wosebje mjez protestantami. MS prócowaše so přez lětdžesatki wo jeho rozšěrjenje, štož pak zrealizowa so doskónčnje hakle po Druhej swětowej wójnje. Wuznamnu rólu hraješe tež delnjoserbska Mašica Serbska (w druhej počojcy 19. lětstotka předewšěm Jan Bjedrich Tešnař), a to za wuwowanje delnjoserbskeje rěče kaž tež za přiwzaće analogiskeho prawopisa.

W lěće 1937 zakazachu zarjady Třećeho reicha w Němskej džěławosć Domowiny, lěto pozdžišo tohorunja aktiwity MS. Wona wozrodži so 1946, ale 1951 bu rozpušćena. Znowa založena bu MS w lěće 1990 jako zapisane towarstwo najprjedy w Hornjej, 1993 potom tež w Delnej Łužicy. Wot toho časa inspiruje wona wědomostne slědženja, popularizuje wědomosć, organizuje konferency a wobdžěla so na wažnych róčnicach w serbskich stawiznach. Wobjim skutkowanja pak je tójšto mjeńši hač w dobje 1847–1937/38, dokelž funguje towarstwo tučasne pod cyle hinašimi wuměnjemi. Wjele z něhdyšich nadawkow přewzachu po wójnje znate serbske institucije, mjez nimi Domowina, Ludowe nakładnistwo Domowina, Serbski institut

w Budyšinje a Choćebuzu, Institut za sorabistiku na Lipšćanskej uniwersiće a dwaj Serbskej muzej.

MS je po »Serbskim kulturnym leksikonje« (Schön/Scholze 2004: 237) wědomostno-kulturne zjednoćenstwo we woběmaj Łužicomaj. Myslu, zo móžemy tajku definiciju akceptować, dokelž njeje MS typiske wědomostne towarstwo. Podobny organizaciski charakter mějachu abo maja druhe słowjanske Maćicy, kotrež njeptača jako typiske wědomostne towarstwa.

Wobmjazuju so tu na krótke informacije wo formach džělawosće a wo wukonach w 175lětnych stawiznach MS. Dokładnišo wěnuja so tutej problematice dalši referenca. Swój hłowny nadawk widžu w posrědkowanju wědy wo přičinach załoženja słowjanskich Maćicow a w přirunowanju wudobyćow serbskeje Maćicy z wuslědkami tamnych zjednoćenstwow.

Přičiny nastaća słowjanskich Maćicow

Tule hodža so tři zakładne přičiny za nastaće Maćicow rozeznawać:

1. njepríhódna politiska situacija pola wjetšiny słowjanskich narodow, to rěka pobračowanje swojskich statow a z tym zwjazany strach pozhubjenja narodneje identity a maćernej rěče,
2. proces słowjanskeho narodneho a rěčneho wozrodženja w awstriskej monarchiji jako reakcija na wohroženje narodneje a rěčneje eksistencije Słowjanow a
3. wuwijanje slawofilstwa w cyłym słowjanskim swěće 19. lětstotka, to rěka ideologiske mobilizowanje wukubłanych worštow k jednanjam na dobro słowjanskeho cyłka.

Rěčne wozrodženje njewobsahowaše jenož naprawy přećiwo zahinjenju rěče, ale tež přewinjenje rěčneje regionalizacije a prócowanja wo zawěšćenje funkcionalneje wukonliwosće rěče, kotraž by potřebeam ciwilizatoriskeho wuwiaća wotpowědowała.

Politiske połoženje słowjanstwa wot časow zažneho srjedžowěka

W zažnym srjedžowěku wobstejachu někotre słowjanske staty, kotrež pak poněčim swoju samostatnosć zhubichu. We 18. lětstotku běštej jenož hišće dwaj stataj njewotwisnej: Pólska (Republika wobeju narodow) a Ruska (Ruski imperij!). Ale we wuslědku třoch džělenjow namaka so cyły teritorij Pólskeje wot 1795 w hranicach Ruskeje, Pruskeje a Awstriskeje. Ruska běše z tym wot wróćicy 18. a 19. lětstotka jenički suwereny słowjanski stat. Polacy dyrbjachu so rusifikować, Ukrainjenjo a Bětorusojo njemějachu hač do spočatka 20. lětstotka prawo na narodnu a rěčnu samostatnosć. Łužiscy Serbja zhubichu politisku njewotwisnosć hižo w 10. lětstotku, a to dla ekspansije zažnofeudalneho němskeho mócnarstwa. Hač do kónca Přěnjeje swětowej wójny běchu teritorije Čechow, Słowakow, Słowjencow a Chorwatow z wobstatkom awstriskeho kejžorstwa resp. Awstrisko-Wuherskeje.

1 Je to oficielne mjeno Ruskeje wot lěta 1721.

Słowjanske narodne a rěčne wozrođenje wot kónca 18. lětstotka a ideje słowjanskeje wzajemnosće

Programy narodno-rěčneho wozrođenja nastachu pola słowjanskich narodow w awstriskej monarchiji, ale wone namakachu hnydom přiwisnikow tež mjez Łužiskimi Serbami, w Južnej Serbiskej a Botharskej. Wone pak njenastupachu Rusku a přjedawše pólske kónčiny, kotrež słušachu nětko k Ruskej, Pruskej a Awstriskej. Narodna eksistenca Rusow njeběše wohrožena, a ruščina wuwijaše so w suwerenym staće dynamisce wot 18. lětstotka. Polacy běchu drje wot 19. lětstotka wohroženi přez rusifikaciju a germanizaciju², ale jenož mało ludźi podleža asimilaciji. Jako jenička słowjanska rěč wuwijaše so pólsčina – njeprěstajnje wot doby srjedźowěka, a runje w času njeswobody docpě – njehladajo njepríhódneje towaršnostneje a politiskeje situacije – wysoki niwow, wosebje w literarnym tworjenju.

W scěhowacym předstaju situaciju w někotrych słowjanskich rěčach hač do 19. lětstotka (Oczkowa et al. 2011), dokož dóńdže w zwisku z tym pola wjetšiny Słowjanow k rěčnym reformam (tohorunja w Hornjej a Delnjej Łužicy, znajmjeńša přez postupne rozšěrjenje analogiskeho prawopisa). A tute reformy słowjanske Maćicy energisce podpěrowachu.

Wot bitwy na Bělej horje w léce 1620 podležachu Češa sylnej germanizaciji, kotraž wopřijimaše předewšěm jich zemjanstwo a kubłane woršty. Zarjadniska rěč bu bórže němčina. Tuž njenasta literatura »wysokeho stila«; čěščina wuwijaše so hłownje na kraju. Kónec 18. lětstotka zjewichu so hłasy, kiž namołwjachu k zakitowanju českeje rěče. K jeje wozrođenju přinošowaštaj najbóle, a to na spočatku 19. lětstotka, Josef Dobrovský jako awtor gramatiki českeje rěče (1809) a Josef Jungmann jako awtor monumentalneho němsko-českeho słownika (5 dźělow, 1834–1839), nimo toho jako přetožowar dźělow ze swětoweje literatury, spisar wučbnicow a basnik. Gramatiske normy čěščiny zepěrachu so pola Dobrowskeho hłownje na Kralicku bibliju z kónca 16. lětstotka. Zo by wozrodžena česka rěč ciwilizatoriske wudobyča z wjace hač 200 lět scyła wotbłyšćowac móhła, buchu mnohe neologizmy a požčonki z druhich słowjanskich rěčow zawjedžene, wosebje z pólsčiny a ruščiny.

W Słowakskej běše čěščina hač do počatka 18. lětstotka ze spisownej rěču, často ze słowakskimi rěčnymi elementami. Słowacy běchu předewšěm wot madžarizacije wohroženi, ale zdžěla tež wot germanizacije a čechizacije. Přeni pospyt zawjedženja słowakščiny do rjaneje literatury sčini Jozef Ignác Bajza, tola woprawdžity pioněr na polu narodneho a rěčneho wozrođenja bu Anton Bernolák, spisowacel a filologa, kotryž je k tomu namołwjał, zo by so za Słowakow w jich rěči pisało. Wón zahaji tež kodifikaciju literarneje rěče na zakładze zapadnosłowakskeho dialekta – z pojednanjom wo ortografiji (1787), z gramatiku (1790) a z posmjertnje čišćanym słowaksko-česko-łačonsko-němsko-madžarskim słownikom (zwjazki 1–6, 1825–1827). Rěčna reforma Bernoláka je so jenož pola katolikow přiwzała. Powšitkowne připóznaće mjez Słowakami zdoby hakle kodifikacija Ľudovita Štúra na zakładze srjedźnosłowakskeho dialekta.

W Słowjenskej zahaji Primož Trubar bohate protestantske pismowstwo, mjez druhim jako přetožer Noweho zakonja (1557–1582). Spočatk 17. lětstotka přesadži so w Słowjenskej napřećiwna reformacija, kotraž wobmjězowaše nimale 200 lět dołho wuwicowce móžnosće słowjenskeje literatury. W 17. a 18. lětstotku dominowaše nabožne pismowstwo, a mnozy Słowjency buchu narodnje a rěčne germanizowani.

Chorwatske pismowstwo wuwijaše so w třoch dialektach: čakawskim, štokawskim a kajkawskim. W dobre srjedźowěka (potajkim do kónca 15. lětstotka) charakterizowaše je tak mjenowana trojorěčnosť, štož měni pisanje we łačonskej, cyrkwinosłowjanskej a chorwatskej rěči, zepěracej so na čakawski dialekt. Perioda wot 16. do srjedź 18. lětstotka bě faza trojorěčnosťe hinašeho typu, to rěka čakawsko-štokawsko-kajkawka. W 16. lětstotku dominowaše w Chorwatskej dalmaciska literatura, zepěrača so na čakawski dialekt ze štokawskimi elementami. Róla čakawšćiny so w běhu 17. lětstotka wosłabjowaše, na jeje městno stupi jako literarna rěč poněčim štokawske pismowstwo.

Nimo boja wo rěčne zjednoćenje Chorwatow bě spječowanje přećiwo germanizaciji a madžarizaciji bytostny nadawk jich narodneho wozrođenja. Jedyn ze zjawow tutoho spječowanja bě w Chorwatskej funkcija łačonšćiny jako zarjadniskeje rěče wot srjedźowěka hač do lěta 1847. Přez to wobeńdžechu Chorwaća nałożowanje madžaršćiny abo němčiny w zarjadnistwje, hdžež płačachu tute cuze rěče jako znamjenja falowaceje suwerenity.

W Serbiskej bě cyrkwinosłowjanščina wot srjedźowěka sem rěč pismowstwa, kotraž přewza poněčim dialektalne elementy serbišćiny. Nimo toho jewjachu so wot 12. do 15. lětstotka kyriliske teksty ze štokawskimi elementami. Pisanje w štokawskej ludowej rěči nałożowaše so tež w pozdžišich wěkach. Wokoło lěta 1726 dóndže w Serbiskej k narunanju serbiskeje redakcije cyrkwinosłowjanskeje rěče z ruskej redakciju, kotraž rěkaše ruskosłowjanska rěč. Kónc 18. lětstotka bu tež tuta rěč narunana ze słowjanoserbišćinu, štož běše kumštny wutwor, to rěka měšěnica ruskosłowjanščiny, cyrkwinosłowjanskeje serbišćiny kaž tež rěčaneje rušćiny a serbišćiny. W samsnym času jewjachu so pospyty, pisač w skoro čistej ludowej rěči. Najbóle znaty spisowačel, kiž so wustojnje tuteje rěče poslužowaše, bě Dositej Obradović. Na njeho nawjaza Vuk Karadžić, kotryž sta so z woprawdžitym reformatorom serbišćiny, dokoelž wuda serbisku gramatiku z namjetom fonetiskeho prawopisa (1814) a serbiski słownik (1818), publikowaše ludowe pěsnje (wot 1814) a wozjewi 1847 tež serbiski Nowy zakon w čišću. Přez wjacore lětdžesatki traješe bój wo přesadženje serbiskeje ludoweje rěče, kotruž wosebje prawosławna cyrkej njeakceptowaše.

Započatki staroBoharskeje a staromakedonskeje rěče běchu zwjazane ze starocyrkwinosłowjanščinu, kotraž zepěraše so na słowjanske dialekty wokoliny města Saloniki a wutwori so w 9. lětstotku w zwisku z morawskej misiju Cyrila a Metoda. Wot 12. lětstotka wuwijaše so tuta rěč (mjenowana cyrkwinosłowjanščina) w Boharskej a makedonskej redakciji a hač do srjedź 19. lětstotka pjelnješe funkciju spisowneje rěče. Kaž Boharam tak hrožeše tež Makedonjanam lětstotki dotho wotnarodnjenje ze strony Grjekow a Turkow.

Jako pioněr Boharskeho narodneho a rěčneho wozrođenja płaći Paisij Chilendarski, kiž namoťweše w swojej knize »Istorija slawjanobalgarska« (1762) k zdžerženju Boharskeho narodneho wědomja a k wotpokazanju hegemonije přez grjekšćinu. »Zrať« Boharske wozrođenje, to je doba wot 20tych lět do srjedź 19. lětstotka, jako pisaše so přeco bóle w Boharskej ludowej

2 We wobłuku zakitowanja před germanizaciju a rusifikaciju nastawachu wjacore pólske Maćične cytki, kotrež wšak wobsedžachu wo wjele mjeńši wobjim džěťawosće hač druge słowjanske Maćicy.

rěči ze snadnym přiměškem cyrkwinosłowjanskich elementow. Tuta praksa přinošowaše w druhej połojcy 19. lětstotka k wutworjenju nowobotharšćiny.

Na teritoriju Makedonskeje wužiwaše so w 19. lětstotku (hlownje w přenjeje połojcy) nimo cyrkwinosłowjanšćiny paralelnje tež grjekska rěč. Spočatki makedonskeho narodneho wozrodženja padnu do druheje połojcy tohole lětstotka, jako jewjachu so dale a časčišo teksty w makedonskej ludowej rěči z někotrymi cyrkwinosłowjanskimi elementami a jako wustupowachu přenje pospyty rěčneje kodifikacije. Tehdom spózna tež džěl wobydlerjow, zo njejsu woni ani Botharoyo ani Južni Serbja. Zda so, jako by makedonske narodne wozrodženje w słowjanskim swěće najdlěje trało. Makedonšćina bu naposledk hakle po 1945 skodifikowana, dospołnje wukristalizowa so tehdom mjez wobydlerjemi Makedonskeje tohorunja začuće narodneje identity.

Je hódno tež dopomnić na wobstejnoscě wokoło narodneho a rěčneho wozrodženja w Ukrainje a Běloruskej, hdžež wobsteješe dotho tradicija nałożowanja redakcijow cyrkwinosłowjanšćiny w pismowstwje, byrnjež teksty we wěstych fazach samo nahladny podžěl žiweje ukrajskeje a běloruskeje »mowy« pokazowali. Za skrućenje ukrajskeho narodneho wědomja a za wutworjenje ukrajskeje literarneje rěče hraješe 19. lětstotk wosebitu rólu.

W 19. lětstotku nastawachu někotre literarne twórby w běloruskej ludowej rěči, běše to tež perioda wobmjezowaneho wotućenja běloruskeho narodneho wědomja. Proces narodneho a rěčneho wozrodženja so zesyljowaše, ale wutworjenje běloruskeje narodneje identity a skodifikowaneje, poňnje fungowaceje bělorušćiny padnje hakle do časa mjez Přenjeje a Druheje swětowej wójnu.

Čěryjaca móc za procesy słowjanskeho narodneho a rěčneho wozrodženja běchu – nimo stracha před wotnarodnjenjom dla politiskeje hegemonije imperialnych mócnarstwow – slawofilne ideje 19. lětstotka. Slawofilstwo a podobne zapříjeća počahuja so na zhromadne rysy rozdžělnych ideologiskich nahladow, kotrež namjetowachu kulturne a literarne abo samo politiske zjednoćenje abo znajmjeńša přibliženje wšitkich Słowjanow. Ideologija slawofilstwa / słowjanskeje wzajomnosće / panslawizma nastawaše w podobje wšelakich směrow 19. lětstotka. K jeje rozkčěweje přinošowaše wěda wo Słowjanach – wo jich stawiznach, kulturje, pismowstwje, folklorje a rěčach. Započatki slawofilneho myslenja hodža so spóznać hižo w srjedzowěku (zapiski wo etnisko-rěčnym přiwuznistwje w starych chronikach) kaž tež mjez 16. a 18. lětstotkom we wšelakich słowjanskich rozprawach a słownikach. Jako pioněr panslawizma płaći pak hakle Juraj Križanić, chorwatski teologa a misionar Kongregacije za propagandu wěry, kotryž skutkowaše w 17. lětstotku. Wón bě přiwisnik zjednoćenja wšitkich słowjanskich narodow pod ceptarom ruskeho carja.

W stawiznach ideje wo słowjanskej wzajomnosći w přenjeje połojcy 19. lětstotka stej dwaj podawkaj wosebje wažnej: wozjewjenje rozprawy Jána Kollára »O literárnej wzajemnosti mezi kmeny a nářečimi slavskými« (1836) a I. Słowjanski zjězd w Praze w léće 1848, na kotrymž wustupi František Palacký z konceptom awstroslawizma, žadaceho mjez druhim zatoženje statneje federacije wjacorych narodow (tež słowjanskich) we wobłuku habsburskeje monarchije. Nimo awstroslawizma nastawachu tež dalše slawofilne prudy.

Ekstremne směry w slawofilstwje předpokładowachu, zo měła zhromadna rěč być jedna z tehdyšich słowjanskich rěčow abo kumštny rěčny wutwor, to rěka słowjanske esperanto.

Panslawisća w Ruskej pohonjowachu Słowjanow k přiwzaću ruštiny jako rěče literatury a wědomosće. Spočatnje mějachu woni mnohich přiwisnikow (na př. Jungmanna a Štúra), kotřiž pak pozdžišo tutu ideju spuščichu. Samo Jan Arnošt Smoler slubi 5. januara 1865 w liisce Wladimirej Lamanskemu (Cyž 1969: 65–66), zo podpěra w časopisu »Zeitschrift für slawische Kultur, Kunst und Wissenschaft« ideju přewzaća ruštiny jako powšitkownosłowjanskeje rěče. Tute přilubjenje pak njedodžerža, dokelž dóndže k wusudej, zo móht so tajki nastawk jako narodna přerada zrozumić (Lewaszkievicz 1995). Eksistowachu hišće druhe projekty za powšitkownosłowjanske rěče abo za zhromadne rěče wjacorych słowjanskich narodow (Berger 2004, Lewaszkievicz 2014). Samuel Bogumił Linde na příklad namjetowaše přiwzaće pólsčiny jako rěče wšitkich Słowjanow (Lewaszkievicz 1980).

W Serbach běše w 19. lětstotku hibanje za serbske narodne a rěčne wozrodženje – kruće splecne z MS – wusko zwjazane ze zapadnosłowjanskim, južnosłowjanskim a wuchodnosłowjanskim slawofilstwom. Serbja (mjez druhim Jan Pětr Jordan, Jan Arnošt Smoler, Křesćan Bohuwěr Pful a Michał Hórnik) wudžeržowachu kontakty z najwuznamnišimi słowjanskimi wučencami a z aktiwistami narodneho a rěčneho wozrodženja. Zwiski z ruskimi panslawistami wuwolachu w němskich nowinach a časopisach ščuwańcu na serbskich narodnych prócowarjow. Jim wumjetowachu kolaboraciju z Ruskej přećiwo němskemu statej, propagowanje panslawizma a wobwinowachu jich tež, zo je džěławosć serbskich institucijow financowana přez Rusku. Tute absuradne porokowanja wotpokaza farar Jaroměr Hendrich Imiš 1884 w knize »Der Panslawismus, unter den sächsischen Wenden mit russischem Gelde betrieben und zu den Wenden in Preußen hinübergetragen. Deutsche Antwort eines sächsischen Wenden« (Hlej Lewaszkievicz 2020).

Nastaće słowjanskich Maćicow a jich wudobyća

W lětach 1826 do 1909 nastawa na słowjanskim teritoriju wjace hač dwanatk kulturno-wědomostnych zjednoćenstwow, kotraž nošachu mjena narodnych abo regionalnych słowjanskich Maćicow (Eliáš 1996, 1998). 1826 załoži so w Budapesće jako přěnja Maćica Serbska (wot 1864 džěłaše wona potom w Nowym Sadže). Po někotrych lětach załožichu w Praze Maticu Česku (1831) a w scěhowacym lětdžesatku Maticu Ilirsku (1842), kotraž rěkaše wot 1874 Matica Hrvatska. Dalše Maćicy běchu: Maćica Serbska (1847), wot 1880 tohorunja jeje delnjoserbski wotrjad Maćica Serbska, Maćica Galicisko-Rusinska we Lwiwje (1848), Maćica Słowakska (1863), Maćica Słowjenska (1864) a dalše.

Słowjanske Maćicy mějachu zaměr, narodne wědomje budzić, so z narodnej a rěčneje asimilaciju rozestajeć (potajkim z germanizaciju, mađarizaciju, rusifikaciju a islamizaciju), so za wuwice a kodifikaciju słowjanskich rěčow zasadžować kaž tež regionalizaciji narodnych rěčow zadžěwać, so wo postup w kulturje přez nakładownistwo, nowinarstwo, bibliotekarstwo, muzejownistwo a tak dale starać. Słowjanske pomjenowanja tutych zjednoćenstwow (Matica, Maticy, Maćica, Macierz) su wězo zwjazane ze serbskimi słowami za »mać« abo »maš« a jich wotpowědnikami w druhich słowjanskich rěčach. Etymologiski zwisk mjez tutymi wurazami je wočiwidny.

Wudobyća Maćicy Serbskeje na pozadku tamnych słowjanskich Maćicow: Hłowne pola dźěławosće Maćicy kryja so z cilemi wšitkich słowjanskich Maćicow

W cyłym słowjanskim swěće, potajkim tež w dwurěčneje Łužicy, prócowachu so tute zjednoćenstwa wo skrućenje narodneho začuća, propagowachu patriotizm a ideje słowjanskeje wzajemnosće, wowliwowachu narodne kultury, rozšěrjachu wědu w ludźe, zadźěwachu narodnej a rěčneje asimilaciji. Słowjanske Maćicy hrajuchu wusahowacu rólu za kodifikaciju a reformowanje słowjanskich rěčow w Českej, Słowakskej, Słowjenskej, Chorwatskej, Južnej Serbskej kaž tež we Łužicy.

Hač do 1937/38 zdoby sej MS wulke zastužby za wudawanje serbskich knihow. W tutym wobłuku je drje wukon druhich Maćicow (wosebje tučasnje) wo wjele wjetši, ale dyrbymy so na to dopomnić, zo su Češa, Słowakojo, Chorwaća, Južni Serbja a samo Słowjency wo wjackróć wjetše narody hač Łužiscy Serbja a zo wobsedza wot Prěnjeje swětoweje wójny swójske staty. Na polu organizacije a spěchowanja šulstwa njeměješe MS tajke móžnosće kaž na př. Macierz Polska (w Cieszynje, Lwiwje abo Waršawje) a wosebje Matica Slovenská. Tu njech so přispomni fakt, zo běchu wšak Maďarajo bóle liberalni hač wyšnosće w Sakskej a Braniborskej.

Hdyž wobkedźbujemy historiske a demografiske wobstejnosće, potom dyrbymy zwěšćić, zo zasłuža sej dotalne wudobyća MS wysoke hódnoćenje a připóznaće.

z pólšćiny přeložil Dietrich Šotta

Literatura

- BERGER, Tilman 2004: Vom Erfinden slavischer Sprachen, w: OKUKA, Miloš; SCHWEIER, Ulrich (wud.), Germano-Slavistische Beiträge. Festschrift für P. Rehder zum 65. Geburtstag. München, str. 19–28.
- CYŽ, Jan 1969: Z ruskeho listowanja Jana Arnošta Smolerja, w: Lětopis 16/1, str. 62–73.
- ELIÁŠ, Michal 1996: Maticе slovanských národov. Bratislava.
- ELIÁŠ, Michal 1998: Fenomén slovanských matic, w: DORUL' A, Ján, XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava, str. 373–379.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 1980: Panslawistyczne osobliwości leksykalne S. B. Lindego i jego projekt stworzenia wspólnego języka słowiańskiego. Wrocław.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 1995: Łużyczanie wobec idei wspólnego języka słowiańskiego, w: JAWORSKI, Tomasz; OSTROWSKI, Mieczysław (wud.), Łużyce w nowożytnych i najnowszych dziejach Europy Środkowej. Zielona Góra, str. 101–110.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 2014: Między ideą wspólnego języka słowiańskiego i słowiańskimi mikrojęzykami literackimi, w: GRAF, Magdalena (wud.), Przestrzenie językoznawstwa. Prace dedykowane Profesor Irenie Sarnowskiej-Giefing. Poznań, str. 73–84.
- LEWASZKIEWICZ, Tadeusz 2020: Přispomnjenja k nastaću słowjanofilstwa. Jaroměr Hendrich Imiš (1819–1897) a jeho »Der Panslawismus, unter den sächsischen Wenden (...)« před pozadkom słowjanofilstwa 19. lětstotka, w: Rozhled 70/6, str. 7–14.
- OCZKOWA, Barbara; SZCZEPAŃSKA, Elżbieta; KWOKA, Tomasz (wud.) 2011: Słowiańskie języki literackie. Rys historyczny. Kraków.
- SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.) 2014: Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen.

Maćica Serbska a mjezynarodne styki po wožiwjenju 1991

W dobre narodneho wozrodženja słowjanskich ludow, žiwych pod cuzym nadknjenstwom, załoži so Maćica Serbska po přikładze hižo wobstejacych wukrajnych zjednoćenstwow 7. apryla 1847 w Budyšinje. Hižo někotre lěta do toho pohonjowachu připóznate wosobiny słowjanskeho swěta, mj. dr. Słowakaj Jan Kollár a Ľudovít Štúr, młodych Serbow, zo bychu zažili serbske wědomostne towarstwo. Tale tradicija je dale žiwa a so z wožiwjenjom Maćicy Serbskeje (MS) z přenjeje hłownej zhromadźiznu 2. apryla 1991 a dvě lěće pozdžišo tež delnjoserbskeje Maćicy dale pěstuje. Rady smy přiwzali nowych člonow tež z wukraja, z kotrymiž organizujemy a přewjedžemy zhromadne zarjadowanja w tu- a wukraju. Hajenje stykow do wukraja wjedžeše wěcywustojnje předsyda dr. Měrćin Völkel hač do swojeje smjerće 11. julija 2007, nadawki potom přewza podpisany.

W scěhowacym chcu podač přehlad zarjadowanjow mjezynarodneho charaktera w zařadenych lětach. Je to pak skerje wuchadźiščo za wobšěrnišu a jónu doskónčnu zestawu mjezynarodnych stykow MS.¹

Naše najwobšěrniše wzajomne džěto je hižo historisce zapožožene do Čěskeje, wosebje wusměrjene na Společnost přátel Lužice (SPL) w Praze.² Naspomnić chcył pak tohorunja zhromadny (njewědomostny) skutk lěta 2002 w zwisku z wulkej wodu w Čěskej. Serbski seminar bu wot Wołtawy powodženy a wosebje Hórnikowa bibliotheka w přizemju wobškodžena. Na to wurumowane stwy bibliotheki a běrowa SPL běchu wobsedźerzej historiskeho domu, Ministerstwu šulstwa Čěskeje republiky, witana přiležnosť, SPL městnosť wupowědźić. Zhromadnje – čłonojo SPL, MS a Domowiny – smy tomu přez wospjetne rozmołwy ze zastupjerjemi zamołwiteho čěskeho ministerstwa zadžěwać móhli. Tak skutkuje SPL dale na historiskim městnje.

Krute styki wjazaj MS pak tohorunja z Pólskej, wo čimž swědča deleka předstajene konferency a zetkanja, ale tohorunja w Maćičnym archiwje zachowana korespondenca. Dale wobstejachu w zaštosći styki do Ukrainy. Lwiska uniwersita Iwana Franka wuwi so poněčim k srjedźišču sorabistiki w tehdyšim Sowjetskim zwjazku. Wot lěta 1984 wuhotowachu na tamnišej uniwersisce pod nawodom Konstantina Trofimowiča³ kóždy druge lěto »Sorabistiski seminar«. Přeni raz wobdžělštaj so 1989 wědomostnikaj Budyskeho Instituta za serbski ludospyt na tajkim seminarje (hlej Trofimowič 1992, Čornij 1995). Nazymu lěta 1993 podpisa so kooperaciske

1 Dokumenty Maćičnych zarjadowanjow zaštych lět hišće wšitke rjadowne a archiwowane njejsu, tohodla podawaja so jako žórta wozjewjenja a rozprawy w serbskich medijach resp. skedźbni so na zběrniki a dokumentacije.

2 Na to pokaza w ramiku konferency Maćicar a bywši předsyda SPL (2008–2014) prof. dr. Petr Kaleta. Jeho přinošk namakaće w tutym zběrniku.

3 Po smjerći K. K. Trofimowiča přewza W. A. Motornyj organizaciju a po nim Oksana Lazor.

wobraz 12 Znowawotewrjenje Serbskeho seminara na Małej stronje w Praze, 13. junija 2009, foto Jurij Łuščanski

wobraz 13 Wopominanje na Michała Hórniku při jeho rowje na Budyskim Mikławšku, 19. februar 1994, foto Jěwa-Marja Čornakec

zřechenje mjez Serbskim institutom w Budyšinje a Lwiwskej uniwersitu, přez kotrež so wuhotowanje tutoho interdisciplinarneho sympozija materielnje a ideelnje podpěraše. Wot toho časa je mjez wobdźělnikami z Łužicy stajnje znajmjeńša jedyn zastupjer MS pódlu.⁴

Ale njeběchmy jenož z konferencami zaběrani, ale witachmy tohorunja hosći ze słowjanskeho wukraja mjez nami. Tak »přeprosey sej Maćica Serbska za september 1992 džesać studentow, aspirantow a profesorow uniwersity z ukrajnskeho města Lwiw na 14dnjowski studijiny přebytk do Łužicy, zo bychu so podpěrali sorabistiske předewzaća kaž studij serbskeje řeče, literatury a stawiznow na tamnišej uniwersiće.« (Völkel 1997a: 48) W tym zwisku dopominamy so na wosebite prócowanja Měrcina Völkela wo dorost, wo mlode člonstwo našeho towarstwa. Je to nadawk, kotryž za nas dale płaći. W septembrje 2016 witachmy 40 studentow z uniwersity we Łódži w Budyšinje, kotřiž chcychu Serbow a wosebje MS na swojej ekskursiji po Hornjej Łužicy lěpje zeznać. Přewodźať je studentow Maćicar Dietrich Šoľta.

Mjezynarodne konferency z wobdźělenjom Maćicy Serbskeje

1991

W Niwkach pola Opola wotmě so 15./16. nowembra 1991 konferenca na temu »Serbowie Łužyccy i Polacy. Doświadczenia historyczne i perspektywy współpracy« z wosom referentami, mjez nimi Serbaj Měrcin Völkel wo historiskich Źužisko-pólskich stykach a jich perspektiwach kaž tež Pěťš Šurman wo Wojciechu Kóćce a plenumje Wšosłowjanskeho komiteja we Wařawje w léce 1947 (hlej Lis 1992).

1993

Nazymu léta 1993 wotmě so mjezynarodny sympozij wo Ludvíku Kubje, kotryž bě MS hromadže ze Serbskim muzejom wuhotowaľa. W tutym zwisku wuhotowa muzej wosebitu wustajeńcu »Moler Ludvík Kuba a Łužica«, kotruž měješe Christina Boguszowa na starosci. Kuba bě wot léta 1887 člon MS a je sej »ze svojim wědomostnym a wumětskim skutkowanjom zdo był wulke zasłužby za Serbow a tute mějachu so do serbskich kulturnych stawiznow zastopnjować a w nich hódnoćić.«⁵

1994

Hižo w léce 1991 wutwori so při MS wuběrk, kotryž měješe dostojne woswjećenje 100. posmjertnin něhdyšeho předsydy MS Michała Hórniku na starosci. Dnja 19. februara 1994 wotmě so mjezynarodny sympozij na jeho česć, organizowany wot MS a Serbskeho instituta, pod titlom »M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskem duchu«. Mjez přednošowarjami běchu wukrajni Maćicarjo Rafał Leszczyński z Łódže, Zdeněk Urban a Zdeněk Boháč z Prahi. Přednoški sympozija su wozjewjene w zběrniku (Völkel 1994/95).⁶

4 Mjez 1995 a 2010 wotměwachu so seminary kóždy druhe léto, wot léta 2010 kóždy třeće. Dotal posledni seminar zařadowachu w léce 2017.

5 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawy předsydstwa na hłownej zhromadźiznje MS 1994.

6 Dalša konferenca na česć Michała Hórniku a jeho aktiwitow na polu serbsko-pólskich počahow přewjedže so w Zielonej Górze 13. měrca 1994 na tamnišej Pedagogiskej wysokej šuli kaž tež w Serbskim seminarje w Praze w zwisku z 3. sorabistiskim seminarom 12./13. oktobra 1994 pod titlom »Wosobina M. Hórniku a serbsko-česko-pólske počahi w druhej potojcy 19. lěstotka«. Nošer sorabistiskeho seminaru běštej Praski Słowjanski institut Českeje akademije wědomosćow a Budyski Serbski institut (hlej Musiat 1994).

wobraz 14 Zetkanie předsydstwa MS z wukrajnymi Maćicarjami we Wjelbiku po wopominanju na Michała Hórniku, 19. februara 1994, wotlěwa: Jiří Mudra, Josef Vlášek, Jurij Łuščanski, Rafał Leszczyński, Zdeněk Boháč, Měrćin Salowski, foto Jěwa-Marja Čornakec

wobraz 15 Předsydstwo MS z pólskimi hošćimi we Wjelbiku, 22. apryla 1995, wotlěwa: Ewa Wrocławska, Jurij Łuščanski, Rafał Leszczyński, Měrćin Völkel, Marko Kowar, Stanisław Marciniak, foto Jěwa-Marja Čornakec

1995

Štyri lëtdžesatki po zakónčenju Druheje swětoweje wójny wuhotowa stawizniska sekcija mjezynarodnu konferencu na temu »Lëto 1945 a Serbja« z tu- a wukrajnymi hosćimi, mjez nimi referentaj Aleksej Stanislawowič Pronjewič z Charkiwa a Stanisław Marciniak z Wařawy. Přednoški konferency su wozjewjene w Rozhledže 1995, w čisle 7/8.

1996

W lëće 1996 zarjadowachu so w Pólskej Dny serbskeje kultury. W tutym ramiku wotměchu so wëdomostne konferency w Zielonej Górze, Katowicach a Wařawje, ale tohorunja wustajeńcy we wjacorych pólskich wulkoměstach, koncerty a čitanske wječory. Zo njekoncentrowachu so tute wosebite dny w Pólskej na Wařawu, ale zapřijachu cyłu Pólsku, sta so na nastork MS lëto do toho (hlej Völkel 1996: 8). Tehdy nasta tohorunja ideja, wëdomostnu konferencu za młodych sorabistow z titlom »Sprawy łužyckie w ich słowiańskich kontekstach« přewjesć. Konferenca bu organizowana wot Instituta słowjanskeje filologije Wařawskeje uniwersity a MS a wotmě so wot 7. do 9. meje 1996 we Wařawje. Na njej wobdžělichu so pólscy, serbscy a čěscy studenća a młodži slëdžerjo, kotřiž předstajichu swoje aktualne sorabistiske slëdženja. Mjez 23 referentami běchu džewjećo z Łužicy (hlej Siatkowska 1996). Zaměr konferency bě połoženje zakładow za zhromadnosće mjez młodymi slëdžerjami, zo by so »wzajemne hajeńje sorabistiki za přichod« zawěšćito.⁷

Na mjezynarodnym sympoziju wo interpretaciji biblije wot 17. do 20. septembra 1996 w Ljubljanje wobdžělštaj so jako zastupjerje MS katolskej duchownaj Měrčin Salowski a Gerat Wornar (Salowski 1995).

1997

Składnostnje 150. róčnicy załoženja MS wotmě so dnja 5. apryla 1997 swjedženske zarjadowanje w Hrubjelčicach. Do toho zarjadowa so w Budyšinje konferenca pod titlom »Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće serbstwa«. Přeprošenju scěhowachu wëdomostnicy z wosom krajow. Mjez džewjeć referentami na konferency běchu tři wukrajni: Maćicar dr. Gerald Stone z Oxforda wěnowaše so temje »Maćica Serbska a zapadna Europa«, dr. Zdeněk Urban z Prahi přednošowaše wo wobšěrnych počahach mjez MS a Čěskej a dr. Ljudmila P. Laptjewa z Moskwy wěnowaše so zažnym stykam ruskich wëdomostnikow do Łužicy (hlej M.L. 1997a, b; Laduš 1997). Referaty mjezynarodneje konferency su wozjewjene w Rozhledže lëta 1997, str. 241–276. Składnostnje jubileja wopytachu delegacije wukrajnych Maćicow Łužicu. Běchu to zastupjerjo Maticy Slovenskeje, Maticy Srpskeje, Maticy Slezskeje kaž tež Towarstwa Šewčenka jako naslëdnika Galicisko-Ruskeje Maćicy.

Tež we wukraju wotměwachu so składnostnje Maćičneho jubileja wšelake zarjadowanja, mjez druhim zeńdženje přečelow Serbow w Moskwje. W Lwiwje bě sorabistiski seminar Maćičnemu jubilejej wěnowany.⁸

7 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa na hłownej zhromadźiznje 1998, str. 3.

8 Tež tam, str. 10.

1998

Wosebity wjeršk skutkowanja MS we wukraju bštej swjatočnosť a postajenje pomnika k 450. jubilejnej přeložka Noweho testamenta do delnjoserbsčiny přez Mikławša Jakubicu. Na městnje jeho (prawdžepodobneho) skutkowanja, při cyrkwi w Lubanicach w džensnišej Pólskej, postaji so jemu dnja 26. septembra 1998 nahladny pomnik. Napis na pomniku je w třoch rěčach (delnjoserbsce, němsce a pólsce): »MIKŁAWŚ JAKUBICA / FARAR W LUBANICACH / DOKOŃCYŁ 1548 PRĘDNY PŘELOŽK / NOWEGO TESTAMENTA DO SERB- / SKEJE RĘCY (MAŚICA SERBOŁUŻYCKA 1998«. Swjędzensku narěč měještaj předsyda MS Měrćin Völkel a předsyda Towarzystwa Studiów Łużyckich prof. dr. Tomasz Jaworski. Pječ duchownych (pólscy a serbscy, ewangelscy a katolscy) pomnik poswjeći. Swjatočnosť wobrubištej Delnjoserbski džěcacy chór z Choćebuza kaž tež wosadny chór z Lubanic (T.M. 1998). Postajenje běše zhromadny skutk MS, Towarzystwa Studiów Łużyckich w Zielonej Górze, Stowarzyszenia Promocji Wschodnich Łużyc w Żarach a tamnišeje wosady. Założba za serbski lud, MS a dalši darićeljo pomnik financowachu.⁹

2001

W Opolu wotmě so 14./15. nowembra 2001 konferenca »Społeczności Europy wobec Łużyczan«, na kotrejž porěča předsyda Měrćin Völkel na temu »Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći«.

2002

Dnja 13. junija 2002 přeprosychu w Zielonej Górze na hudźbno-literarne zarjadowanje, kotrejž bě Maćična sekcija literatura / wuměłstwo wuhotowała a na kotrymž předsyda M. Völkel MS bliže předstaji. K poradženju literarneje hodžinki přinošowaštej tamniša měšćanska biblioteka kaž tež Towarzystwo Studiów Łużyckich (J.M.Č. 2002).

2003

Wot 25. do 27. apryla 2003 wotmě so mjezynarodna konferenca w Budyskim Serbskim muzeju na tema »Ludvík Kuba – folklorist, spisowačel a moler« składnostnje jeho 140. narodnin. Na njej wěnowaše so sydom serbskich a dwanaće wukrajnych referentow z Ruskeje, Čěskeje a Pólskeje wšelakim aspektam jeho wědomostneho a wuměłstwowneho skutkowanja (M. L. 2003, Łušćanski 2003).¹⁰ K tomu wuhotowa so koncert z ludowymi spěwami wšitkich 15 zběrkow »Sloanstvo we swých zpěwech«, kotrejž bě L. Kuba zezběrał a wudał. Někotre dny pozdžišo wotewri so 7. meje w Serbskim muzeju w Choćebuzu wosebita wustajeńca z jeho lužiskimi wobrazami.

Wot 26. do 28. septembra 2003 wuhotowaštej MS a Serbski institut w Budyskim Serbskim domje mjezynarodnu konferencu »275 lět serbska biblija«. Na njej rozjimowachu wědomostnicy a fachowcy z Łužicy, Pólskeje, Čěskeje a Jendźelskeje wuznam serbskorěčneje biblije (BD / MkWj 2003).

2004

W lěće 2004 steješe Arnošt Muka jako wótčinc a wučenc w srjedžišču wjacorych Maćičnych zarjadowanjow. W Lüchowje wotmě so na iniciatiwu MS 11. septembra 2004 swjędzenska akademija »Internationale Festakademie zu Ehren Prof. Dr. Arnošt Muka – Deutsch-slawische Beziehungen im Wendland«, na kotrejž wustupichu referenca z Wendlanda, Łužicy, Čěskeje a Pólskeje, mjez nimi Maćicarjo dr. Měrćin Völkel, prof. dr. Dietrich Šotta, Andrea Pawlikowa a Jurij Łušćanski.

wobraz 16 Wopyt Maćicarkow a Maćicarjow w Beogradźe, 16. februara 1998, wotlěwa: Božidar Kovaček, Měrcin Völkel, Jurij Łušćanski, Beno Budar, Janka Pěček de Lévano, foto Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće

Zhromadnje ze SPL a Institutom Masaryka Českeje akademije wědomosćow organizowaše MS mjezynarodnu konferencu składnostnje 140. narodnin Adolfa Černeho, kotraž wotmě so 25./26. novembra 2004 w Praze. Ze stron MS přednošowachu prof. Lucija Hajnec, dr. Franc Šěn a Jurij Łušćanski, předsyda MS Měrcin Völkel zeńdźenje wotewrě. Lěto pozdžišo wozjewi so konferencny zběrník (hlej Kaleta/Martínek/Novosad 2005).

2006

Ludvík Kuba běše składnostnje swojich 50. posmjertnin w lěće 2006 wospjet tema, a to w ramiku konferency »Słowjanski swět we wočach slědźerjow a basnikow 19. a 20. lětstotka«, kotraž wotmě so 16./17. novembra 2006 w Opolu. Konferencu přewjedže MS hromadže z Opolskej uniwersitu, Akademiju wědomosćow ČR a Opolskim towarstwom »Pro Lusatia« w ramiku Opolskich łuziskich dnjow. Referenca běchu z Pólskeje, Českeje, Słowakskeje, Słowjenskeje, Serbiskeje, Bołharskeje a Łuzicy. Přednoški konferency wozjewichu so we wosebitym zběrníku (hlej Kaleta/Tyllner 2007; Pałys 2007).¹¹

9 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury]: Wěčna rozprawa k postajenju pomnika w Lubanicach. Hlej nimo toho Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa na hłownej zhromadźiznje 1999.

10 Přednoški su so w samsnym lěće wudali, hlej Łušćanski (2003).

11 Na wjacorych městnach w tutym přinošku naspomnjataj so wukrajnaj člonaj MS Petr Kaleta, tehdyši předsyda SPL, a Piotr Pałys, předsyda Stowarzyszenia Polsko-Serbołužyckeho »Pro Lusatia« Opole. Džakowano dobrego zhromadneho džeřta smy wjacore zarjadowanja wuspěšnje přewjedli a dokumentacije publikowali. Wosebitu hódnotu ma w tym zwisku kniha »Čtení o Polabských Slovanech«. Manuscript Ludvíka Kuby, kotryž je so w zawostajenstwie Gerata Hendricha w Budyšinje namakał, wuda Praske towarstwo SPL nimale sto lět po jeho nastaću w lěće 2012.

2013

W zwisku ze XVI. seminarom słowjanskich narodnych mjeńšin a narodow (FUEN) w Košicach spominachu čłonojo MS na sławnego diplomata, wučerja a basnika serbskeho pochada Jana Boka-Bocatiusa (1569 – 1621), rodženeho we Wětošowje (Wuschansky 2012). K tomu wudaštej MS a Domowina trojorěčnu (delnjoserbsko-słowaksko-němsku) brošuru pod titlom »Wjelika historija a jaden Wětošojski wósrjež njeje: Johannes Bocatius 1569–1621«, napisanu wot Maćicarki dr. Doris Teichmann.

Nimo tu naličenych zarjadowanjow a konferencow, kotrež MS sobu organizowaše, běchu Maćicarjo tohorunja wobdźěleni na dalšich wukrajnych zarjadowanjach wjetšeho a mjeńšeho formata (wosebje w Pólskej a Čěskej), kotrež so w ramiku tutoho přinoška njenaliča.

Styki k druhim słowjanskim Maćicam

Za dohromady štyrnaće Maćicow, kotrež su po politiskej změnje 1989/90 swoje skutkowanje wožiwili, su wuměnenja jara rozdźelne. Někotre z Maćicow dźěłaja čestnohamtsce bjez kóždeje institucionelneje podpěry. Druhe Maćicy skutkuja dale kaž při załoženju, wobsedza dom, žurlu, muzej, biblioteku a financuja přistajenych. Tak wobsedźitej Matica Slovenská w Martinje a Matica Srpska w Nowym Sadze reprezentatiwny dom z kulturnym wuhotowanjom. Wonej stej załoženski staw wobchowať, dale wuwitoj a swoje kulturne herbstwo a skutkowanje dženšnišim poměrám přiměriť.

Bórze po politiskej změnje je předsyda Měrcin Völkel z wuspěchom kontakty k druhim Maćicam nawjazať. Składnostnje 150. jubileja załoženja MS 1997 móžeše Měrcin Völkel předsydow Maćicow ze Słowakskeje, Serbiskeje, Šleskeje kaž tež towarstwa Šewčenka z Ukrainy w Budyšinje witać (hlej horjeka). Tež Maćicarjo běchu z hosćom wšelakich zarjadowanjow słowjanskich Maćicow, na přikład wobdźěli so Měrcin Völkel sam w awguscje 1998 na swjatočnosćach składnostnje 135. rěčnicy załoženja słowakskeje Maćicy w Martinje.¹² Hižo w februarje samsneho lěta wobdźěli so delegacija MS na třidnjowskim zetkanju w Nowym Sadze, hdžež so towarstwo předstaji a tamnišim hosćicelam a hosćom ze wšelakimi přednoškami stawizny Serbow, nadawki serbskeho nakładnistwa a rólu Domowiny předstajichu (hlej Völkel 1998).

Z aktow kaž tež z rozprawow Maćičneho předsydstwa wuchadza, zo wobstajachu w zařdženych lětach tohorunja korespondencne kaž tež wosobinske kontakty k wšelakim Maćicam.¹³

K přenju z hromadnemu skutkowanju Maćicow přińdže z přeprašenjom na 1. Europiski kongres słowjanskich Maćicow, organizowany wot słowakskeje Maćicy w Martinje 26. do 28. měrca 2007. Na kongresu so zastupjerjo dwanaće Maćicow wobdźělachu a na swjedženskim zarjadowanju witachu so nimo toho wosoby zjawneho a politiskeho žiwjenja. Na zahajenskim zarjadowanju kongresa předstajichu předsyda Maćicow swoje towarstwa a rozprawjachu wo swojim dźěle, kóždy w swojej rěči. Na kóncu schwali so memorandum, w kotrymž mjez druhim rěka: »II. podpěrujemy a zwoprawdžamy humanistiske, demokratiske a křesćanske tradicije Europy, kotrež su zakład a stołp kulturneho, duchowneho a socialneho wuwica našeho kontinenta w 21. lěstotku. III. přiřosujemy nowej formje zhromadneho skutkowanja Maćicow a

doporučamy ekse kutiwam našich statow, zo bychu so historisce dokładžene Maćicy stali kruty wobstatk statnje podpěry na dalše lětdžesatki.«¹⁴

Memorandum, wšitke referaty předsydow a postrowne adresy reprezentantow so jako kniha wudachu. Předsyda Měrčin Völkel, kotryž mjenowany memorandum sobu podpisa, dokumentaciju bohužel hižo wuhladał njeje, dokelž zemřě w lěću 2007.

Na druhi kongres wot 1. do 4. awgusta 2013 je tohorunja přeprosyla Matica Slovenská do Martina. Podobnje přěnjemu zetkanju ze swjedženskim aktom, konferencu a wulětom do regiona słužeše tež tute mjezsobnemu zeznaću referentow, zeznaću stawiznow a kultury w měsće.

W februarje lěta 2014 přeprosly Matica Slovenska składnostnje 150. rōčnicy swojeho załoženja na třěci kongres słowjanskich Maćicow do Ljubljany, na kotrymž so jako zastupjer Serbow wobdžělich (hlej poki w Serbskich Nowinach 4. februara 2014, str. 1). Program konferency běše podobny předchadźacym z přednoškami a ekskursiju. Na kongresu zeznach so tež ze spisowacelom Jože Horvatom, kotryž je 1986 Serbow wopytał a po tym knihu »Z Južnosłowjanskeje do Łužicy« napisal. Rady dopomnju so na wopyt pola wědomostnicy wuměstwa dr. Maje Vetrih, kotraž je so čas žiwjenja ze słowjanskim molerjom Ante Trstenjakom zaběrała a knihu wo molerju wudała. Z Maćicarjom Igorom Pircom ju doma w Bresternicy wopytach a rozmołwa z njej naju pohnu, zo prócowachmoj so wo wustajeńcu Ante Trstenjaka, kotraž so 2021 w Serbskim muzeju w Budyšinje z wobšěrny m katalogom zwoprawdźi a w Mariбору podžělnje předstaji.

Na tutym třěcim kongresu w Ljublanje powjetši so kruh wobdžělnikow a tak pomjenowa so dalši, štwórty kongres Maćicow a institucijow słowjanskich narodow, na kotryž je přeprosyla wospjet Matica Slovanská do Martina 4. do 7. junija 2019. Tam so Marka Cyžowa a ja wobdžělichmoj. Na kongresu zetkachu so Maćicarjo z Čěskeje, Słowjenskeje, Madžarskeje, Serbiskeje, Čorneje Hory, Rumunskeje, Bołharskeje, Ukrainy, Ruskeje a Łužicy kaž tež dalši zastupjerjo słowjanskich tu- a wukrajnych institucijow. Po předstajenju aktualneje dźěławosće kóždje Maćicy přizamkny so diskusija wo tym, na kajke wašnje móhli w realnym procese globalizacije, liberalizowanja a nowych informaciskich technologijow zhromadne dźěło pohłubšić. Maćica Serbska namjetowaše, zo maja so projekty słowjanskich Maćicow pruwować, kotrež móhli so do lisćiny imaterielneho kulturneho herbstwa UNESCO zapisać. Namjet so přiřwa a do wuslědkow kongresa zapisa.

12 Hlej Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Korespondenca z Maćicu Słowakskej 1998.

13 Towarstwowy archiw MS, MS 41 C, Hłowna zhromadźizna 1991–2000.

14 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury]: Memorandum z 1. Evropského kongresu Matic slovanských národů 26.–28. 3. 2007 Martin, Slovensko.

wobraz 17 Titulna strana prěnjeho wudaća časopisa *Slovan-
ský obzor*, časopis wuchadźa w štyrjoch rěčach: slowaksce,
rusce, jendzielsce a serbisce

Redakcija časopisa *Slovanický Obzor* zdobom wšitkim Maćicam poskića, informacije, kotrež su za šěršu zjawnosć zajimawe, k wozjewjenju podać. Na to smy hižo reagowali a přenje nastawki MS (wot bywšeho předsydy w čisle 1/2021 a noweje předsydky w čisłach 2/2021, 2/2022, 1/2023 a 2/2023) su tam wozjewjene (hlej <https://matica.sk/slovanicky-obzor/>).

Zajimawostka, kotruž tam w diskusiji naspomnich, bě, zo je so před lětomaj 15. Maćica založila, mjenujcy bosniska w Nowym Pazaru w Serbiskej. Je to přenja muslimska mjez dotal wobstajacymi křesćanskimi Maćicami.

Zjimanje

Našej MS přisłušeja po tradiciji tež wukrajni čłonojo, kotřiž su zdobom posoljo našeho towarstwa a naroda w Čěskej, Pólskej, Słowjenskej, Japanskej, Finskej a Italskej. Jich džěto sej čescimy a smy jim džakowni. Na namjet MS je so naš čłon prof. dr. Gerald Stone za zastužby wo sorabistiku z Mytom Domowiny 2019 wuznamjenił. 2013 je so Maćicar dr. Piotr Pałys za swoje džěto z Čestnym znamješkom Domowiny počescił.

Tež hdyž njeliča mjezynarodne styki k přenorjadnym nadawkam MS, tak su wona tola wot založenja před 175 lětami sem njeaparjomny wobstatk našeho džěła a skutkowanja na dobro našeje a wšitkich Maćicow. To njech tak wostanje: »Nas je hišće 60 000, žiwjensku wolu mamy měć sylnišu hač wulki narod, rěč mamyswědomičišo plěć, hač druzy, swoje a druhich ludow kulturne kubta mamy wědomišo hajić, mjezysłowjansku wzajomnosć na wšěch polach

Džensniša medijowa situacija zmóžnja Maćicam spěšnu a wobšěrnišu komunikaciju, wjelestronsku džěławosć a lěpše dorozumjenje. Zo bychu so Maćicy mjezsobu lěpje ze stawiznami druhich zeznali, dorěča so zestajenje přehlada »Galerija wuznamnych słowjanskich wosobinow«. Kóžda z Maćicow bě nawołwana, přehlad svojich wosobinow zestajić a z krótkim žiwjenjoběhom a portretom zarjadej Maticy Slovenskej do Martina zapodać, zo by wona galeriju w svojich publikacijach wozjewila. Tomu smy wotpowědowali a štyri serbske wosobiny podali: Jana Arnošta Smolerja, Michała Hórniku, Arnošta Muku a Měrcina Völkela. Widžomny dopokaz wzajomneje džěławosće Maćicow je, zo su informacije wo serbskich wosobinach – nimo přednoškow jednotliwych Maćicarjow – hižo w knižnym wudaću zběrnika štwórtego kongresa 2019 a tež w časopisu *Slovanický Obzor* (w čisle 1/2021) wozjewjene.

žiwjenja mamy zachować jako jedyn wožiwjacy žiwjoł narodneho byća. To njech je naše poselstwo z Maćičneho jubi leja.« (Völkel 1997b: 250).

To su słowa našeho přenjeno předsydy wožiwjeneje Maćicy Serbskeje před 25 lětami. W tutym duchu je po nim tež jeho naslědnik, serbski superintendent Jan Malink, wuspěšnje skutkował.

Literatura

- BD [Benedikt Dyrlich]/Mkwj [Marko Wjeńka] 2003: Wuznam a wliw »knihi knihow« w našich stawiznach rozjimali, w: Serbske Nowiny 13 (29. 9. 2003) 188, str. 1–2.
- ČORNIJ, Wolodimir 1995: Sorabistika w Lwowje, w: Rozhlad 45/2, str. 53–54.
- J. M. Č. [Jěwa-Marja Čornacek] 2002: Słowjanska wzajomnosť, w: Serbske Nowiny 12 (14. 6. 2002) 113, str. 1.
- KALETA, Petr/MARTÍNEK, František/NOVOSAD, Lukáš (wud.) 2005: Praha a Lužičti Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého. Praha.
- KALETA, Petr/TYLLNER, Lubomír (wud.) 2007: Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 150. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16–17 listopadu 2006) = Świat słowiański oczami badaczy i publicystów XIX i XX wieku. Praca zbiorowa z międzynarodowej konferencji naukowej w 50 rocznicę śmierci Ludwika Kuby (Opole 16–17 listopada 2006 r.). Opole.
- ŁUŚCANSKI, Jurij (red.) 2003: Ludvík Kuba: folklorist, spisowacel a moler. Dokumentacija mjezynarodneje konferency w Budyšinje = Folklorist, Schriftsteller und Maler. Dokumentation der internationalen Konferenz in Bautzen, 25.–27. 4. 2003, Budyšin.
- LADUŠ, M[anfred] 1997: Wo skutkach, Serbam k wužitku, Serbske Nowiny 7 (9. 4. 1997) 68, str. 3.
- LIS, Michał (red.) 1992: Serbowie Łużyccy i Polacy – doświadczenia historyczne i perspektywy współpracy. Materiały z sesji naukowej odbytej 15–16 listopada 1991 r. w Niwkach pod Opolem. Opole.
- M. L. [Manfred Laduš] 1997a: »Žiwjensku wolu měć«, w: Serbske Nowiny 7 (7. 4. 1997) 66, str. 1–2.
- M. L. [Manfred Laduš] 1997b: Wo šěrokich zwiskach MS, w: Serbske Nowiny 7 (8. 4. 1997) 67, str. 3.
- M. L. [Manfred Laduš] 2003: Zasužbny spěchowar wzajomnosće ze Serbami, w: Serbske Nowiny 13 (28. 4. 2003) 81, str. 1–2.
- MUSIAT, S[igmund] 1994: Hórnikowe lěto w Praze wuklinčało, w: Rozhlad 44/12, str. 463–464.
- PAŁYS, Piotr 2007: Międzynarodowa konferencja naukowa Świąt słowiański w oczach naukowców i publicystów XIX i XX wieku. W 50 rocznicę śmierci Ludwika Kuby w Opolu, 16–17 listopada 2006 r., w: Pro Lusatia 6, str. 119–121.
- SALOWSKI, Měrćin 1996: Serbaj na Mjezynarodnym sympoziju wo bibliji, w: Rozhlad 46/11, str. 423–424.

- SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996: Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistów 7–9 maja 1996 roku w Warszawie. Warszawa.
- T. M. [Trudla Malinkowa] 1998: Pomnik za Mikławša Jakubicu, w: Pomhaj Bóh 48/11, str. 2.
- TROFIMOWIČ, Konstantin 1992: Sowjetska sorabistika po I. 1945 a zhromadne džěfo sowjetskich sorabistow z Institutom za serbski ludospyt, w: Lětopis 39/2, str. 1–7.
- VÖLKEL, Měrcin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu: materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michała Hórnika dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Budyšin.
- VÖLKEL, Měrcin 1996: Na hódne tradicije nawjazać. Zahajenje konferency, w: SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996, Sprawy łużyckie w ich słowiańskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistów 7–9 maja 1996 roku w Warszawie. Warszawa, str. 7–8.
- VÖLKEL, Měrcin 1997a: Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
- VÖLKEL, Měrcin 1997b: Maćica Serbska w narodnej zamołwitosći, w: Rozhlad 47/7–8, str. 245–250.
- VÖLKEL, Měrcin 1998: Na wopyće pola Maticy Srpskeje, w: Rozhlad 48/5, str. 188–189.
- WUSCHANSKY, Jurij 2013: Johannes Bocatius in Košice geehrt, w: Nowy Casnik 65/49, str. 3.

Wožiwnjenje Maćicy Serbskeje 1990/91

Předstajenje podawkow, na kotrychž běše awtor wobdžěleny, móže podležeć selektiwnemu dopomnjenju a subjektiwne akcentowanju, štož njeby wotpowědowało wědomostnemu standardej. Wažnej přećiwnej srědkaj stej konsekwentna orientacija na žórlach a zapožoženje podawkow do šěršeho towaršnostneho konteksta. Tež dotal předležacej dźěle k temje stej spisaneje wot wobdžěleneju (Völkel 1997: 42–45; Ela 2022: 6–10). Jeju předstajenje podawkow ma so z tutym přinoškom na někotrych městnach wudospoňić a precizować.

Prócowanja wo wožiwnjenje Maćicy Serbskeje

W rozprawje wo přenjeju hłownej zhromadźiznje MS po jeje wozrodźenju naspomni Manfred Laduš, zo běch ja, Jan Malink, »kónc lěta 1989 wožiwnjenje Maćicy namjetował« (Laduš 1991: 1). Tole počahuje so na scenu po zeńdźenju Serbskeje narodnje zhromadźizny 16. decembra 1989 w předrumnosći Budyskeje Kolpingownje, hdyž prajach w rozmołwje z Timom Meškankom a dalšimi, zo su Serbja w časach přewrótow w Němskej husćišo něšto přidobyli: wokoło 1848 wozrodźenje a MS, po 1918 serbsku wučbu w sakskich šulach a po 1945 institucionalizaciju kulturneho dźěła. Dyrbjeli so wo to prócować, zo tež nětko něšto přidobudźemy. Jako přikład pokazach na móžnosć, MS zaso wožiwić. To měrješe so přećiwu tehdyšim pesimistiskim mjenjenjam, zo je dalše wobstaće Serbstwa jenož w socialistiskej NDR móžne, kaž běchu to serbscy člonoj SED w nowembur 1989 wuprajili: »Starosćimy so wo přichod Serbstwa. Jeho byće so bjez socializma zaručić njehodźi.« (bjez awtora 1989: 2)

Wot měrca 1990 bě powšitkownje jasne, zo nima NDR hižo přichoda (Serbska Lěwica 1990: 2). Wužadanje za Serbow wobsteješe w tym, nowe puće a struktury namakać, kotrež so do zjednoćeneje Němskeje hodža. Jedyn element při tym běchu swobodnje skutkowace towarstwa bjez zawjazanja do někajkeje politiskeje hierarchije. Jan Bulank bě hižo w januarje 1990 namjetował, »wutworić Zwjazk serbskich chórow Hornjeje a Delnjeje Łužicy, do kotrehož bychu so tež nimo Domowinskih spěwnych ćělesow móhli zarjadować serbske cyrkwinske chóry« (Laduš 1990: 3). Dalši namjet za wutworjenje noweho towarstwa nastupaše serbske šulstwo. Tilman Zülch, předsyda Towarstwa za wohrožene ludy w Göttingenje, bě Serbskej narodnej zhromadźiznje posrědkował přeprošenje Sydsleswigsk Forening na studijny wopyt pola Danow w Němskej a pola Němcow w Danskej. Ludmila Budarjowa, Trudla Malinkowa, Hans-Eberhard Kaufmüller a Jan Nuk zeznachu wot 28. do 30. měrca 1990 šulstwo w južnym a sewjernym Schleswigu.¹ Hižo za čas jězby zrodźi so mysl, po přikładze danskeho šulskeho towarstwa wutworić serbske šulske zjednoćenstwo, kotrež by měło přewzać zamołwitosć za přestrukturowanje serbskeho šulstwa (Malinkowa 1990: 7–8; Nuk 1990: 8).

1 Priwatny archiw Jana Malinka: List Sydsleswigsk Forening na J. Malinka 16. 2. 1990.

Spocatk meje 1990 dach swój namjet za wožiwjenje MS do serbskeje zjawnosće (Malink 1990: 2). Po mojich předstawach by so měta MS wěnować serbskej rěči, kulturje, wědomosći a kubljanju dorosćenych. Za rozmyslowanja hódne mějach přirjadowanje wuměštwowych kołow a rěčneje komisije. Dale by móhła MS sobu přewzać zamořiwosć za sorabistiske kursy a za kursy kubljanja dorosćenych. Naspomnich zwiski k Maćicam w słowjanskich krajach. Wuprajich přeće za podpěru přez Domowinu, kotraž by móhła wšelake srědki k dispoziciji stajić. Dalši, hdyž tež nic w namjeće wuprajeny, nadawk widžach w restituciji Serbskeho doma do rukow MS. Lucija Bejmina bě mi w tutym času swoje diplomowe džěto wo Serbskim domje wupožičta, z kotrehož sej wučitach, zo bě MS hač do lěta 1956 jako wobsedzerka w ležownostnej knize zapísana (Bejmina 1982: 58). Běch přeswědčeny, zo so tute wobsydstwo přenjetnemu wobsedzerjej wróci, dokož njemóže Zwjazkowa republika přizwolenje přepísanja na ludowe swójtstwo přez druhu organizaciju hač MS – w tym padže přez Domowinu – za juristisce akceptabelnu měć. Za to pak by wužitne było, hdy by wobnowjena MS w direktnej kontinuiće stareje MS stała, čehoždla wužiwach słowo *wožiwjenje* a nic *nowozałoženje*.

Po třoch dnjach wozjewi Nowa doba reakciju předsydy Domowiny Bjarnata Cyža: »K namjetej bratra Jana Malinka [...] mam wobmyslenja, dokož šu zaměry a nadawki něhdyšje Maćicy mjeztym institucionalizowane [...] W cyłku bych měł wozrodženje Maćicy Serbskeje a jeje wašnje džělawosće jako rozsudnu kroćel wróci porno tomu, štož je so na polu serbskeje wědomosće a wuměštwa mjeztym zřadowało. Prašenje je wotewrjene, hač by našim wuměškim kołam tyło, hdy bychy so džělili wot swojich fachowych zwjazkow w kraju. Ale dam so wězo přeswědčić.« (Cyž 1990: 2)

W rozmořwach ze zajimowanymi Serbami wabjach za wozrodženje MS. W pomjatku je mi zwostało přitřosowanje Měrcina Völkel a při zetkanju, kotrež bě Jěwa-Marja Čornakec posředkowała. W rozmořwje ze Simonom Brězanom zhonich, zo wuměške koła nimaja zajim, so do MS integrować, ale na tym džětaj a, sej swójske towarstwo załožić.

Wutoru, 22. meje 1990 zaběraše so wědomostna rada Instituta za serbski ludospyt z namjetom wožiwjenja MS. Wona witaše jeje wobnowjenje, wupraj pak so přećiwo tomu, dotalne statne serbske institucije k njej přirjadować. Nadawk wobnowjeneje MS widžeše so w zapřijeću dalšich serbskich slědžerjow, na přikład domiznowědnikow a chronistow, a w posředkowanju slědžerskich wuslědkow mjez Serbami. Čłonojo wědomostneje rady běchu sej přezjedni, »zo je radzomne, hdyž wuchadza iniciatiwa k rekonstrukciji Maćicy Serbskeje z Instituta, dr. Völkel a dr. Ela wuprajtaj so zwólniwaj organizować iniciatiwnu skupinu k nowozałoženju Maćicy Serbskeje« (Ela 2022: 7). Sobudžělačerjo instituta mějachu zestajić přehlad wo wobstatkach bywšeje MS w bibliotece a w archiwje kaž tež dokumentaciju wo jeje rozwjazanju a přepodaću jeje swójtwa do rukow instituta (tež tam: 6–7). Tendenca wobzamknjenjow pokazuje na to, zo měješe so zadžěwać móžnemu wodzácemu narokej MS napřećo Institutej z tym, zo přewozmu institutnicy iniciatiwu k nowozałoženju MS jako pomocne popularnowědomostne towarstwo.

Dnja 23. awgusta 1990 wozjewištaj Měrcin Völkel a Ludwig Ela w Nowej dobje namořwu k diskusiji wo wozrodženju MS: »Wědomostne towarstwo by móhło być hromadžišćo na serbskej wědomosći zajimowanych, kotrež w sekcijach džěta a tež zapřija domizniskich slědžerjow, za cichim slědžacych, młodostnych a dorosćenych.« (Völkel/Ela 1990: 3) W kedźbliwym rěčnym

duktusu wuprajštaj so za zjawnu rozmoŭtu w tutej naležnosći kónc septembra 1990. Dokelž so na namoŭtu lědma što hibaše, nastorčich sam dalje wuradźowanje wo wožiwjjenju, kotrež so 25. septembra 1990 w institučce wotmě (Völkel 1997: 42; Ela 2022: 8). Rezultat wuradźowanja bě dojednanje, zarjadować w oktobrje 1990 zjawnu rozmoŭtu w Budyskim »Wjelbiku«. W přihotach na to porěčach ze serbskim superintendentom n. w. Gerhardom Wirthom, hač by wón w zmysle kontinuity jako jedyn z poslednich dowójnskich Maćicarjow sobu na tutu zhromadźiznu přeprosyt a hač by přewzał nachwilnje nawodniske nadawki, k čemuž bě rady zwólniwy. Dnja 6. oktobra 1990 wozjewi so dwoje přeprošenje na zjawnu rozmoŭtu 11. oktobra 1990 we »Wjelbiku«. Jedne přeprošenje bě spisat G. Wirth, dalje M. Völkel a L. Ela (nawěšk 1990).

Na rozmoŭtje 11. oktobra 1990 postrowi G. Wirth něhdže 30 přitomnych, mjez kotrymiž běchu tři stari Maćicarjo: spisowacel Anton Nawka, arcyměšnik Jurij Šofta a ludowědnik Erich Krawc (Völkel 1997: 42). Po přednošku G. Wirtha wo džěławosći MS do jeje rozpušćenja přepoda wón nawodnistwo zhromadźizny M. Völkelej. Diskutowaše so wo zaměrach towarstwa a wo jeho wustawkach, kotrychž načisk bě L. Ela wudžětať. Wustawki so z drobnymi korekturami přiwzachu. Na to přewjedzechu so wólby do nachwilneho předsydstwa. Jako předsyda wuzwoli so G. Wirth, do předsydstwa wuzwolichu so Simon Brězan, Andrea Čornakec, Jěwa-Marja Čornakec, L. Ela, Pěťš Janaš, J. Malink a M. Völkel.² Z rozmoŭtneho koła bě so stała załoženska zhromadźizna. MS běše přenje z tehdy nastawacych towarstwow, kiž bě sej wustawki daťo a předsydstwo wuzwoliťo.

Maćica Serbska

Wo wožiwjjenju Maćicy Serbskeje rozwažuja. To mje stareho Maćicarja nimoměry wjeseli. Wutrobnje Was přeprošuju, přińdźće wšitcy, kotřiž tež rady spominaće na dostojne a za naš serbski lud spomóžne schadźowanja Maćicy před wjace hač polsta lětami.

Snano móžemy my stari ze swojimi dopomnjenjemi na tehdyši čas džzensnišemu pomhać.

Štwórtk, dnja 11. oktobra, w 19.00 hodź. we „Wjelbiku“ na Žitnej hasy w Budyšinje

Gerat Wirt,
serbski superintendent
na wuslužbje

Na naju nastawk wo trěbnosći skutkowanja Maćicy Serbskeje dóstachmój jenož přihłosowacy pisomny a ertny wothlós. Připowědźichmój tež organizowanje dalšeje zjawneje rozmoŭty, na kotruž nětko wšěch zajimowanych přeprošujemy. Wona so wotměje štwórtk, dnja 11. oktobra, we „Wjelbiku“ w Budyšinje na Žitnej hasy, započatk w 19.00 hodź.

Dr. M. Völkel a dr. L. Ela

wobraz 18 Nawěšk iniciatiwneje skupiny k wožiwjjenju MS, Nowa doba 6. oktobra 1990

² Tež tam: Protokoll über die Weiterführung der Tätigkeit des sorbischen wissenschaftlichen Vereins »Maćica Serbska« e. V., 11. 10. 1990 (načisk L. Ela).

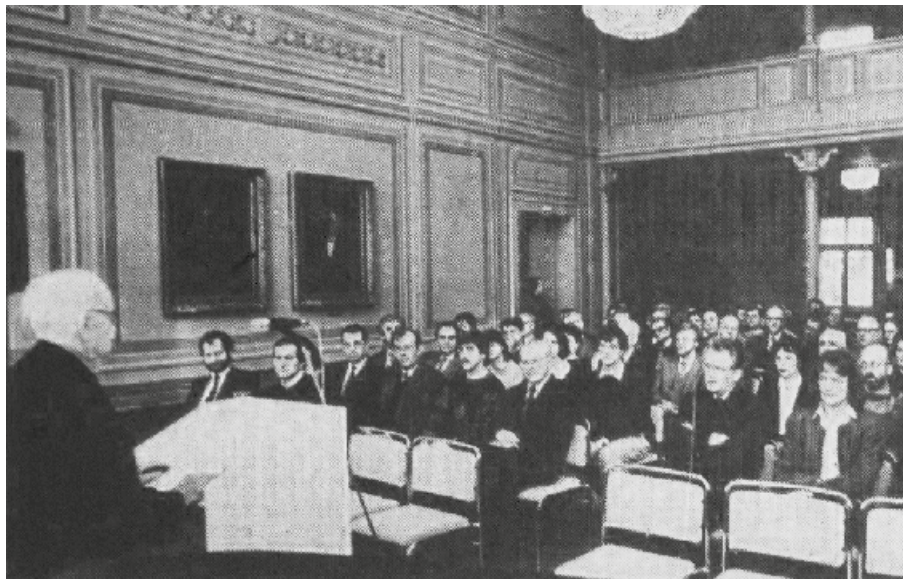
datum	městnosť založenja	towarstwo	předsyda
11. 10. 1990	Budyšin	Maćica Serbska	Gerhard Wirth (wot 2. 4. 1991 Měrcin Völkel)
15. 12. 1990	Budyšin	Zwjazk serbskich wuměłcow	Simon Brézan
5. 1. 1991	Chrósćicy	Serbske šulske towarstwo	Ludmila Budarjowa
28. 1. 1991	Ralbicy	Towarstwo Cyrila a Metoda	Clemens Hrjehor
24. 5. 1991	Budyšin	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow	Achim Brankač

Založenje nadregionalnych serbskich towarstwow 1990/91 Baumgärtel 1991: 131, R 1991, Kola 1991: 50, Wićaz 1991: 2

Skutkowanje nachwilneho předsydstwa

Hišo na oktoberskej zhromadźiznje bě jasne, zo wotměje so hłowna zhromadźizna towarstwa po starej tradiciji wutoru po jutrach a zo so na njej nowe předsydstwo wuzwoli. Kaž M. Völkel zwěsći, by to 94. hłowna po léće 1847 była. Nachwilne předsydstwo zeńdze so pod nawodom předsydy Wirtha štyri króc, a to stajnje rano wosmich w Instituće za serbski ludospyt.³ Ke charakterizaciji tehdyšeje atmosfery njech su tu naspomnjene wšelake předmjety wuradźowanjow.

G. Wirth namjetowaše pjenježnu zběrku, kotrejež přeni zaměr běše financowanje přebywanja za hosći ze słowjanskeho wukraja na hłownej zhromadźiznje. Krótce po přewzaću zapadneje hriwny we wuchodnej Němskej by za nich hewak přijězd do Němskeje z hoberskimi wudawkami zwjazany był (Völkel 1991: 80, 168). Přenje zwiski k Maćicam w słowjanskim wukraju nawjaza M. Völkel. Wo redakciju wustawkow postara so L. Ela. Při tym wobsteješe nachwilny zadžewk w tym, zo skutkowaše w zapadnym Berlinje towarstwo »Maćica Serbska – Koło Serbow w cuzbje«, kotrehož nawjedowar bě Mikławš Dypman. W lisće na G. Wirtha 12. nowembra 1990 pomjenowa za spušćenje mjena kulturnopolitiske wuměńjenja a poskići jednanja. Jeho žadanja běchu dalša reforma Domowiny »w demokratiskim a prawostatnym zmysle«, wotpokazanje Maćicy, w kotrejež so chowaja »SEDownicy-karierisća«, a reforma Instituta za serbski ludospyt do směra »objektivneje wědomostliwosće«. Po lisće J. Malinka 6. decembra 1990 cofny M. Dypman 7. januara 1991 z listom na hamtske sudnistwo w Budyšinje mjeno »Maćica Serbska« a wozjewi rozpušćenje Berlinskeho koła.⁴ Dalši dypk wuradźowanjow bě pytanje za starymi Maćicarjami a jich přeprošenje na přěnju hłownu zhromadźiznu. M. Völkel zwěsći na sobustawskej lisćinje z léta 1948 a z dalšich dokumentow něhdže štyrcećoch, kiž běchu hišće žiwi (Völkel 1990: 80). Stary Maćicar Julius Riota, mjeztym bydlycy na Hawaii, přepokaza 100 dolarow, štož zbudži hladajo na jeho dwěloomnu zaštosć w přěních lětach nacionalsocializma pola předsydy Wirtha wobmyslenja, pjenjezy přiwzać.⁵ Na předsydstwje 13. měrca 1991 wupraji so wjetšina přítomnych za přiwzaće pjenjez dobreho wotpohlada dla.⁶ Hač do měrca 1991 nahromadži so 1300 hriwnow, z kotrychž pochadžeše 800 hriwnow z fonda skupiny džěfarnistwa FDGB w Instituće za serbski ludospyt.

wobraz 21 Dowoźiwjenje MS w Serbskim muzeju w Budyšinje, 2. apryla 1991, foto Rolf Dvoracek, Serbske Nowiny 4. apryla 1991

wobraz 22 Maćične schadźowanje w Serbskim domje, 18. januara 1992, M. Völkel: Trać dyrbi Serbstwo, Budyšin 1997

Z wobsydstwowymi poměrami so předsydstwo jenož skrótka zaběraše. W protokolu posedženja 13. měrca 1991 namaka so scěhowaca notica: »1956 so ležownosć Serbskeho domu statej dari. Maćica by jenička była, kiž by móhła měć juristiske prawo na nju a ju tak za Serbow wuchować. Je na času, zo Domowina Maćicu Serbsku wo to prosy.«⁷

Skónčnje měješe so hišće hłowna zhromadźizna přihotować. Dokelž wočakowachu so kontrowersy wo prašenju, hač ma MS Domowinje přistupić, rozsudži so hrač na čas: »Na hł. zhr. ma so njeptódna diskusija k tomu zadžětać [sic].«⁸ Dokelž bě jasne, zo G. Wirth funkciju předsydy jenož nachwilnje wukonja, měješe so nowy kandidat za tute zastojnstwo namakać. W předpolu zdoby prašenje za politiskej zaštosću přichodneho předsydy wěstu wažnosć. M. Dypman bě w lisće na G. Wirtha jako jedne z wuměnjenjow za cofnjenje swojeje Maćicy mjez druhim žadał, zo »so stawa ‚waša organizacija‘ ze serbskej instituciju, hdžež nochcedza jenož bywši Serbja-SEDownicy-karierisća (kaž snano iniciatoraj) so wusprawnjejo schować zady ›starych‹ Maćicarjow jako plakat chribjeta, ale skutkować njesebičnje za naš lud.«⁹ Samsny problem narěznje notica w protokolach předsydstwa, zo měto so při pomjenowanju kandidatow za předsydstwo na to džiwać, »zo njejsu něhdyši stronjenjo, dokelž, kaž bě so čłonom předsydstwa z wjacorych stron radžiło, by to tuchwilu wěcy škodzało.«¹⁰ Tute pokiwy pochadžachu drje z kruhow, kotrež sakskej CDU blisko stejachu. Tohodla njebě M. Völkel hišće tři tydženje do hłowneje zhromadźizny zwólniwy, za zastojnstwo předsydy kandidować, da pak so po intensiwnym wabjenju krótko do njeje tola jako kandidat nastajić. Předsydstwo přilubi jemu podpěru, jelizo by dyrbało přinć k nadběham jeho něhdyšeho čłonstwa w SED dla.

94. hłowna zhromadźizna¹¹

Na 94. hłownej zhromadźiznje MS zeńdže so 2. apryla 1991 wjac hač sto ludźi na žurli Serbskeho muzeja. Po witanju přez předsydu G. Wirtha zanjese so serbska hymna. M. Völkel předstaji šěroke popularnowědomostne džěło Maćicy do 1948. Jan Rawp přednošowaše wo hudźbnym wotrjedze Maćicy. Popołdnu scěhowachu na žurli Serbskeho doma postrowy wukrajnych hosći. Po nimale jednohłósnym přiwzaću wustawkow a přinoškowego porjada přewjedzechu so wólby. Jako předsyda wuzwoli so z wulkej wjetšinu hłosow M. Völkel. Do předsydstwa wuzwolichu so Andrea Čornakec, Jěwa-Marja Čornakec, Pěťš Janaš, Jurij Łušćanski, Trudla Malinkowa, Frido Michałk, Horst Petrik a Měrcin Salowski.

W času wuličenja hłosow přednjese J. Malink programatiske mysle k džěławosći MS a k prašenju wobsydstwa Serbskeho doma. Dalši tema bě prašenje něhdyšeho mobilneho wobsydstwa MS. Postaji so scěhowaca zasada: »Dalokož njejsu Maćične wěcy wohrožene, měli wostać pola institucijow, priwatni wobsedžerjo pak su namohłwjeni, je zaso Maćicy Serbskej wróćić.«¹² Kontrowersna diskusija wo přistupje k Domowinje so bjez rezultata přetorhny.

7 Tež tam na str. 2.

8 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 1. 1991 na str. 3.

9 Tež tam: List M. Dypmana na G. Wirtha 12. 11. 1990; List J. Malinka na M. Dypmana 6. 12. 1990;

List M. Dypmana na towarstwowy register při wokrjesnym sudnistwje Budyšin 7. 1. 1991.

10 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 1. 1991 na str. 3.

11 Priwatny archiw J. Malinka: Protokol jutrowneje hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje 2. 4. 1991.

12 Tež tam na str. 2.

Přístup k Domowinje a Serbski dom

Hladajo na reorganizaciju Domowiny po politiskim přewróće wobsteješe ze strony Serbskeje narodneje zhromadźizny wotpohlad, ju přetworić ze Zwjazka Łužiskich Serbow z individualnym člonstwom na Zwjazk serbskich towarstwow z člonstwom juristiskich wosobow. Dotalne Domowinske župy mějachu so wobhladować jako zapisane abo njezapisane towarstwa, nowonastate nadregionalne serbske towarstwa mějachu jim runohódne sobustawy być. Termin za wotpowědnu změnu wustawkow a za přístup nowych towarstwow bě 2. hłowna zhromadźizna Domowiny 15. junija 1991 we Wětrowje. Na njej přiwzachu so změnjene wustawki. Zdobom podpisašej Towarstwo Cyrila a Metoda a Serbske šulske towarstwo zjawnje přístupne zrěčenje k Domowinje, kotraž pak měješe so wot jeju hłowneju zhromadźiznow hišće schwalić (Stejišćo 1991: 2). Wosebje w Towarstwje Cyrila a Metoda bě tuta tematika šěroke diskusije wuwabiła (Wićaz 1991: 2). MS pak njemóžeše pobrachowacych wobzamknjenjow dla přistupić, štož zbudźi pola Domowiny a pola tamneju přístupjeneju towarstwow přeslapanje.

Na 95. hłownej zhromadźiznje Maćicy 11. apryla 1992 postaji so, zo ma so na 96. hłownej zhromadźiznje wo člonstwje w Domowinje wothłosować, zo pak móže předsydstwo dale z Domowinu jednać.¹³ Na wurjadnym posedženju předsydstwa 23. septembra 1992 wobzamkny so po kontrowersnej diskusiji hnydomny přístup k Domowinje, hdyž tež nic jednohłósne.¹⁴ Na to přistupi MS na 3. hłownej zhromadźiznje Domowiny 2. oktobra 1992 třěšnemu zwjazkej bjez toho, zo by postajiła schwalenje zrěčenja přez swoju hłownu zhromadźiznu jako wuměnenje za doskónčny přístup, kaž běšej to tamnej towarstwje činiłoj.

W naležnosći Serbskeho doma staji Domowina po wothłosowanju z MS 30. julija 1992 próstwu wo restituciju na Zarjad za wotewrjene wobsydstwowe prašenja.¹⁵ Tutón wotpokaza z listom 16. decembra 1994 restituciske žadanja.¹⁶ W mjezyčasu běchu so pozadki přepisanja Serbskeho doma wot MS na Domowinu a wot Domowiny na ludowe swójstwo dale wuswětlili (Bejmina 1991: 2; Völkel 1997: 2). Juristiske pohódnoćenje přepisanja Serbskeho domu do ludoweho swójstwa 1953/1956 a wotpokazanje jeho restitucije 1994 je dotal slědźerski deziderat.

Zjimanje

Wožiwnjenje MS zarjaduje so do procesa wutworjenja nadregionalnych serbskich towarstwow w popřewrótowym času. Wosebitosć pola Maćicy bě konsekwentne wusměrjenje na wožiwnjenje, nic na nowozałoženje. Tež hdyž so přenjetny wotpohlad tuteje orientacije, dopokazać legitimnosć jeje wobsydstwowych narokow, jako njetrjebawši wopokaza, tak ma tola dalewjedženje ducha a skutkowanja MS wot 1847 do 1948 wysoku ideelnu hódnotu za Maćicu samu a za cyłu serbsku towaršnosć.

Literatura

- BAUMGÄRTEL, Křesćan 1991: Chóry založeja swój zwjazk, w: Rozhlad 41/5, str. 130–131.
- BEJMINA, Lucija 1982: Ze stawiznow Serbskeho doma w Budyšinje. Projekt, natwar a kulturnopolitiska funkcija (1873–1956). Lipsk, njewozjewjene diplomowe džěło.
- BEJMINA, Lucija 1991: Ležownostne naležnosće wokoło Serbskeho domu, w: Serbske Nowiny 1 (9. 2. 1991) 17, str. 2.

- Bjez awtora 1989: Naćisk stejjšća zhromadženych serbskich towaršow Budyskeho wokrjesa k tučasnemu demokratiskemu hibanju Serbow, w: Nowa doba 43 (20. 11. 1989) 273, str. 2.
- CYŽ, Bjarnat 1990: K pjeć prašenjam bratra Jana Malinka, w: Nowa doba 44 (5. 5. 1990) 100, str. 2.
- ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 62/12, str. 6–10.
- KOLA, Cyril 1991: Zwjazk serbskich wumělcow wobsteji, w: Rozhlad 41/2, str. 50.
- LADUŠ, Manfred 1990: Zwjazk serbskich chórow Hornjeje a Delnjeje Łužicy měł so založić. w: Nowa doba 44 (12. 1. 1990) 10, str. 3.
- LADUŠ, Manfred 1991: Maćica Serbska wožiwjena, w: Serbske Nowiny 1 (4. 4. 1991) 40, str. 1.
- MALINK, Jan 1990: Pjeć namjetow, w: Nowa doba 44 (2. 5. 1990) 97, str. 2.
- MALINK, Jan 2021: Kniha wo fararju Rioće wušta, w: Pomhaj Bóh [70] 10, str. 7.
- MALINKOWA, Trudla 1990: Namjety za naše šulstwo, w: Nowa Doba 44 (12. 5. 1990), Předženak, str. 7–8.
- Nawěšk, w: Nowa doba 44 (6. 10. 1990), str. 3.
- NUK, Jan 1990: Naš čas a serbske šulstwo, w: Nowa doba 44 (12. 5. 1990), Předženak, str. 8.
- R [Rozhlad] 1991: Chóry zaso w zwjazku zwjazane, w: Rozhlad 41/7–8, str. 200.
- RIOTTE, Jules C. E. 2021: A few words about my life. J. C. E. Riotte. Edited by Lubomyr and Weldon Mersiovsky. Kingston.
- Serbska Lěwica: Stejšćo Serbskeje lěwicy k zjednoćenju Němskeje, w: Nowa doba 44 (6. 3. 1990) 53, str. 2.
- SŠT 1991: Stejšćo Serbskeho šulskeho towarstwa z. t., w: Serbske Nowiny 1 (19. 6. 1991) 76, str. 2.
- TCM 1991: Stejšćo Towarstwa Cyrila a Metoda z. t., w: Serbske Nowiny 1 (19. 6. 1991) 76, str. 2.
- VÖLKEL, Měrcin 1991: Maćica Serbska, w: Rozhlad 41/1, str. 32.
- VÖLKEL, Měrcin 1993: Komu słuša Serbski dom?, w: Serbske Nowiny 3 (15. 10. 1993), Předženak, str. 2.
- VÖLKEL, Měrcin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).
- VÖLKEL, Měrcin/ELA, Ludwig 1990: Maćicu Serbsku znowa wožiwjeć? w: Nowa doba 44 (23. 8. 1990) 176, str. 3.
- WICAZ, Měrcin: Po hłownej zhromadźiznje ZCM, w: Serbske Nowiny 1 (9. 2. 1991) 17, str. 2.

13 Tež tam: Protokol hłownej zhromadźizny Maćicy Serbskeje 25. 4. 1992 na str. 3.

14 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 23. 9. 1992 na str. 1. Hlej tež wozjewjeny protokol w Rozhledźe 1992, 42/6, str. 239.

15 Priwatny archiw J. Malinka: List Domowiny na krajnoradny zarjad 30. 7. 1992.

16 Tež tam: Protokol předsydstwa Maćicy Serbskeje 24. 2. 1995 na str. 1.

**Skutkowanieje
Maćičnych cyłkow**

K statkowanju Mašice Serbskeje w Dolnej Łužycy¹

Dnja 31. měrcy 1880 jo se MS ako Dolnołužyski serbski wótrěd Mašice Serbskeje w Budyšinje załožyła (glej wustawki w Časopisu Mašicy Serbskeje 1880: 50). Dwa mjaseca pózdžej (27. maja) jo se wóna w Chóšebuzu dozałožyła. Bžez górnoserbskeje pomocy a wósebnje bžez iniciativy pólskego jurista Alfonsa Parczewskiego njeby se to z wěstosću stało (gl. Páta 1931: 43, Pernak 1997a: 306). Glědaš dejali pak teke na zakład, na kótaryž su se mógali górnoserbske załožeńske aktery w dolnoserbskem regionje zepěraš, a na ramikowe wuměńjenja, kótarež su dozałoženje a konsoliděrowanje MS w Dolnej Łužycy zmóžnili a spěchowali.

MS jo była až do swójjogo zakaza w lěše 1937 za Dolnoserbow nejwažnjejša serbska organizacija na wšakich pólach. Pšiwobrošijom se wósebnje jeje procowanjam na kulturno-politiskem pólu ako zastupnica Serbow. Pši tom koncentřerujom se na wubrane aspekty resp. pšikłady głownje do lěta 1914. Pšez załoženje w Budyšinje jo byt wěsty zwisk ku Górnej Łužycy dany. Ako wósymy, pó dalšnem licenju žasety wótrěd (resp. sekcija) jo była MS wót wšogo zachopjeńka drugim w Mašicy Serbskej rowno stajona. Kak jo wóna z takim wopšimješowym a personelnym zwiskom wobchadała? Jo dolnołužyske serbske wótzělenje zamógło swójsku drogu namakaš a napšawdu kšacaš?

Na kóncu dajom wuglěd na wózroženje MS a jeje profilěrowanje pó politiskem pšewrošenju 1989/90 w Dolnej Łužycy.

Wuměńjenja za załoženje Mašice Serbskeje

Akle 33 lět pó załoženju Mašice Serbskeje jo se dolnołužyske wótzělenje w Budyšinje załožyło. Procentualny póžěl Górnoserbow jo wucynił we februarje 1882 pla cełkownje 183 člonkow jadnu pěšinu. Tak pódobnje, wokoło 20 %, jo to wóstało do kónca přédneho lětzasetka (Noack / Schurmann 2022: 99). Wažnu rolu za załoženje MS jo grał Alfons Parczewski, kenž jo to głownje iniciěrował a se teke wó financěrowanje přédnych wudašow dolnoserbskego knigłowego kalendarja »Pratyja za dołojcno-łužyskich Serbow« wót lěta 1880 sem starał, mjazytym až stej popojski ceptař Hendrich Jordan a budyšyński farař Michał Hórník ako měštopšededař Mašice zachopnje głownje pisanje a korekturu tekstow pšewzefej (Šurman 2019a: 12–13). Teke togodla jo se Parczewski 31. měrcy 1880 wuzwólił ako cesny člonk Mašice.

Ramikowe wuměńjenja za załoženje MS w Dolnej Łužycy w tom casu su byli wó wjele lěpše ako hyšći wokoło bergařskeje rewolucije 1848: Tegdy stej nastalej přédnej towaristwje – w lěše 1849 dolnoserbske gymnazialne towaristwo »Łužyca« a lěto pózdžej »Serbske towaristwo dołojcneje Łužyce« (gl. Nowka 1850: 138), kenž pak njeje stej dłuško statkowanej. Póžedanje z boka Dolno- a Górnoserbow za takim knigłowym abo kubłańskim towaristwom – teke w drugem želu Łužyce – njejo se minulo, skerzej pómałem pšiběrało.²

Wót lěta 1866 jo se na ps. Kito Šwjela, skjarbošcański šulař a redaktor Bramborskego

Serbskego Casnika, wěcej razow na głownych zgromažinach Maćice Serbskeje w Budyšynje wobželił. Wó tom jo z wjelikim pšipóznašim a zagórjetosću w Casniku rozpšawił, aby cytarje a cytařki wiželi, kak pilnje toś to towaristwo žěfa a kak »lubo maju Gorno-Lužizke Sferby šwoj narod a šwoju mafchernu rěz!« (Bramborski serbski casnik 1868, 11/18, b. 71). Mimo toho jo wóspjet k wěšći dał, aź móžo se lětny casopis togo towaristwa w chóšebuskej kniglafni F. W. Brandt kupiš. Šwjelowy listowy pšijašel w Górnjej Łužycy, juristiski póražowař Maćice Serbskeje Herman Ferdinand Wjela, jo taku refleksiju na swójo towaristwo raz tak komentěrował: »Jo, mjas Gorno- a Dolno-Łužyzanami derbi hyfchczi kfchufcheyfchy fwěfk pfchijafchelftwa naftafch; [...] Njeby še tež pla Waš towariftwo, podobne nafchej Mafchizy šerbfkej fafožyřch gožeło, gaby tež rowno jano někotare we řiom byli! jano aź by kuždy lěto jaden ras na wěřtem dńu gromadu pfchifchli. S wěřtofczu dawa še nařafch, aź by na šobuzřonkach pfchiberalo a še rosroftowało. – Pišajřcho mě, zo wo tym myšlřfcho, pfcheto pola Waš jo dawno na zašu, aź take towariftwo fachopřfcho.« (cit. pó: bžez awtora 1929: 37)

Wóřpovědne pőžedanje njejo žedna jadnorazowosć wóstało. Za to powědaju předne pšistupy Dolnoserbow do Maćice, na pš. Jana Bjedricha Tešnarja (1852) a Wylema Goslawy (1854), tencasnego fararja w Módřej pla Chóšebuzy. Dalšne su šlědowali (gl. Muka 1897: 35–58, a teke dalej dořojce). Mimo toho su se Dolnoserby w drugej pořojcy 19. stolěša za swóju maminu rěc wěřšy prestiž wudobyli: 1856 jo se zawjadła fakultatiwna dolnoserbska wucba na chóšebuskem gymnaziumje. Tešnař jo 1860 wudał Nowy testament w pórěžonom pšawopisu a wósym lěř pőzdžej gromaže z dalšnymi fararjami řetu bibliju w dolnoserbskej rěcy.³ Nowowutwóřjona fachowa kupka dolnoserbskich řeptarjow jo pód nawjedowanim picańskego fararja Kita Mudry 1867 wudała serbsko-nimsku fiblu »Schreibele-Fibel für deutřch-wendřfche Schulen«. Člonki teje komisije – pőzdžej wšykne w MS – su byli žylojski řepřar Fryco Bojt, gořkojski farar Karl Eduard Haušřig a lutolski farar Pawoř Fryco Broniš, což pokazuju na mjasobnu zwězanosć dolnoserbskich šularjow a fararjow. Na zakłaže togo materiala jo se mógała »bilingualna« wucba we wobyma rěcoma lěpjej pšewjasć, což jo se do togo južo praktikěrowało, na pš. wót dešańskego šularja Boguwěra Kóncaka.

Wóne aktery w Dolnej Łužycy su řesćej měli kontakt k Serbam w Górnjej Łužycy a nawopak, aby swóje nazgónjenja na serbskem kulturnem pólu wuměňowali, na pš. pšez wobžělenje na zmkanjach Maćice Serbskeje. To jo zasej wobwliwowało wótkublanje jich žiši a žišiši (gl. Šwjela 1973: 152 sl., 167 sl.).⁴

1 Pšispomjenje redakcije: Wšykne citaty w toś tom pšinosku pódawaju se pó originalu inkl. zmólkow a wóřchyljenja w pšawopisu a interpunkciji. Originalne teksty w frakturnem pismje su se transliterěrowali.

2 W lěše 1862 jo to budyšřynski gymnazialny wucabnik Korla Awgust Fiedler (teke Fidleř) pó swójom wogłěže w stronach wokoło Chóšebuzy wóřpovědne žyćenje w Casniku wugronil: »Ředna řašlužbna wěz by to byla, gaby še tež w lubej dolojnej Łužicy take towarřfchřto, ako my jo mamy, řkerej a lěpěj faložyło, kotřez še by přches wudawanje dobrych řerbfřkich kniglow řa powuzenje dolojznolužřfch řerbow řtaralo.« (Fidleř 1862: 164).

3 Mimo Tešnarja su byli na wudašu dolnoserbskeje biblije (1868) wobžěłone fararje Karl Eduard Haušřig (Gořkojce), Kito Albin (Góřjenow), Jan Bjedrich Šadow (Mate Dobrynje), Pawoř Fryco Broniš (Lutol, pőzdžej Chóšebuz), Oskar Pank (Škjarbošć, pőzdžej Lipsk); gl. k tomu <https://dolnoserbski.de/biblija/info>.

4 Pőzdžej jo B. Šwjela gładajucy na wogłěd A. Parczewskeho a A. Muki pla nana w Škjarbošču wuzwignul: »Žedně řezabudu, ak Wy ščo z kn. Muku do mojogo narodnego domu zastupili hokoło lěřa 1880; běšo to mojo předne zetkańe ze Šłowjanřtom.« (list B. Šwjele na A. Parczewskeho z dnja 7. 4. 1923, cit. pó: Leszczyński 1986: 84).

Wjelika gluka za Dolnoserbow jo była, ako jo rožony Górnoserb Hendrich Jordan (člonk Mašice wót lěta 1866) w lěse 1872 nastupił ceptařski amt w dolnotužyskich Popojcach. Pši załoženju MS jo kradu pomagał a jo pšewzeł funkciju pismawjednika (gl. Šurman 2010: 27). Malsnje jo teke rěc Serbow teje wósady nawuknuł a předne knigły w dolnoserbšćinje publicěrowať. Jomu mamy se głownje žekowaš, až jo južo pšedlažecu paletu knigłow wósebnje nabóžneho charaktera na šyršu tematisku bazu stajił. To jo pótrjeřito z boka MS w přednych žaseš lětach južo 22 knigłow (Jordan 1891: 7) a do slobranego jubileuma w lěse 1905 wokoło 40 knigłow,⁵ wósebnje wšake spiwařske ako »Sserbfke Duchowne kjarliže« (1882), »Wěnk řerbfskich spiwaňow fa nafchu lubu młožinu« (1885), »Styrgiłosne spiwaňa za mužske towarštwaw« (1886) a »Wěnafchk godownych spiwaňow řerbfskim řifcham k bogoju hobražone« (1887). Z tym jo se wjelebochny material za se wuwijajuće statkowanje spiwařskich towarštwow a chorow stwóriť (gl. Mašica Serbska 1909).

Procowanja Mašice Serbskeje na kulturnopolitiskem pólu

MS jo se kšac pó kšacu z pomocu fararjow a ceptarjow k zastupnicy serbskich zajmow wuwijať. Wšake z nich ako Kito Latk, ceptař we Wjerbnje, Fryco Rocha, šulař w Turjeju, Herman Worch, ceptař w Janšojcach, kaž teke Wylem Nowy, farař w Brjazynje, a Měto Wjeňcko, farař w Dešnje, su mimo togo w dalšnych towarštwach zajmy Serbow a Němcow zastupowali. To jo pótrjeřito kulturne a kubłaňske, ale teke góspodařske towarštwaw, na pš. picarňske rolnikařske, kótaregož člonk jo był ceptař Fryco Rocha (Janaš 2012: 53–55).⁶ Jadno z přednych towarštwow jo bylo – hyšći do załoženja MS – lutolske rolnikařske, załožone 1876, pód nawjedowanim ceptarja a pózdřejšego mašicarja Hendricha Karla Głowana. 1882 jo ceptař Kito řwjeta pšedsedařstwo towarštwaw pšewzeť.

W lěse 1888 jo se situacija w Dolnej Łužycy změniť: W tom řulskem lěse jo se pó 30 lětach zakóńcyť serbska wucba na chóšebuskem gymnaziumje, głownje wóteběrajućego a na kóńcu zazdašim snadneho wobžělenja dla.⁷ Póžedanje, wukubťaš a spěchowaš dorost, keňž by se we wobyma rěcoma dorozměš a jednaš mógať, na pš. teke w towarštwach, njejo wěcej dane a žycone bylo. Z tym jo był wušej togo kóńc z móžnosću, se daš w tom fakultatiwnem pšedmjaše pšespytowaš. Rowno dla teje šanse su młoge serbske fararje swójske knigły tamnej Serbskej bibliotece (»Biblioteca Wendica«) zadermo pšewóštajili.

Mašicarje pak su pytali za wudrogu: Pawoľ Fryco Broniš jo w nowem zastojnstwje ako wušy farař w Chóšebuzu a řulski inspektor ako předny póbitowať a pšewjadť rěcne zwucowanja na swójom farskem dwórje. Dnja 9. oktobra 1890 jo wudať ako pomoc a wobogašenje swójsch rěcnych kursow předny numer »zabawnego tyženika, wosebnje za našu lubu młožinu«, tak pomjenjonu »Serbsku hutřobu«. Ideju, kótaraž jo za tym řtycaťa, cytamy w přednem cysle: »Hucmy řifchi řerbfski cytafch (lazowafch) a piřafch!«⁸

Ako druge su dolnoserbške fararje, mjazy nimi wšake mašicarje, na iniciatiwu Broniša a z pódpěru chóšebuskego promšta Büchsela 7. měřca 1893 swójsch protest na kultusowe ministrařstwo dla zakóńćenja serbskeje wucby na chóšebuskem gymnaziumje pisnje wugronili. Wóni su pominali, až se serbska wucba zasej zawježo (gl. Bramborski Casnik 1893, 46/18, b. 2). Taka iniciatiwa jo była nowa kwalita w kulturnopolitiskem procowanju, prestiž serbskeje rěcy žaržaš a

pó móžnosći pówušyś. Pozitiwnu reakciju abo někake rozwěžanje za dalšne wukubłanje dolnoserbskego dorosta pak njejo pšijnjasło. Póžedanje jo se wótpokazało, dokulaž šulskemu amtoju jadnasčo pšizjawjenjow za dalejwježenje wucby dosegało njejo (teke tam).⁹

Čłonki MS su teke na dalšnem pólu dolnoserbskemu dorostujoju po boku stojali. Na iniciatiwu gymnaziastow, seminaristow a dalšnych studujucych jo se 24. septembra 1893 w Bórkowach předny wjeliki, cysto serbski koncert pšewjadł (gl. Bramborski Casnik 1893, 46/40, b. 2–3). K iniciatoram stej słušałej mimo głownego staršego a maćicarja Arnošta Hermana teke dolnoserbskej študańca Wylem Nowy a Bogumił Šwjela, kenž stej krotko pó tym do Maćice a ned teke do MS zastupitej. Móčna motiwacija jo pšišła wót gymnazialnego ceptarja a maćicarja Arnošta Muki, kenž jo »serbskim pšijašelam« w Dolnej Łužycy z lubosnymi dolnoserbskimi słowami z cełeje wuštoby gratulěrowať a swóju radosć zwurazniť (gl. dodank 1). Pšibytnych wuwitaľ jo Bjarnat Krušwica – wót lěta 1874 sem faraľ we Wjerbnje, kenž jo ako Górnoserb teke MS w Chóšebuzu sobu dozaľožyť a wót 1889 za 30 lět ako zastupujucy pšedsedaľ statkowať (Šurman 2018).

Na zachopjeńku su maćicarje, to groni górnoserbske bratšy (gl. dodank 2), take kulturne wjeraški wěcej pšipóđla pódpěrowali. Malsnje pak su pšez toś tu pomoc teke čłonki MS, muske a žeńske, aktiwne do koncertow zapšimnuli: ako woglědarje a woglědarķi kaž teke ako spiwarje a spiwarķi chorow, kenž su koncerty hyšći do 1906 w Turjeju, Wjerbnje, Rogoznje, Bórkowach, Liškowje a naslědku w Picnju wugótowali. Južo 1891 jo ceptaľ a mašicaľ Mato Rizo ze swójim strjažojškim chorom »Zjadnosć« zazdašim scełego předny serbsko-nimski koncert w Dolnej Łužycy pšewjadł. Teke mašicaľ Mjertyn Korjeńk, kenž jo 1899 pšewzeľ pšedsedaľstwo towaristwa, jo w swójej službnej funkciji ako šulski inspektor dalejwježenje serbskich koncertow pódpěrowať (gl. Šurman 2015).

Take zarěđowanja su žywjenje w serbskich wósadach pozitiwnje wobwliwowali a změnili: Předny raz su Dolnoserby a Dolnoserbowķi we wjelikej libbje do zjawnosći stupili a su kšěli pó žycenju fararja Nowego k póznašeu daś, »kake woglědanje we nastupnosćach našeje žěłabnosći za serbski lud mamy« (list W. Nowego na B. Šwjelu dnja 8. septembra 1893, cit. pó: Měťšk 1969: 69). Wóni su se kšěli pó jogo słowach na koncertach pilnowaś, aby swójomu ludoju

5 »Do něta jo Mašica na styrzasćerake knigły šišćała a wot nich niži 15000 mjazy Serbami rozpšedawała.« Serbski kulturny archiw w Budyšinje (dalej SKA), MZb XXII 12 C, Zběrka dolnoserbskich składnostnych šišćow: Pšepšosenje na cesne zarěđowanje MS dnja 29. 9. 1905 w Chóšebuzu, ł. 45.

6 W lišće wót 23. 9. 1912 na B. Šwjelu póđajo mašicaľ F. Rocha doněnta jadnučki pšeglěd towaristwow w serbskej Dolnej Łužycy, žož su byli teke čłonki a pšiducne čłonki MS aktiwne, gl. dodank 3.

7 Pógóršenje situacije za serbsku rěč jo se južo jěsněj pokazało, ako wuchada na pš. z wugronjenja pší góžbje złošanego jubileja MS w lěše 1930: »[...] hokoło 1884 jo Ĺurowe pšchegońowańe ĹerbŹkeje rězy Ĺe fachopiťo a fchularě muľachu Ĺe podwolifch.« (bžez awtora 1929: 37)

8 Čełkownje žewjeś numerow jo do 11. 12. 1890 wujšto. K naspomnjonemu pšedewzešeu fararja Broniša jo słušať teke dolnoserbski pšeľožk mjazynarodnje znatego žišecego wulicowańka »Robinson« (1890).

9 Pokažom na to, aź su podobne procowanja dalej šli. Dnja 18. 12. 1913 jo pšedsedaľ MS, faraľ Wylem Nowy, w lišće na redakciju casopisa »Gwězda« (pótakem na B. Šwjelu) pšispomnjeť: »Z kn. promštom som se dla hucby na gymn[aziumje] rozgranjať, won jo mě pokasi dať a co teke sam nam na pomocy byś.« (SKA, ZM XXXV 8 C, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjela, Dolnoserbski cerkwiny mjasecnik »Wosadnik«: List W. Nowego na redakciju casopisa »Gwězda«, ł. 22b.

pódarili duchownu carobu. Rownocasnje su pósrédnili pšíbytnym – w Gołkojcach 1902 jo jich było něži 200 luži¹⁰ –, až dejali agěrowaš z wěcej mudrosću pšešiwu tšuchłósci, kótaraž jo mjazy Serbami wjelgin dłymoko zakórjenjona była (gl. dodank 4).

Jaden praktiski rezultat jo był, až jo se pó pšetergnjenju wót lěta 1894 sem w redakciji Wylema Nowego zasej Pratyja wudawała. Pšedsedař Maćice Serbskeje, duchowny Michał Hórnik w Budyšinje, jo ju wótnowotki lektorizěrował (list W. Nowego na H. Jordana dnja 18. decembra 1893, gl. Lorencová 1968: 109); w lěše 1896 jo Bogumił Šwjela redaktorstwo pšewzeł. W zwisku z koncertami su nastali přédne žiwadłowe graša w dolnoserbskej rěcy, kenž su wustupy chorow wobogašili: Wokoło 1900 jo pisał žylojski ceptař Mato Rizo wšake žiwadłowe graša, na ps. »Kjarmuša a fryjař«. Wejsańska množina a seminaristy ze Stareje Darbnje su pód nawjedowanim bratšow Hajna a Karla Jordana na koncertach žiwadło grali. Wšyčne take procowanja su namakali w regionje¹¹ a w słowjańskem wukraju pozitiwny wótgłos, na ps. z boka českego spisowašela a ludowědnika Adolfa Černego.¹²

To a dalšne aktiwity nazgónitych a nowych cłonkow MS, na ps. synowu Hendricha Jordana, su byli wuraz etniskego wóžywjjenja pód wuměnjjenjami nimskego narodnego stata, kenž jo wěcej a wěcej nacionalistiski wustupował a kenž jo kšěł Serbow w pšiběrajucej měrje do kejžorskeje Nimskeje integrěrowaš a ako mjeńšynu stigmatizěrowaš.¹³

W zmysle sebejetnizěrowanja mjeńšyny jo se serbske žywjěnske zacuše widobnje pózwignuło. Teke wěšša žywjěnska radosć a narodny entuziazm stej se jasnej w zjawnosći pokazowałej a wobžělonemu publikumoju statkownej prezentěrowałej. Nic naslědk su se rěčne znajobnosći akterow w maminej rěcy pólěpšowali. K tomu jo jich teke pógónjowało pšiběrajuce mjazsobne listowanje z Górnoserbami a ze słowjańskim wukrajom. Wšake Górnoserby (gl. dodank 1) a teke Čech Adolf Černý su se procowali, Dolnoserbam pisaš w dolnoserbskej rěcy.

Na domowniskem a drastwinem swěženju we Wětošowje, kótaryž jo MS pší gózbje swójogo 50lětnego wobstaša gromaže z měštom organizěrowała (gl. Noack/Schurmann 2010: 81–113), jo zastupujucy pšedsedař Bogumił Šwjela wuzwignuł: »K žěkownemu swěžeńu smy tudy zgromažone. Naša serbska matka jo nas kublała pšez te 50 lět. Kak wěle jo tych knigtow z napismom »hudane wot M.S.« Prátkařske a spiwařske, wot M.S. hudane, pozwiguju našu dušu k Bogu, rědne hulicowańa a pohuceńa zwjaseliju na zyřńskich wjacorach na pšězach spiwaju, což Mašicaře su zestajali. [...] Weto, gaž něto naslědk gledamy gaž te slědne 50 lět pšiorownamy z podobnym casom prjedku toho, gaž hobmyslimy te pšewšo tužne hobstojnosći našogo luda, ga musymy poznaš: wono jo šeje cesći. Z tym něchwalim nas, kotarež žinsa Mašicu wěžomy, ale chwalim ze žěkom tych, kotarež su ju zažožyli a weńej pšijašelstwo mjazy serbskimi mužami spložili a pšornje lubosći do hutšobow chyšili. Někotare měńa som hobspomněł. Te nejwosebńejše su Tešnař, Jordan, [Kito] Šwela. Kuždy Serba znajo te rěńa. Pšez swojo cete žyweńe su te tšo gromaže a hobjadńe za Serbstwo žělali, z bratšojскеju lubosću mjazy sobu zwězane. Ja kšěł groniš, až Tešnař běšo głowa, Jordan duša, Šwela rjap Serbstwa.«¹⁴

Mašica namakajo swójsku drogu

We wobłuku 50lětnego wobstaša budyšinjskeje Maćice w lěše 1897 jo se MS widobnje přédny raz ako »samostatne towarštwó« (Muka 1897: 7) naspomnjeła. Dalšne aspekty su take

pósuzowanje ze stron Górnoserbow wobwliwowali: Na jadnom boce su měli Dolnoserby swójo-
go kolporterera abo knigtyroznosowarja, Karla Garinka z Wjelikego Łojowa, kenž jo (južo wót lěta
1861 sem ducy) teke mašicne publikacije w serbskich wósadach mjazy Grodkom a Wětošowom
rozdžělowaŕ a pšedawaŕ (teke tam, b. 86). Na drugem boce jo MS pó dozažoženju celkownje 19
dowěrnikow zasajžiŕa, mjazy nimi su byli tšo Górnoserby. Dolnoserbske dowěrniki su se głownje
starali wó zastojanje publikacijow towaristwa, su zběrali pšinoski a su nowe člonki pšez wóso-
binske rozgrono nawabili, což jo Hendrich Jordan ako zagronity za zjawnostne žěto ako wužytne
wuzwignuŕ (bžez awtora 1882: 21). Dnja 28. měrca 1894 jo sebje budyšyńska Maćica předny
raz »zastojnstwo dowěrnikow« zarědowaŕo. Jich głowny nadawk jo był, žěŕabnosć towaristwa
lěpjej spěchowaŕa a wobchad ze člonkami pólěpšowaŕa. Wósebne pak jo zastojnstwo myslone
byŕo »k podpjeranju šwojeho twarŕkeho wubjerka pŕchi wuwjedženju nowotwarby šerbskeho
Maćičneho Domak«. ¹⁵

Dolnołužyski wótrěd jo był wósyme, pó drugem licenju žasete fachowe wótzělenje (abo
sekcija) Maćice Serbskeje. Zesamostatnjenje resp. kšacanje pó swójskej droze jo se wopokazaŕo
pši zažoženju swójskego rěcywědneho resp. filologiskego wótzělenja dnja 22. septembra 1904
w Chóšebuzu. Take rozsuženje jo byŕo głownje wuslědk aktualnych pótrjebnosćow, wóseb-
nje we wobłuku serbskich koncertow, aby se mamina rěc wěcej do srjejišča stajiŕa. Zawěsće
jo teke k tomu pógónjowaŕo, až jo B. Šwjela južo někotare lěta w budyšyńskem rěcywědnem
wótrěže Maćice sobu žěŕaŕa, ¹⁶ žož jo funkciju pšisedarja wugbaŕa a hyšći w casu nacionalsociali-
zma pšudk ku górnoserbskemu Kralowemu słownikoju napisaŕa. ¹⁷

Wobžělniki chóšebuskego wótzělenja su nanejmnjej styri lěta pšawidŕownje, wót ok-
tobra 1906 sem snaž samo mjasecne wó rěcnych pšašanjach wobradowali a wšake gromaže
dorozsužili, aby se dolnoserbska rěc dalej wuwijaŕa. Teke »rozwučowanje sobustawow we

10 SKA, N XIII 48, Zawóstajeństwo Bogumiŕa Šwjela, Schajžowance dolnoserbskeje študujuceje mložiny we Wjerbne
1901 a w Gołkojcach 1902: Ten jadnasty swěžeń studujuceje mložiny, t. 81.

11 Tak jo se w ramiku měšcańskego swěženja w Chóšebuzu (drje w zwisku z tak pomjenjonym »Bramborskim dnjom
městow«) dnja 19. 9. 1904 wótměŕ serbski swěžeń (Wendenfest). Tam su pód nawjedowanim mašicarja Mata Riza
mj. dr. chory ze Žylowa, Chmjelowa a Wjerbna serbski spiwali (gl. SKA, MZb II 1 C, Serbske towarstwa,
Towarstwowe zarjadowane programy z Delnjeje Łužicy: Programm für das Wendenfest am 19. 9. 1904, t. 5).

12 »Kak huťobnje rad bych ja tam kšěl bys – w Tureju srjež dobrych serbskich luži – ale njamgu; njejsom doś
strowy [...]. Ale moja duša bužo zeń 30. decembra [1894] w Tureju, bužo se wjaselić togo serbskego swěženja – bužo
huťobnje witaš serbskich studańcow a serbskich luži [...]. Wšykny študujucym serbskim mložencam huťobnje
šišću ruku a pšosym jich, až bychu sebje swóju lubosć k mašerinej rěcy a k swójom' ludoju do husokeje staroby
hobchowali młodu a njezestarjonu! Ale měnim žěŕabnu lubosć, nic jano ze słowami, lěc ze žywyimi skutkami
hopokazowanu!« SKA, N XIII 39-1, Zawóstajeństwo Bogumiŕa Šwjela, Korespondenca: List A. Černego na
B. Šwjela, 24. 12. 1894, i. 9.

13 »Die Idee der Minderheit ist erst im Gefolge des Nationalstaats denkbar, der sie integrieren und stigmatisieren will.
Erst dies kann zur Selbstethnisierung von Minderheiten führen.« (Köstlin 2003: 43)

14 SKA, ZM XXXV 7 B, Zawóstajeństwo Bogumiŕa Šwjela, Sobužěto w dolnoserbskej Mašicy Serbskej: Z nagrona
B. Šwjela k 50lětnemu wobstašeju MS we Wětošowje, 10. 8. 1930, t. 10 (gl. teke dodak 4).

15 SKA, MZb I 4 D, Instrukcija (roswučenje) fa dowěrnikow Maćicy Serbskeje, 1894, t. 3.

16 Wó sobužěle dalšnych mašicarjow w budyšyńskich sekcijach gl. Noack/Schurmann (2022: 103).

17 SKA, ZM XXXV 19 I, Zawóstajeństwo Bogumiŕa Šwjela, Pšednosk wó górnoserbsko-nimskem słowniku wót
J. Krala (1927–1931), žaržany na jatsšownej zgromažinje Maćice Serbskeje w Budyšynje (górnoserbski), 1933, t. 2–3.

bratrowskej hornjoserbskej řeči, zo bychu ju wšitcy sebi derje přiwukli« (Muka 1906: 161) jo se zardašim wót nazymy 1906 zawjadło. Diskusije a rozsuženja wó řečywednych pšašanjach w tom gremiumje su teke k tomu pšinosowali, až jo Šwjela paralelnje wšake řečywedne knigty za lěpše praktiske nawuknjenje dolnoserbšćiny publicěrowať (Schwela 1906, 1907, 1934).

Dnja 13. oktobra 1912 jo se Domowina ako kšywowy zwězk serbskich towaristwow we Wórjencach załožyła. Pšibytnje su byli wšake člonki MS, mjazy nimi ceptarja Fryco Rocha a Kito Šwjela kaž jogo syn Bogumiť, kenž jo wot lěta 1908 w pšuskej Górnej Łužycy we Wochozach nachylnje ako farať statkowať. Ten jo Domowinu sobu załožyť (Šurman 2014: 94–101) a jo se pši dozałoženju dnja 9. februara 1913 wobtwariť w funkciji zastupujucego pšedsedarja.¹⁸ Pód nawjedowanim fararja Wylema Nowego jo se MS ze swójjimi 70 člonkami na głownej zgromažinje w Chóšebuzu 2. oktobra samsnego lěta za to rozsužiła, až pšistupijo Domowinje ako přédne a jadnučke towaristwo z Dolneje Łužyce (gl. Łužica 1913, 32/11, b. 87).

Južo styri lěta do toho jo se MS pšemjenila na »Serbske knigłowe towaristwo« (Pernak 2014: 239). Jo to było reakcija na nowu kazń, tak pomjenjony »Reichsvereinsgesetz« (z dnja 15. maja 1908). Tam zapisany řečny paragraf jo póstajit, až deje towaristwa na zjawnych póseženjach jano hyšći nimski powědaš resp. jednaš. To jo se pak głownje wusměriť na pólske a katolske towaristwa w kejžorskej Nimskej, za druge mjeňšiny su se wuwzeša namakali, tak teke za Serbow w Pšuskej (gl. Spät 2014: 152). Zardašim teke togodla jo pytała MS za swójskim profilom. Refleksija w Casniku, snaž samo z boka mašicarja B. Šwjele, zawóstajijo skerjej negatiwny nježli optimistiski zašić, aby se za Serbow z teju kaznju něco k pozitiwnemu změniť (G. S. 1910).

Pó registrěrowanju Maćice Serbskeje ako zapisanego towaristwa pši sakskem kralojskem ministraštwje za nutšikowne wót 1. oktobra 1872 jo se MS nanejmnjej pó Přédnej swětowej wójnje ze samskim pšašanim zaběrať. Na głownej zgromažinje 7. julija 1921 w Chóšebuzu su se nowe wustawki pódpisali, aby pó pšiklaže budyšyńskeje Maćice status zapisanego towaristwa dojšpiť. Njejo dokumentěrowane, lěc jo se to we Weimarskej republice ražiť. Wótpowědne pokazki w Serbskem Casniku abo w Pratyji njejsu se namakali.

Na kóncu dajo se zwěšćiš, až jo MS swójsku drogu kšacať, pomoc z Górneje Łužyce jo pak dalej dostať. Rownocasnje su wšake člonki MS wobstawnje zwisk do Budyšyna žaržali a we wšakich sekcijach Maćice sobu žěťali (gl. dodank 2). Na drugem boce su za pšawym měštnom a za garantiju dalšnego wobstaša mjazy towaristwami w pšuskej Dolnej Łužycy pytali, což jo se manifestěrowať w pšemjenjenju 1909 a teke 1934 (Noack/Schurmann 2022: 100). Wósebnje pak pšistup k Domowinje – na rozdžěl k Maćicy Serbskej – pódšmarujo take póstupowanje.

Wózroženje Maćice Serbskeje a jeje profilěrowanje

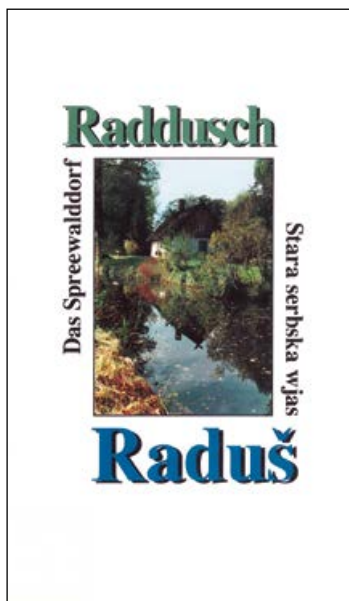
Pódobnje ako 1880 su člonki w Budyšynje 1991 wótzýwjoneje Maćice pódpěrali nowowutwórjenje dolnoserbškeje MS (gl. Ela 2022: 8). Budyšyńske pšedsedařstwo jo se procowať »wo wobohaćenje duchowno-kulturneho narodneho sebjewědomja, w zmysle identifikacije z narodnosću. Pěstowať matej so tež zwonka institucionelnych strukturow sorabistiska wědomosć a domizniske slěženje.« (nd 1990)

W decembrje 1992 su pódpěrowali cłonki Maćice – mjazy nimi jeje pśedsedař dr. Měrcin Völkel – wopśimješowu diskusiju w Dolnej Łužycy, w kótarejž jo stojało serbske šulstwo za cas NDR w srjejišću. Wěcej ako 20 Serbow z Chóšebuzu a wokoliny jo se na zarědowanju dnja 14. dezembra 1992 w chóšebuskem Serbskem domje wobžěliło. Mjazy nimi jo bejna licba tych luži była, kenž su po lěta pózdzej, dnja 13. maja 1993 na samskem městnje Mašicu Serbsku załozyli. Tencasna diskusija jo se rozměta ako swójski pśinosk ku kolokwiumoju wó serbskem šulstwje pó Drugeje swětowej wójnje, kenž jo se wótměł zachopjeńk 1993 w Budyšynje ako druge wjelike zarědowanje nowego wědomnostnego towaristwa a jogo stawizniskeje sekcije (Šurman 1993). To jo rownocasnje póstarcyło dalejwježenje tematiskich diskusijow mjazy dolnoserbskimi cłonkami.

Na přednego pśedsedarja wótzwyjoneje MS jo se wuzwólił Měto Pernak, rožony Dolnoserb, bydleczy w Barlinju. Ze załoženim MS su se nachylnje tśi žěłowe kupki wutwórili: za pisnu rěc, za rěčne dalejkubłanje dorosćonych kaž teke za stawizny a ludowu kulturu. Předna jo mócnje pódpěrała wutwórnjenje samostatneje Dolnoserbskeje rěčneje komisije. W drugej kupce jo se diskutěrowało pšašanje dalšnego wuwisa serbskego šišćanego słowa, kake knigty za to trjebamy a kak móžomy je mjazy Dolnoserbami znate cyniš. Tśesa kupka jo južo wobradowała wó konkretnych projektach ako na pś. wó w lěše 1994 wózwjawnjeje brošurje wó stawiznach Raduša.

Wjele jo se na zachopjeńku za śichem žěłało. Tak jo se MS mj. dr. procowała wó pśistajenje fararja pśi ewangelskej cerkwi w Chóšebuzu, kenž by dolnoserbske namše a dalšne serbske cerkwinske žywnjenje w Dolnej Łužycy na starosći měł. Dalej jo MS pódpěrała budyšyńsku stawiznisku sekciju pśi pśigótowanju kolokwiuma 8. septembra 1994 na Dolnoserbskem gymnaziju, na kótaremyž su se wobjadnali wósebności a specifiske pšašanja Dolneje Łužycy.¹⁹ Dalšny gromadny historiski kolokwium jo se wótměł w lěše 2001 (zasej na gymnaziumje), žož su stojali w srjejišću historiske temy ako teke aktualne pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej (gl. mj. dr. Šurman 2001).

Jo była wósebne zastužba Měta Pernaka, až su se k jubilejam jsow a mašicarjow wudali wšake publikacije (Pernak 1994, 1995b, 1996, 1997b) resp. až su na jsach informaciske tofle abo pomniki stajili. Pó měnjenju Pernaka njejo wó to što, »serbskich luži

wobraz 23 Předna publikacija MS pó wóžywnjenju 1994

18 SKA, N XIII 6, Zawóstajeństwo Bogumita Šwjele, Załoženje Domowiny, t. 31: Rozprawa Wojerowskich němskich nowin, 10. 2. 1913.

19 Pśednoski zarědowanja w Chóšebuzu su se wózwjawali w Rozhlaze 1994, nr. 7/8.

wobraz 24 Główna zgromadźina MS w klubowni chósebuskego Serbskego domu, 16. maja 2008, foto Ludwig Sachsa

z wusćetanjami a publikacijami zastaraš a samo »zasypaš«. Ně, mamy we wjele wětšej měrje pytaš wosobinski kontakt k nim a powědaš z nimi. Spušćmy togodla naše měšćańske wobydlenja a žimy tak cesto ako možno do luda, tak rjac k žrědłam našogo serbstwa!« (Pernak 1995: 292) Na taku wašnju su se cesćili wuznamne Dolnoserby ako Fryco Latk (1995), Fryco Fobo (1995), Mjertyn Moń (2001), Karlo Nowak (2003), Jan Bogumił Fabricius, Albinus Mollerus (wobej 2006) abo Kito Pank (2008). Pla cesnych toflow za Kita Šwjelu (2010), Wylema Nowego (2013) a Bogumiła Šwjelu (2018) jo MS městoju pó boku stojała. Wót wšogo zachopjeńka jo wóna wót lěta 2007 sem statkujecej žěłowej kupce »Serbske pomniki města Chósebuza« pomagala. Wuzwignuś měli hyšći wědomnostny symposium »Mejstarje serbskeje rěcy ze 400 lět« (1998)²⁰ ako teke cesćenje Frida Mětška w ramiku muzikalno-literarnego wjacorka (2007) w chósebuskem Serbskem domje. Měto Pernak bu w lěše 2009 z Mytom Čišinskego wuznamjenjony – jogo njewomucne statkowanje za MS jo pši tom drje nejžwětšu rolu grało.

Napšawdu žywe su byli disputy, kak by mógało towaristwo na jadnom boce wěcej młodych luži za sobuzěło w Mašice dobyš a kak co na drugem boce perspektiwu do pšichoda zawěšćiš. Ako iluzija jo se wopokazało, až MS z tematiskimi zarědowanjami wěcej ako jadnego abo dweju pedagogowu z Dolnoserbskego gymnazija abo drugih ceptarjow serbsčiny dojspijo. Chwalobnje dej se pak wustajiš, až jo ceptařka serbsčiny togo kubłanišća Antje Kellowa 18 lět ako zastupujuca pšedsedařka towaristwa statkowała.

W lěše 2006 jo se nowy pšedsedař wuzwólił, historikař pši Serbskem instituše dr. Pěš Šurman. Wón jo na swój part žěłabnosť MS až do pšibytnosći formował. Tak jo wón gromaže

wobraz 25 Swětosne wóswešenje nowego dwójorěčnego kamjenja na row Fryca Foba na kjarchobjw w Turjeju, 29. maja 2015, foto Ludwig Sachsa

z Martinu Nowakojc, mašicařku a kuratorku chóšebuskego Serbskego muzeja, wustajeńcu wó statkowanju MS pšigótował, ako jo byta wižeš w chóšebuskem Serbskem muzeju a kótarejž jo se dodała publikacija k 130lětněj historiji towaristwa (gl. Noack/Schurmann 2010). Wósym lěť pózdzej jo se dalšna wustajeńca k stawiznam towaristwa w samskem měšće w Serbskem domje zjawnosći prezentěrowała. W nej jo se přědny raz póžěl žěńskich w ramiku towaristwa tematizěrował (wěcej k tomu gl. Noack/Schurmann 2022).

Mjaztym dej se konstatěrowaš, až se žěto w pšiběrajucej měrje na mjenjej akterow zepěra. Z młodšeje generacije sem pšisamem žedne aktiwity a póstarčenja wěcej njewujdu, jich licba w MS jo mimo toho krađu niska. Teke potencielny dorost w serbskich institucijach a zwenka nich se njerozsúžijo za pšistup do towaristwa. Wupisanje Mašicneho myta Bogumiła Šwjele za wuknice a wukniki Dolnoserbskego gymnaziuma wót lěta 2011 njejo k wěcej młodšym čłonkam w našych ředach wjadto. Žětabnosć MS zepěra se pó wótpaže nejstaršeje generacije jano na wšake čłonki wokoło 60 lěť. To do pšichoda gļědajucy njedosega a ma lěbda perspektiwu.

20 Gl. Pernak (1999: 57). Pšinoski su we wšakich numerach Rozhlada 1998 a 1999 wózjawjone.

wobraz 26 Něgajšny předsedař MS Měto Pernak w rozgrnje z mašičarku Madlenu Norbergowjeju, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa

Literatura

- BRESAN, Annett (wud.) 2022: Aus dem Alltag eines wendischen Pfarrers. Die Tagebücher von Bogumił Šwjela / Gotthold Schwela 1897–1945. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 70).
- Bžez awtora [Hendrich Jordan] 1882: Roskłažeńe fa zlonki Dolnołužyskego wótrěda Mačchizy Serbfkeje wot pišmořednika towařstwa. Wórzejce.
- Bžez awtora 1929: Złošany jubilej Mašice Serbskeje, w: Pratyja za dolnych Serbow 1930, b. 37–38.
- ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Mačicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, b. 6–10.
- FIDLEŘ, K[orla] A[wgust] 1862: Wopišanje βwojogo drogowanja a nafgonjenja po dolojnych Lužicach, w: Bramborski βerski Zaβnik 15/41, b. 162–164; 15/45, b. 178–180.
- G. S. [Gotthold Schwela] 1910: Pčhawo βerbfkeje rězy, w: Bramborfki Zaβnik 63/32, b. 2–3.
- JANAŠ, Pěš 2012: Mjertyn a Fryco – wujk a šeško. Dwa z roda Rochowych, w: Serbska pratyja a2013, b. 53–55.
- JORDAN, H[endrich] 1891: Přeńe žaβefch lět »Mačchizy Sserbfkeje« we Dolnej Lužicy, Wórzejce.
- KÖSTLIN, Konrad 2003: Lust aufs Sorbischsein, w: SCHOLZE, Dietrich (wud.), Im Wettstreit der Werte. Sorbische Sprache, Kultur und Identität auf dem Weg ins 21. Jahrhundert. Bautzen (= Schriften des Sorbischen Instituts; 33), b. 427–445.

wobraz 27 Předsedař Maćice Serbskeje Jurij Luščanski w rozgranje z Mětom Pernakom, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa

LESZCZYŃSKI, Rafał 1986: Z listów Łużyczan do Alfonsa Parczewskiego, w: Lětopis D, 1, b. 80–87.

LORENCOVÁ, Miloslava 1968: Listy, pisane Hendrichej Jordanej. II. džěl, w: Lětopis A, 15/1, b. 109–116.

Mašica Serbska (wud.) 1909: Verzeichnis sämtlicher in niederwendischer Sprache käuflichen Schriften. Cottbus.

MĚTŠK, Frido 1969: Dwa lista Wylema Nowego z lěta 1893 k jogo 100. narodnemu dnu ze zawježenim, w: Serbska pratyja 1970, b. 68–70.

MUKA, Ernst 1897: Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897). Při składnosći 50lětneho jubilejskeho swjedženja 21. hapyra 1897. Budyšin.

MUKA, E[rnst] 1906: Rozprawa wo posedženjach wědomostnych wotrijadow Maćicy Serbskeje, w: Časopis Maćicy Serbskeje 59, b. 157–162.

ND 1990: Maćica Serbska wozrodźena, w: Nowa doba 44 (13. 10. 1990) 198, b. 1.

NOACK, Martina/SCHURMANN, Peter 2010: Mašica Serbska – 130 Jahre Bestrebungen zum Erhalt der niedersorbischen Sprache und Kultur, w: Serbske drogutki = Sorbische Kostbarkeiten, Cottbus/Chóšebuz (= Edition des Wendischen Museums; 5).

NOACK, Martina/SCHURMANN, Peter 2022: Die Mitglieder der Mašica Serbska, ihre soziale Herkunft und ihr Verhältnis zur Gesellschaft in der Oberlausitz, w: Lětopis 69/1, b. 98–130.

NOWKA, [Mato] 1850: Napominaŕne na fchikne ßerske Luže, w: Bramborski ßerski Zaffnřik 3/35, b. 137–140.

wobraz 28 Předsedař MS Pěťš Šurman pódajo pši góžbje głowneje zgrmažiny interview za rbb, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachsa

- PÁTA, Józef 1931: Wo započatkach delnjołužiskeje Maćicy, w: Časopis Maćicy Serbskeje 84/1, b. 42–52.
- PERNAK, Měto (wud.) 1994: Das Spreewalddorf Raddusch = Stara serbska wjas Raduš. Bautzen; Mašica Serbska.
- PERNAK, Měto 1995: Druge lěto Mašice Serbskeje w Dolnej Łužicy, w: Rozhlad 45/7–8, b. 292–293.
- PERNAK, Měto (wud.) 1996: 650 Jahre Jänschwalde = 650 lět Janšojce. Bautzen; Mašica Serbska.
- PERNAK, Měto 1997a: Mašica Serbska – co jo wona byta, co wona jo?, w: Rozhlad 47/9, b. 306–310.
- PERNAK, Měto (wud.) 1997b: Swěžeński spis k cesći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819), farař w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pšestajar Starego Testamenta do serbskeje rěcy. Pši góžbje jogo 250. narodnego dnja. Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1997c: Wylem Neumann-Debsčanski. Wubraše jogo žětow. Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1997d: Žo sy ty droga mojog luda? Fryco Fobo. Barliń 1995.
- PERNAK, Měto 1999: Mejstarje serbskeje rěcy w 400 lětach (1548–1948), w: Rozhlad, 49/2, b. 57.
- PERNAK, Měto 2014: Mašica Serbska, w: SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.), Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen, b. 239–241.
- SCHWELA, G[otthold] 1906: Lehrbuch der Niederwendischen Sprache. Erster Teil: Grammatik. Heidelberg.

wobraz 29 Główna zgromadźina MS w klubowni chóšebuskego Serbskego domu, 26. apryla 2018, foto Ludwig Sachs

SCHWÉLA, G[otthold] 1907: Cytanka za serbske žiři. Chóšebuz.

SCHWELA, G[otthold] 1934: Serbske praeoposicyje. Pó hugronach z ludowych hust hobžěłane a zestajane. Budyšin, b. 13–19.

SPÁT, Robert 2014: Die »polnische Frage« in der öffentlichen Diskussion im Deutschen Reich, 1894–1918. Marburg (= Studien zur Ostmitteleuropaforschung; 29), b. 142–152.

ŠURMAN, Pěťš 1993: Zachopjeńki serbskego šulstwa w Dolnej Łužycy po 1945, w: Maćica Serbska (wud.), Serbske šulstwo 1945–1970. Mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću. Budyšin, b. 13–19.

ŠURMAN, Pěťš 2001: Kulturne pošěgi mjazy Serbami w Gornej a Dolnej Łužycy za cas Nimskeje demokratiskeje republiki, w: Rozhlad 51/7–8, b. 242–248.

ŠURMAN, Pěťš 2010: »Duša Mašice« a publicist. 3. měrc a pśed 100 lětami Hendrich Jordan zamrěł, w: Rozhlad 60/3, b. 26–28.

ŠURMAN, Pěťš 2014: Wuznam Dolneje Łužycy w historiji Domowiny, w: PJECH, Edmund / KELLEROWA, Ines (wud.), 100 lěť Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskeje a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19), b. 93–109.

ŠURMAN, Pěťš 2015: Mjertyn Korjeńk – farań, šulski inspektor a Mašicař, w: Serbska pratyja 2016, b. 84–86.

ŠURMAN, Pěťš 2018: Zastužby fararja Krušwice wó Wjerbno a serbstwo. Pši góžbje jogo 100. smjertnego dnja, w: Serbska pratyja 2019, b. 75–78.

ŠURMAN, Pěťš 2019: Wóznam pósěgow mjazy Maćicarjemi a Mašicarjami Górnej a Dolnej Łužyce, w: Rozhlad 69/3, b. 11–16.

ŠWJELA, Bogumił 1973: Běženje a wěženje. Wuběrk literarnych žěłow. Wudał Frido Měťšk. Budyšin.

Dodanki

1

Arnošt Muka »na serbske psijašele« w Dolnej Łužycy w pśedpólu přédnej schadowanki a přédnego wjelikego serbskego spiwnego swěženja 1893 w Bórkowach

žřědło: SKA, N XIII 37, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjela, Korespondenca: A. Muka »serbskim študańcam zgromažonym na prjednej schajžowańce dolnoserbskeje študujucej młožiny w Bórkowach«, 21. 9. 1893, ł. 9–12.

Lubše serbske psijašele!

Gaž som ja ako študańc pó Dolnej Łužycy a wósebje teke pó kšasných serbskich Błotach drogował, abych naš luby dolnoserbski lud a jogo tak wjelgin řednu serbsku řec, wjasote štučki a lubostne głosy spiwajucych serbskich žowčow zeznał a nahuknuł, njejsom se mogał nažeś, až ras psjįzo cas, žož se teke dolnoserbska študujuca młožina na swój hopuščony bogi serbski lud dopomnijo a swoju kšasnu mašerinu serbsku řec tak hoblubijo, až se k zwěstkoju zgromažijo a se pilnje a wěrnje mjazy sobu rozhucujo. K Bóžej cesći a k lepšomu swójogo serbskego naroda. O, to jo zawěsće wjeliki žiw, kenž jo se w Dolnej Łužyce sta! A togodla ja njamóžom hnacej ako abych Wam žinsa w Bórkowach zgromažonym dolnoserbskim študańcam a Wašym górnoserbskim bratšam, kenž su w bratšojki lubosći psišli Wam pomagáš Serbski koncert w Bórkowach do skutka stawiš, swójo nejžwěťše spóžiwanje a swój nejhutšobnjejši žek za tutu Wašu wóšcojsku mysl pósłał a mócne ›Sława Wam wěrnym serbskim synam!‹ psiwotał a psí tom swojo hoblutowanje Wam hugronił dla toho, až mě mója chorosć njedowólijo, sam psijš na Waš swěžen hogleđat a se z Wami po serbsku wjaselit. Hoblutujom to z cełeje hutšoby! [...]

2

Wylem Nowy na Bogumiła Šwjelu w pśedpólu serbskego spiwnego swěženja kóńc decembra 1894 w Turjeju

žřědło: SKA, N XIII 38, Zawóstajeństwo Bogumiła Šwjela, Korespondenca: List W. Nowego na B. Šwjelu, 21. 7. 1894 [wotpisk lista], ł. 105–106.

Luby psijašeł!

[...]

Hyšcer raz cu hopytaš, śi moje myśleńa dla swěžeńa pšešiwu tym Twójim předkpołožyš. [...] We tom sme j hobjadnej, až serbski spiwařski swěžen jo třebny, teke lětosa, gaž sceła narodny duch we ludu dej se póspechowáš. Comy-li kšoceń dalej psíš ako se doněta stało jo, comy-li dopředka chwataš město naslěđk copáš, ga dej byš lětoski swěžen na nejřmeńšem tomu łońskemu

rowny. To pak jo jan móžno, gaž tu pomoc, kotraž až do tych měst wót gónoserbskich bratšow nam se jo dostała, nětowchylimy, ale wěle wěcej z nimi gromaže ten žurné zachopony statk duchneg zbužeńa nad ludom w Dolnej Łužycy ze wšěju procu kubłamy. Nimce maju wělgin pšawě grońce, až z Górneje Łužyce nam kiwa nowe narodne žyweńe. Comy sebe to słowo k hutšobe wzeš, rownoš wót napšešiwnikow jo hugodane; comy našym bratšam raži tu cesé pšipoznaš, až woni jo su, kenž našom słabem žywotoj nowu moc dawaju, a jich pšosyš, aby z takeju lubosću něhobpšestali. My sami smy – pši tom wostanu – namócne mimo jich pomocy, něčo naglědne we tej wěcy hugbaš. [...]

3

Fryco Rocha na Bogumiła Šwjelu w pšedpólu založenja Domowiny we Wórzejcach dla móžnego zapšěgnjenja towaristwow z Dolneje Łužyce, kenž su teke pód nawjedowanim mašicarjow stojali

žródło: SKA, N XIII 41, Korespondenca: List F. Rochy na B. Šwjelu, 23. 9. 1912.

Moj dobry a luby pšijašell!

Twojo starańe za Serbstwo se žowšym něhupocerajo, ceto humyslijoš nowe žrědła a wězby, te rozpadanki gromadu stwaris a mocowaš. Lec pomogaš cu? Cogawacej, ja ga hynacej namgu, som tež powołany sobu twaris mimo wole. – Prozniny su se zachopili něto a traju 3 tyžeńe, až do 13. oktobra. Mě by se gožeło we slednem tyžeńu nejžlepej. Do předsedstwa pširažim Riesu z Borkow a niži Noweg z Brazyňa, ja som pšece chory. Wotglědańe »Domowiny« jo dobre. Wot tudy mogali pšepšosone hordowaš pšiduce towarstwa: Wěrbańske spiwańske – (Ladk w Wěrbańe); Pšišucke (Preilack b. Peitz) spiwańske a Raiffeizeńske (šulař A. Krueger), Tuřańske Raiffeisenowe a wojańske (šořta J. Stecklina); Picańske hucabnikojske (F. Rocha w Tuřeju); Dešańske hucabnikojske (šulař Nowatzke w Dešńe), Picańske rolnikańske (Pšišucki, ja a šulař Brenzke w Turnowe); Wěrbańske rolnikańske a Borkojske rolnikańske (?)[.] Brazyński »Turnverein« (Nowy a šulař Slomke); Janšojske spiwańske (šulař H. Worch); Hochoske spiwańske a Raiffeisenowe (šulař Matschke, gosćencar Chr. Lehmann, slednikař Thabow früherer [...] a kolonist Kollosche); spiwańske w Nowej wsy [(]šulař Raschik a šořta Lattke)[,] Drejcańske spiwańske a wojańske (šulař Dabo a šořta Schwietzer a Gargula) a druge.

Samotne wosoby: šulař M. Huras w Picńu, gymnaziasť Wilh[elm] Domsch w Tuřeju a druge, wosebńe Mašica a jeje člonki; dalej hobej Jordanojc, ten Husoski pla Wětošowa z jogo měšany mchorom. [...]

4

Wurězk z rozpsawy wó swěženju 50lětnego jubileja Mašice Serbskeje we Wětošowje

žródło: Serbski Casnik 1930, 81/34, b. 1–3.

My dolne Sserby fcherpimy wfchykne pód ftareju wóftudneju chórofczů, kótaraž se nejžlepej poměńijo se Berbfkim Błowom: tfchuchłofcz. Pfches towfyntlětne pótłozowańe a nabokšuwawańe wfchogo, zož jo Berbfke, jo Berbfki złowek tak lažko tomu pfchichylony, šam se fa měńej

žaržafch, na bok ftupifch, wfchu nažěju fgubifch a wfchykne wězy górfche wizefch ako řu. Tfchuchty zlowe'k fgubijo lažka wfchyknu wólu a bywa tupy, nózo niz a nemyřli ře řam, ale powěda jano, zož wót drugich řtyfchy. Togodla řtyfchymy tak zefto řerbfke hufta mimo myřlow plapotařch: »řserbfstwo bužo fajžifch,« ale jano řědko řtyfchymy to kfchute a doftojne řłowo: »wóno ředej nam fajřch!«

Nedej! we tom řłowě lažy wfchykno, přcheto zo nař to nejřerweje ftara, zo bužo abo řebužo? **My řmy řinřa řiwe! Ga zomy jano my kradu řywe byřch a nařchu winowatnořz zynifch!** ř takeju wjařoteju, ftroweju a, kfchuteju myřlu řu ře mařchizaře dali do žěřa a přchigotowaňa, aby řwětoju pokafali, až jo řerbfki lud hyřchcži řywy a zo řywy wóřtařch. Jich přchedewefche jo ře jim deře ražiřo! Měřto Wěřofchow a tamne hobchodne towařřtowo jo jim na pomoz přchifřřo ř tym, až jo ten třěbny rum dařo a jo to zeře hugotowaře na wělizke jawifchcžo ftajiřo. Přches přchipowědaře we wělících nowinach jo towřynty nimřkich hopytowařow do řwójich muřow řwabiřo a jo ř tym teke řwój řeňefny hužyřk měřo. Weto pak jo to hugotowaře wele wězej byřo, ako jano re'klama řa měřto a řłota. Nařch řwěžeň řejo tak we řchifchyře mjařy nami huklinžař ako řmy to howaz přchihuzone. Ten ras řu towřynty Nim-zow nařcho huřtuřeňe wizeři a te mudřeřfche mjařy nimi dře řu teke huřnali, až jo to nězo wězej ako jano přchepokafowaře drařtwow. Te, ak řu měři wěřřchy fajim, řu teke koncert řtyřchali a nařche řerbfke řłowjaniřke řpiwy pórnali. Lez řejo řenym přchi tom do myřli přchifřřo, až jo to grěřch, takemu řědnemu, piřanemu ludowemu řyweňu řaginufch dařch ř tym, až ře jomu ta třěbna duchna zaroba ředajo, kenž lažy we mařchereňeje řězy? Zomy ře nažěřch, až řmy řebe ten žěň přchijařchele dobyři a niz nowe přchefchiwniki. [...]

Nawjazanje na tradicije? Skutkowanje Maćicy Serbskeje w 1990tych lětach a we Weimarskej republice w přirunowanju

Dnja 11. oktobra 1990 zetka so něhdže 30 zajimcow, zo bychu serbske towarstwo MS po 40 lětach wožiwili (Völkel 1997: 42, Ela 2022). Wobnowjene towarstwo widžeše so jako pokročowar starých tradicijow MS. W kotrej měrje bě to woprawdže tak abo kajke běchu wuměnjena po léče 1990 w přirunowanju z dobu do lěta 1945? Tute prašenje chcu přeprowować na sledowacymaj přikładomaj přirunujo 1990te lěta z časom Weimarskeje republiky: 1. mjezynarodne kontakty MS přewažnje do słowjanskeho wukraja a 2. stawizniske sledženja MS.

Maćica Serbska a jeje styki do słowjanskeho wukraja

Njeje připad, zo bě so přeni doholětny předsyda MS po politiskim přewróće dr. Měrćin Völkel, kotryž běše zdom literarny wědomostnik w Instituce za serbski ludospyt resp. Serbskim instituce, po léče 1990 wědomostnje přiwobrocił serbsko-słowjanskim kontaktam, wosebje na literarnowědomostnym polu. Tak nastachu z jeho pjera pojednanja wo wliwje českeje kultury na serbske pismowstwo, wo přeložkach božarskeje a pólskeje literatury do serbsčiny, wo recepciji ruskeje a sowjetskeje literatury w serbskim nowinarstwje. Dalše jeho studije

wěnowachu so počaham a splećenjam mjez serbskeje, božarskeje, bětoruskeje, pólskeje, ukrajskeje a kašubskeje kulturu. Žiwjenski puć M. Völkela běše typiski za wuwice młodeje generacije serbskeje inteligency po Druhej swětowej wójnje. Narodźiwši so 1934 w Chrósćicach, chodžeše tam do ludoweje šule, 1946 do 1949 běše šuler na Serbskim gymnaziju w českich Warnočicach, 1949 do 1953 na nowozałożenej Serbskej wyšej šuli w Budyšinje, doniž so njepoda do Lipska na studij žurnalistiki (Malinkowa 2007). M. Völkel słušeše z tym k tak mjenowanej Warnočanskej generaciji. Runje we Warnočicach dožiwjachu šulerjo, zo su Serbja jako Stowjenjo witan. Nimo toho wuwi so pola wulkeje wjetšiny absolwentow tutoho kubłanišća hłuboka džakownosć za dóstatu podpěru (Piňosová 2018). Warnočanska generacija, ale tež młódši Serbja běchu po 1990 jara aktiwni při znowazałożenju serbskich towarstwow kaž MS a spytachu kontakty předewšěm do słowjanskeho wukraja přez nowu swobodu rozšěrić.

wobraz 30 Předsyda MS Měrćin Völkel, wokolo 2005, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituce w Budyšinje

Tež we wukraju přiběraše zajim na džěławosci MS. Přewažnje z Ukrainy, Pólskeje, Českeje a Juhosłowjanskeje dochadźachu naprašowanja jednotliwcow, so stać ze sobustawom MS. Mjez druhim přeprosny MS w septembrje 1992 džesać studentow, docentow a profesorow z ukrajskeho Lwiwa na studijny přebytk do Łužicy. Kóždy druge lěto organizowaše so we Lwiwje sorabistiski seminar, hdžež přeprosychu so wědomostnicy ze słowjanskich krajow, a stajnje wobdžělichu so nimo zastupjerjow Serbskeho instituta tohorunja delegaća MS. Přez towarstwo podpěrowachu so tež wědomostne přebywanja słowjanskich wědomostnikow w Budyšinje a organizowachu so zhromadnje z wukrajnymi partnerami wšelake konferency. Tak zarjadowašej na přikład MS a Filozofiska fakulta Waršawskeje uniwersity w meji 1996 wědomostnu konferencu studentow a młodych serbskich, pólskich a českich wědomostnikow, kotřiž so ze sorabistiku zaběrachu. Tam wobdžělichu so młodži sorabisća, kotřiž su zdžěla džensa hišće na tutym polu aktiwni (Völkel 1997: 47–49).

Runje w přěnych lětach po 1990 pokazowachu so wjacore paralele k Weimarskej dobie. Nowa swoboda so wužiwaše, zo bychu so kontakty do wukraja intensiwowali. Po wjacorych lětdžesatkach politiskeho zamjezowanja w času NDR, štož nastupaše tež kontakty do wukraja, knježeše wulka euforija. Z politiskim přewrótom po 1989 we wuchodnej Europje dóndže k wozrodženju wšelakich towarstwow přecelow Serbow we europskim wukraju a jich protagonisća stachu so ze sobustawom MS. To wobhladowaše so jako nawjazanje na tradicije mjezywójskeje doby. Hižo w lěće 1988 skonstituowa so w Parisu pod předsydstwom Jeana Kudele francoske towarstwo přecelow Serbow »Les Amis de la Lusace«. W Pólskej załoži so 1991 we Waršawje pod Zbigniewom Gajewskim »Towarzystwo Serbotużyckie« a wot 1990 wudawa so tu lětnje wuchadźacy rjad »Zeszyty Łużyckie«. Podobne towarstwa nastachu w dalšich pólskich městach, tak we Wróclawju a w Opolu. Runje w Opolu spočatk 2005 załožene towarstwo »Pro Lusatia« wuwijaše sylnje aktiwity a wudawa lětnje spis pod titulom »Pro Lusatia« kaž tež dalše monografije k stawiznam, rěči a kulturje Serbow resp. biografiske pojednanja. Dołholětny předsyda towarstwa »Pro Lusatia« bě historikar prof. Leszek Kuberski, mjez Serbami wosebje znaty jako biograf Jana Skale. Po zažnej smjerći Kuberskeho 2006 steji wot lěta 2009 prof. Piotr Pałys na čole towarstwa, stawiznar a wotrjadnik w Šleskim instituće w Opolu a zdobom profesor Opolskeje uniwersity a wjele lět wiceprezident towarstwa. Dalše towarstwa přecelow Serbow załožichu so spočatk 1990tych lět w Českej mjez druhim w Praze a w Brnje. Nimo toho buchu towarstwa přecelow Serbow na Balkanje wožiwjene, na přikład w Bětohradze w Serbiskej. Wšudže tam nawjaza so na podobne tradicije mjezywójskeje doby.

Tež po 1918 stachu so wučency z wukraja ze sobustawom MS, cyły rjad z nich bě organizowany w towarstwach přecelow Serbow we wšelakich krajach Europy. W MS bě 1924 w cyłku 413 sobustawow zapisanych, kotřiž pochadźachu ze wšěch džělow Hornjeje- a Delnjeje Łužicy kaž tež z wukraja. Wulka ideelna kaž tež fincielna podpěra za MS přińdže ze wšelakich tutych towarstwow přecelow Serbow. Přenje tajke towarstwo wutwori so hižo 1907 jako Łužisko-serbske towarstwo »Adolf Černý« w Praze, kotrež bu po Přěnjeje swětowej wójnje wobnowjene. Na kóncu Weimarskeje republiki nasta po cyłej Čěskosłowakskej 17 skupinow a towarstwow přecelow Serbow. Tohorunja w dalšich europskich krajach załožichu so towarstwa přecelow Serbow, tak w Pólskej mjez druhim we Waršawje (1924), Poznanju (1930) a Katowicach (1936);

w Juhošłowjanskej w Zagrebe (1927), Ljublanje (1928) a Běłohrodze (1928). W Francoskej nasta w Parisu (1924) tohorunja towarstwo přečelow Serbow (Meškank/Łuščanski 2014: 130–132).

Maćica Serbska a jeje sorabistiske, předewšëm stawizniske slědženja

W mjezywójskej doby bě runje MS hłowny organizator sorabistiskich slědženow z wida Serbow. Na to pokaza hižo šěroka organizatoriska struktura towarstwa spočatk 1920tych lět. Tak eksistowaše w MS džesać wědomostnych wotrjadow z wolenym předsydstwom (Völkel 1997: 27):

1. Rěčespytny wotrjad
2. Stawiznisko-starožitny wotrjad
3. Narodopisno-muzealny wotrjad
4. Beletristisko-dźiwadłowy wotrjad
5. Přirodospytny wotrjad
6. Hudźbno-wuměški wotrjad
7. Pedagogiski wotrjad
8. Prawiznisko-rěčenski wotrjad
9. Narodnohospodarski wotrjad
10. Delnjoserbski wotrjad

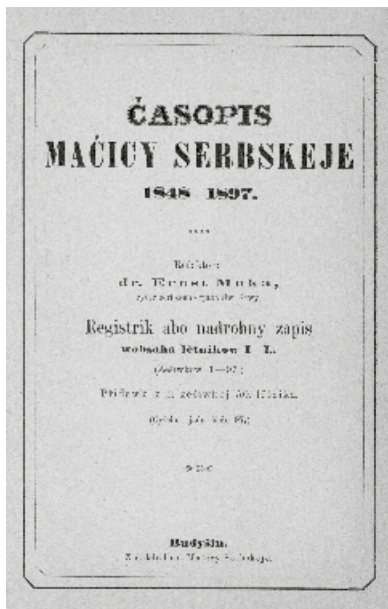
Centralnu rólu při hajenju sorabistiki hraješe Časopis Maćicy Serbskeje. Po smjerći Michała Hórnik a w lěće 1894 přewza Arnošt Muka redakciju a wukonješe ju tohorunja hač do kónca swojeho žiwjenja 1932. A. Muka rozšěri profil časopisa. Tak publikowachu so nimo filologiskich, etnografiskich, stawizniskich a literarnych nastawkow tež pojednanja na polu hudźby abo přirodowědy. Runje w doby Weimarskeje republiki so sorabistiske slědženje dale rozšěri a tójšto serbskich a wukrajnych sorabistow dopisowaše do časopisa. Adolf Černý a Josef Páta publikowašaj na přikład literarnostawizniske pojednanja, Mikławš Krječmar wuslědk slědženja wo žiwjenju a tworjenju Jakuba Barta-Čišinskeho a Ota Wićaz wozjewi studiju wo Lipsku jako ródnišću serbskeje romantiki (Völkel 1997: 51–53, 111). Tež serbscy stawiznarjo kaž tež pólsacy a čěscy kolegojo publikowachu studije k serbskim, wosebje k zažnym stawiznam. Jich slědženja stejachu kontrernje k druhim, wosebje němskim wopisowanjam. Němski stawiznopolis chcyše dopokazać, zo sydlachu zapadni Słowjenjo a Serbja na germanskim sydlenkim rumje, kotryž ma so wot Němcow zakitować resp. wróćo zdobyć. Němscy stawiznarjo twjerdžachu tež, zo přinjese hakle němske wuchodne sydlenje wysoku kulturu do Serbow a k zapadnym Słowjanam (Müller 2008: 99–100).

Runje w Časopisu Maćicy Serbskeje spytachu słowjanscy, ale tež francoscy slědžerjo swojske argumenty němskemu stawizniskemu wobrazej napřečo stajić a wopisowachu na přikład serbski a słowjanski podžěl při wuwicu krajiny wot srjedźowěka hač do nowšeho časa. Wosebje kritiski wobraz wo potřócowanju Serbow w Němskej rysowaše Auguste Vierset w swojej knize »Un Peuple martyr. La Question des Wendes (Serbes de Lusace) devant l'opinion publique«¹ (1923). Tajke wopisowanja spytachu němske instancy z pomocu swojskich wozjewjenow

1 Serbski přeložk: Martrarski lud. Serbske prašenje w zjawnym měnjenju.

wobraz 31 Arnošt Muka, 1927, Serbski kulturny archiw w Serbskim instituće w Budyšinje

wobraz 32 Časopis Mačicy Serbskeje redigowaše Arnošt Muka wot 1894 do 1932

w francoskej rěči korigować. Tohodla wuńdže spis »Die Wenden« (1926) němskeho pedagogi Otta Eduarda Schmidta w lěće 1929 w Parisu w francoskim přetožku.

W lěće 1932 nastupi literarny stawiznar Ota Wićaz městno redaktora Časopisa Mačicy Serbskeje. W awgusće 1933 zestaji Wićaz 85. lětnik časopisa a nadźijeje so, zo změje sorabistiske slědženje dale swoje městno. Tež pod jeho redakciju předpožichu so wažne wědomostne wuslědky na wšěch polach sorabistiki. Ale wot srjedź 1930tych lět so sorabistiske slědženja sylnišo wot němskich instancow kontrolowachu. Tak dyrbyje O. Wićaz kóždemu zešiwkej němskorěčny rezimej přidać. W awgusće lěta 1937 wuńdže 170. číslo Časopisa Mačicy Serbskeje; 90. lětnik pak wosta njedospoŕny. Ze zakazom Serbskich Nowin a dalšich serbskich periódikow zańdže tohorunja serbski wědomostny lětopis (Völkel 1984: 112).

W kotrej měrje je so po 1989 na tute tradicije nawjazalo? Po politiskim přewróće njetrjebaše MS hižo tak šěroko sorabistiske slědženja organizować, kaž běše to do 1945, wšako eksistowaštej z institutomaj w Budyšinje a na Lipšćanskej uniwersiće slědzenišći z tutym fokusom. Tohodla móžeše so MS bóle na ludokubłansku rólu koncentrować. Přiwšěm docpě wona na wšelakich polach, na přikład jako organizator serbskich stawizniskich kolokwijow, wuznam.

Za čas politiskeho přewróta steješe stawiznopis NDR w fokusu towaršnostneje kritiki, wšako stušachu historikarjo sobu do system nošaceje elity w dobje socializma. Jich slědženja so jako ideologiski instrument bywšeje diktatury zasudžichu. To płačeše tohorunja za serbski stawiznopis. Na zarjadowanjach Serbskeje narodneje zhromadźizny, ale tež na

druhich schadzowanjach, kriticowaše so wosebje štwórty zwjazk »Stawiznow Serbow« wo dobje po 1945, dokelž běchu diskrepancy runje hladajo na najnowše stawizny wočiwidne. Wosebje pola problematiskich wotrězkow serbskich stawiznow jewjachu so deficity. Kolektiwizacija ratarstwa, energijowe hospodarstwo a politika napřečo cyrkwjam njeběchu objektivnje předstajene resp. wšelake zjawy, kaž asimilacija serbskeho naroda, negatiwne wuwice sobustawstwa Domowiny abo spadowace ličby abonentstwa serbskich publikacijow so zamjelčachu (Pjech 2020: 22–24). Tak nasto po politiskim přewróće tež we wobtuku MS žadanje, so na najnowše stawizny po 1945 koncentrować. Bórže po přěnjaj hłownej zhromadźiznje wožiwjeneje MS započachu džělać sekcije, mjez druhim stawizniskeje.² Za přěnju předsydku stawizniskeje sekcije wuzwolichu Trudlu Malinkowu, kotraž bě do toho aktiwnje wustupowala w přewrótowym hibanju Serbskeje narodneje zhromadźizny. Wona nawjedowawa sekciju přěni raz wot 1991 do 1995. Runje na polu stawizniskeho slědženja bě skutkowanj MS wažne, dokelž njeběchu towarstwo a džěl wosebje młódsich sobustawow wot zašleje diktatury delegitimowani. To wopokaza so jako spomóžne runje při dobyću referentow resp. časowych swědkow. Přiwšěm nasto bórže mjez stawizniskej sekciju MS a Serbskim institutom wuska symbioza, štož bě na kóncu za wobě stronje spomóžne. Wot lěta 1992 skutkowaše T. Malinkowa jako wědomostna sobudžělaćerka w Serbskim instituču. Tež dalši předsydko stawizniskeje sekcije přińdžechu z kruha wědomostnikow Serbskeho instituta a angažowachu so při přihotach stawizniskich kolokwijow MS. Jako předsydko slědowachu dr. Pěť Šurman wot 1995 do 2002, dr. Edmund Pjech wot 2002 do 2008 a wot 2008 do 2023 zaso T. Malinkowa. Nowy předsydko stawizniskeje sekcije MS wot 2023 je Měrcin Brycka, kotryž skutkuje jako archiwar w Serbskim instituču.

Stawizniske sekcije je mjez 1992 a 2004 kóždě lěto kolokwij wuhotowala, a to najprědy přewažnje k temam serbskich stawiznow po 1945, pozdžišo tež wo nacionalsocializmje a dalšich temach. Sobotu, 18. januara 1992 wotmě so pod hłownej organizaciju Trudle Malinkoweje přěni stawizniski kolokwij MS na temu »Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960« (MS 1992). Žurla w Budyskim Serbskim domje bě z wjace hač 130 připosłucharjami přepjeljena. We wobtuku schadzowanja jimaše so 19 řečnikow słowa. Na zakładze swójskich

wobraz 33 Ota Wićaz, 1931, foto Brüder Hahn Chemnitz, Serbski kulturny archiv w Serbskim instituču w Budyšinjce

² K džělawosći stawizniskeje sekcije hlej přinošk Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.

wobraz 34 Doholétnej předsydcy stawizniskej sekceje Trudli Malinkowej spožči so čestne člonstwo MS, 18. měřca 2023, foto Theresa Jacobsowa

»Lěto 1945 a Serbja. 50. rěčnica zakřncěnja druheje swětoweje wójny a wuswobodźenje«. Nimo nutřkoserbskeje perspektiwy stejachu wonkownopolitiske splećenja serbskeho prašenja w srjedžišču. Tak rěčachu nimo serbskich referentow tež docent z ukrajskeho Charkiwa Aleksej Pronjewič, česki stawiznar prof. dr. Zdeněk Urban a pólski historikar Stanisław Marciniak. Pjaty kolokwiji, kotryž spřihotowa stawizniska sekcija, wotmě so 1996, tónraz na temu »Serbja za čas nacionalsocializma (1933–1945)«. Lěto 1997 stejese w znamjenju Mačićneho jubileja, mjenujcy 150. rěčnica založenja MS. Tak wuhotowa so w Budyšinje Mačićny kolokwiji pod titulom »Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće Serbstwa«, nimo hornjo- a delnjoserbskich rěčnikow wustupichu dalši referenća z Wulkeje Britaniskeje, Ruskeje a Słowjenskeje. Paralelnje wotměchu so k 150. rěčnicy založenja MS wědomostne konferency a zhromadźizny w Praze, Běłohrodze, Moskwyje, Lwijiwe a Wróclawju. Šesty kolokwiji stawizniskej sekcije 1998 stejese pod titulom »Narodne položenje Serbow něhdy a džensa (1945–1998)«, to rěka, zo jednaše so znowa wo serbskich powójnskich stawiznach kaž tež wo aktualnej situaci Serbow w zjednočenej Němskej.

Sedmy kolokwiji wěnowaše so 1999 statnemu spěchowanju Serbow w Němskej a wosmy kolokwiji w lěće 2000 temje »Přewrót w Serbach 1989/90«, tež tu stejachu potajkim nowše a najnowše stawizny Serbow w srjedžišču. Hač do lěta 2004 buchu stawizniske kolokwije dale lětnje přewjedzene, ale nětko stejachu tež druhe časowe doby na programje, na přikład konferenca »275 lět serbska biblija« a »100. rěčnica poswjećěnja stareho Serbskeho domu«. Po tym organizowachu so ze strony stawizniskej sekcije dalše kolokwije, ale we wjetšich časowych wotstawkach a z měnjajacy mi kooperaciskimi partnerami, tak w lěće 2008 kolokwiji k 100. po-

nazhonjenjom z potřóčowanjom resp. z wida wšelakich historikarjom buchu jednotliwe podawki serbskich stawiznow w dobie 1945 do 1960 wobsweřtlene. Lěto pozdžišo, 1993, wotmě so druhe schadźowanje MS tohorunja w Budyšinje a pod nawodom Trudli Malinkoweje na temu »Serbske šulstwo mjez socialistiskeje ideologiji a narodnej zamołwitosću 1945–1970« (MS1993). Zo bě tema wažna, pokaza znowa nadměru sylne wobdźělenje. Wot wšeho spočatka wobjednowachu so na tutych zarjadowanjach, wosebje džakowano Pětšej Šurmanej, tež delnjoserbske temu. Na třecim zeńdźenju stawizniskej sekcije džěše 1994 w Choćebuzu cyłkownje wo stawizny a přitomnosć w Delnjeje Łužicy pod titulom »Serbska Dolna Łužyca – problemy a perspektiwy«. Přinoški tutoho kolokwija kaž tež slědowacych zarjadowanjow wotčiščachu so w »Rozhledze«. Štwórty sympozij stawizniskej sekcije wěnowaše so 1995 wažnej rěčnicy w nowšich serbskich stawiznach:

smjertnym narodninam Pawoła Neda, w lěće 2011 k 200. posmjertnym narodninam Jana Kiliána a w lěće 2012 kolokwij »100 lět Domowina«. W zaštych lětach wěnuje so stawizniska sekcija bóle mjeńšim formatam, mjez druhim organizuje wot lěta 2009 w Budyšinje we wobtuku Maćičnjeje akademije lětny rjad přednoškow k stawiznam a kulturje Serbow.

Kolokwije stawizniskeje sekcije MS 1992–2012 ze wšelakimi kooperaciskimi partnerami

datum	tema zarjadowanja	město
18. 1. 1992	Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960	Budyšin
16. 1. 1993	Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970	Budyšin
8. 1. 1994	Serbska Dolna Lužyca – problemy a perspektiwy	Choćebuz
18. 3. 1995	Lěto 1945 a Serbja. 50. róčnica zakónčenja druheje swětoweje wójny a wuswobodženje	Budyšin
24. 2. 1996	Serbja za čas nacionalsocializma	Budyšin
5. 4. 1997	Prócowanje Maćicy Serbskeje wo traće Serbstwa. Konferenca k 150lětnemu jubilej Maćicy Serbskeje	Budyšin
7. 2. 1998	Narodne položenje Serbow něhdy a džensa (1945–1998)	Budyšin
20. 3. 1999	Statne spěchowanje Serbow w Němskej	Budyšin
26. 2. 2000	Přewrót w Serbach 1989/90	Budyšin
10. 3. 2001	Pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej (koop. Šula za dolnoserbsku rěc a kulturu)	Choćebuz
9. 2. 2002	Stawizny a přitomnosć Budyšina	Budyšin
26.–28. 9. 2003	275 lět serbska biblija (koop. Serbski institut)	Budyšin a Bukecy
26. 9. 2004	100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu (koop. Serbski institut a Serbski muzej)	Budyšin
30. 10.–	Kolokwij składnostnje 100. posmjertnych narodnin	
1. 11. 2008	Pawoła Neda (koop. Serbski institut)	Budyšin
22.–25. 9. 2011	Jan Kilian (1811–1884). Farar – kěrlušer – wupućowar (koop. Serbski institut a Serbski muzej)	Budyšin a Wukrančicy
28./29. 9. 2012	100 lět Domowina (koop. Serbski institut a Domowina)	Budyšin

Rezimej

Wožiwjenje MS 1990 steješe w znamjenju starych tradicijow, ale tež nowych wonkownych wuměnjenjow za skutkowanje towarstwa. Cyle w tradiciji mjezywójskeje doby wuwiwachu so najwšelakoriše mjezynarodne kontakty na přikład do Pólskeje, Čěskeje, Ukrainy a Juhosłowjanskeje a wědomostnicy z tutej krajow zastupichu do MS. Nimo toho džěše we Weimarskej republice kaž tež po 1990 w ZRN wo to, wutworić njewotwisny serbski wid na

wšelake stawizniske podawki a organizować kolokwije k specifiskim serbskim jubilejam a z tym wutworić swójske dopomnjenske naratiwy. Hinak hač do 1945 eksistowaštej pak po 1990 w Budyšinje a w Lipsku wědomostnej sorabistiskej slědźenišći. To dowjedže na kóncu k wuskej symbiozy mjez sobudźěłačerjami tutych slědźenišćow, kotřiž stachu so ze sobustawom MS, a dalšimi zajimcami, kotřiž so nimo swójskeho powołanja zajimowachu za sorabistiske a stawizniske slědźenje. Wažne polo přernih lět po politiskim přewróće bě skutkowanje stawizniskeje sekcije. Po zjednočenju Němskeje 1990 a delegitimaciji NDRskeho a z tym tež serbskeho oficialneho stawiznopisa pokaza so trěbność, so runje z wobrazom wo nowšich serbskich stawiznach kritisce rozestajić. Tu je stawizniska sekcija we wobłuku MS wažnu rólu hrała jako organizator kolokwijow k najnowšej dobje serbskich stawiznow.

Literatura

- ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: *Rozhlad* 72/12, str. 6–10.
- MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.
- MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo 1945–1970. Mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.
- MALINKOWA, Trudla 2007: In memoriam Dr. phil. Martin Völkel, w: *Lětopis* 54/2, str. 125–127.
- MEŠKANK, Timo / ŁUŠČANSKI, Jurij 2014: *Freundesgesellschaften*, w: SCHÖN, Franz / SCHOLZE, Dietrich (wud.), *Sorbisches Kulturlexikon*. Bautzen, str. 130–132.
- MÜLLER, Winfried 2008: Landes- und Regionalgeschichte in Sachsen 1945–1989. Ein Beitrag zur Geschichte der Geschichtswissenschaften in der DDR, w: *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, zwjazk 144, str. 99–100.
- PIŇOSOVÁ, Jana 2018: »Njezabudźemy!« Wir vergessen nicht! Das tschechisch-sorbische Schulbildungsprojekt 1945–1950, in: *Lausitz – Łužica – Łužyca. Aspekte der Beziehungs- und Verflechtungsgeschichte einer ost-mittel-europäischen Brückenlandschaft* (wozjewjene 27. 2. 2018). Link: <https://lausitz.hypothesen.org/325> [24. 11. 2022].
- PJECH, Edmund 2020: Diskusije wo serbskim stawiznopisu 1980–1992, w: *Rozhlad* 70/1, str. 21–25.
- VÖLKELE, Měrćin 1984: Serbske nowiny a časopisy w zaštosći a přitomnosći. Budyšin.
- VÖLKELE, Měrćin 1997: *Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje*. Budyšin (= *Wobrazki ze Serbow*).

K skutkowanju stawizniskeje sekcije w lětach wot 1991 do 2023

Po 94. hłownej zhromadźiznje wožiwjeneje MS 2. apryla 1991 so tež jeje stawizniska sekcija wzrodźi. Jeje předsyđa a městopředsyđa w minjenych třoch lětdziesiątkach běchu:

1991 – 1995 Trudla Malinkowa (předsyďka), dr. Pěťš Šurman (městopředsyďa)

1995 – 2002 dr. Pěťš Šurman (předsyďa), dr. Edmund Pjech (městopředsyďa)

2002 – 2008 dr. Edmund Pjech (předsyďa), dr. Pěťš Šurman (městopředsyďa)

2008 – 2023 Trudla Malinkowa (předsyďka), dr. Edmund Pjech (městopředsyďa)

Kaž z rukopisneje protokoloweje knihi stawizniskeje sekcije¹ wuchadźa, wotmě so přnje sekciske posedženje 28. junija 1991 z jědnaće wobdźělnikami w Serbskim domje w Budyšinje. Prawidłowne posedženja, zwjetša tři do štyri, druhdy tež pjeć wob lěto, wotměwachu so hač do lěta 2002, po tym w redukowanej ličbje jónu abo dwójce wob lěto hač do 2005. Jako poslednje je do protokoloweje knihi zapisane posedženje 6. julija 2011 z pjeć wobdźělnikami. Po tym so sekciske posedženja zastajichu dweju přičin dla: Sekcija sama hižo wulke zarjadowanja njeprěhotowaše a ličba aktiwnych sobustawow sekcije bě so pomjeńšiła. Wulki pohon popřewrótoowych lět bě so minył.

Schadźowanja Maćicy Serbskeje resp. stawizniske kolokwije

Hižo na přnim posedženju sekcije 28. junija 1991 zrodźi so projekt wulkich zjawnych zarjadowanjow, kotrež dźělawosć stawizniskeje sekcije w přních lětach postajachu: »T. Malinkowa a J. Malink namjetowaštaj, zo měła stawizniska sekcija w nazymje wjetše zarjadowanje přewjesć, po móžnosći z temu, kotraž slušeše dotal k »běłym blakam«. Namjetowaštaj temu stalinizma w Serbach, zetkanje serbskich woporow socializma, po přikładze loni w Budyšinje wotměteje konferency Friedricha Ebertoweje załožby.«² Tutomu přnjemu zarjadowanju mějachu dalše sćěhować, čehoždla měješe rjad tajkich zeńdženjow zhromadne mjeno dóstać: »Za mjeno tu-toho a dalšich zjawnych zarjadowanjow postaji so »Schadźowanje Maćicy Serbskeje«. Dotalne namjety kaž kolokwije, sympozije so wotpokazachu (1. je serb. mjeno lěpje, 2. nochcemy z cuzym »wučeny« mjenom zajimcow ze wsow wotrašić).«³

Přnje schadźowanje MS pod temu »Serbja pod stalinistiskim socializmom (1945–1960)« wotmě so 18. januara 1992 w Budyskim Serbskim domje. Hižo do toho běchu so w serbskim nowinarstwe někotre wosudy serbskich woporow stalinizma předstajili (Buk 1991, Krawc 1991, Malinkowa 1990a, b, 1991a, b, 1992a) a dalše bórže po tym sćěhowachu (Budar 1992, Malinkowa 1992b, c). Nětko dóstachu wjacori z nich móžnosć, swoje dožiwjenja, wo kotrychž běchu

1 Archiw stawizniskeje sekcije MS: Protokolowa kniha stawizniskeje sekcije wot 28. 6. 1991 do 6. 7. 2011.

2 Tež tam: Protokol 28. 6. 1991.

3 Tež tam: Protokol 6. 11. 1991.

wobraz 35 Klubowy wječork Domowiny a MS w Serbskim domje składnostnje 10. posmjertnin Pawoła Neda, 4. meje 1994
 wotlěwa: Beno Kučank, Jurij Luščanski, Jurij Nuk, Michał Nedo, Marka Nedžina, foto Jěwa-Marja Čornakec

lětdžesatki dołho mjelčeć dyrbjeli, zjawnje předstajić. Do zarjadowanja běchu tež warnowace hłasy słyšeć, zo móhło k emocionalnym wobucham a wopačnym wobwinowanjam dóńć. Při wšej toskociwosći pak předsyda MS dr. Měrćin Völkel wuzwolenje temy zakitowaše a organizatoram swobodnu ruku wostaji. Apelowaše na čłowjesku dostojnosć a cyłnarondu zamołwitosć wšěch wobdźělenych a za nawrót k staremu hesłu »Serb Serbej bratr«, kotrež bu »1953 wot předsydy Domowiny wutamanek« (Völkel 1992: 8). Zajim na přnim schadźowanju MS bě z wjac hač 130 wobdźělnikami na přepjelnjenej žurli Serbskeho domu přemóžacy. Protokol přednoškow a diskusije wuda so hišće samsne lěto we wosebitej knižce (MS 1992), z kotrejež cyłkowneho nakłada 300 eksemplarow so hač do měrca 1993 dohromady 130 předachu a 100 rozdawachu.⁴ Lětdžesatk pozdžišo služěše protokol hromadže z dalšimi wozjewjenjemi w serbskich medijach jako zakład za zběrnik wo politisce přescěhanych Serbach w powójnskim a socialistiskim času (Nuk 2004).

Po započatku 1992 so schadźowanja MS prawidłownje dale wjedzechu.⁵ Jich serbske mjeno však so poněčim zhubi a přeńdže po lěće 1995 na neutralne pomjenowanje jako stawizniski kolokwij. Wobsahowje so wosebje temy wobjednachu, kiž běchu so za socialistiski čas zamjělčeli, zanjekali abo jednostronsce předstajili. MS spjelni z tym rozšěrjene wočakanje, w nowej swobodze zjednoćeneje Němskeje na stawizniske wuwica w Serbach z hinašim a wotevrjenišim widom zhladować a je znowa interpretować. Wobjednane temy njewobmjezowachu so na historiju, ale dótkachu so tež do přitomnosće sahacych wuwicow, kaž asimilacije, wuskutkow nacionalsocialistiskeho a powójnskeho časa na narodne wuwice abo poměra mjez Hornjej a Delnjeju Łužicu. We hłownym popularnowědomostnje zapožožene zarjadowanja skičachu

wobraz 36 Klubowy wječork Domowiny a MS w Serbskim domje składnostnje 10. posmjertnin Pawoła Neda, 4. meje 1994, wotlěwa: Arnošt Kowar, Marka Nedžina, Beno Kučank, foto Jěwa-Marja Čornakec

wědomostnikom a fachowcam ze wšelakich wobłukow, časowym swědkam a dalšim zajimcam forum wuměny, z kotrehož wuchadźachu nowe impulsy za serbski stawiznopis. Husćišo so k tajkim zarjadowanjam tež mjeńše wosebite wustajeńcy wuhotowachu, kiž z wotpowědnymi eksponatami a dokumentami wobjednanu temu znazornichu.

Přednoški so prawidlownje wozjewjachu. Wo přenimaj schadźowanjomaj wudaštej so 1992 a 1993 protokolej přednoškow a diskusije (MS 1992, 1993). Přinoški dalšich kolokwiwju wozjewichu so w Rozhledže, kotryž so tehdy pod redaktorstwom Jěwy-Marje Čornakec, dołholětnje člonki předsydstwa MS, jako Mačićny časopis profilowaše.

Nimo swójskich zarjadowanjow bě stawizniska sekcija wobdźělena na cyłomačičnych zeńdženjach, kaž běchu to woswjećenje 150lětneho jubileja MS 1997 a 100lětneho wobstaća Serbskeho domu 2004. Nastork za wjadednjowskej mjezynarodnej konferency k 275lětnemu jubilej serbskeho přetožka biblije 2003 a k 200. narodninam Jana Kiliana 2011, kotrež MS zhromadnje ze Serbskim institutom a dalšimi partnerami přewjedže, bě wušoŕ ze stawizniskeje sekcije. Tež zwonka Mačićneho wobłuka tójšto člonow sekcije z čitym publikaciskim a přednošowarskim džětom k šěrjenju stawizniskeje wědy přinošowaše.

Jako dalje temy so na posedženjach sekcije mjez druhim wobjednachu:

- wudźěłanje nowych stawizniskich wučbnicow za serbske šulstwo,⁶

4 Tež tam: Protokol 17.3.1993.

5 Hlej přinošk Edmunda Pjecha w tutym zběrniku.

6 Archiw stawizniskeje sekcije MS: Protokolowa kniha stawizniskeje sekcije wot 28.6.1991 do 6.7.2011: Protokol 18.9.1991.

wobraz 37 Maćična akademija, 27. januara 2011 w Budyškim »Wjelbiku«, foto Trudla Malinkowa

- wudaće memorandow serbskeho luda,⁷
- sobuwuhotowanje 100. jubileja chóra Meja 1995,⁸
- přihotowanje Pawoła Nedoweho wječorka,⁹
- třebnosć serbskeho skansena na wsy a literarneho muzeja w Serbskim domje,¹⁰
- próstwa wo rehabilitaciju Jurja Rjenča,¹¹
- zapřijeće serbskich stawiznow do tysacletneho jubileja města Budyšina 2002,¹²
- přednoški k serbskim stawiznam za sobudžetačerjow serbskich institucijow,¹³
- třebnosć knihi wo serbskich stawiznach wot 1945 do přitomosće,¹⁴
- diskusija wo Maćičnym projekće »Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam«,¹⁵
- stawizny Warnočanskeho šulstwa,¹⁶
- tysacletny jubilej Hodźija 2006.¹⁷

Tež staw člonstwa a džěławosć sekcije sameje so sčasami reflektowaštej. 1994 měješe sekcija 17 sobustawow.¹⁸ 1999 so zwěsći, zo je dohromady 38 Maćicarjow do stawizniskeje sekcije zapisanych, z toho 25 »ludźi wokoto Budyšina«, z kotrychž pak so jenož pjećo prawidłownje na sekckich posedženjach wobdžělahu.¹⁹ Pokaza so na wobmjězowane potency²⁰ a pytaše so za pućemi, dalšich a młódšich zajimcow zdobyć, předewšěm wučerjow stawiznow,²¹ štož pak so njeporadži. Hladajo na woteběracy zjawny zajim za wulke zarjadowanja a na wostabnjene mocy sekcije so namjetowaše, w přichodže město kolokwijow wuhotować mjeńše zeńdženja w formje přednoškowych wječorkow.²² Namjet so něšto lět pozdžišo z Maćičnej akademiju zwoprawdži.²³

wobraz 38 Lubina Malinkowa na Mačičnej akademiji, 2. februara 2012, foto Mačij Bulank

Rjad Mačičnej akademije

Wot lěta 2009 do 2020 přeprašowaše stawizniska sekcija trójce wob lěto – w nazymje, zymje a nalěću – na Mačičnu akademiju. Příklad za nju po mjenje a wobsahu bě wot města wuhotowany rjad čitanjow »Bautzener Akademie«, kotryž so prawidłownje w přednošowarni Statneje studijneje akademije na Lubijskej wotměwa. Dokelž Serbski dom přihódne wuměňjenja za přednoškowe wječorki njeskićeše, bě hosćenc »Wjelbik« zwólniwy, za nje hornju hóstnu rumnosć přewostajić. Dlje hač lětdžesatk so tu trójce wob lěto na štwórtkach w 19.30 hodź. w přijomnej atmosferje wo serbskich temach přednošowaše a diskutowaše.

Wuměňjenje za přednošk na Mačičnej akademiji bě serbska tema. Wažnosć so kładžeše na to, nimo wupruwowanych staršich referentow tež młódsch, w zjawnosći hišće mało znatych

přednošowarjow zapřijeć. Jim měješe akademija forum skičić, swoje dopóznaća z magisterskich abo druhich slědźerskich džětow zajimowanemu připosłucharstwu předstajić. Wjacori z nich su mjeztym w serbskej wědomosći a zjawnosći znaći a aktiwni. Rěč přednoškow bě podrjadowana, džiwaše pak so na to, někak počojcu zarjadowanjow w serbskej rěči wotměć. Lěpšina němskich přednoškow bě, zo zmóžniču šěršemu kruhej zajimcow přistup. Wo jednotliwych zarjadowanjach informowaše so sčasom w serbskich, a hdyž jednaše so wo němski přednošk, tež w němskich medijach. Po zarjadowanjach serbske medije prawidłownje wo nich rozprawjachu.

7 Tež tam: Protokole 18. 9. 1991, 16. 9. 1992, 2. 12. 1992, 17. 3. 1993, 26. 5. 1993, 2. 3. 1994.

8 Tež tam: Protokol 9. 4. 1994.

9 Tež tam: Protokol 20. 4. 1994.

10 Tež tam: Protokol 26. 10. 1994.

11 Tež tam: Protokolej 26. 10. 1994, 18. 1. 1995.

12 Tež tam: Protokole 13. 4. 1996, 30. 9. 1998, 29. 4. 2000.

13 Tež tam: Protokol 13. 4. 1996.

14 Tež tam: Protokol 24. 10. 1996.

15 Tež tam: Protokol 17. 6. 1997.

16 Tež tam: Protokol 21. 6. 2000.

17 Tež tam: Protokol 5. 4. 2005.

18 Tež tam: Protokol 2. 3. 1994.

19 Tež tam: Protokol 29. 9. 1999.

20 Tež tam: Protokol 22. 4. 1995.

21 Tež tam: Protokol 18. 4. 1998.

22 Tež tam: Protokolej 21. 4. 2001, 13. 6. 2001.

23 Tež tam: Protokol 4. 12. 2008.

wobraz 39 Maćična akademija, 16. nowembra 2017, foto Ludwig Sachsa

Hladajo na zasadu, zo je džěto w MS čestnohamtske, so referentam honorar njeptaćeše. Referenća a temy přednoškow dorěčachu so spočatnje hišće na posedženjach stawizniskeje sekcije.²⁴ W dalšich lětach stachu so wothłosowanja ertnje mjez předsydku, městopředsydu a čłonku sekcije dr. Annett Brězanec w Serbskim instituće, w kotrymž wšitcy tři jako wědomostni sobudźěłačerjo skutkowachu. Wo organizaciju a zjawnostne džěto postara so předsydka.

Prěnje zarjadowanje Maćičneje akademije wotmě so 8. oktobra 2009, poslednje 27. februara 2020, wobě připadnje ze samsnej referentku dr. Lubinu Malinkowej. Dohromady wotmě so 32 zarjadowanjow, z toho 17 serbskich a 15 němskich.²⁵ Dwě hižo zjawnje propagowanej dyrbješter so krótkodobnje wotprajić, w léče 2012 schorjenja referenta dla a 2020 wudyrjenja pandemije dla. Tež w scěhowacymaj lětomaj znjemóžni pandemija dalewjedženje rjadu.

Zjimanje

W třoch lětdžesatkach po wožiwjenju MS je stawizniska sekcija jako inspiratorka, popularizatorka a multiplikatorka bytostnje k wobohaćenju serbskeho stawiznopisa přinošowała. W nowej duchownej swobodze přěnich lět po zasozjednoćenju Němskeje je wosebje ze schadźowanjami MS resp. stawizniskimi kolokwijemi nowe akcenty bjez ideologiskeho zamjezowanja sadžata, woporam socialistiskeho časa hłós spožčiła a na wuwica we wšelakich wobłukach zjawneho serbskeho žiwjenja wotewrjeniši wid zmóžniła. W pozdžišich lětach je z rjadom Maćičneje akademije młodym kaž staršim slědźerjam składnosć k zjawnej prezentaciji dawata a z wotměnjawym programom k duchowno-kulturnemu žiwjenju w Serbach přinošowała.

Literatura

- BUDAR, Ben 1992: Serbski wopór stalinizma. K 85. posmjertnym narodninam Bjarnata Rachele, w: Rozhlad 42/4, str. 156–157.
- BUK, Křesčan 1991: Tež serbski emigrant. Dopomnjenki na Pawoła Nalija, w: Pomhaj Bóh 41/6.
- KRAWC, Mikławš 1991: Naš nan, naša knježna a stasi. Syn wo swojim nanje ze Sernjan, w: Serbske Nowiny 1 (1. 6. 1991) 64, Předženak, str. 2.
- T. M. [Trudla Malinkowa] 1990a: Nowinar – jaty – kantor. Interview z Hincom Šottu, w: Pomhaj Bóh 40/5.
- MALINKOWA, Trudla 1990b: »Naša swójbna tragedija ...«. Interview z Korlu Nalijom, w: Pomhaj Bóh 40/12.
- MALINKOWA, Trudla 1991a: Hanzo Góleńk so praša: Je to sprawnosć? Ze Serbskeje rěčneje šule puščeny, w: Serbske Nowiny 1 (25. 5. 1991) 61, Předženak, str. 7–8.
- MALINKOWA, Trudla 1991b: Mój bratr Pawoł Nalij. K 70. posmjertnym narodninam serbskeho wopora stalinizma, w: Serbske Nowiny 1 (21. 12. 1991) 206, Předženak, str. 6–8; 1 (28. 12. 1991) 209, Předženak, str. 4.
- MALINKOWA, Trudla 1992a: Jaty nacijow – jaty stalinistow. Interview z Janom Nalijom, w: Serbske Nowiny 2 (4. 1. 1992) 3, Předženak, str. 3–5; 2 (11. 1. 1992) 8, Předženak, str. 2.
- MALINKOWA, Trudla 1992b: Jaty we Workuće. Ze surowych dožiwjenjow Serba w stalinistiskim lěhwje. Interview z Pawołom Šottu-Wotrowskim, w: Serbske Nowiny 2 (3. 7. 1992) 128, Předženak, str. 3; 2 (10. 7. 1992) 133, Předženak, str. 2; 2 (17. 7. 1992) 138, Předženak, str. 2; 2 (24. 7. 1992) 143, Předženak, str. 2.
- MALINKOWA, Trudla 1992c: »Njepřećel NDR« Pawoł Nalij, w: Serbske Nowiny 2 (18. 12. 1992) 247, Předženak, str. 2.
- MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.
- MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitosću 1945–1970. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.
- NUK, Michał (zest.) 2004: Zatajena njeprawda. Politisce přescěhání w Serbach mjez 1945 a 1989. Budyšin.
- VÖLKE, Měrćin 1992: Powitanje, w: Maćica Serbska (wud.), Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin, str. 7–8.

24 Tež tam: Protokole 4. 12. 2008, 19. 5. 2010, 6. 7. 2011.

25 Hlej zestawu zarjadowanjow Maćičneje akademije wot 2009 do 2020 w přiloze.

Přihoda

Zestawa zarjadowanjow Maćičneje akademije wot 2009 do 2020

Wot nazymy 2009 do nalěća 2020 přeprošowaše stawizniska sekcija MS trójce wob lěto na přednoškowe wječorki Maćičneje akademije wo serbskich temach do Budyskeho hosćenca »Wjelbika«. Po tym dyrbjachu so zarjadowanja pandemije dla zastajić.

Zarjadowanja Maćičneje akademije 2009 – 2020

čó.	džen	referent /-ka	tema	rěč	wopyt
1.	8. 10. 2009	Lubina Malinkowa	Serbska cyrkej w Lubiju	hsb.	ca. 30
2.	7. 1. 2010	dr. Měrćin Wałda	Kelko je katolskich Serbow?	hsb.	ca. 55
3.	22. 4. 2010	dr. Hans-Jürgen Sievers	Oskar Pank – Lausitzer Pfarrer, Beichtvater Bismarcks und Superintendent in Leipzig	ně.	ca. 10
4.	21. 10. 2010	dr. Siegfried Seifert	Geschichte und Bedeutung des Wallfahrtsortes Rosenthal	ně.	ca. 55
5.	27. 1. 2011	dr. Jens Bulisch	Kyryll und Method als Missionare der Lausitz? – Die Tradition einer Legende	ně.	ca. 45
6.	14. 4. 2011	dr. Doris Teichmann	Spätmittelalter und frühe Neuzeit in der östlichen Niederlausitz	ně.	ca. 25
7.	24. 11. 2011	Friedrich Pollack	Kamjenc po serbsku. Über Kamenz, Lessing und die Sorben	ně.	ca. 45
8.	2. 2. 2012	Lubina Malinkowa	Friedrich Caspar von Gersdorf (1699–1751) a jeho zaslužby wo serbske duchownstwo, šulstwo a pismowstwo	hsb.	ca. 25
–	19. 4. 2012	Arnd Matthes	Umgebindebauweise. Gibt es eine sorbische Volksarchitektur? (schorjenja referenta dla wupadnyto)	ně.	–
9.	22. 11. 2012	Jan Malink	Platea slavorum – Wendenstraße – Serbska hasa. K pomjenowanju dróhow po Serbach a Połobjanach w Němskej	hsb.	ca. 15
10.	31. 1. 2013	dr. Annett Brězanec	»Wižone, styšane, myslone«. Wo dženikach Bogumita Šwjela wot lěta 1902 do lěta 1945	hsb.	ca. 20

11.	11. 4. 2013	Měrcin Brycka	Zwischen Statuswahrung und Marginalisierung. Die Oberlausitzer Sechsstädte von der Krise des Böhmisches Stände-aufstandes bis zum Ende des Dreißigjährigen Krieges	ně.	ca. 25
12.	1. 10. 2013	dr. Alexander Maxwell (Wellington, Nowoseelandska)	Tschechen und Sorben an der Pariser Friedenskonferenz 1919 (wuwzačnje w Serbskim domje w Budyšinje)	ně.	21
13.	21. 11. 2013	dr. Jens Bulisch	»Die Meißnische und Oberlausitzer Unterstützungs-Casse armer Wenden«. Zum 300. Geburtstag ihres Stifters Johann Michael Buder (1713–1789)	ně.	35
14.	30. 1. 2014	Trudla Malinkowa	Serbske pomniki. Materielne swědky narodneje identity	hsb.	30
15.	10. 4. 2014	prof. dr. Dietrich Scholze-Šořta	Brězans frühe Jahre (bis 1950)	ně.	16
16.	27. 11. 2014	dr. Petr Kaleta	Adolf Černy jako sorabist a slědźer małych słowjanskich narodow	hsb.	25
17.	22. 1. 2015	Jurij Łuščanski	Horst Šlosar – nimale pozabyty mišterski šuler Otto Dix	hsb.	12
18.	16. 4. 2015	dr. Pěťš Šurman a dr. Alfred Roggan	Znankstwa serbskeje žyweńskeje a twarskeje kultury. Zeugnisse sorbischer/wendischer Lebens- und Baukultur	dsb./ ně.	16
19.	19. 11. 2015	Sieghard Kozel	Čehodla a kak rěče mrěja?	hsb.	9
20.	21. 1. 2016	dr. Susanne Hozyna	Krabat – kuzłar a huzar	hsb.	12
21.	7. 4. 2016	dr. Birgit Mitscherlich	Geschichte(n) aus dem Wendischen Seminar in Prag	ně.	45
22.	1. 12. 2016	Friedrich Pollack	Sorbische Studenten im 18. Jahrhundert. Ein Beitrag zum (ungefähr) 300. Jubiläum des Leipziger Wendischen Predigerkollegiums	ně.	15
23.	9. 2. 2017	Jan Malink	Luther a Serbja – legendy a fakty	hsb.	40
24.	30.3. 2017	dr. Theresa Jacobsowa	Serbska ludowa reja – imaterielne kulturne herbstwo	hsb.	16

25.	24. 8. 2017	dr. Alexander Maxwell (Wellington, Nowoseelandska)	Sorbisch innerhalb der slawischen Welt: Taxonomie und Nachahmung	ně.	18
26.	16. 11. 2017	Alexander Pólk	Wuwice serbskeho stawiznopisa w NDRskim času	hsb.	32
27.	15. 3. 2018	Mechthild a Wolfgang Opel	Weite Horizonte: Jan Awgust Měrcink – Schuhmacher, Missionar, Polarforscher	ně.	34
28.	22. 11. 2018	Robert Wuchatsch (Melbourne, Awstralska) a Tomas Dils (Budyšin)	Die Gärtner aus Särka. Die Familien Wuchatsch in Deutschland und Australien (zhromadne zarjadowanje z potomnikami Wuchačec swójby, z dohromady 70 wobdźělnikow bě něhdže 20 wot MS)	ně./ jendź.	70
29.	7. 2. 2019	Trudla Malinkowa	Na serbskich slědach po Awstralskej. Začišće z lońšeho wopyta pola serbskeju towarstwow na pjatym kontinencie	hsb.	15
30.	14. 3. 2019	Julian Nyča	»Horjekach je wótcny kraj!« Wopomnjenska kultura w dwurěčnej Łužicy po Přenjeje swětowej wójnje	hsb.	18
31.	21. 11. 2019	Jan Malink	»Ta razna postawa mi nochce z hłowy.« Imišowe skutkowanje za Serbstwo a cyrkej	hsb.	20
32.	27. 2. 2020	dr. Lubina Malinkowa	»Lubosć k misionstwu je našemu narodej přinarodžena.« 200 lět serbske misioniske towarstwa	hsb.	22
–	26. 3. 2020	Franciska Grajcarek	Imaterielne kulturne herbstwo – wěda wo serbskej narodnej drasće na přikładze třoch generacijow drastoweho regiona katolskich Serbow w 21. lětstotku (pandemije dla wupadnyło)	hsb.	–

Rola stareje Maćice /Mašice pši wuwšu pšawopisa serbskeju rěcowu

Wót casa swójego založenja jo se Maćica Serbska (dalej MS) wósebnje zasajžowała za rěc, to groni za (górn)serbšćinu.¹ Južo na přednem boce přednego zešywka Časopisa Maćicy Serbskeje (dalej ČMS) w »Předspomnjenju« stoj: »[...] nam [...] je bóh tón knjez miłosćiwje spožčit, zo móžemy žiwe swědčenje wo sebi samych dawać. Za to mamy jeho džakomnje česćić. Najlěpje pak so to stanje, hdyž sebi jeho krasny, přez lětstotetki za nas wukhowany, dar, swoju česnu serbsku ryč předco wušše wažimy, ju dale bóle wutwarjamy a stajnje a wšudže pšisorjamy.« (Smoleř 1848: 3) Pódobnje jo to předny pšedsedař MS, Bjedrich Adolf Klin, wugronit we swójom zawježeńskem pšedgronje w samskem zešywku ČMS: »Tola, najswjećiše stož čłowjek ma, je jeho ryč [...]. Teho dla tež wěrnj přečeljo Serbow póznachu, zo dyrbi so přede wšitkim jich ryč zdžeržeć, wučisćować a dale wutwarjować a zo dyrbja so serbskim ludžom serbskje knihi do rukow dawać, z kotrychž bychu wuknyli a přez kotrež bychu so z lubosću k swojej serbskošći napjelnili.« (Klin 1848: 20)

Serbšćina jo pótakem stožala we srježišču žělabnosći MS. Zdžaržanje serbsćiny jo MS pšez wudaše knigłow pódpěrowala (gl. wó tom dalej). Což nastupa wutwórjenje rěcy, jo jaden z nejšwajnějšych dypkow byt pšawopis, a teke wó tom jo powědař Klin: »Zo by so serbski prawopis, kiž so dótal do dwojakeho džěleše, pomatu do jeneho zjednočit, a zo móhli druzy Słowjenjo naše pisma lěpje zrozemić, je nam naš Dr. Pful wosebite wučene jednanje wo składnym (analogiskim) prawopisu předpožitiť [...].« (teke tam: 25–26)² MS jo se pótakem wót wšogo zachopjeńka zasajžiła za zjadnošenje górnoserbskeju pšawopisowu.

Za lěpše rozměše pšašanja pšawopisa za serbsćinu musy se slědk glědaš na stawizniske wuwše pisneje rěcy.

Stawizny serbskego pismojstwa (a stakim teke pšawopisa) su se zachopili z reformaciju a z dolnoserbskima tekstoma: Předne wěšše serbske rukopisne knigły (Nowy Testament Mikławaš Jakubicy 1548)³ a předne šisćane knigły (spiwaške, kalendař a katechismus Albina Mollera 1574)⁴ stej bytj dolnoserbskeje. Pšawopis (dosć njekonsekwentny) jo se mět pó pšiklaže susednych rěcow (wósebnje nimskeje, ale teke čechojskeje a pólskeje) a jo wužywať fatyński alfabet. Pismiki su měli gotisku formu (rukopisne kurentne a šisćane šwabachske pismiki).

1 Na zachopjeńku njejo se MS zewšym zaběrała za dolnoserbšćinu. Togodla pišo se w přednych lětnikach Časopisa Maćicy Serbskeje jano wó serbskej rěcy, ale mēnjona jo górnoserbska rěc.

2 How jo grono jano wó dwěma serbskima pšawopisoma, rozmjěj ewangelski a katolski górnoserbski pšawopis.

Akle pózdžej jo teke što wó zjadnošenje abo nanejmnjej pšibliženje górn- a dolnoserbskego pšawopisa (gl. dalej).

3 Gl. wudaše Schuster-Šewc (1987).

4 Gl. faksimilne wudaše Moller (1959).

Głowne sěžkosći su přédne spisowarje a šišćarje měli pla sycawkow (take dajo w serbšćinje a wósebnje w dolnoserbšćinje wó wjele wěcej nježli we łąatyńskej abo nimskej rěcy) a wokalow (to jo głownje był wliw nimskego šišća: pó nimskem psíktaže su se pisali »dtujke wokale«, na ps. i /ih /ie /ieh ...).⁵ Pšawopis přédnych knigłow njejo slédował kšutym pšawidłam a jo płašeł samo za jaden tekst, za jadnogo spisowašela abo wudawarja.⁶ Rěcny pódtožk jo był na zachopjeńku dialekt awtora abo wósady, žož awtor jo žěłtał (za wětšy žěł su přédne awtory byli fararje). To samske płaši teke za přédne górnoserbske knigły.⁷ Pó 30lětnej wójnje jo libca šišćanych knigłow, něnt južo głownje górnoserbskich, psíběrała a z tym teke žycenje a samo notnosć kodificěrowanja pšawopisa.

Dokulaž njejo serbskorěcny rum był politiski a konfesionelnje jadnotny a dokulaž jo felowato kulturne srježišćo, jo zachopiło wuwise tsích pšawopisnych tradicijow. Jadnotliwe šišćane knigły su na zachopjeńku měli wěste pšawopisne wósebnosći, ale w běgu casa jo nutšikowna jadnotnosć psíběrała.

Górnoserbski ewangelski pšawopis jo se głownje wužětał w drugej połojcy 16. a na zachopjeńku 17. stolěša. Pšawopis južo wobstojecych rukopisnych tekstow⁸ jo Michał Frencel staršy za šišć swóich knigłow wobžětał a wužywał, ale teke za pódzdejše knigły dokradnje pšežětał. Na zachopjeńku jo jogo pšawopis był wěcej orientěrowany na čechojski a pólski psíktađ, ale jo se na kóncu psíbližył kompromisnej ortografiji, wužětanej wót tak pomjenjoneje Praetoriusoweje komisije a wopisanej w ortografiji Bierlinga (1689).⁹ Głowne pšawidło teje ortografije jo było: pisaš pó nimskej wašni, žož to móžne jo, a wužywaš stowjańsku (čechojsku, pólsku) wizu pisanja, wósebnje diakritiku. jano tam, žož nimski pšawopis njama rozwězanje. Na kóncu stej Praetoriusowa komisija (žož Frencel a Bierling stej byłeje cłonka) a jeje wudaše Biblije 1728 faktiski kodificěrowałe ewangelski pšawopis.

Za górnoserbske katolske šišće jo Jacobus Xaverius Ticinus w lěše 1679 naražił ortografiju, kenž jo se měta pó čechojskem psíktaže.¹⁰ Problem felujucych »čechojskich« pismikow (z diakritiku) w nimskich šišćarnjach jo wjadło k tomu, až su se pódzdej wužywali někotare kompromisne, »nimske« formy, na ps. w knigłach, wudatych wót Jurja Hawštyna Swětlika.¹¹

Rozdžěle mjazy ewangelskim a katolskim pšawopisom njejsu byli tak wjelike, ale w někotarych padach su mógali wjasć do njerozměšow.¹²

Za dolnoserbšku rěc njejo se ortografija wopisała w samostatnych knigłach, ale faktiski jo kodifikaciju zwónozeł Gottlieb Fabricius we wudašu katechizma 1706 a Nowego Testamenta 1709. W pšedgronje (»Vorbericht wegen der gebrauchten Schreib-Art«) wón pišo, až ma »die Hrn. Ober-Laufitzer« za psíktađ a až jo »dero löblichen Fußtapfen guten Theils im Schreiben gefolget [...]. Es hätte zwar alles nach dem Exempel der Polen und Böhmen noch accurater können eingerichtet werden; Allein man hat sich mit der Entlehnung des bezeichneten ñ und z begnügen laffen /und der Jugend die Sache wie billig nicht allzufchwer /fordern auf das leichteste vorstellen wollen.« (Fabricius 1706, njepaginowane pšedstowo)¹³ To groni, až jo wón we głownem slédował górnoserbskemu ewangelskemu psíktađoju.

Na pódtožku tych zachopjeńkow su se pšez šišće pomałem wobkšušili tši pšawopisne systemy: górnoserbski ewangelski a katolski na jadnom boce a dolnoserbški na drugem. Wugłěda, až njejo serbski lud (nanejmenjej ten žěł, kenž jo cytał serbske knigły) zacuwał

take položenje ako problem.¹⁴ To njejo žiwno, dokulaž su knigty ako pšawidto byli pšedwizone za nutšikowne wużywanje (w ewangelskich abo katolskich wosadach, w bramborskich abo sakskich regionach) a su jano wuwzešnje pšestupili konfesionalne abo politiske granice.

Do 19. stolěša jo stojał praktiski aspekt pšawopisa w srježji: Aby te, kenž su nawuknuli nimski cytaš, by teke mógli cytaš serbske teksty, jo dejał serbski pšawopis pó móžności byš ředowany pó nimskem. Wótchyljenja jo dało jano tam, žož njejo nimski pšawopis meł notne pismiki (abo kupku pismikow ako *fch*).¹⁵

To jo se zasadnje pšeměniło w přednej połojcy 19. stolěša. W casu pšiběrajucego nacionalizma a pšiběrajuceje napšesiwności mjazy Słowjanami a Nimcami stej pšawopis a pismo zdobytejšej pšidatny, symboliski wuznam. Wósebnje wažna za take wuwise jo była koncepcija słowjańskeje mjazsobności: Dokulaž jo felowala politiska jednotnosť, su se Słowjany dejali procowaš wó wětšu jednotnosť abo nanejmenjej wó pšibliženje na pólu kultury.¹⁶ Za serbsku řecnu politiku jo to wóznamjenilo, až musy se zasajžowaš za nutšikowne pšibliženje mjazy wariantoma górnoserbskeje řěcy (a pózdřej teke mjazy górno- a dolnoserbšćinu) a wó pšibliženje

5 Fonematiska dlujkosć wokalow prastowjańšćiny jo se zgubiła dosć jěsno w serbšćinje, gl. Schaarschmidt (1998: 38–39) a Mucke (1891: 144–148). Wuglěda, až su předne pisarje a šišćarje interpretěrowali fonetisku dlujkosć pla pšizukowanych wokalow ako fonematisku a su ju togodla wóznamjenili na wšaku wizu.

6 Gl. za pšawopis Jakubicy Schuster-Šewc (1987: XXV–XXXII), za pšawopis Mollera Schuster-Šewc (1958: 7–25), žož stoj, až ma Moller »das unvollendetste und inkonsequenteste System« wšykných starych dolnoserbškich tekstow (teke tam: 7).

7 Gl. za předne górnoserbske šišćane knigty (katechismus Wenceslause Warichiusa z l. 1595 a pokutne psalmy Gregoriusa Martini z l. 1627) Schuster-Šewc (2001: 274–277).

8 Zachowany pšikład su bibliske perikopy Jana Cichoriusa z lěta 1663, kenž wótbyšćuju Kulowsku narěc, gl. Šewc (2006).

9 Frenclowu ortografiju a jeje wuwise jo dokradnje wopisał Kaulfürst (2012: 34–110).

10 »Nota I. quod tam majufculæ quam minufculæ Bohemicis fint æquales, eodemque modo, quo Bohemicæ fribuntur et imprimantur.« (Ticinus 1985: A 6).

11 Gl. k tomu Michałk (1980: 10–12).

12 Tak jo forma *nazy* w katolskem pšawopisu měta wóznam »noze« (pó žinsajšnem pšawopisu), w ewangelskem »nocy«, *nofy* jo byto katolski »nosy«, ewangelski pak »noze«; *nocy* jo jano dało w katolskem pšawopisu (= »nocy«), a *nošy* (= »nosy«) jano w ewangelskem. Gl. k tomu Faške (1994: 266, k drugim rozdžělam teke tam: 267).

13 To samske wóspjetuju wón we wudašu Nowego Testamenta. To jo pópšawem hyšći pšidatny, pedagogiski argument: Dokulaž muse žiwi w šuli tak a tak nawuknuš cytanje nimskich tekstow, jo za nich jadornej, gaž serbska ortografija wótpowědujo nimskej tam, žož to móžne jo.

14 Wuwzeše jo był Abraham Frencl, kenž jo se wugronił za »zjadnošenje« serbskich řecow (a pótakem teke pšawopisow) pšez rozšyrjenje plašiwosći górnoserbskeje (ewangelskeje) řěcy a jeje pšawopisa na ceły serbskorěcny rum: »Derowegen ftünde wohl zu hoffen, wenn in der Niederlaufiz sich die Herren Pastores des Oberlausizfchen reinen Haupt-dialecti auf der Cantzel nur bedienen wollten, daß leichtlich dahin gebracht werden könnte, daß der gemeine Mann die hier oben ausgegangenen Kirchenbücher verstehen und zugleich nutzen würden [sic!]<« (Muka 1881: 74). A redaktor ČMS (Michał Hórník) jo k tomu dodał pšispomnješe: »To budžeše móžne byto, hdy by so před 300 lětami tak zawjedto, hdy budžechu duchowni narodnje zmysleni byli a hdy budžechu šule w Hornjej a Delnjej Łužicy derje serbske bywale. Ale Serbja su sebi wot Němcow powjedac dali a skónčnje sami wěřili, zo horni Serb delnjemu njerozymi a tak staj so wobě podrěči přeco bóle džěliťoj dźili zjednocatej.«

15 Wěšte wuwzeša jo dało w katolskem pšawopisu, gl. pšikład w pšisp. 12.

16 Koncepciju słowjańskeje mjazsobności na pólu kultury jo wužětał čechojskorěcny Słowak Ján/Jan Kollár w 30tych lětach 19. stolěša, gl. Kollár (1929), wósebnje b. 33–163.

k słowjańskim susedam. To stej teke byłej głownej dypka rěcneje politiki MS, a to jo se wósebnje pokazowało na grafiskej rowninje.¹⁷

Za take pšēmjenje pisnego systema serbsčiny jo se MS mógała zepěraś na pšedžěto drugich, pšedewšym na wudaše serbskich ludowych pšesnjoj, zgromažonych pšez Leopolda Hawpta a Jana Ernsta Smolerja (Hawpt/Smoleř 1841 a Haupt/Smoleř 1843). Wónej stej zawjadłej łaćyńske pismiki a diakritiske pisanje pó čechojskem (a teke pólskem) pšikłaže, a to nic jano za górnjo-, ale teke za dolnoserbščinu.¹⁸

Wót wšogo zachopjeńka jo se Maćica zasajžila za wužywanje łaćyńskich pismikow. Oficialnje jo se za wupšawjenje takego pšēmjenja pokazało na typografisku (technisku) zawinu: »Łaćańske pismo woni [Češa, R.M.] wzachu, dokjelž so němjske k temu njehodži, zo by jedyn hišće někotre znamjeńčka, kiž so dla wopisanja wěstych, w njestowjanskich ryčach njeznatych zynkow wušše abo spody pismikow stajić móht.« (Smoleř 1848a: 38–39).¹⁹ Pópšawna zawina jo było w paže čechojskeje (a teke serbskeje) rěcy žycenje, se wótmrokowaš wót nimskeje tradicije a se pšibližyš drugim słowjańskim rěcam (wósebnje pólskej a chorwatskej), kenž su južo dlejšy cas wužywali łaćyńske pismiki.

Gromaže z nowymi pismikami jo MS teke zawjadła nowy pšawopis, kenž jo wužywał diakritiku pó pšikłaže drugich słowjańskich rěcow. Pšez to jo wóna teke kšěła pšewinuš nutšikownoserbske želenje. A to jo se teke wugronilo w přednem lětniku ČMS: »Dokjelž [...] smy póznali, zo kóžde rozkhadjenje serbskim naležnosćam škodži a zo móže serbowstwo jenož we přejenosći luda duchownje so rozwijeć a rozkčěć: teho dla su so mužojo *wobeju* wuznaćow we tym zjenočili, zo by so *nowy* prawopis postajił a wot *wobeju* wuznaćow nałožował, tak zo by kóžda wudata kniha kóždemu Serbej wužitna była. Tak [...] je [...] tutón nowy prawopis nastał, kotryž je na powšitkomne słowjanskje prawidła załožony a so składny abo analogiski mjenuje. [...] Njepraj nichtó: »Tón prawopis je čežki!« wón je při nałoženju maćeje prócy lóžši, hač stary.« (Pful 1848: 65)²⁰ Citat pokazujo na dalšnu wósebnosć nowego pšawopisa, kótaraž jo pósěžowała nawuknjenje maminorěcnym (ale jo wólažcyła drugim Stowjanam rozměše): Pšawopis jo był »analogiski« abo »składny«, pótakem nic jano na realne wugronjenje serbsčiny wusměrjony, ale teke na bliskosć k drugim słowjańskim rěcam a na etymologiju.²¹ Górnoserbski pšawopis jo se w slědujucych lětach hyšći pšēměnił w drobnosćach (a to pšez nastawki Pfula, Smolerja a Michała Hórniku w ČMS), ale njejo se wěcej zasadnje pšetwórił.

A rezultat zawježenja łaćyńskich pismikow a analogiskego pšawopisa skerzej njejo MS wócakowała: Želenje šišćaneje serbsčiny na »elitny« žěl (ČMS, Łužica a wědomnostne publikacije), kenž jo wužywał nowu wašnju pisanja, na jadnom boce a na »ludowy« žěl (casniki, pratyje, cerkwine knigty a druge), kenž jo zachował tradiciju, na drugem boce. Literatura jo stojała niži we srježi. Górnoserbska literatura jo se šišćala ze šwabachskimi pismikami a z wótpowědnyma tradicionalnyma pšawopisoma abo we łaćyńskich pismikach z nowym pšawopisom.²² To groni, až njejo se nutšikowna jednotnosć dojspiła, ale to napšesiwne, rozmjej želenje na tši górnoserbske tradicije. A MS jo sama musala žywa byś w dwěma swětoma a hyś na compromise, dokulaž jo kšěła rozšyrjaš knigty wósebnje mjazy »ludom«, nic jano mjazy »elitu«. To jo derje wizeš, gaž se glěda na wudawańsku žěłabnosć MS: W přednych 50 lětach (1847–1897) jo wóna wózwjawiła w kategoriji »Spisy za lud a ludowe wučerjenje« 118 knigłow, a wót tych jo jano žaseš

wużywało łąatyńskie pismiki a analogiski pšawopis. W kategoriji »Wědomostne knihi a spisy za wzdźěłanych« na drugem boce su to byli wšyčne wósym (Muka 1897: 27–30).

Zajmne jo, až stej se ewangelska a katolska warianta pómaťem pšibližyťej na pólu pšawopisa, a k tomu jo zawěšće pšinosowať analogiski pšawopis MS.²³ Ale powšyčne zjadnošenje dweju wariantowu górnoserbskeje pisneje rěcy a dospoťny pšechod do łąatyńskich pismikow a do analogiskego pšawopisa njejo MS dožywiťa.

Z dolnoserbskeju rěcu njejo se MS zaběraťa w přědnych lěťach (gl. pšisp.1). Akle pómaťem su cťonki MS chopili wózjawjaš nastawki z dolnoserbskeju tematiku w ČMS. How musy se wósebnje wuzwignuť Michať Hórnik. W 15. lěťniku (1862) namakaju se tší rěcywědne nastawki wó dolnoserbšćinje, a w jadnom, z pjera Hórnika, źo wó ortografiju, rozmnej wó pisanje ó. Tam pišo awťor mjazy drugim: »W staroprawopisnych knihach (z němskimi pismikami) njeje »ó« nihdźe woznamjenjene [...]; w tych někotrych nowoprawopisnych pak, wot Hornjoťuźičanow wudatych (Delnjoťuźičenjo sami njejsu dotal ničo w nowym prawopisu wudali!), njeje stajenje »ó« wšudze dospoťnje přewjedźene.« (Hórnik 1862: 111).²⁴ Zda se, až slědujucy rěcywědny nastawk z pjera Hórnika se teke zaběra z nowym pšawopisom, dokulať ma nadpismo »Delnjoťuźiska pokazka w něťčišim porjedženym prawopisu« (Hórnik 1868). Ale wopšawdu źo wó tradicionalny pšawopis ze šwabachskimi pismikami, kenź jo se piťsku pórěziť za nowe wudaše Biblije a kjarliźowych kniğťow.²⁵ W tšesem nastawku pomina wón: »Po přiľkłaďe Hornjoťuźičanow dyrbja teť Delnjoťuźičenjo bóle etymologiscy pisać, dyľli so to dotal stawa.« (Hórnik 1869: 42) A na kóńcu dodajo wón k přědnej publikaciji dolnoserbšćich basniskich twórbow w ČMS (»Delnjoťuźiske spěwy« Mjertyna Grysa) redaktorske pšispomnješe: »Po našej myśli sľuša wobdźěłanje naryče delnjoťuźiskich bratrow teť do našeho časopisa ćim bóle, dokelź woni za to žadyn podobny nimaja, hdźeť mohťe so wudźěťki we łąaćanskoserbskim (analogiskim) prawopisu woćišćeć. [...] Teho runja budźa nam ryčespyťne, stawizniske a druhe nastawki we delnjoserbskej naryći jara witane.« (Grys 1873: 52)²⁶

Zajmne jo, až jo dolnoserbšćina pla MS a w ČMS na zachopjeňku měťa wěťšu lichťonóš njeľli górnoserbšćina, což nastupa pismiki a pšawopis. Řědnej pšikľada za to stej publikaciji

17 Wušej togo jo se MS na pólu rěcy teke zasajźowaťa za purizm (wutľocenje leksikaliskich a gramatiskich germanizmow), ale to njamoťo se how wopisaš.

18 Gl. Haupt/Smoleť (1841: 10–19, wósebnje 10–11), a Haupt/Smoleť (1843: 6–10).

19 To jo jano pózdatnje tak: Za ćechojsku rěc su z casa »Orthographia bohémica« wuľywali kurentne a w šišču šwabachske pismiki z diakritiskimi znamuškami (jadnućke wuwzeše jo byľo // za š).

20 Njewěm, lěc jo Pľul pší citěrowanju měnjenja pšesiwńnika nowego pšawopisa wóťmysliť fonetiske słowne graše, dokulať su nowemu pšawopisoju wumjatowali, až jo cuzy, pšewzety wóť drugogo slowjańskego ľuda.

21 To póťrťefijo wósebnje tak pomjenjone »nime« konsonanty (na pš. *ptačk* abo *hľina*) a rozeznananje w// a ć/ć.

22 Dobry pšikľad za to jo Handrij Zejler: MS wudajo jago basnje w ČMS we łąatyńskich pismikach a z nowym pšawopisom, ale we »Spisach za ľud« pó starej tradiciji.

23 Pšeglěd togo pšibliźenja dajo Faľke (1994: 276–277).

24 Pšispomnješe we spinkoma pokazuju na fakt, až nowy pšawopis njejo se do togo casa wuľywał wóť dolnoserbšćich spisowašelow. Za łąatyńske pismiki to njepláší, dokulať su we słowniku Zwahra serbske słowa napisane z łąatyńskimi pismikami (ale pšawopis jo mjenjej abo wěćej tradicionalny), gl. Zwahr (1847).

25 Dalokoť wěm, njedajo taki nastawk za tradicionalny górnoserbski pšawopis w ČMS.

26 Zajmne jo, až wuľywa Hórnik za dolnoserbšćinu terminus »naryč« (coť wóťpowědujo žinsajšnemu terminusowu »dialekt«), nic »ryč« (žinsa »řěč«).

basniskich twórbow Sauerweina a Kósyka a w ČMS. Jadnučki raz, až su se wužywali šwabachske pismiki za nowe dolnoserske basnje w ČMS, jo był nastawk »Serbske stucki wot Dr. Sauerweina«, žož jo redaktor (Hórnik) pisał w pśedspomnješu: »Na žadosć k. Dr. Sauerweina podawamy jeho »stucki« w prawopisu, w knihach za delnjoserbski lud dotal wužiywanym.« (Sauerwein 1877: 74) A za wózjawjenje přédneho žěta Kósykoweje stawizniskeje trilogije »Serbskich wóscow šerpjenje a chwalba«, to groni »Pšerady markgroby Gera«, jo Hórnik wubraš wósebnu ortografiju, kenž njejo se do toho a teke pó tym žednje wužywała, rozmej dospołne smužkowanje, což jo wupšawił w dlejšem pšispomnješu (Kósyk 1881: 113).

Za nowy dolnoserski pšawopis z łatyńskimi pismikami stej Hawpt a Smoleř, ako za górnoserbščinu, južo wuzětałej naraženje (gl. górzejce). Ale dłuiki cas njejo se MS w ČMS w nastawkach zaběrała z toś tym pšawopisom. Jadnučke wuwzeša su górzejce spomnjete nastawki Hórnik. Za dokóncne wutwórjenje dolnoserskego analogiskego pšawopisa pšez MS jo dało pśidatnu šěžkosć: Dokulaž jo južo wobstojał górnoserbski analogiski pšawopis, jo wón mógał wobwliwowaš dolnosersku wariantu. A to jo se teke tak stało, rozmej pšez pominanje pšibliženja serbskeju rěcowu. Wó tom jo ako přédny pisał Michał Hórnik. Wón jo pominat rownowagu: »Tuž njemóžemy žadać, zo dyrbja delni Serbja po hornjoserbsku pisać a zo by Budyšin choćebuzskej serbščinje poručať, jako Pariz Francózam (si licet parva componere magnis), ale horni Serb dyrbi so runje tak wo zblizenje starać, kaž delni.« (Hórnik 1880: 162) Ale gaž se glěda na pšikłady pšibliženja, wizi se, až su górnoserbske pšikłady jano jadnotliwe słowa, a w dolnoserbščinje su fonemy pótrjefjone: »Delni Serbja přibližuja so nam, hdyž wopak tworjene słowa pomaťu wumjetuja, dospołne formy słowow pisaja [...], nam bližše a tola zrozmyliwe ze swojich formow wuzwoleja ([...] spēwaš m. spiwaš atd.); pozdžišo njech pisaja wu-, wo- město hu , ho- [...]« (Hórnik 1880: 164)²⁷ Pótakem jo pšibliženje dolneje serbščinu ku górnej było wó wjele wětše nježli nawopak.

Zajm za dolnoserski pšawopis w MS jo akle pómaťem pšiběrať. Žiwne jo, až njejo založenje dolnoserskego wótrěda MS w lěše 1880 wjadło do malsnego dokóncnego kodifikowanja nowego pšawopisa z łatyńskimi pismikami. Přédny wopyt takeje kodifikacije pó knigłach Hawpta a Smolerja jo naražił Arnošt Muka we swójeje gramatice (Mucke 1891: 16–23), kótaruž jo Hórnik wósebnje pšiwitał w ČMS, žož jo teke pominat wótpowědny słownik wót awtora (Hórnik 1891). Akle pón su se zjawili někotare nastawki, kenž su dospołnili abo pópšawili pšawopis Muki, a wóni su wšykne zwězane z mjenim Bogumita Šwjela. W přédnem pšinosku wopisujo wón počoženje pšawopisa w dolnoserbščinje dosć negatiwnje: »Wót wšykných pšiwzety přawopis smy do něta w delnoserbščinje lěbda měli, nejžrěneje analogiski. Kuždy pišo kakož se jomu nejžlěpej zdajo.« (Šwjela 1896: 29) Šwjela formulěrujo teke princip, kenž jo wažny za dolnoserski analogiski pšawopis: »Zjadnosć z Górnymi Serbami tež w přawopisu žycymy wót hutřoby. Ale analogiski přawopis musy ze [sic!] pla nas Delnych Serbow z »nimskim: zmakeaš.« (teke tam: 30) Mysl dolnoserskeje nutšikowneje jadanakosći (abo »jadanakodolnoserbškosći«) jo Šwjela dalej wuwijať w dwěma nastawkoma w ČMS w lěše 1903 (b. 3–22 a 23–37), kenž stej se teke wózjawijej ako wósebny wótsišć (Šwjela 1903). Tam stoj mjazy drugim: »Přédne a nejwažnějše pšašaňe jo, dej-li dolnoserski pšawopis se natwariš po gornoserbskem [...], abo deje-li pšawidła, po kótarychž jo se doněta z nimskimi pismikami w Dolnej Łužyce pisaťo, tež za

analogiski pšawopis płašeš. Pó dtujkem hobmysleńu a rozpominańu psichylichmej se mej, kn. prof. dr. Muka a ja, k tej drugej myśli, až na jednakość z górnoserbskim pšawopisom do drobnego se źetřeba a ņamožo žiwaš.« (teke tam: 23–24) K tomu jo tencasny redaktor ČMS, A. Muka, dodał pšispomnješe: »W tych padach, w kotrychž sym ja tu nětko swoje prawidła, w ›Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache« (Lipsk 1891) postajene, spuščić, sym ja to z pońnym pšeswědčenjom činiť dźiwajo na praktiski wužitk a potrebnosće delnjoserbskeho pismowstwa.« (teke tam: 23)

Z tyma wugronjenjoma jednogo Górnoserba a jednogo Dolnoserba skóńcyju se rozestajenja MS z pšašanjami górnjo- a dolnoserbskego pšawopisa. Skóńčne dobyše łatyńskich pismikow a analogiskego pšawopisa za wobeje serbskej rěcy pó Drugej swětowej wójnje njejo stara MS južo dożywiła, ale wóna jo stwóriła pódtožk.

Literatura

- BIERLING, Zacharias 1689: *Didascalia seu Orthographia Vandalica. Das ist Wendische Schreib- und Lese-Lehr, auf das Budissinische Idioma oder Dialectum mit Fleiß gerichtet [...].* Budissin.
- FABRICIUS, Gottlieb 1706: *D. Martin Luthers sel. Kleiner Catechismus.* Cottbus.
- FASSKE, Helmut 1994: *Der Weg des Sorbischen zur Schriftsprache*, w: FODOR, István/HAGÈGE, Claude (wud.), *Language Reform. History and Future VI.* Hamburg, b. 257–283.
- GRYS, Mjertyn: *Delnjołužiske spěwy*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 26, b. 52–56.
- HAUPT, Leopóld/SMOLEŘ, Jan Ernst 1843: *Próznicki Serskego ludu we górejcnych a dołojcnych Łužycach II.* Gryma.
- HAWPT, Leopóld/SMOLEŘ, Jan Ernst 1841: *Pjesnički hornych a delnych Łužiskich Serbow I.* Gryma.
- HÓRNIK, Michał 1862: *Wo ›ó‹ w delnjoserbšćinje*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 15, b. 111–113.
- HÓRNIK, Michał 1868: *Delnjołužiska pokazka w nětčišim porjedženym prawopisu*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 21, b. 117–121.
- HÓRNIK, Michał 1869: *Wudospońjenje delnjołužiskeho prawopisa*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 22, b. 42–44.
- HÓRNIK, Michał 1880: *Wutworjenje našeje spisowneje rěče a jeje zblizenje z delnjoserbskej*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 33, b. 155–164.
- HÓRNIK, Michał 1891: *Delnjoserbska rěčnica dr. E. Muki*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 44, b. 129–131.
- KAULFÜRST, Fabian 2012: *Studije k rěči Michała Frencla. Budyšin (= Spisy Serbskeho instituta; 55).*
- KLIN, Bjedrich Adolf 1848: *Zawódné předstowo*, w: *Časopis Maćicy Serbskeje*, 1, b. 5–27.
- KOLLÁR, Jan 1929: *Rozprawy o slovanské vzájemnosti.* Praha (= *Knihovna Slovanského ústavu v Praze; 1).*

27 Konceptiju pšibliženja dolneje ku górnej serbšćinje jo Hórnik južo jěsněj naražił (Hórnik 1869: 42, gl. górejce).

- KÓSYK, Mato 1881: Přerada markgrofy Gera. Episka basnja, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 34, b. 90–113.
- MICHAŁK, Frido 1980: Jurij Hawštyn Swětlik a serbska spisowna řeč za katolikow, w: Lětopis A 27/1, b. 10–25.
- MOLLER, Albin 1959: Niedersorbisches Gesangbuch und Katechismus. Budissin 1574. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; 18).
- MUCKE, Karl Ernst 1891: Historische und vergleichende Laut- und Formenlehre der niedersorbischen (niederlausitzisch-wendischen) Sprache mit besonderer Berücksichtigung der Grenzdialecte und des Obersorbischen. Leipzig (= Preisschriften [...] der Fürstlich Jablonowski'schen Gesellschaft; 38. Historisch-nationalökonomische Section; 18).
- MUKA, Ernst 1881: Frenceliana. Druhi džěl, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 34, b. 69–78.
- MUKA, Ernst 1897: Zapiski Maćicy Serbskeje w Budyšinje (1847–1897). Budyšin.
- PFUL, Křesćan Bohuđer 1848: Hornofužiski serbski prawopis, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 65–127.
- SAUERWEIN, Georg Julius, 1877: Serbske stucki, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 30, b. 73–88.
- SCHAARSCHMIDT, Gunter 1998: The Historical Phonology of the Upper and Lower Sorbian Languages. Heidelberg (= Historical Phonology of the Slavic Languages; 6).
- SCHUSTER-ŠEWC, Heinz 1958: Vergleichende historische Lautlehre der Sprache des Albin Moller. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik 15).
- SCHUSTER-ŠEWC, Heinz (wud.) 1967: Das niedersorbische Testament des Miklawuš Jakubica. Berlin (= Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik; 47).
- SCHUSTER-ŠEWC, Heinz (wud.) 2001: Die ältesten Drucke des Obersorbischen. Wenceslaus Warichius und Gregorius Martini. Eine sprachwissenschaftliche Analyse. Mit Faksimiledruck, Transliteration und Transkription. Bautzen.
- SMOLEŘ, Jan Ernst 1848: Předspomnjenje, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 3–4.
- SMOLEŘ, Jan Ernst 1848 a, 1856–1857: Serbski Abejcej, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 1, b. 36–49, 129–134; 9–10, b. 78–88.
- ŠEWC, Hinc 2006: Rukopis Jana Cichoriusa z lěta 1663. Zažne prócowanja Kulowskich měšćanow wo hornjoserbske ewangelske nabožne pismowstwo. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 9).
- ŠWJELA, Bogumił 1896: Kak pišomy změknieće samozukow a palatalne »r« w delnoserbšćinje?, w: Časopis Maćicy Serbskeje, 49, b. 29–33.
- ŠWĚLA, Gotthold 1903: Dolnoserbški pšawopis. Dwa nastawka: I. Nastaše a rozwiše dolnoserbškego pšawopisa. II. Někotare pšawidła za dolnoserbški pšawopis. Budyšin.
- TICINUS, Jacobus Xaverius 1985: Principia linguae Wendicae quam aliqui Wandalicam vocant. Fotomechanischer Neudruck mit einem Vorwort von Frido Michałk. Bautzen.
- ZWAHR, Johann Georg 1847: Niederlausitz-wendisch-deutsches Handwörterbuch. Spremberg.

Woźiwjenje Hornjoserbskeje rěčneje komisije po přewróće 1989/90 a jeje dźěławosć w zańdženych třoch lětdžesatkach

Po woźiwjenju MS w lěće 1990 dźěłaše so spočatnje w sekcijach, z kotrychž bě jedna sekcija za serbsku rěč. Rěčna komisija tu přenjatnje zaměstnjena njebě. Tuta bě so 1979 podřadowała nošerstwu Akademije wědomosćow NDR, a to ze zaměrom přisporjenja jeje awtority za rěčnokodifikatoriske rozsudy (Kasper 1979, Funka 1979). Tež reorganizacija rěčneje komisije w meji 1989 na tutym přiřadowanju ničo njezměni (Kasper 1989). Tola akademija so z kóncom lěta 1991 rozpušći – w zwisku z tym so něhdyši Institut za serbski ludospyt po wuspěšnej ewaluaciji přez Němsku wědomostnu radu jako Serbski institut z t. z. znowa załoži. Z rozpušćenjom akademije pak zhubi tehdyša Serbska rěčna komisija (dale SRK) ze swojimi podkomisijomaj za hornjo- a delnjoserbšćinu swójeho nošerja.

Na tutón problem skedźbni Helmut Faska předsydstwo Maćicy a jeje »rěčespytny wotrjad« hižo w běhu lěta 1991. Wón doporuci tehdy hižo, zo by MS přewzała »juristisku a hospodarsku zamołwitosć za dźěło dotalnej Serbskeje rěčneje komisije«¹. Serbski institut to w jeho wočach njemóžeše, wšak měješe so jeniče jako zapisane towarstwo załožić. Z tym nasta prašenje akceptancy a awtority.² Dale rěkaše, zo budže Maćica Helmuta Fasku prosyć, »zo by wón jako předsyda »bjez oficialneje legitimacije dale dźělaceje SRK« zwołał kónc l. 1991 plenum tuteje komisije, na kotrymž so dorěči dalje dźělowe postupowanje nastupajo dźělowe nadawki SRK a zestajenje tuteje komisije«³.

Tola wupada za tym, zo je naležnosć potom najprjedy raz wjaznyła, štož hladajo na hoberske změny w towaršnostnym a powoľanskim žiwjenju w tym času cyle njezadžiwa. Dalša přičina drje bě fakt, zo je předsyda sekcije Frido Michałk čezko schorjel a 6. junija 1992 zemrěl. Tak čitamy w protokolu zeńdženja rěčespytnej sekcije MS dnja 26. februara 1993: »Dźěło sekcije měješe so wožiwić, po tym zo njebě so wona nimo jeničkeho zeńdženja dnja 28. junija 91 wjace zešća.«⁴ Přeprošeni běchu w februaru 1993 nimo Maćicarjow-člonow sekcije dalši člonowo něhdyšeje SRK a Choćebuscycy člonowo delnjoserbskeje podkomisije. Wažny dyk na tutym zeńdženju bě znowazałoženje rěčneje komisije (Petrik 1993). Diskutowachu so wšelake modele: Jako nošer preferowaše so wot wšeho spočatka MS, tola rozmyslowaše so tež wo nošerstwje přez kultusowej ministerstwje Braniborskeje a Sakskeje. Dale rěkaše, zo ma so rěčna komisija »přiřadować« Serbskemu institutaj. W protokolu předsydstwa sekcije, kiž mjenowaše so nětko sekcija »Serbska rěč«, naspomni so, zo ma »Serbska rěčna komisija [...] dźělać

1 Towarstwowy archiw MS, MS 41A: Protokol rěčespytneho wotrjada Maćicy dnja 28. 6. 1991.

2 Tež tam, MS 2: List H. Faski na předsydu Maćicy Serbskeje z dnja 3. 6. 1991.

3 Tež tam, MS 41A: Protokol rěčespytneho wotrjada Maćicy dnja 28. 6. 1991.

4 Tež tam: Protokol zeńdženja rěčespytnej sekcije z dnja 26. 2. 1993 [1. 3. 1993].

paralelnje ze sekciju« a zo ma so jeje struktura w nazymje 1993 dowujednać, zo by komisija hišće w tym lěće dźěło zahajła.⁵

Tola potom traješe wšo kusk dlěje. W pozadku wjedźechu so intensivne jednanja wo strukturje a mjezsobnym poměrje hornjo- a delnjoserbskeje komisije. Wukristalizowa so w běhu časa, zo matej to samostatnej komisiji być, z přidatnym Serbskim rěčnym wuběrkom, kotryž by dźěło koordinował. Takle so to potom tež na hłownej zhromadźiznje MS 9. apryla 1994 wozjewi (Völkel 1994a: 4). Wo załoženju, eksistenciji abo skutkowanju runje mjenowaneho koordinowaceho »Serbskeho rěčneho wuběrka« pak ani w dokumentach a dalšich žórłach ani po naprašowanju pola časowych swědkow ničo namakać móhła njejsym hač na jeho zakótwjenje w statuće Hornjoserbskeje rěčneje komisije (dale HRK) a na wotpowědne přispomnjenje w rozprawje wo skonstituowanju HRK (Völkel 1994b).

Skónčnje wobroći so předsyda Měrčin Völkel 20. apryla 1994 z listom na Helmuta Jenča a Manfreda Starostu, »zo byštaj samostatnje přewzałoj přihotowanske dźěła, zapodałoj mjena wosobow, kotrež chcytoj wój do komisijow powołanych měć, zo bych so móhł wo personalnej zestawje komisijow z direktorom Serbskeho instituta dorěčeć a předsydstwu Mačicy k schwalenju předpołožiť. Předsydstwo by móhło na swojim posedženju 26. meje t.l. kandidatow wo sobudźěło w komisijomaj prosyć.«⁶

Powołanje čłonow HRK sta so z posedženjom předsydstwa MS 31. meje 1994.⁷ Dnja 29. junija 1994 so HRK skonstituowa, wólby však móžachu so hakle lěto pozdžišo wotměć, dokelž njebě dosć čłonow přitomnych (H.P. 1994, BR 1995). Čłonojo běchu na jednym boku rěčespytnicy Serbskeho instituta a Instituta za sorabistiku, na druhim boku zastupjerjo z institucijow, kotrež tworja zakłady fungowanja spisowneje hornjoserbsčiny. Běchu to džewjatnaćo: Helmut Jenč (najprjedy komisariski, potom woleny předsyda), Edward Warnar, Hync Rychtař, Jan Kral, Jan Warnar, Ronald Löttsch, Helmut Faska, Božena Pawlikec (pokładnica), Sonja Wölkowa (městopředsydk), Kata Malinkowa, Měrana Cušcyna, Jurij Šěrak, Irena Šěrakowa, Pawoł Völkel, Ludmila Budarjowa, Jurij J. Šořta, Horst Petrik, Herta Delanec a Monika Gerdesowa. Tři z nich (Gerdesowa, Wölkowa, E. Warnar) hišće džensa, potajkim 30 lět pozdžišo, w nej sobu dźěłaja. Nowopowołanja čłonow HRK stachu so zwjetša w pjećlětnym rytmsu a na namjet wotpowědnych institucijow: 1999, 2004, 2008, 2013 a posledni króć 2019. Dohromady je wot znowazałoženja hač do džensnišeho 39 wosobow sobu dźěłało. Nimo spočatnje wobdźělenych a čłonow delegowacych institucijow – Serbskeho instituta, Instituta za sorabistiku, Ludoweho nakładnistwa Domowina, serbskeho rozhtosa MDR kaž tež z kruhow wučerjow serbsčiny – mamy mjeztym tež čłonow z Rěčneho centruma WITAJ a wot lěta 2019 čłonku z rěčnoserwisoweho běrowa Domowiny.

Na čim je HRK w minjenych 30 lětach dźěłała a što je wona docpěła? Na konstituwacym posedženju w juniju 1994 wobzamknyštej so statut a přeni džěłowy program. Jako hłowny zaměr HRK so postaji, zo ma wona »z pomocu jednozmyslnjeje kodifikacije ortografije a interpunkcije spěchować jednotne nałožowanje spisowneje hornjoserbsčiny« – a to wosebje w tajkich prašenjach, kiž njejsu z Prawopisnym słownikom hornjoserbskeje rěče z lěta 1981 dozrjadowane (Džěłowy program Hornjoserbskeje rěčneje komisije).

Mjenowachu so scěhowace temy:

- a) wulko- a małopisanje,
- b) prawopisna a morfologiska adaptacija cuzych słowow,
- c) ě resp. e, ó resp. o we wěštych pozicijach,
- d) koma, wosebje w infinitiwnych konstrukcijach.

Předmjet bě najprjedy wulko- a małopisanje, předewšěm pola swójskich mjenow. Nastork za to bě mnóstwo mjenow po přewróće nowonastatych a dale nastawacych zarjadnišćow, organizacijow atd. HRK staji sej najprjedy naročny nadawk dwuměsačneho rytmusa schadžowanow. Hač je wón so tehdy woprawdže praktikował, njeje jasne. Dokelž njejsu so z přěnich lět wšě protokole zachowali, njehodži so tehdyša džěławosć komisije cyle dokładnje zrekonstruować. Jeje wobsahi pak znajemy. Diskusija wo rjadowanju wulko- a małopisanja pokročowaše so hač do lěta 1998. Mjeřiša skupina pak mjez tym na klawturnych zetkanjach přihotowaše předłohi za tamne temy. Nimo toho wujedna so nadrobniši jednanski porjad, kotryž so 9. julija 1998 wobzamkny. Rytmus posedženow so w nim na minimalnje dvě wob lěto postaji. Tola w scěhowacych lětach je so HRK zwjetša štyri do pjeć króc zetkawała.

1998 přiwobroći so HRK prašenjam, kiž běchu nastali w zwisku z wudawanjom šulskich knihow přez němsku prawopisnu reformu, wobzamknjenu 1. awgusta toho lěta. Prašenje bě, kak daleko ma wona wusutki na serbski prawopis a hač ma so wón w někotrych dypkach přiměrić, na př. na polu interpunkcije. W rozprawje wo wólbach HRK pisaše H. Jenč 2003 w tutym zwisku: »Hornjoserbski prawopis zložuje so w mnohich nastupanjach po hinašich zasadach hač němski. To rěka, zo změny w němskim prawopisu zwjetša nimaja direktne scěhi za serbsččinu. Přez někotre němske reformy wšak su nastali njetrjebawše rozdžěle mjez němčinu a hornjoserbsččinu. Tohodla su so wěšte dotalne serbske rjadowanja narunali přez nowe, kotrež maja dwojorěčnje pisacemu wolóžić korektnje pisanje.« (Jenč 2003: 108)

Jako wuslědk džěła HRK wozjewichu so »Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbsččinje jako reakcija na němsku prawopisnu reformu«. Wone wuńdžechu 2006 paralelnje w Rozhledže, w Serbskej šuli kaž tež w Serbskich Nowinach (Prawidła interpunkcije 2002a–c). Tute nowe serbske prawidła potrjehja pisanje komy a wjazawki kaž tež wulko- a małopisanje pronomenow w listach a podobnych tekstach.

W dobjě hač do 2003 zaběraše so HRK nimo toho z rjadom interpunkciskich prawidłow w zwisku z wudaćom šulskeje gramatiki »Pućnik po hornjoserbsččinje« (Faska 2003). Předewšěm džěše wo interpunkciju pola konstrukcijow z infinitiwom, participom abo transgresiwom.

W lětach 2001 do 2005 přewodžeše HRK z kodifikatoriskimi rozsudami wobdžětanje nowowudaća Hornjoserbskeho prawopisneho słownika (Völkel 2005), kotrež přihotowaše Timo Meškank, kaž tež Němsko-serbskeho słownika noweje leksiki (Jenč et al. 2006). Tu džěše předewšěm wo zasady zeserbšćenja cuzych słowow (na př. kompjuter, jola, rif, kuter) a pisanje kompozitow z cuzym člonom z wjazawku abo bjez njeje.

5 Tež tam: Protokol posedženja wjednistwa sekcije »Serbska rěč« MS dnja 24. 8. 1993.

6 Tež tam, MS 91: Hornjo- a Delnjoserbska rěčna komisija 1994 – 2005: List předsydy MS M. Völkel na předsydow HRK a DSRK z dnja 20. 4. 1994.

7 Tež tam: Předłoha za posedženje předsydstwa MS dnja 31. 5. 1994.

Tež hornjoserbski alfabet bu w tutym zwisku trochu zmodifikowany. Postaji so nowe městno za pismik ć w alfabetskim porjedže po č a nic wjace po t a nimo toho wotstroni so digraf dž w požčonkach kaž džungl a džunka, tež w mjenach kaž Džibuti. Tu pisa so nětko cyle normalne dž kaž w serbskim słowje džak. W zwisku z tym formulowane prawidła wozjewichu so 2007 w Serbskej šuli (Wólkowa 2007) a hromadže z hižo 2002 wozjewjenymi prawidłami jako wosebita brošurka (Nowe postajenje 2002/2007). Wone su so zdomob přezcytnje w heslarju 5., předžěłaneho nakłada Prawopisneho słownika, zadžěłali (Völkel 2005).

Předžěłany Prawopisny słownik so na zakładže posudkow Helmuta Jenča a Edwarda Wornarja wot HRK schwali. Rěčna komisija so potom wo to postara, zo so słownik wot Sakskeho kultusoweho ministerstwa jako zawjazowacy přiwozmjje a zo wuda ministerstwo wotpowědne zarjadniske rjadowanja. To je so 2005/06 stało (hlej Zarjadniski předpis 2006).

W léce 2007 je HRK na nowym nadawku džěłać započala. Dže wo předžěłanje prawidłow hornjoserbskeje ortografije a interpunkcije. Předtohu je w nadawku Ludoweho nakładnistwa Domowina zdžěłat Timo Meškank. Wobnowjenje prawidłow bě ze wšelakich přičin třebne: Tak džěše wo rjadowanje padow, hdžež falowachu za serbsčinu dotal prawidła, hdžež spřečiwjachu so prawidła aktualnej praksy w medijach abo hdžež njeběchu formulacije dosć jasne. HRK ma tu nadawk pruwowanja wobdžěłaneje wersije a schwaljenja. Džěłalo je so na te wašnje, zo je mjeńša skupina na dohromady 28 klawsurnych posedženjach tutu předtohu diskutowała a polěpšowała a potom cyłkej rěčneje komisije k wobzamknjenju předpožožila. W tutej mjeńšej skupinje su nimo wobdžěłarja prawidłow Tima Meškanka sobu džěłali Michał Nuk, Irena Šerakowa, Edward Wornar a Sonja Wólkowa. Džěło tuteje skupiny je so 2018 zakónčiło.

Při scěhowacych diskusijach w cyłkej HRK je so pokazalo, zo wjedže zapřižeće zastupje-rjow z rěčneje praksy husto dosć ke kritiskej rewiziji formulacijow. Tuž njeje so tute džěło hač do nětko cyle wotzamknyło. Dyrbi wšak so rjec, zo jedna so wo jara wobšěrny konwolut prawidłow. Dowobzamknyli su so mjeztym kompletne prawidła interpunkcije, dohromady 122. To je so stało 2015. Wot 2016 su tute prawidła jako pdf-ka přistupne na webstronje HRK.⁸ Scěhowacy a tež 2023 hišće aktualny wobłuk džěławosće su prawopisne prawidła. Tež tu je so hižo wjetšina temow přediskutowala a wobzamknyła. Su to konkretnje:

- prawidła wo zwukach a jim wotpowědowacych pismikach,
- prawidła wulko- a małopisanja,
- prawidła hromadže- a rónopisanja (za tute předležeše dotal jenož njewozjewjeny a njedowobzamknjeny interny material, zdžěłany wot hornjoserbskeje sekcije rěčneje komisije hišće před reorganizaciju),
- prawidła k pisanju mjenow.

Dohromady je to dalše 84 paragrafow. Tuchwilu džěła so hišće na směrnicach zeserbšćenja cuzych słowow. Tu je wjele noweho wosebje w zwisku z přiběracej ličbu anglicizmow, potajkim słowow pochadžacych z jendželšćiny. Wobzamknjene prawidła maja so w přichodnym nakładže Prawopisneho słownika wozjewić.

W poslednich třoch lětach je so tež skutkowanje HRK we wěštej měrje přez naprawy w zwisku z pandemiju počezowało. Wróćo zhladujo pak můžeme konstatować, zo je HRK z fleksibelnosću a z pomocu techniki zwjetša namakala wupuće a metody. Mjeztym smy

nawuknyli wobchadźeć z widejokonferencami – wot přerjeho pospyta w decembru 2020 hač do nowembra 2022 je so na tajke wašnje 13 posedženjow přewjedło.

Rysowane pola systematiskeho džěta na wjetšich temowych wobtukach wšak njejsu byli wšo. Swójskej prezentaciji služeše w lěće 2010 zdžětanje wobsahow za webstronu jako wobstatk strony Maćicy Serbskeje.⁹ Tu nasta zdobom městno za wozjewjenje wuslědkow a wobzamknjenjow. Tute namakaja so pod menijowym dypkom download.

Jako reč kodifikowacy gremij je HRK tež reagowała na wšelake aktualne naprašowanja. Tak wobroći so na př. w lěće 2000 sakske knježerstwo nastupajo pisanje serbskich holčich a žónskich swójbnych mjenow na HRK. K tomu džěta HRK tehdy wotpowědne stejišćo. Mjeztym je zwjazkowe knježerstwo w awgusće 2023 wobzamknyło namjet noweho zakonja wo mjenowym prawje, w kotrymž je tuta tematika wobšěrnje wobkedźbowana. Zakon ma – po wobzamknjenju přez Zwjazkowy sejm – wot 1. meje 2025 płaćiwosće nabyć.¹⁰

Po wuńdženju dalšeho nakłada Prawopisneho słownika 2014 je HRK kritisce analizowała prawopisnje relewantne změny porno předchadźacemu wudaću, při čimž je wšelake trěbne polěpšenja namjetowała. Wotpowědny material je so pod titlom »Změny a korektury w Prawopisnym słowniku 2014« redakcijam rozpóstał a na webstronje HRK wozjewił.¹¹

Zajimawa a za HRK nowa wěc běše naprašowanje, kotrež dósta spočatk 2021 z Kaliforniskeje. Bě to namjet za serbske Braillowe pismo, potajkim pismo za stabje widzacych a slepých. Džětał bě jón student Harris Mowbray, kotryž je tajke pismo tež za druhe mjeńšinowe řeče wuwit, mjez druhim za kašubšćinu. Namjet je so w běhu wuměny ze sobudžětačerjemi Serbskeho instituta a diskusije ze serbskorěčnymi wužiwarjemi Braillowego pisma, wosebje z Robertom Lombinom, modifikował a potom wot HRK za wupruwowanje w praksy doporučil. Wotpowědny dokument steji jako download na webstronje HRK.¹²

W lěće 2022 aktualna naležnosć bě přepisowanje ukrajskeho alfabetu. Za to staj Till Wojto a Liza Waltherowa z Instituta za sorabistiku naćisk džětaťoj, kotryž je HRK 1. decembra 2022 na swojej webstronje wozjewiła.¹³ Tabulku přepisowanja kyriliskeho pisma mějachmy dotal jenož za rušćinu, wona je mj. dr. wozjewjena w 4. nakładze Prawopisneho słownika (Völkel 1981).

Bilancujo džěto HRK hodži so rjec, zo njetrjeba so wunošk džěta HRK w zańdženych třoch lětdžesatkach chować a zo je so na něhdže 100 posedženjach tójšto zdokonjało. Přiwšěm mamy jako jeje aktiwni čłonojo husto zacišć, zo džěto jara pomaťu postupuje a smy z tym njespokojom. Na jeho efektiwizowanju budže HRK w přichodže zawěšće hišće džětać.

8 Nowe postajenja na polu ortografije, morfologije a interpunkcije w hornjoserbsčínje wobzamknjene wot Hornjoserbskeje řečneje komisije w lětomaj 2002 a 2007, bjez městna wudaća. Online: www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Nowe_prawidla.pdf [21. 2. 2023].

9 Hlej www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/sekcije-komisije-wuberki/hornjoserbska-recna-komisija-hrk [25. 2. 2023].

10 Hlej www.bmj.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/0823_Namensrecht.html [20. 9. 2023].

11 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Korektury_PS_2014_porno_2005_staw_2016-02-25.pdf [25. 2. 2023].

12 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Pokiw-y-k-pisanju-serbskeho-Braila_2021-05-25_.pdf [25. 2. 2023].

13 Hlej www.domowina.de/fileadmin/Assets/Domowina/Material_MacicaSerbska/Material_Macica_Dokumente/Transkripcija_ukrajskeho_alfabeta_tabela_2022.pdf [25. 2. 2023].

Literatura

- BR [Beno Rječka] 1995: Debata wo wulko- a małopisanju w serbsčiny zahajena, w: Serbske Nowiny 5 (5. 7. 1995) 128, str. 1.
- FASKA, Helmut 2003: Pućnik po hornjoserbsčiny. Budyšin.
- FUNKA, Herbert 1979: Za dalje wuwice wysokeje rěčneje kultury, w: Rozhlad 29/6, str. 203–206.
- H. P. [Horst Petrik] 1994: Rozsudny dyrbjeli zwjazowacy charakter měč, w: Serbske Nowiny 4 (1. 7. 1994) 126, str. 1.
- JENČ, Helmut 2003: Z džěławosće Hornjoserbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 53/3, str. 107 sc.
- JENČ, Helmut/POHONČOWA, Anja/ŠOŁĆINA, Jana 2006: Němsko-hornjoserbski słownik noweje leksiki. Budyšin.
- KASPER, Měrćin 1979: Zaměry a nadawki Serbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 29/4, str. 121–128.
- KASPER, Měrćin 1989: Reorganizacija Serbskeje rěčneje komisije, w: Rozhlad 39/7–8, str. 228–230.
- PETRIK, Horst 1993: Trjebamy zaso džělacu Serbsku rěčnu komisiju, w: Serbske Nowiny 3 (20. 4. 1993) 75, str. 3.
- Prawidła interpunkcije 2002a: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbsčiny, w: Rozhlad 52/6, str. 221–222.
- Prawidła interpunkcije 2002b: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbsčiny, w: Serbske Nowiny 12 (2. 7. 2002) 125, str. 4.
- Prawidła interpunkcije 2002c: Někotre nowe prawidła za prawopis a interpunkciju w hornjoserbsčiny, Serbska šula 55/4, str. 81–82.
- VÖLKE, Měrćin 1994a: Někotre wobstarane a njewobstarane starosće. Rozprawa předsydstwa za Hłownu zhromadźiznu Maćicy Serbskeje dnja 9. jutrownika 1994, w: Serbske Nowiny 4 (15. 4. 1994) 73, Předženak, s. 2, 4.
- VÖLKE, Pawoł 2005: Hornjoserbsko-němski słownik. Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče, wobdžětał Timo Meškank, 5., wobdžětały a sylnje rozšěrjeny nakład. Budyšin.
- VÖLKE, Měrćin 1994b: Hajenje a wuwowanje rěče spěchowac, w: Serbske Nowiny 4 (26. 7. 1994) 143, s. 3.
- VÖLKE, Pawoł 1981: Hornjoserbsko-němski słownik. Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče, 4., sylnje wobdžětały a rozšěrjeny nakład. Budyšin, str. 607–608.
- WÖLKOWA, Sonja 2007: Nowe postajenje na polu ortografije a interpunkcije, w: Serbska šula 60/2, str. 41–43.
- Zarjadniski předpis 2006 = Zarjadniski předpis Sakskeho statneho ministerstwa za kultus wo płaćiwosći Prawopisneho słownika hornjoserbskeje rěče a wo wobchadze z ortografiskimi inowacijemi w nim we wučbje na powšitkownje kubłacych šulach w Swobodnym staće Sakskej (RS-SorbVwV) z dnja 16. 8. 2006, w: Ministerialblatt des SMK č. 13, 22. 12. 2006, s. 429.

Statkowanje Dolnosěrbskeje rěcneje komisije w slědnych 30 lětach¹

Předstawizny: dwa zachopjenka

W Nowem Casniku z 16. nowembra 1991 stoj pód nadpismom »Dolnosěrbska rěc trjeba malsnje rozsuzjenja!« tekst, ako wopisujo zmakeanje dolnosěrbskeje pódkomisije celosěrbskeje rěcneje komisije (pšir. k tomu pšinosk Sonje Wölkoweje w toš tom zběrniku). Mjaz drugim pišo se slědujuce: »Tenraz jo była – nic pak přědny raz – tema wobradowanja »roztyla- a gromadupisanjek. Južo pšed 10 (!) lětami jo se pódkomisija z tym chopiła zaběraš, ale do žensajšnego njejo nic dorozsuzone. Serbska rěčna komisija w Budyšynje, w kotarejž wšako su młoge člonki z pódkomisije zastupjone, ma pši tom slědne słowo.« (bžez awtora 1991) Njepomjenjony awtor signalizěrujo diference mjazy »praktikarjami« a pominaneju wědomnostneju dokradnosću. Wón moněrujo: »Cepatarje a druge su měli sobu cedliki z młogimi takimi nowymi němskimi słowami, žož hyšći pšawje njewěmy, kak dej se jim po dolnosěrbsku groniš. Su dejali je pak zasej sobu domoj wzeš!« (teke tam) Nastawk pokazujo na dwa problema tencasnego konstrukta: K přědnemu jo była dolnosěrbska subkomisija wótwisna wót celosěrbskeje komisije w Budyšynje. K drugemu jo nanejmenjej wěšty žět člonkojstwa zacuwał ineficiencu žětabnosći resp. by se lubjej pšiwobrošił drugim temam. Pótrjebnosć za njewótwisneju, specifiski dolnosěrbskeju komisiju jo była pótakem dana a wósebnny duch wótnowjoneje Maćice Serbskeje jo zmóžnił, až taka jo namdušu nastała. Z wopšimješa, ale teke z wenkoweje formy citěrowanych pasažow dajo se wjele wucytaš wó pózdžejšej žětabnosći Dolnosěrbskeje rěcneje komisije (dalej DSRK). Mimo znatych diskusijow dla změny pšawopisa – rozdžěl k žinsajšnemu stawoju jo w citatach górijece derje wižeš – jo wóna se w přědnych lětach głownje zaběrała z leksiku. Gdy pak ta nowa komisija jo chopiła žětaš, wó tom namakaju se wšake informacije. Anja Pohončowa pišo w Serbskej pratyji 2001 wó »nowozaloženju teje komisije w lěše 1993« (Pohončowa 2000a: 73). Na drugem boce namakajo se w Nowem Casniku 1994 slědujuca powěšć: »Po zgromažinje Mašice Serbskeje 18. junija w Serbskem domje su se přědny raz teke zmakeali člonki nowo wutworjoneje Dolnosěrbskeje rěcneje komisije (DSRK).« (H. A. 1994) Ten rozdžěl dajo se wujasniš ako »problem statusa«. Praktiski drje jo DSRK chopiła žětaš w nazymjem 1993. Dnja 23. oktobra 1993 jo se wótměto zmakeanje MS w Chóšebuzu, na kótaremž jo se wobžěliło něži 30 luži z Dolneje a Górneje Łužicy a z Pólskeje. Wobradowali su tam w tšich kupkach (sekcijach). Jadna z nich jo była rěčna komisija. Na tom zmakeanju jo Manfred Starosta skicěrował, kak dejašo se za jogo myslenim w dolnosěrbsčinje wobchadaš z germanizmami, górnosorabizmami, dialektalnymi formami a (fonetiski) pšikrotconymi formami.²

1 Žěkujom se dr. Ani Pohončowej, rož. Geskojck, za pšewóstajenje relewantnego aktowego materiala, rozmjej pódtožkow komisije, wósebnje dokumentow z přědnych lět.

2 Priwatny archiw Anje Pohončoweje, DSRK 1993–2000: Traktowanje jawjenjow w něntejšnej dolnosěrbsčinje, Mašična zgromažina, 23. 10. 1993 [Manfred Starosta].

Pó tom oktoberskem zmakeanju su se dali do žěta – na jadnom boce ceło praktiski, na drugem boce jo što wó etablěrowanje oficialneje struktury za komisiju. Pšedsedařstwo Maćice Serbskeje jo skóńcnje dnja 31. maja 1994 wobzamknuło, až DSRK jo samostatna a rownopšawna z górnoserbskeju. Zmakeanje 18. junija 1994 drje jo pón było to přédne z oficialnym statusom. Na tom zejženju su głownje diskutěrowali principy žětabnosći komisije a wustajili termin za přédne žětowe zmakeanje. W rozpšawje Nowego Casnika wó głownej zgromaźinje dolnołužyskeje Maćice Serbskeje, kótarež jo to přédne zmakeanje DSRK se pšizamknuło, pišo Horst Adam: »M. Starosta ako pšedsedař Dolnoserbskeje rěcnej komisije jo pon powěžeł, až su pšisamem cełe lěto trjebali, nježli njejo było [sic!] dowujasnjony status teje komisije.« (H. A. 1994)

Wobžělniki na přédnych zmakeanjach DSRK

Lisćina pšibytnosći přédneho oficialneho zmakeanja DSRK 18. junija 1994 njejo wobstatk mě pšistupnego aktowego materiala. W rozpšawje Nowego Casnika stej z mjenim wobspomnjonej »pšedsedař M. Starosta« a »serbski prijatkař Frahnow z Picnja« (bžez awtora 1994). Howacej pódawa se slědujuce powšykne zestajenje člonkojstwa: »To njejsu jano zastupniki serbskich institucijow w Dolnej Łužycy a redaktory, wucabniki a fararje, ale teke serbske luže ze jsow, kotarež swoju dolnoserbsku maminu rěc wot doma wjelgin derje wuměju. Młoge z nich su teke južo sobu žěťali w rěcnej komisiji, kotaraž jo była až do lěta 1989, [...]« (teke tam) Přédne žětowe zmakeanje jo se wótměło 10. septembra 1994. W lisćinje pšibytnosći togo zejženja namakaju se slědujuce mjenja (pódane w originalnem slěže a pisanju, wudopótnjenja w roगतych spinkach, F. K.): M[anfred] Starosta, A[nja] Geskojc, [Měto] Worak, P[ěťš] Janaš, [Christa] Elina, G[unter] Spieß, [Marja] Elikowska-Winkler, M[argot] Hašcyna, Juro Frahnow, Horst Adam, H[erbert] Nowak, H[orst] Petrik, M[ěto] Pernak a M[argita] Heinrichowa. W pšiducych lisćinach pšibytnosći namakaju se hyšći dalšne mjenja, a to za 1994 (alfabetiski pó familijowych mjenjach): [Erwin] Hanuš, H[erman] Jahn, Jutta Kaiserowa, W[ylem] Lehmann, [Gerat] Nagora, J[anka] Pěčkojc-Lévano, H[ync] Rychtař, M[onika] Słokowa a 1995 dodatnje L[owiza] Hänsch, Fr[yc]o Märker, E[rich] Woitow a J[adwiga] Zieniukowa. Lisćina wobkšušijo procowanie wó to, do žěta DSRK zapšimješ luži mimo wusokošulskego studiuma, za to pak z dobrym cušim za to, lěc potencilne nowe rozwězanie by namakało w luže akceptancu abo nic. Pšikład za to jo Bórkowařka Lowiza Henšowa (ni. Hänsch), kótaraž jo dejata ze 14 lětami šulu spuščis a mamje, ako jo była najamnica, pši žěle pomogaš. Wóna jo cas žywjjenja wugbała šěžke fyziske žěto, mjazy drugim jo wuwózowała pěšk z tšugow, šupowała groble, jo kładła wjelike rory a jo wjele lět była postařka (bžez awtora 2007). Weto jo pózdžej – drje pód wliwom Měta Pernaka – zastupiła do wótnowjoneje MS. Ako jedna ze slédnych powědařkow bórkojskego dialekta jo se angažěrowala w rěcnej komisiji.

Přédna faza: emancipacija

Górzejce wóťšišćany citat z Nowego Casnika, až Serbska rěcna komisija w Budyšinje ma na kóńcu to slědne słowo (bžez awtora 1991), tusno pózłažka cuša a cušniwosći Dolnych Serbow glědajucy na rěcnu politiku w DDRskich casach. Wósebnje pšawopisna reforma na zachopjeńku 1950tych lět (pšir. Geskojc 1995, Pohončowa 2000b) jo se negatiwnje wustatkowała a w kon-

sekwency wjadła k wótpokazowanju pisneje rěcy: »Dolnoserby su ju zacuwali ako ›gornosorabizaciju.« (Marti 2007: 35) Južo wót 1980tych lět jo se dolnoserbska pódkomisija celo-serbskeje komisije pód nawjedowanim Manfreda Starosty wót to procowała, z małymi kšocenjami standardnu dolnoserbšćinu zasej ludowej rěcy psibližyś. W přédnej potójcy 1990tych lět jo dało góžbu, toś te procowanja rozšyriś, wósebnje teke glědajuce na wuchytowanje njenotnych górnosorabizmw a na rewiziju wšakich ortografiskich póstajenjow. Žěłabnosć DSRK w tom casu dej se toś wiześ w konteksće emancipacije wót górnoserbskego wliwa. Pšedsedařstwo Maćice Serbskeje jo było generelnje wótwórnjone za samostatne žěło swójjich gremijow, tak teke za wótpowědne statkowanje DSRK. Tak stoj w rozpšawje Maćice Serbskeje w Rozhlaže 1995: »Gremije za rěč při Maćicy Serbskej su po swojim personelnym wobsadženju kompetentne, samostatnje a na wědomostnym zakładže rozsudy tworić. Předsydstwo akceptuje a respektuje samostatnosć a samozamołwitosć komisijow.« (Völkel 1995a)

Za tym jo Maćica Serbska se teke měła, rowno až su južo přédne rozsuženja DSRK wubužili bejnu diskusiju: W lětoma 1994/95 su tam diskutěrowali wót tom, slědk wžeś někotare z póstajenjow pšawopisneje reformy 1950tych lět. Ako přédne su se psiwobrošili słowam *gněw, němski, němy, spěw, žěnsa, žěšelc, žěšelina, žěši*. Za toś ten wobgranicowany řed leksemow a wót nich wótwóžonych słowow su póstajili, až dejali se pó wugronjenju (a stakim zrazom pó staršej tradiciji) pisaš *gniw, nimski, nimy, spiw, žinsa, žišelc, žišelina, žiši*. Juž toś to pšeměnenje, wobzamknjone 11. februara 1995 a wobgranicowane na nalicone leksemy a wót nich wótwóžone słowa jo wubužilo emocionalnu diskusiju. Mjaztym až argumentacija za změnu jo se głownje pósęgowala na řecne faktory (na powšykne wugronjenje <ě> a na hnakše wugronjenje wótpowědneje pozicije w pótrjefjonych słowach), su někotare (wósebnje serbske) pšesiwniki změny argumentěrowali skerzej »politiski«. Tak jo Horst Petrik formulěrowaš swójj protest w lisće na DSRK, kótaryž jo pózđej w psisamem njezměnjonej formje wózwjawił w Rozhlaže (glej Petrik 1995). Tam pišo mjazy drugim: »Kuždy separatizm a kuždy rozdrošćenje mjazy Dolneju a Gorneju Łužycu jo wšykny Serbam, ale wosebnje tym w mjeńšynje, na škodu. To njesměli někotare žěnsajšne wosebnostkarje w DSRK zabyś, jolic kšě woni za zdžaržanje Serbstwa statkowaš.« (teke tam: 325) Emocionalnosć diskusije dokumentěruju tež slědujuće pasaže ze samskego nastawka: »Muse byś južo wažne a wědomnostnje dopokazujobne psicyny a argumenty, až se jedna reforma slědk změniwo, jolic jo wona wot sorabistow po lěše 1945 wobzamknjona. [...] Nažejam se, až jo won [zgromadny wuběrk wobeju serbskeju řecneju komisijow – F. K.] znejmjeńša wo takich pšawopisnych rozsuženjach, groń ›baletnych kusach‹ informěrowany był. Wšak njejsmy žywe w casu ›bilderstürmerow« a kulturnych ›revoluzerow«. [...] Teke dolnoserbšćina słuša do słowjańskich řecow. Na to dej se žiwaš do togo nježli se dožo k takim separatistiskim rozsuženjam (mimo wšeje řecywědneje trěbnosći) a na njewědomnostnu wašnju postupowanja.« (teke tam: 324–325) Dalej raži, až dejałej pód wěštymi wobstojnosćami Założba za serbski lud abo Domowina kompetencu měš, w takich wobzwadnych padach rozsužiš. Na take słowa jo reagěrowaš tegdejšy pšedsedař Maćice Serbskeje, Měrcin Völkel, na slědujuce part: »Zo so fachowcy k wobzamknjenjam DSRK w zjawnosći wuprajeja, mam za přisprawne. Njewoprawnjene pak je, sej ze subjektiwneje njespokojnosće nad jednym wobzamknjenjom žadać změny w kompetency komisijow, k čemuž H. Petrik namołwja a zwjazkarjow pyta.« (Völkel 1995b)

Wumjatowanja separatizma z boka Petrika a dalšnych su teke wuwabili pšešiwjenje (na pś. Geskojc 1995: 438) a samo satiriske reakcije: »Božko mamy wjele takich separatistow po celych Serbach: Pšed wjele hundert lětami jo w Gornej Łužycy gjarstka Serbow – jolic woni toś to mě hyšći zastužyju –, pogonjowana wot slěpogo separatizma, wobzamknuła dobre stare *g* nejjperwej na *h* změniš a jo pon tu a tam cele wuwostajiš. Do žinsajšnego njejsu pisnu pšosbu zapodali, razka wo wodaše njejsu pšosyli za swoju nykatosć! Kak maš se staraš wo jadnotu Serbow, gaž su tak njemudre!« (Wornar 1995) Teke w rěcnej komisiji samej su list Petrika diskutěrowali. Pši tom jo se pšedsedar Manfred Starosta na pósejženju 8. apryla 1995 wugronił na slědujucu wašnju, kótaraz jasnje pokazujo emancipatoriske zmyslenje noweje komisije: »Chto rozsužijo, co se w dolnoserbšćinje stawa [...], to groni: kak se něco wugronijo, kak se něco pišo, kak mamy ten jaden abo drugi gramatiski abo leksikalny zjaw posužić? My how w rěcnej komisiji abo něži w Budyšynje? My! a nichten drugi [...].«³ Dalej groni: »Wšo, což se how [...] cyni, jo wusměrjone na [...] tudejše rěčne poměry [...], dokulaž wěmy, kužda ekstremnośc jo smjertna, ta teje dospołneje ludowosću [sic!] a teje slawizujuceje cystosći – a z tym njekomunikatiwnosći.«⁴ Swójo stojnišćo glědajuce na změnu <ě> na <i> we wobspomnjonych słowach su wugronili teke styri pólske sorabistki-maćicařki. Dośc kritiski jo se wugroniła Ewa Siatkowska, kótaraz zachopijo swój artikel ze slědujucej sadu: »Rozsud Delnjoserbskeje rěčneje komisije nima drje dośc woprawnjenja.« (Siatkowska 1995) Wugronijo se za etymologiske pisanje (z <ě>), głownje z argumentom, až by se jednało pla pisanja z <i> wó »izolaciju delnjoserbšćiny we wobfuku druhich słowjanskich rěčow« (teke tam), naražijo pak na kóncu kompromisnu wariantu dwójnego pisanja: »Jeli pak by komisija chcyła garantować wotpowědowanje z wurěkowanjom mjenowaných wurazow, by drje jeničke rozumne rozrisanje było dowolić woboje: *spěw* abo *spiw*.« (teke tam) Jadwiga Zieniukowa pišo: »njejsym žadyn argument namakała, kotryž by mje přeswědčił, zo je změna *ě* → *i* woprawnjena. [...] Změny tajkeho raza wuwotaja chaos. Wone njebychu wjedli k ničemu.« (Zieniukowa 1995: 393) Teke Elżbieta Wrocławska wugronijo se skeptiski, formulěrujo pak cełkownje mjenjej wótšo: »Argument, zo ma so ortografija wurěkowanju přibližić, njeje hač do poslednjeho přeswědčacy. Etymologiski princip w ortografiji bych w padže delnjoserbskeje rěče za wuspěšniši měła, hladajo na jeje wuchowanie a na wobchowanie zwiskow z druhimi słowjanskimi rěčemi w sebjewědomju Delnich Serbow.« (Wrocławska 1995: 326) Mjenjej abo wěcej neutralnje jo se wugroniła Ewa Rzetelska-Feleszko: »Sym přeswědčena, zo hrozy tajkemu małemu narodej, kajkiž su Serbja, narodej kotrehož eksistenca je ze wšěch stron wohrožena, w kóždej změnje na kóždymžkuli polu žiwjenja a kultury strach negatiwnych rezultatow. Ale džensa je wšak čězko rjec, kotra tendenca – tradicionalna abo reformaciska – móže přinošować k tomu, zo so serbska rěč skrući a zachowa, abo kotra k tomu, zo so wona zanjecha.« (Rzetelska-Feleszko 1995: 394) Glědajuce na slědne pšašanje jo Madlena Norbergowa se pozicioněrowała za změnu a jo pši tom wuzwignuła wósebne sociolinguistiske argumenty: »Ale gaby znejmjeńša dojšpili, až Dolnoserby njeby wěcej měli takego wotstawka k swojej pisnej rěcy, pon by te nowe reformy wjelgin wužytne byli. Reidentifikacija z pisneju rěcu by narodne wědobnje skšušiło.« (Norbergowa 1995: 393)

Pódobnje intensiwna jo była diskusija glědajuce na <o> resp. <ó> a pisanja kupkowu <wu-, wo-> resp. <hu-, ho-> (pšir. mjazy drugim Korjeńk 1995), kótaraz jo se wjadła w lětoma

1995 a 1996 a se kónčyla z wótgóšowanim z listom. Wuslědki tego wótgóšowanja su se wuzjawili na zmkanju rěcneje komisije 9. měrca 1996. Rozpšawa w Nowem Casniku jo zespominała góšowanja na slědujucy part: »Po wušej 6 mjasecow dŕujkej a teke mocnej diskusiji wo možnych změnach w dolnosěrbskej ortografiji jo něnto jasne: w pisnej dolnosěrbskej rěcy pišo se dalej »w« a »o«, a nic »h«, »ó«. Za to su se rozsužili člonki Dolnosěrbskeje rěcneje komisije. We wotgóšowanju z listom (Briefabstimmung) su se woni mogli rozsužiś za to abo pšešiwo tomu. Wot 24 člonkow jo 23 tu možnosć wužywało. 13 z nich jo było za »h«, a 10 za »w«, 11 za »o« a 10 za »ó« (dwa člonka nještej se pši tom rozsužitej). Aby se pšawopis mogał pšeměniś, stej bytej dvě tšešinje góšow notnej. K tomu pak njejo pšišło pši wotgóšowanju – tak wostanjo pši doněntejšnem pisanju. Wětšy žěl člonkow pak jo był za to, »ó« wužywaš wotněnta ako pomocne znamuško – na pšíkřad w šulskich knižkach a słownikach.« (bžec awtora 1996)

Za zawježenje pisanja <hu, ho> město <wu, wo> jo stakim góšyla samo wětšyna. Za změnu tencas póstajona granica dweju tšešinowu wšak njejo se dojspiła. Glědajucy na pisanje <ó> jo se to pjerwjej ako pomocne zawježone znamuško žaseš lět pózdžej z wobzamknjenim DSRK 18. februara 2006 pózwignuło na regularny pismik, což jo hyšći raz wubužilo emocionalnu diskusiju. Tak pišo mjazy drugim Gerat Nagora ako pšiwisař reformy w Nowem Casniku: »Wjele lěpše a wjele dalej by mogli byś, gaby tam take zadoraki njebyli. Ja se žycym to »ó« w pismje a se žycym, aby ten luby Bog, ten Manitu, ten Zeus, Allah, Mohammed a co wěm, chto hyšći, z poŕnymi gjarsćami rozym rozsypowali.« (Nagora 2006) Teke Helmut Faska wužywa w howacej na rěcne argumenty wobgranicowanem nastawku, glědajucy na dopušćenje tšojego wugro-njenja <ó> ako [ɨ, ɛ, ɔ] dosć polemisku formulaciju: »Tutu wariantnosć wurjekowanja deklaruje awtor [měnjony jo Manfred Starosta, F.K.] jako wuraz demokratizacije spisowneje rěče, sam bych to skerje mjenował jeje pawperizaciju.« (Faska 2007: 10)

Pó etablěrowanju regularnego pismika <ó> su pšawopisne diskusije póněcom wumjel-kowali. Ceło wónimjeli njejsu. Wósebnje w cerkwinych krejzach žyce se žedne awtory dalej pisanje <hu, ho>. Tak wužywa nejnowša šišćana edicija dolnosěrbskeje Biblije (Biblija 2020), wudana wót Spěchowañskega towaristwa za serbsku rěc w cerkwi z. t., wótpowědnu wósebnu pšawopisnu konwenciju. To same pšitrjefijo za teksty wěstych awtorow na cerkwinem boce Nowego Casnika, pšir. pisanja ako *hobzwarnowane, hogleđdarjami, huzwólowanjow, hužywaju* (Kšenska 2014).

Póđla pšawopisnych temow, kótarež su se zjawnje kradu emocionalnje diskutěrowali, pak jo DSRK we gównem wobstawnje žěłała na leksikaliskem pólu. Wuslědki teje žěłabnosći su se zažěłali do Dolnosěrbsko-nimskego słownika Manfreda Starosty (Starosta 1999) a do manuskripta Nimsko-dolnosěrbskego internetowego słownika (DNW). Pši zmkanjach su člonki komisije pši tom pšepowědali stotki słow. W jadnej wěcejželnej pšedtože, kótaraž jo w aktowem materialu Anje Pohončoweje wobchowana a kótaruž jo wužěł Manfred Starosta, se namakajo rowno 1000 pšašanjow. Powšykne móžo se groniś, až jo žěłabnosć pšewóžowało pšašanje, kak wobchadaś na jadnom boce z germanizmami, na drugem z górnosorabizmami. Konkretnje

3 Teke tam: 8. 4. 1995 [zawodne słowa Manfreda Starosty].

4 Teke tam.

pšašanja su nastali ze wšaķeje zawiny: Gaž jo na ps. eksistěrowało nimske słowo, za kótarež njejo hyšći serbski ekwiwalent etablěrowany był, jo se dejała ta leksikaliska žěra zaštapas. Abo gaž jo se psi słownikařskem žěle psi ekscerpcciji z historiskich žřědłow namakało stare dolnoserbiske słowo, jo dejało se gódnošís, lěc jo byto tencasnym powědarjam znate abo nic a kak dejało se wóno stilistiski zarědowaš. Casy jo se samo wóznam słowa abo fraze wujasniš musaš. Na tom měštnje mógu se jano někotare z konkretnych pšašanjow wobspomnješ, kótarež by dejali na wjelerakosć tencas zwónožonego žěta pokazaš. W spinkoma dodany numer pokazujo na konkretne pšašanje w lisćinje »Pšašanja a problemy k słownemu materialoju, zwisuje z nastašim nowego ds.-ně. Słownika« w archiwnem materialu.⁵ Slěžiło jo se na ps. za tym, lěc wěsty (w historiskich dokumentach abo słownikach zdokumentěrowany) wóznam danego słowa jo pla maminorěcnych powědarjow hyšći znaty abo nic:

(2) »jo słowo badaš w zmysle ›forschen‹ znate? Dejmy jo reaktiwěrowaš? Njedosega slěžiš?«

Manfred Starosta jo se ako awtor nastawajucego słownika teke za tym pšašaš, lěc móžo se wóznam danego słowa na drugi kontekst pšenjasc abo nic:

(35) »Słowo buchark jo po BC ›Puffer (Schiene[n]fahrzeug)‹. Možomy jo teke wužywaš ako ›Stoßstange (Auto)‹?«

Pytało jo se mj. dr. teke za wótegronom na pšašanje, lěc konkretna morfologiska forma/warianta se akceptěrujo abo nic. Tak twóře se w tradicionalnej dolnoserbšćinje njedeklinabelne formy adjektiwow typa *řědnje*, *malsnje* jano wót někotarych adjektiwow, mjaztym až maminorěcne powědarje takich formow pla drugich adjektiwow skerjej se wobijaju. Ako pódobnje problematiske jo se wopokazało, až wužywaju se někotare dolnoserbiske werby spóromje z re-fleksiwnym *se* kaž teke mimo njogo (typ pšašaš [se]):

(6) »Mogu ja něčo barwojše (Adv) wupyšniš?«

(54) »Kak jo pšawje: ›Tam se chrapjo.‹ (z *se* abo bžez *se*)? ›Dort tröpfelt es.‹«

Wušej togo su se člonki řecneje komisije psi swójom leksikaliskem žěle teke zaběrali z wujasnjenim wóznamow frazeologizmow:

(4) »›Won jo taki Barlinski Měto.‹ ›Er ist so ein Nichtsnutz (in praktischen Dingen)‹. Pšawje pšestajone?«

Take pšašanja, ako su byli wósebne wusměřjone na maminorěcnu kompetencu šyršego krejza člonkow řecneje komisije, su byli móžne něži do lěta 2009. Tencas jo była notna generaciska změna. Aby mógała komisija weto dalej žětaš, jo dejała se jeje struktura změniš. Tak jo nastała druga faza žětabnosći DSRK pó politiskem pšewrošenju, kótaraž warnujo do žinsajšnego.

Druga faza: wótstupjenje maminorěcneje generacije

W lěše 2009 su se pówołali nowe člonki DSRK. Psi tom jo generacija maminorěcnych mjenej abo wěcej wótstupiła – głownje starstwa dla. Člonka wóstałej stej hyšći Měto Pernak a Manfred Starosta, ako jo dotychměst był pšedsedař (a jo wót 1979 južo nawjedował dolnoserb-sku pódkomisiju Serbskeje řecneje komisije). Wobej stej se hyšći do 2013 na zmakanjach komisije wobžělowałej, Manfred Starosta jo do 2018 wóstał člonk komisije a jo stojał k dispoziciji za konsultacije, rowno až njejo se mógał wěcej na zmakanjach wobžěliš. Za konsultacije

jo był stawnje teke wótwórjony Erwin Hanuš, kótaryž jo se wótergi ako gósc na zmkanejch komisije wobžělít. Nowe zestajenje DSRK jo dežało zapšimješ zastupjarje institucijow, ako maju ze standardneju rěču cyniś. Na přednem zmkanej wótnowjoneje komisije dnja 14. měrcja 2009 jo pódal Manfred Starosta zespominanje žěłabnosći slědnych lět, jo wuzwignuť głowne dyпки a principy jeje statkowanja. Pši tom jo pokazal na primat komunikatiwnosći: »wóznam słowa, gramatiska forma a wugronjenje muse znate a pšípóznate byś, wše neologizmy k rozměšu« (Starosta 2009: 4). Aby se wósebna cezura statkowanja DSRK markěrowała, njejsu cłonki komisije wuzwólili wěcej (maminorěcneho) pšedsedarja, ale powědarja. To jo se stało 6. junija 2009, wó comž pišo Gregor Wiczorek w Nowem Casniku: »Cłonki komisije [...] su wumjenili nowe go powědarja. To bužo Fabian Kaulfürst, wědomostny [sic!] sobužěłaśeř Serbskego instituta w měsće. Jogo zastupnica bužo dr. Anja Pohončowa z Budyšyna. Nowego pšedsedarja komisija njezmějo.« (G. W. 2009)

Wótnowjona komisija jo se dała do žěła: Mjazy drugim su se pšezěžali a wudopótnili pšawidła pisanja z wjelikim resp. małym zachopnym pismikom. Dalej jo što wó pisanje cuzych słow a mjenjow a wó pšawopisnu integraciju jich flektěrowanych formow. Pšewjadli su se drobne korektury glědajucy na pisanje <ó> resp. <o> w jednotliwych konkretnych słowach (pšir. *spómožny* → *spomožny* [typ: sobota]) a wěšte, w tom konteksće dotychměst njerědowane pady su se rědowali (na pš. *wof* – *na wole*). Změniło jo se teke pisanje jednotliwych słow (na pš. *srowatka* → *zrowatka*) abo mjeńšych kupkow słow (na pš. [pó]trěbny, trěbność → [pó]trjebny, trjebność; typ *lipsčarŋski* → *lipščaŋski*). Wěšty part jo se z tymi póstajenjami dalej wjadła linija komisije z 1990tych lět, rozmjej pšibližanje pisaneje rěcy wustnej realizaciji maminorěcnych powědarjow a nawězowanje na dowójnsku pisaŋsku tradiciju. Do tego směra zarědujo se teke nejwěšće pšeměňenje, ako padnjo do drugeje faze: Dnja 15. maja 2018 jo DSRK wobzamknuła, až dej pismik <í> w relewantnych kontekstach se zasej pisaš srjež słowa (*pjakarka* → *pjakaŋka*, *žurka* → *žuŋka*, *warmo* → *waŋmo* atd.). To rědowanje jo nabyło pšašiwosći z wuzjawjenim 28. februara 2019 w Nowem Casniku (Kaulfürst 2019) a na boce <https://dolnoserbki.de/ortografija>, žož su górejce nalicone a dalšne pšeměňjenja zdokumentěrowane. Ten wósebny žět rěcneho portala Serbskego instituta dolnoserbki.de jo se přědny raz wózwjawił 2014.

DSRK změjo teke w pšichodnosći žěła dosć: Dej se wótegranjaš na pšašanja, ako nastawaju pši wšednem leksikografiskem žěle w Serbskem instituće (na pš. pši aktualizěrowanju Dolnoserbko-nimskego słownika Manfreda Starosty abo pši wutwari DNWja). Na gluku móžo se komisija pši tom zepěraš na rěčne resurse Serbskego instituta. Wóni su wěšty part pšístupne pód <https://dolnoserbki.de> a dokumentěruju na jadnom boce historiski a aktualny staw pismojstwa a na drugem boce staw rěcy slědneje generacije maminorěcnych powědarjow dolnoserbšćiny. Stakim móžo se felowanje maminorěcnych powědarjow w něntejšnej zestawje DSRK do wěšteje měry kompensěrowaš.

Literatura

- BIBLIJA 2020: Biblija. Nowošišć na zaklaže Biblije z lěta 1868. Chóšebuz: Spěchowarńske towaristwo za serbsku rěc w cerkwi z. t.
- Bžez awtora 1991: Dolnoserbska rěc trjeba malsnje rozsuženja!, w: Nowy Casnik 43/46, b. 6.
- Bžez awtora 1994: Se dawaš nejwětšu procu – to dej nam byš rěc godna. Dolnoserbska rěčna komisija jo nowo wutwórjona, w: Nowy Casnik 46/27, b. 5.
- Bžez awtora 1996: Dolnoserbska rěčna komisija jo se rozsužiła: »W« a »o« pši pisanju wostanjotej, w: Nowy Casnik 48/11, b. 1.
- Bžez awtora 2007: Luise Hänsch, ein Burger Original. Gemeindecarchiv Burg, w: Stog – Der Schober 2008 (2007), b. 70–71. Online: http://stog.info/stog-dateien/Stog_2008/Stog-2008-LuiseHaensch.pdf, wótwołane [25. 5. 2023].
- DNW: Deutsch-niedersorbisches Wörterbuch (DNW) = Nimsko-dolnoserbski słownik. Online: <https://dolnoserbski.de/dnw>.
- FASKA, Helmut 2007: Pismik ó w delnjoserbšćinje. Replika na nastawk Manfreda Starosty w Sš 6/1998, w: Serbska šula 60/1, b. 10–12.
- G. W. [Gregor Wiczorek] 2009: Maju nowego powědarja, w: Nowy Casnik 61/23, b. 1.
- GESKOJC, Anja 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje. Wěcej tolerantnošćil, w: Rozhlad 45/12, b. 435–438.
- H. A. [Horst Adam] 1994: »W šichem« jo se južo wjele nažětało. Dolnołužyska Mašica Serbska jo měła swóju »glownu« zgromažinu, w: Nowy Casnik 46/27, b. 5.
- KAULFÜRST, Fabian 2019: Dolnoserbska rěčna komisija wuzjawijo: Pismik í se něnto cesćej wužywa, w: Nowy Casnik 70/9, b. 2.
- KORJEŃK, B[eno] 1995: Pšawopisne a dalšne starošći. Žinsajšna rěčna situacija staja nowe pominanja, w: Nowy Casnik 47/28, b. 6.
- KŠENKA, Ingolf 2014: Co jo, gaž njecujomy se hobzwarnowane?, w: Nowy Casnik 65/4, b. 6.
- MARTI, Roland 2007: ó w dolnoserbšćinje = ó in Lower Sorbian = ó im Niedersorbischen. Saarbrücken (= Phonus. Forschungsbericht. Institut für Phonetik Universität des Saarlandes; 11).
- NAGORA, G[erat] 2006: Ja se starošćim wo serbsku rěc, w: Nowy Casnik 58/5 b. 4.
- NORBERGOWA, Madlena 1995: Rěčna politika jo pšedewšym wojowanje wo status rěcy, w: Rozhlad 45/11, b. 392–393.
- PETRIK, Horst 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje. Chto zarucyjo cełoserbsku akceptancu wobzamknjenjow serbskeju rěcneju komisijowu?, w: Rozhlad 45/10, b. 323–326 [362–365].
- POHONČOWA, Anja 2000a: Moderne słowa w našej dolnoserbšćinje? Abo: Z cym se wona zaběra, ta dolnoserbska rěčna komisija?, w: Serbska pratya 2001, b. 73–74.
- POHONČOWA, Anja 2000b: Procowanja wo pšibliženje gorno- a dolnoserbskego pšawopisa po lěše 1945, w: Lětopis 47/1, b. 3–21.
- RZETELSKA-FELESZKO, Ewa 1995: K pšawopisnym změnam w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 394.

- SIATKOWSKA, Ewa 1995: K pšawopisnym změnám w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 394.
- STAROSTA, Manfred 1982: Niedersorbische Orthographie und Interpunktion. Regeln. 2., wobžěłany nakład. Budyšin.
- STAROSTA, Manfred 1999: Dolnoserbsko-nimski słownik = Niedersorbisch-deutsches Wörterbuch. Budyšin.
- STAROSTA, Manfred 2009: Wobnowjonej rěcnej komisiji na drogu. Zespominanje žěła Dolnoserbskeje rěcneje komisije, pšednjasono wót jeje donětejšnego pšedsedarja Manfreda Starostu na přědnem pósejženju »noweje« komisije, w: Nowy Casnik 61/12, b. 4–5.
- VÖLKEL, Měrcín 1995a: Trjebamy Maćicu? Rozprawa předsydstwa na Hłownej zhromadźiznje Maćicy Serbskeje dnja 22. 4. 1995, w: Rozhlad 45/7–8, b. 289–292.
- VÖLKEL, Měrcín 1995b: Čěja njekompetentnosć?, w: Rozhlad: 45/12, b. 439.
- WORNARĀ, Edward 1995: Biblija, chineziske filozofy a pšawopis, w: Rozhlad 45/12, b. 440.
- WROCLAWSKA, Elżbieta 1995: Stejišćo k změnám w delnjoserbskej ortografiji, w: Rozhlad 45/10, b. 326 [365].
- ZIENIUKOWA, Jadwiga 1995: K pšawopisnym změnám w dolnoserbšćinje, w: Rozhlad 45/11, b. 393–394.

Sekcija ludowěda/muzejownistwo w Maćicy Serbskej po 1989/90 – dohlady a wuhlady

Předstawizny

Ludowěda běše wot załoženja MS sem wažne džěłowe polo w towarstwje. Hdyž wutworichu so w 1850tych lětach specifiske fachowe sekcije, wobjednawachu so ludowědne temy a prašenja najprjedy w »starožitnej« sekciji, załoženej w lěće 1856. Specializowanje na polu ludowědy scěhowaše w 1890tych lětach. Spěchowar tutoho wuwica běše wosebje prof. dr. Arnošt Muka, kiž bu 1874 člon, 1904 čestny člon a wot 1922 čestny předsyda towarstwa. Z Muku měješe MS wosobu, kotraž zasadźowaše so zaměrnje za zběranje materielnje a duchownje ludoweje kultury a zdobom za jeje wobchowanje a wozrodźenje. 1881 předpožochi Muka po přikładze Narodneho muzeja w Praze a na zakładze zběrki MS koncepciju za Serbski muzej. Zjimał je swoje mysle a žadanja w džěłowym programje w lěće 1898 (Muka 1898). Z tutym postupowanjom běše Muka jedna z wodźacych wosobinow, kotraž tehdyše ludowědne koncepcionelne předstawy sylnje wobwliwowaše a je do džěłta MS zawjedze. Jeho programatiske ideje w nadawkach ludowědneho slědženja w towarstwje so we wotpowědnym natwarje ludowědneje sekcije, nětko pod heslom »narodopis«, wotbtyšćowachu. Najwažniši publikaciski organ za ludowědne temy běše Časopis Maćicy Serbskeje. Wobsah jednotliwych zešiwkow pokazuje, zo běchu ludowědne temy sylnje zastupjene. Jewja so wosebje zběrki – na přikład drastow, spěwow, bajkow, prajidmow a rejow – zdžěla tež z wopisowanjami. Ale tež twarska kultura a nałožki so zapřijachu.

Z tym bě ludowěda w MS hač do zakaza towarstwa w lěće 1937 prezentna. W srjedžišću steješe při tym stajnje zběranje a wuchowanje kulturneho namrěwstwa. MS běše nimo toho wažna institucija za dalewuwiće ludowědy jako předmjeta slědženja a z tym njeaparujomeho wobstatka sorabistiki. Po Druhej swětowej wójnje džěłtaše MS znowa samostatnje hač do lěta 1949, nětko pak přewažnje na polu stawiznow a rěčespyta. Wona podrjadowa so w samsnym lěće jako wědomostny wotrjad Domowinje. Ludowěda pak namaka w Instituce za serbski ludospyt – załoženym w lěće 1951 – nowu třěchu.¹

Wozrodźenje sekcije ludowěda/muzejownistwo po 1989/90

W lěće 1991 so MS wožiwi. Něhdyši a nowi sobudžětačerjo w lěće 1992 znowa załoženeho Serbskeho instituta jako naslědnika Instituta za serbski ludospyt běchu na wožiwjenju sobu wobdžěleni, mjez nimi wědomostnicy wotrjada Empiriske kulturne slědženje/ludowěda. K aktiwnym akteram słušachu dr. Ludwig Ela, dr. Měrćin Völkel a dr. Franc Šěn, přidružichu so dr. Sigmund Musiat, dr. Měrćin Wałda a dr. Błažij Nawka (wuměnkar)² (hlej tež Ela 2022). Ze stron Serbskeho muzeja, kiž so 1989 zesamostatni, so tohorunja sobudžětačerce wobdžělištej: direktorka muzeja Hanka Fascyna a sobudžětačerka Andrea Čornakec. Za MS scěhowaše po

wožiwjenju faza pytanja za nowym sebjezrozumjenjom, wšako wutworichu so nowe serbske institucije, rozestajenje z prašenjemi ideologije bu trěbne a medije so znowa rjadowachu. Tute nowe struktury žadachu sej pytanje za swojskim wobličom a swojskimi nadawkami za přichod.³

Z wožiwjenjom MS w formje zapisaneho towarstwa běchu tež Mačićne sekcije zaso předwidžane.⁴ Za čas NDR natwarjene institucionelne struktury dyrbjachu so po 1989/90 noweje legitimacije dla reflektować a znowa profilować, zo bychu aktualnym towaršnostnym potrebam a wočakowanjam wotpowědowali. To njewuskutkowa so jenož na institucionelne struktury, ale tež na wuběr temow a džěłowe wašnje. Rozsud wutworjenja sekcije ludowěda/muzejownistwo padny skónčnje 20. junija 1991 w rumnosćach tehdyšeho Instituta za serbski ludospyt.⁵ Rěčnica běše Andrea Čornacek, kotraž běše sobuwožiwjerka MS a tohorunja pismawjedźerka předsydstwa. Za februar 1992 předleži přeni přehlad člonstwa za sekciju, kotryž pokaza, zo běchu člonki a člonjo přewažnje ze Serbskeho muzeja a Serbskeho instituta.⁶ Ale tež wosoby z dalšich institucijow běchu zastupjene, na přikład z hišće eksistowaceho Domu za serbsku ludowu kulturu. Na hłownej zhromadźiznje MS dnja 25. apryla 1992 rozprawješe Andrea Čornacek přeni raz wo džěle sekcije: Sekcija ludowěda/muzejownistwo »chce podpěrać džěło Serbskeho muzeja, Doma za serbsku ludowu kulturu a ludowědneho wotrjada w Serbskim instituće. [...] Zhromadne džěło trjeba hišće inspiracije, byrnjež je hižo na 1. posedženju, dnja 28. junija 91, tójšto namjetow přišlo. Tuchwilu pak njeje hišće zhromadne zaměrne slědźerske džěło cyłeho wotrjada spóznać.«⁷ Hłowny wotmysl sekcije bě so při załoženju takle sformulować: »Trěbne je dokumentowanje serbskeje materielneje a duchowneje kultury a natwar kontaktoweje syće na wsach po cyłych Serbach, zo bychu so zdobyli ludžo (a snano tež dobri člonjo Mačicy Serbskeje), kotřiž hromadza swědky serbskeje zařdźenosće, zo so njebychu serbskemu ludej na přeco zhubiće. Zaměrne empiriske slědženje móhło džěło serbskich institucijow rozsudnje spěchować.«⁸ Na přenim zeřdženju bě so tež zwěšćilo, zo je přehlad trěbny, wo čim je so w zaštosći w Serbach hižo slědźiło, tak zo so džěło njeby dwojiło (Čornacek 1991). Tež přehlad archiwow – wosebje fotowych – so žadaše (tež tam). Tutomu narokej so njeje wotpowědowało, štož so z »hoberskim džěłom po swjatoku« wopodstatni (tež

1 K stawiznam MS hlej Völkel (1997).

2 Tole wuchadza z protokolow zeřdženjow předsydstwa, hlej Towarstwowy archiw MS, MS 01, Maćica Serbska Mašica. Kniha protokolow (1990–1994).

3 Towarstwowy archiw MS, MS 03, Maćica Serbska z. t., Protokole hłownych zhromadźiznow a posedženjow předsydstwa z lěta 1990 a. d. (Nowinske wuržki): Jan Malink, Přenje mysle wo programje za džěławosć Mačicy Serbskeje (za posedženje nachwilneho předsydstwa MS 23. 1. 1991); tež tam: Protokol posedženja předsydstwa MS 23. 1. 1991.

4 Towarstwowy archiw MS, MS 02, Załoženski čas/wožiwjenski čas 1990, protokole, wustawki, listowanje, hamtske přizjewjenje: Satzung des sorbischen wissenschaftlichen Vereins Maćica Serbska z. t. / Maćica Serbska e.V., Budyšin 1990, str. 3.

5 Towarstwowy archiw MS, MS 01, Maćica Serbska Mašica, Kniha protokolow (1990–1994): Protokol posedženja předsydstwa MS 20. 6. 1991.

6 Towarstwowy archiw MS, MS 03, Maćica Serbska z. t., Protokole hłownych zhromadźiznow a posedženjow předsydstwa z lěta 1990 a. d. (nowinske wuržki): Přehlad člonstwa Mačicy Serbskeje, staw 3. 2. 1992.

7 Tež tam: Rozprawa wotrjada ludowěda/muzejownistwo, 25. 4. 1992.

8 Tež tam.

tam). Bytostne prašenja k wužadanjem a problemam serbskeje kultury, wosebje serbskeje folkloru, serbskich suweněrow, serbskeje kultury we wičnym gospodarstwje pod nawalom medijow diskutowachu so na třecim zetkanju sekcije. Zakład za to bě přednošk čłona Měrcína Wałdy, kiž bě wo nałožkach přednošował a w januarje samsneho lěta k tomu swoje doktorske džěto zakitował. Paralelnje so koleginy a kolegojo sekcije tohorunja z prašenjom za tym typiskim w serbskej kulturje rozestajachu. Za přichodne zetkanje sekcije so tuž namjetowaše, předstajić problemy Serbskeho muzeja a Domu za serbske ludowe wuměłstwo, zo by so móħto »džěto sekcije zaměrnjo na podpěru woběju wusměřić«⁹.

Nowy wuzwolony předsyda Sigmund Musiat rozprawješe na hłownej zhromadźiznje 17. apryla 1993 wo džěle sekcije. Za lěće 1992/93 naliči koncepciju za natwar Serbskeho muzeja a dalšich temowych wustajeńcow ze zawodom Hanki Fascyneje, rozestajenje ze zaštosću, přitomnosću a přichodom Domu za serbsku ludowu kulturu ze zawodom Marka Kowarja, dohlad wotrijadnicy Elki Černokožeweje do empiriskeho kulturneho slědženja w Serbskim instituće a namjet Ericha Krawca, seniora serbskich ludowědnikow a docenta, za wuznamjenjenje z Mytom Domowiny.¹⁰

Sekcija ludowěda/muzejownistwo je so po wožiwjenju na cyłym rjedže zarjadowanjom wobdžěliła. Ličba čłonkow a čłonow sekcije wosta w běhu lět stabilna mjez 15 a 18, hačrunjež wobdžělenje na posedženjach woteběraše. Sekcija přewjedže přednoški a ekskursije. Husto hdy organizowaše pak tež w kooperaciji z druhimi sekcijemi MS a dalšimi serbskimi institucijemi sympozije, konferency a wustajeńcy. Po zarjadowanjach wuńdžechu prawidłownje publikacije z wuslědkami. Jedyn z přikładow je sympozij w kooperaciji sekcije ze Serbskim institutom »Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami« w juniju 2000. Wosebity zešiwk Rozhlada z referatami sympozija wěnowaše so hišće w samsnym lěće grafikarjej, spisowačelej a publicistej Měrcinej Nowakej-Njechorńskemu (Čornakec 2000). W kooperaciji ze Serbskim institutom a Domowinu wuńdže k 100. róčnicy Domowiny zběrník konferency 2012 (Pjech/Kellerowa 2014).

Wobdžělenje sekcije na přihotach a přewjedženju sympozijow, konferencow a wustajeńcow mjez 1993 a 2011

datum	zarjadowanje	kooperacija
1993	Ludvík Kuba, mjezynarodny kolokwij	sekcija literatura/wuměłstwo/film, Serbski muzej
28. 11. 1998	sympozij składnostnje 50. posmjertnin Bjarnata Krawca	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow
16. 6. 2000	Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami. Grafikar, spisowačel, publicist a kulturny politikar M. Nowak-Njechorński, sympozij	sekcija literatura/wuměłstwo, Serbski institut

25.–27. 4. 2003	Ludvík Kuba: folklorist, spisowacel a moler, mjezynarodna konferenca	sekcija literatura/wuměštwno
26. 9. 2004	100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu, sympozij z wotkryćom wopomnjenskeje tafle za Arnošta Muku	
31. 10.–1. 11. 2008	kolokwij k 100. posmjertnym narodninam Pawoła Neda	sekciji literatura/wuměštwno a stawizny, Serbski institut, Domowina
28./29. 9. 2012	100 lět Domowina (1912–2012), konferenca	Serbski institut Domowina
23./24. 9. 2011	Jan Kilian. Farar – basnik – emigrant, konferenca a pućowanska wustajeńca	Serbski institut

Wosebitosć za sekciju běše zhromadnje ze Serbskim muzejom a Serbskim institutom nadžěłana pućowanska wustajeńca, kotraž nasto paralelnje k mjezynarodnej konferency wo Janu Kilianu. W rozprawje sekcije za léće 2011/12 je dokumentowane, zo nasto hižo nazymu 2010 w sekciji ideja, swójski přinošk poskićić. Z ideelnej a financelnej podpěru MS a Załožby za serbski lud nastachu tuž štyri banery, na kotrychž so biografija Kiliana kaž tež najwažniše městna a pola jeho skutkowanja předstajeja. Wotpowědne fachowe teksty bě Trudla Malinkowa nadžěłala. Nimo wobsahowych aspektow běštej widžomnosć na mnohich wšelakich městnach kaž tež trojorěčnosć (serbsce/němsce/jendźelsce) wažnej. Wjacerěčnosć wotpowědowaše narokaj – hladajo na wosebitu temu – tež jendźelskorěčnych zajimcow dosćahnyć. Po prezentaciji w Serbskim muzeju w Budyšinje na konferency pućowaše wustajeńca po 15 stacijach a bě widzeć mjez druhim we Wukrančicach, Depsku, Klětnom, Bukecach, Wotrowje, Ćisku, Radworju, Slepom, Drježdžanach a Zhorjelcu: »Wšo dohromady je tak wustajeńca po trochowanju něhdže 14 000 ludźi docpěła. Poslednje městno namaka wustajeńca we Wukrančicach. Smy sej nětko přemyslili, přepodaće pućowanskeje wustajeńcy do rukow Wukrančanskeje wosady swjatočnje wobrubić. A dokelž ma lětsa zběrník konferency wo Kilianu wuńć, planujemy – hromadže ze stawizniskej sekciju – přepodaće wustajeńcy z předstajenjom knihi zwjazać a z tym jedyn dostojny a swjatočny kónc jubilejnych aktiwitow wokoło Kiliana zmóžnić.« (Kellerowa 2013/14)

9 Tež tam.

10 Tež tam: Rozprawa wo džěławosći sekcije ludowěda/muzejownistwo MS, 17. 4. 1993.

Džěłowy kruh Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća

Serbska institucionelna syć běše so hač do kónca 1990tych lět stabilizowała a temowe wobtuki sekcije běchu so mjeztym etablěrowali.¹¹ Sekcija přiwobroći so tuž druhim, po mjenjenju jeje akterow palacym prašenjam. W měrcu 1997 wotmě se na iniciatiwu MS zhromadnje z Domowinu w Choćebuskim Serbskim muzeju džěłarnička pod titulom »Muzealne zarjadnišća we Łužicy. Narok a realita. Zhromadne džěło a/abo wotmjezowanje?«. Jako rezultat založi so Džěłowy kruh Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća (dale Džk). Zaměr Džk bě, »akceptancu a zjawnu skutkownoś Łužiskich muzejow a muzealnych zarjadnišćow přez koordinowanje nawodkow, přez zhromadne džěło a pomoc kaž tež přez prawidlownu wuměnu nazhonjenjow zwysić.«¹² Najprjedy chcychu so wobdžělnicy Džk kwartalnje zetkać. W slědowacym času pak zeńdžechu so zwjetša jónu abo dwójce wob lěto. Zo bychu so lěpje zeznali, zetkachu so člonki a člonjo na wšelakich městnosćach po cytej serbskej Hornjej a Delnjej Łužicy, w muzejach, muzealnych zarjadnišćach a domizniskich stwach.

Wopyty w muzejach, muzealnych zarjadnišćach a domizniskich stwach 1997–2019

lěto muzeje, muzealne zarjadnišća a domizniske stwy

- 1997 Serbski muzej, Choćebuz
- 1998 Domizniski muzej, Grodk; Domizniski muzej, Dešno
- 1999 Domizniska stwa, Brětnja; Dom Zejlerja/Smolerja, Łaz
- 2000 Dom Měrcina Nowaka-Njechorńskeho, Njechorń; Serbska burska stwa, Móst
- 2001 Stary młyn, Prožym; Frenclowy dom, Čorny Chołmc
- 2002 Měščanski muzej, Budyšin
- 2003 Domowinski dom, Wojerecy
- 2004 Serbski muzej, Budyšin; Muzej zapadneje Łužicy, Kamjenc
- 2005 Cyrkwinski informaciski a zetkawanski centrum, Rogow;
Serbski burski muzej a Patokec bróznja, Hory
- 2006 Wjesny muzej, Čisow; Njepilic dwór, Rowno
- 2007 Domizniski muzej, Dešno
- 2008 Serbski muzej, Choćebuz; Čišćanski dwór, Čisk
- 2009 Serbsko-němski domizniski muzej, Janšojce; Muzej Budyšin
- 2010 Dom Měrcina Nowaka-Njechorńskeho, Njechorń; Stary młyn, Prožym
- 2012 Krabatowy młyn, Čorny Chołmc
- 2013 Serbska burska stwa, Móst
- 2014 Wjesny muzej, Zakrjow
- 2015 Rjemjeslniski a přemysłowy muzej, Zagor
- 2016 Serbska tkajerska stwa, Drjowk
- 2017 Serbski muzej Budyšin; Klóšter Marijina hwězda, Pančicy-Kukow
- 2018 Muzej Budyšin; Wurlawy, Lubnjow; Muzej pod hołym njebjom na Lědach
- 2019 Park błudženkow, Wochozy

Spočatnje džěše předewšěm wo praktisku wuměnu informacijow: Kak móhli zarjadnišća na přikład naprawy kaž ABM za sebje wužiwać a zwoprawdźić? Hdže su móžnosće spěchowanja a srědky? Hdže namakaja so materialije za wustajeńcy? Nimo narunanja jězbných wudawkow wustajachu so w přních lětach tež formulary, kotraž zetkanja jako dalekubtanje deklarowachu. W běhu časa wutwori so jadro, wobstejace z něhdže 20 do 30 wosobow, kotraž so prawidłownje zetkawachu. W oktobrje 2008 zetka so Džk na přikład na Čišćanskim dworje. Dr. Susanne Hozyna referowaše pod titulom „Krabat abo wutworjenje dožiwjenskeho swěta«. W juliju 2009 wopytachu serbsko-němski domizniski muzej w Janšojcach. W juliju 2012 přednošowaše w Krabatowym młynje w Čornym Chołmcu dr. Marija Měrčinowa wo serbskich motiwach we wabjenju. Tež Serbske Nowiny su wo tym rozprawjeli, dokelž wobdžěleše so redaktor Manfred Laduš jako člon sekcije na tutech zetkanjach (ML 2012). W juliju 2013 zetkachu so w serbskej burskej stwě w Mósće. Tute zetkanje zwobrazni we wosebitej měrje potencial kulturnopraktiskeho a kulturnopolitiskeho wuznama Džk. Po fachowym přednošku dr. Anje Pohončoweje wodžeše wjednica po domizniskim muzeju a skedźbni při tym na hrožace zawrjenje domu. Člonki a čtonojo Džk na to wobzamknychu, komunalnym zarjadniščam protestny list póstać. Tež serbske medije wo tym rozprawjachu (ML 2013a, b, Neumannojc 2013, Handrekojc 2013). Skutkowanje Džk je k widžomnosći a publikowanju problematiki přinošowało a aktiwne spytało, zawrjenju zadžěwać, štož pak so njeje docpěło.

Wobsahowe wusměrjenje sekcije mjenješe so pod wšelakim předsydstwom.¹³ Po tym, zo njemóžeše dotalny referent za kulturu pola Domowiny zarjadowanja hižo sobu organizować, steješe dalewjedženje Džk 2003 před cezuru. Džk běše so mjeztym jako forum mjezsobneje wuměny nazhonjenow a wědy kaž tež jako organizator dalekubtanjow etablěrowať. Wot lěta 2004 wuchadźachu přeprašenja jenož hišće wot sekcije a Serbskeho muzeja w Budyšinje. Temowy spektrum přednoškow so rozšěri. Nimo muzejopraktiskich temow poskičachu so dale fachowe přednoški. Rozmyslowaše so wo tym, hdže móht so Džk ewentuelnje institucionelnje přiřadować. Přiřadowanje k Serbskemu muzeju w Budyšinje so njeje poradźiło. Tuž wosta Džk dale pola MS. Wot lěta 2008 rozpóstachu so přeprašenja jenož hišće wot sekcije, byrnjež so dale ze Serbskim muzejom hromadže džěłaťo.

W internym naprašowanju mjez člonami Džk 2007 sčahny so mjezybilanca. Prašane bu mjez druhim za tym, hač měła so zestawa Džk wobchowac, hač měli so zetkanja dale na měnjacych městnach a zarjadniščach wotměwać, kotre temy měli so w přichodže wobjednawać a kotre wočakowanja so ze zetkanjami zwjazuja. Wuhódnoćenje wotedatych naprašnikow pokaza, zo bu džěławosć Džk we hłownym jako dobra hódnoćena a zo měť so Džk w swojej zesta-
wje wobchowac. Potential Džk pokaza so potajkim wosebje w fachowej wědže wobdžělenych.

11 Jeniče Dom za serbsku ludowu kulturu je so 1994 rozpušćit (Keller/Jacobs 2023).

12 Towarstwowy archiw MS, MS 30, Džěłowy kruh »Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća« 1996–2008: Přeprašenje na zetkanje 29. 4. 1998 w Grodku.

13 Předsydky a předsydzća sekcije ludowěda / muzejownistwo: 1991–1992 Andrea Čornacek (rěčnica), 1992–1994 Sigmund Musiat, 1995–2003 Měrčin Wałda, 2004–2014 Ines Kellerowa, 2015–2021 Andrea Pawlikowa, wot lěta 2021 Ines Kellerowa.

wobraz 40 Zetkanje Džěłoweho kruha Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća w Serbsko-němskim domizniskim muzeju w Janšojcach, 13. julija 2009, foto sekcija ludowěda/muzejownistwo

Wobsahowje přejachu sej čłonojo tematizowanje zběranskich ćežišćow wotpowědnych zarjadnišćow, móžnosće prezentacije, móžnosće archiwowanja, wuměnu nazhonjenjow, poskitk wědomostnych přednoškow, ale tež wjace zhromadneho džěła a wabjenja (Keller 2008). Džěl nastorkow z naprašowanja so realizowaše, na př. wuměna nazhonjenjow a prawidłowny poskitk fachowych přednoškow. Porno tomu so dalše namjety, na přikład zhromadne wabjenje a kwalifikaciske poskitki, wobmjelowanych móžnosćow čestnohamtskeho skutkowanja dla njezwoprawdźichu.

Spočatk 2000tych lět nasta ideja, material wo aktualnych nałožkach w swójbny wobluku w serbskej kónčinje zběrać: »Ideja za tutón projekt nasta w sekciji ludowěda/muzejownistwo MS, jako dyrbjachmy zwěsćić, zo njeje aktualneje publikacije wo swójbnych nałožkach a tradicijach. [...] Smy so w ludowědnej sekciji prašeli, w kotrym wobluku móhto so takje naprašowanje přewjesć. Najkmaňši zdaše so nam džěłowy kruh »Łužiske muzeje a domizniske stwy« a to slědowacych přičin dla: Myslimy, zo storčimy tu na zhromadny zajim. Nimo toho so w jednotliwych kónčinach nanajlěpje wuznajeće.« (Keller 2002) Džakowano mnohim přidžěłam z rjadow Džk eksistuje mjetyzm nazorna materialowa baza, kotraž wobsahuje informacije hač do lěta 2004. Material předleži hišće njepřeslědženy předewšěm jako zběrka a zapis wobstatka w Budyskim Serbskim instituće.

Hač do džzensnišeho njeje Džk institucionalizowany zwjazk. Retrospektiwne ma tole za jeho skutkownošć lěpšiny a njelěpšiny. K lěpšinam słuša splećenje, wuměna a mjezsobne informowanje. Njelěpšina pak je, zo so na tute aspekty wobmjeluje. Njedawa žane finacielne spěchowanje, lědma zhromadne projekty, žane hłownohamtske koordinaciske městno. Hinak wupada to pola tohorunja w serbskim sydleniskim rumje zaměstnjeneho džěłoweho kruha

wobraz 41 Zetkanie Dźěłowego kruha Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća w Serbsko-němskim domizniskim muzeju w Janšojcach, 13. julija 2009, foto sekcija ludowěda/muzejownistwo

»Łužiska muzejowa krajina«, kiž nasta 2006 z pomocu regionalneho budgeta »Region w akciji« wokrjesa Sprjewja-Nysa. K njemu stušeja koordinaciske městno a něhdže 45 zarjadnišćow, z kotrychž ma něhdže 40 we wokrjesu Sprjewja-Nysa swoje městno. Zarjad je Domizniskemu muzejej w Dešnje přirjadowany. Koordinaciske městno financuje so přez wokrjes Sprjewja-Nysa. Tučasna struktura nadawkow wobsteji w formach dalekubłanja, zhromadneho wabjenja a zhromadnych akciskich dnjow. Jedyn tajki zhromadny akciski dzeń je »Łužiska nóc muzejow«. Ze značku »Łužiski kraj muzejow« ma so zjawnostne dźěło intensiwować, k čemuž słušatej profesionalny wobraz a prezentacija na zhromadnym internetowym portalu.¹⁴ Porno Dźk při MS pokazuja so markantne rozdźěle. W Delnjej Łužicy je so poradziło přez přiwjazanje k wokrjesej Sprjewja-Nysa muzealne zarjadnišća mjez sobu zwjazać, za zjawnosć nazornje prezentować a ze zhromadnymi projektami wustupować. Bjez financneho spěchowanja a hłownohamtskeje koordinacije to móžno njeje. Je to fundamentalny rozdźěl k Dźk při MS, kotremuž so institucionelne přiwjazanje poradziło njeje, a kotryž tuž dale jeničce čestnohamtsce agěruje.

Wuhlady a wužadanja

Sekcija je spočatny zaměr, zwjazać ludowědnje a muzealnje skutkowace kulturnopraktiske a wědomostne zarjadnišća, docpěta. Skonstituowanie, etablěrowanje a wuspěšna dołhodobna dźěławosć Dźk wo tym swědča. Rěčnicy, předsydža a předsydki kaž tež předsydstwo sekcije běchu wot časa přewróta sobudźěłačerjo a sobudźěłačerki serbskich institucijow, a to wose-

14 Přir. webstronu zwjazka: www.lausitzer-museenland.de [27. 2. 2023].

bje ze Serbskeho muzeja w Budyšinje a Serbskeho instituta. Wot lěta 2004 leži předsydstwo w rukach žonow. Wobsadjenje měnješe mjez muzejom a institutom tam a sem. Tež wjetšina wobdźělenych Džk su žony. Muzealne dźěło je hustohdy žónske: powšitkownowužitne, čestnohamtske, špatnje abo samo njeplaćene. Jednotliwe akterki a jednotliwi akteroj sekcije su swoju čestnohamtsku dźěławosć we wosebitej mjeře z pomocu kompetencow swojeho profesionelneho dźěła sobu sformowali. Wot pohlad dźěławosće sekcije běše při tym přeco wusměrjeny na kooperacije, wosebje z druhimi sekcijemi MS a ze serbskimi institucijemi kaž muzejemi, Domowinu a Serbskim institutom. Hranicy dźěławosće pokazuja so tam, hdžež so čestnohamtski angažement překroči, dokož so njeaparujomne profesionelne, financelne a personelne zrealizowanje počezuje abo samo haći. Džk je dobry přikład za to, kak čezko je kontinuwace zhromadne dźěło bjez wotpowědneje strukturelneje bazy. Ani zhromadne profesionelne zjawne wustupowanje z wotpowědnym wabjenjom hač do dźensnišeho móžne njeje. Naposledk je pandemija dźěło haćita a počezowata.

Tučasnje wobsteji sekcija z třoch aktiwnych wosobow. Prašenja, kotraž sekcija hižo dlěje rozjimuje, su: Koho móžemy za sobudźěło narěčeć a što za to poskičeć? Što MS a sekciju ludowěda / muzejownistwo porno druhim serbskim institucijam wučini? Kajke temy, předewzaća a formaty dorost wabja? Kajke resursy su za to trěbne a eksistuja tute? Kulturne praktikarki a kulturni praktikarjo w sekciji so derje znaja a so mjez sobu wuměnjeja. Sylnosć a zdobom potencial sekcije leži tohodla dale a bóle w kooperacijach z druhimi towarstwami a institucijemi – a to nic jenož ze serbskimi. Dobry přikład za to je zetkanje młodeho akademiskeho a sorabistiskeho dorosta při Serbskim instituce.¹⁵ Na nim wuměnjeja so wot lěta 2017 kóžde druhe lěto wo slědžerskich sorabistiskich temach. Za MS, kotraž spožči tohorunja dwulětnje Myto Arnošta Muki za wurjadne studentske slědžerske dźěła, su so ze stron instituta hižo namjety z tuteje syće zapodali.¹⁶ Sylniše zhromadne dźěło na polu dorosta by MS tyło a zdobom nowe trěbne ideje do sekcije ludowěda / muzejownistwo njestlo.

Literatura

- ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, str. 6–10.
- ČORNAKEC, Jěwa-Marja 1991: Maćica Serbska, w: Rozhlad 41/9, str. 240.
- ČORNAKEC, Jěwa-Marja (red.) 2000: Namrěwstwo z mětkom a dyrbiznami. Přinoški konferency Serbskeho Instituta a Maćicy Serbskeje. Wosebity zešiwk Rozhlada. Budyšin.
- HANDREKOJC, Hanelora 2013: Žěłowy krej Łužyskich muzejow jo wobradował w Mósće, w: rbb – Serbski program, 28. 7. 2013.
- KELLER, Ines 2002: Familiäre Bräuche und Traditionen in der zweisprachigen Lausitz. Aktuelle Entwicklungen. Einführung, njewozjewjeny manuskript.
- KELLER, Ines 2008: Arbeitskreis Lausitzer Museen und museale Einrichtungen – Auswertung Fragebogen 10 Jahre Arbeitskreis, njewozjewjeny manuskript.

- KELLEROWA, Ines 2013/14: Rozprawa wo džěławosći sekcije ludowěda/muzejownistwo MS 2013/14. Online: www.domowina.de/hsb/mitgliedschaft/mitgliedsvereine/macica-serbska/sektionen-kommissionen/sektion-volkskunde-museum/berichte/2013/2014 [28. 2. 2023].
- KELLER, Ines / JACOBS, Fabian 2023: The House for Sorbian Folk Art: Institutional Change in Sorbian Folk Art after 1989/90, w: HACHMEISTER, Maren/HOCH, Beatá/JACOBS, Theresa/WURZBACHER, Oliver (wud.), Multiple Transformations. Lived Experiences and Post-Socialist Cultures of Work (= Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, Special Issue; 31/1), str. 109–126.
- ML [Manfred Laduš] 2012: Krabatowy statok dale wutwarja, w: Serbske Nowiny 22 (24. 7. 2012) 142, str. 1.
- ML [Manfred Laduš] 2013a: Přećiwo zawrjenju muzeja. Sekcija ludowědy Maćicy zrudana, w: Serbske Nowiny 23 (25. 7. 2013) 142, str. 1.
- ML [Manfred Laduš] 2013b: Tři muzeje we wsy zachować. Sekcija Maćicy Serbskeje w delnjolužiskim Mosće wuradźowała, w: Serbske Nowiny 23 (26. 7. 2013) 142, str. 3.
- MUKA, Ernst 1898: Program narodopisneho wotrjada Maćicy Serbskeje, w: Łužica 17/10, str. 108–109.
- NEUMANNJC, Ines 2013: Mósćanski muzej dej se zacyniś. Mašica Serbska jo se informěrowała a protestěrujo, w: Nowy Casnik 65/31, str. 6.
- PJECH, Edmund/KELLEROWA, Ines (wud.) 2014: 100 lět Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskeje a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19).
- VÖLKEL, Měrcin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. Budyšin (= Wobrazki ze Serbow).

15 Přir. webstronu Serbskeho instituta: www.serbski-institut.de/forschung/netzwerken/sorabistische-nachwuchsforschertreffen [27. 2. 2023].

16 Přir. webstronu MS: www.domowina.de/mitgliedschaft/mitgliedsvereine/macica-serbska/preis-ausschreibungen/der-arnost-muka-preis [27. 2. 2023].

Sekcija hudźba w Maćicy Serbskej – přehlad džěławosće

Hižo wot załoženja MS na dnu sławneje zhromadźizny 18. apryla 1845 na Winicy w Sprjewinym dole pod Budyšinom napřečo Kopornikej běše jedyn z jeje najwažnišich nadawkow, organizować spěwanske koncerty jako narodne swjedženje, čím bóle po wuspěšnym 1. serbskim spěwanskim swjedženju na Budyskej třělerni 17. oktobra 1845. Najebač stajnje znowa přez Maćicarjow přihotowaných wulkich spěwanskich swjedženjow dórdže w MS poměrnje pozdže, hakle 1895 resp. 1897, k załoženju wosebiteho hudźbnego wotrjada (bjez awtora 1896 a 1897).

Nětčiša sekcija hudźba MS załoži so jako poslednja po politiskim přewróće 1989/90 w léće 2000, a to w naslědnistwje něhdyšeho hudźbnego wotrjada. Zaměr sekcije je, so roze-stajeć ze serbskej hudźbu, wosebje z jeje herbstwom. Jako tajka je po mojím měnjenju hižo dołhi čas jeničke serbske zjednoćenstwo resp. institucija, kotraž wjedže zaměrnje tutón wědomostny a popularnowědomostny diskurs.

Přiwšěm ma tajke pózdnje wožiwjenje hudźbnego wotrjada wězo swoju přičinu a předstawizny. Jako poslednje wuzwolene předsydstwo Kořa serbskich hudźbnikow (Mar-ka Cyžowa, Juro Mětšk, Měrko Šořta) běchmy sej jako hłowny dypk skutkowanja systema-tisku zaběru z tworjenjom Korle Awgusta Kocora předewzali – takrjec wróćo ke korjenjam. Wuslědk bě přihot Kocoroweho sympozija. Tutón nadawk přewza jako naslědnik wumětskich kořow 15. decembra 1990 nowowutworjeny Zwjazk serbskich wumětcow (hlej Šořta 1995). W januarje 1993 bu wuzwolene nowe předsydstwo pod dr. Pawołom Völkelom¹, kotremuž hižo njepřistušach (Kr. 1993). Sympozij pak dale přihotowach. Jako so termin bližeše, přiběrachu ćeže. Wočiwidnje njebě nowe předsydstwo zwólniwe, so synišo za njón angažować. Tuž dojed-nach so ze zamořwitej w Załožbje za serbski lud. Wuradźowachmoj, nastajichmoj plan wudaw-kow a sympozij wotmě so 9. a 10. junija 1995.²

Sam wěnowach so dale a bóle wudawanju a nakładowanju twórbow serbskeho hudźb-neho herbstwa – hłownje Korle Awgusta Kocora, Jurja Pilka a Bjarnata Krawca. Wšako nje-možeš so zaběrać bjez porjadnych notowych wudaćow ani zaměrnje ani wědomostnje z jich kompozitoriskim džěłom. Přistup k tutym notam bě džě hač do połojcy 90tych lět 20. lěstotka jenož móžny w Serbskim instituće, hdžež chowa so wjetšina wšěch tutech rukopisow w Serb-skim kulturnym archiwje. Hakle na zakładže wudawaćelskeho spřistupnjenja bě móžno, na sym-poziju předstajić šěršej zjawnosći rjad čisłow, kotrež bě Kocor sam zorchestrowať.³ Tež kónčna wersija Kocoroweho »Serbskeho kwasu« zaklinča drje tak přeni króć po 1851 znowa. Móžach Załožbu za serbski lud přeswědčić, zo so twórba dalši raz orchestruje, za což namjetowach Huberta Krossa.⁴ Prapremjera 10. meje 1997 w Chrósćicach bě tak wuspěšna, zo so Załožba za nahrawanje rozsudži a mi organizaciju cyćeje produkcije přepoda.

Přichodny wjeršk spřistupnjenja běše wot Achima Brankačka iniciěrowane a foršěro-wane přenje předstajenje Bjarnata Krawcoweho oratorija »Wójna a měř« w nazymje 1995

(Meškankowa 1996), kotryž přihotowach hišće jako dramaturg Serbskeho ludoweho ansambla. Scěhowaše woswjećenje 50tych posmjertnin Krawca. Namjetowach za planowany koncert tři wot njeho samoho orchestrowane džěle jeho »Missy solemnis« kaž tež cyklus sinfoniskich basni »Ze serbskeje zemje«. Tutón měješe so po přenim předstajenju we Łužicy w léće 1932 přez Krawca w Budyskej »Krónje« dalši raz w cyłku, potajkim kaž wot komponista wotpohladane jako cyklus, předstajíc.⁵ Džěle »Missy« so drje doś porjadnje radžichu (Meškankowa 1999: 36). Cyklus pak zahra orchester Serbskeho ludoweho ansambla tak hubjenje, zo režija planowane nahrawanje přetorhny. Skónčnje dožiwi cyła »Missa solemnis« Bjarnata Krawca we wotpohladanej formje a cappella swoju prapremjeru z jednym z najlěpšich europskich čělesow, Praskim filharmoniskim chórom, pod dirigatom Friedemanna Böhm.

W přenjeje doby po politiskim přewróće 1989/90 prezentowachu so potajkim wuslědky w formje koncerta. Tute džěsać lět tworjachu móhtrjec zjawny hudźbno-stawizniski ekskurs přez spřístupnjenje a znowapředstajenje, zdžěla samo prapremjery zanjechanych, zabytych abo sylnje změnenych twórbow Kocora, Pilka a Krawca.

Dokelž pak mizera dale wobsteješe a nchtó so zamołwity nječužeše za zaměrne spřístupnjenje hudźbneho herbstwa resp. za refleksiju wo wobchadženju z nim w předchadźacych nimale 50 lětach, namjetowach předsydstwu MS znowainstalowanje hudźbneho wotrjada, nětko jako sekcije MS.⁶ Tuta dozałoži so potajkim wot meje hač do julija 2000. W protokolu posedženja Maćičneho předsydstwa 24. meje 2000 steji pod štwórtym dypkom: »Wutworjenje Hudźbneho wotrjada: Měrko Šořta roztoži hišće raz zaměry [...]. Za wutworjenje sekcije su po wustawkach štyrjo sobustawojo třěbni. M. Šořta chce so wo zestawu prócować.«⁷ Na přichodnym posedženju Maćičneho předsydstwa so zwěšći: »Nowa sekcija ma štyri sobustawy, so schwali po wustawkach jako sekcija MS.« (protokol z dnja 10. julija 2000) Nadawki a temy hudźbneho wotrjada so protokolej posedženja Maćičneho předsydstwa připožichu (hlej přiložku 1).

Jako přenje diskutowachmy w juliju 2000 nadawki a temy hudźbneho wotrjada:

1. stworić městnosć za rozmołwu a rozestajenje ze serbskej hudźbu,
2. iniciěrowanje a předstajenje slědženjow na polu serbskich hudźbných stawiznow, ludohudźbneje kultury, wotkryć hudźbne twórbny etc.,
3. serbska hudźba we wuwučowanju (šula),
4. skedźbnjenje na róčnicy a hudźbnikow (sympozije).⁸

1 Wot 1993 do 1995 bě dr. Pawoł Völkel předsyda Zwjazka serbskich wuměłcow.

2 Přednoški sympozija su wozjewjene w Rozhledze 1997, č. 11 a 1998, č. 3.

3 Koncert dnja 10. 6. 1995 wotmě so w Němsko-Serbskim ludowym džiwadle w Budyšinje (Kościów 1995).

4 Předležeše drje hižo orchestracija z léta 1967, ale jenož za čisla wersije z léta 1847.

5 Kompozicija zložuje so programatisce po přikładze Bedřicha Smetanoweho cykla »Ma vlast« (1879).

6 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007: Protokol posedženja předsydstwa MS, 24. 5. 2000.

7 Tež tam.

8 Tež tam.

Tutón program wujewi so poněchim jako přewobšěrny, wosebje hladajo na potencielnych slědźerjow, přednošowarjow a akterow na jednej, njezajim a pobrachowacy angažement hudźbu wužiwaćcych kaž tež potřebnych na tamnej stronje. Wo pomoc abo poradźowanje so na sekciju lědma něchtó wobroći. Skerje stajachu so prašenja na mnje jako předsydu w formje wočakowaneje winowatosťnej poslužby. To wupadaše na přikład takle, hdyž telefon zwonješe: »Haj – Měrko, ty wšo wěš, móžeš mi skoku prajić, što – hdy – kak – čehodla?« Najhusciošo zajimowachu so jenož za fakty bjez pozadka, to rěka, zo nochcychu ničo nazhonić abo zrozumić, ale jenož skoku problem rozrisać.

Zarjadowachmy rjad přednoškow z dość wulkim narokom, mjenujcy poskićić tři přednoški w běhu tři běrta lěta. Zakładna tema bě »Spočatki serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury wot 1800 do 1845«, takrjec jako zakład a podkład za zrozumjenje wuchadžišća Kocoroweho skutkowanja a wutworjenje serbskeje artifičelneje hudźbneje kultury. Dohromady přewjedźechmy w běhu dwaceći lět 24 zarjadowanjow. Z nich wěnowachu so wosom ludohudźbnym temam a 16 serbskemu artifičelnohudźbnemu herbstwu a kulturje. K přenjemu wobłukej słušachu temy kaž »Zapisowanje serbskeje ludoweje hudźby přez Ludwika Kuby a problemy jeje rekonstrukcije“ w aprylu 2003 (Markec 2003). Najebać šěroki spektrum wot pjeć přednošowarjow wobjednaných aspektow přewostaji so polěpšenje situacije dale aktiwice jednotliwcow. Nimo rozhlōsa serbske institucije, dalokož so dopomnju, sekciske zarjadowanje ignorowachu. Dalšej přednoškaj běštej »Camprowanje – nałožk, hudźba a reja« w decembrje 2006 a »Tradicionalny serbski kwas w dowójnskich Serbskich Nowinach« w nowembrje 2009 (bjez awtora 2009). Druhi, wobšěrniši wobłuk je přiwšěm we sebi rozdźělne. Přichodneje temje běštej za někotrych łoskoćiwěj: sprěnja w decembrje 2004 »Recepcija Kocorowych cykliskich twórbow«, hdžež zaběraču so přitomni wosebje z Jana Bulankowymaj adaptacijomaj Kocoroweju originalow na přikładže »Nalěća«. Bychu-li so tam zamołwići, na přikład Zwjazk spěwarskich towarstwow, dirigenca abo SLA, wobdźělili, njebychu so takje šmjatki stali kaž 2013 wokoło nowoinstrumentacije »Nalěća« po Kocorowym originalu, a to tři měsacy do premjery.

Tamna tema bě »Serbow narodny oratorij – ›utopija‹ a realita« w februarje 2008, kotraž zaběraše so z pozadkom manipulacije w zwisku z pozběhnyjenjom »Nalěća« na »narodny« oratorij a z analyzu »Serbskeho kwasu« (hlej Šořta 2023), pokazuju na wědomje tematizowanje a wuzběhnyjenje serbskeje narodnosće přez cyłu twórbu. Jelizo měli spožčić jedneje twórbje predikat »narodny«, da přisteji tutón oratorij »Serbski kwas« z jeho demonstratiwnym a wědomje tworjenym narodnym aspektom (hlej list Zejlerja Kocorej 27. nowembra 1846 nastupajo »Wótčinski spěw«, wozjewjeny pola Hajnec 1996: 142; hlej tež Šořta 2023).

Pokazce na w zjawnosći mjenje wobkedźbowane wobłuki wumělskeje hudźbneje kultury běštej přednoškaj »Zanjechany džěl serbskich hudźbných stawiznow – solistki serbskich koncertow 1846–1937«, mjez kotrymiž jewitej so docyła přenjeje profesionalnej serbskej wuměłči w 19. lětstotku (w měrcu 2012), a »Wudaće ›Podlěća‹ a z tym zakónčenje projekta: wudaće a nakładowanje ›Počasow‹ K. A. Kocora/H. Zejlerja. Wuznam za praktisku serbsku hudźbnu kulturu kaž tež za zběhnyjenje jeje prestiža w njeserbskim susodstwe« (w februarje 2016). Tež tu parowach zajim tych, kotřiž so praktisce z Kocorowymi twórbami zaběraja, je za wjetše a mjeńše koncerty přihotuju.

Wjetšinu přednoškow poskićich jako předsyda sam. Jedyn wječor zarjadowachmy hromadže ze Smolerjec kniharnju, hdžež předstaji nam Viktor Velek z Brna w měrcu 2005 »Historiske nahrawanja serbskeje hudźby z 1930tych lět« (MkWj 2005). Jeho wotpohlad, tute nahrawanja z pomocu Załožby za serbski lud na CD wozjewić a Serbam spřistupnić, zwrěšćichu z mi njeznatych přičin. Rady bychmy tež dalšich přednošowarjow witali, njeposkići pak so žadyn.

Wězo angažowachmy so tež we wot Domowiny wuwotanym Smolerjowym léče.⁹ Zarjadowanje w decembru 2016 bě wěnowane temje »Smolerjowe »Pěsnički« – kritiska analiza zakładneje knihi serbskeho wozroźdenja a přenjeho młodoserbskeho hibanja« (Šofta 2017/18). K přednoškej a zajimawej diskusiji běše so zešta skerje elitarna skupinka: kulturna wědomostnica / žurnalistka, komponist, literarny wědomostnik a přednošowar sam. (Nje-)zajim da so hišće stopnjować, kaž w februaru 2018 na temu »Přehlad a posudžowanje zběrkow serbskich ludowych spěwow«. Jedna so nimo Jana Arnošta Smolerjoweje wo wšo dohromady přez 30 zběrkow z doby třoch lětstotkow, z nich jědnaće z notami. Na přednošku běchmy tři: připostuchar, žurnalist a přednošowar sam – kuzenkaj a nowinar, syn jednoho z njeju. W Serbskich Nowinach zwěsći posledni počahujo so na moje słowa a swoje dopóznače: »Za »žórta přirunowacy kritiski, komentowany kompendij, kotryž zmóžnja hudźbnym wědomostnikom kaž tež stawiznarjam, sociologam a rěčespytnikam nowe dopóznača«, wšak zda so zajim runje tak wulki być kaž na přednošku samym.« (bn 2018)

Sekcija formulowaše a poda tež nastorki a žadanja. Za idejowu konferencu k prašenjam serbskeje kultury dnja 22. nowembra 2002 zdžěłachmy stejišćo, žadajo sej intensiwny přihot na zakładze fachoweje analyzy (hlej přitohu 2). We wuhódnoćenju konferency, kotruž bě Domowina wuhotowala, pisa Křescan Baumgärtel, zo so »kritiske stejišćo hudźbneje sekcije Maćicy Serbskeje k wotpohladanej fuziji SLA a NSLDž [...] we wotpowědnych přihotowanskich jednanjach wobkedžbuje. [...] Žadanja za ryzy serbskej instituciju je wokomiknje iluzoriske« (Baumgärtel 2003: 189–190). Z tym pak wuwza jenož posledni dyk našeho stejišća, kotryž měrješe so na we wěstych kruhach wotpohladanu fuziju wobeju institucijow, ignorujo wo wjele bytostniše přenje tři žadanja. Posledne žadanje, nastupajo wotmyslenu fuziju, měrješe so hłownje přečiwu tutej, wšako by so po dopóznačach a nazhonjenach při tym serbski aspekt na dobro tradicije měšćanskeho dźiwadla zmarginalizował (hlej přitohu 2).

Podobne sta so w zwisku z »konferencu wo lajskim a profesionalnym wuměłstwje kaž tež načasnym wuměłskim tworjenju«, připowědženej na 13. hłownej zhromadźiznje Domowiny za lěto 2008 (hlej přitohu 3). Za tutu žadachmy sej zaměrn a logisce zdžěłanu analizu, statistiku a předłohu, na čož so ze stron Domowiny njereagowaše. Runje brach wěcownje zdžěłanych předłohow a analizow su nadal słabosć wšitkich strukturnych a wuwicowych diskusijow.

Skónčnje zjmachmy w rozprawje sekcije na dobu 2009/10 swoje starosće wo serbsku artifičielnohudźbnu kulturu a jeje herbstwo. Hladajo na to namjetowachmy, zo so MS wo to prócuje, »zo by so tute hudźbne herbstwo wzało pod škit UNESCO jako džěl swětowego kulturneho herbstwa«.¹⁰ Tutón namjet, za kotryž wočakowachmy wjace zajima a šěršu podpěru, bě drje za

9 Třešny zwjazk sam žane přednoški njeorganizowaše.

10 Priwatny archiw Měrka Šofty: Lětna rozprawa Maćičneje sekcije hudźba 2009/10.

mnohich hišće přezahi. Pozdžišo, w lěće 2013, so Domowina ideje přimny a zapoda próstwu wo zapisanju serbskich swjedenjow a nałožkow na lisčinu UNESCO Němskeje. Ludowu kulturu drje ma najmjeńši ludźik. Wuměłska hudźbna kultura, kajkuž stwori Kocor a kotruž jeho rowjenkojo a potomnicy zesylnjachu a wutwarichu, je hladajo na čas a wulkosć serbskeho naroda bjez stata skerje něšto njewšědne.

W rozprawje sekcije na dobu 2007/08 zwěšćich: »Hłownje nas wšak starosći wothłós a skutkowosć našich prócowanjow. Prawidłownje přeprašamy serbsku zjawnosć přez nowinu a rozhlós, wubraných Maćicarjow tež wosobinsce. Přiwšěm pak zetkawa so mjenje bóle stajnje samsna horstka. Paruju zamołwitych na hudźbnym, hudźbno-dramatiskim a kulturnym polu. Wosebje pak – kaž so sami widža – multiplikatorow a organizatorow serbskeje kultury – potajkim přistajených, kotřiž wšak druhim rozkładuja, što maja pod serbskej kulturu rozumić, pak we wšelakich wažnych gremijach sedža a rozsudžeja wo detailach nastupajo praktisku serbsku hudźbnu kulturu.«¹¹ Na tutym stawje so do džensnišeho ničo změniło njeje.

Najwjace zajimcow nawabišterj přednošk »Wałdowe kěrluše – kotre melodije su woprawdže wot njeho?« w januarje 2019 (bjez awtora 2019: 4) a prezentacija filmoweje dokumentacije »Ach rozmilena luba moja«, předstajenje 17 serbskich ludowych rejow a jednoho kwasneho přezpola. Dokumentacija bě zdobom tak natwarjena, zo hodži so tež přichodnje za nawuknjenje resp. wuwučowanje tradicionalnych serbskich ludowych rejow, a to na zakładže wědy a nazhonjenjow Jana Domaški, kotryž nawukny tute hišće doma wot swojeje maćerje krótko po Druhej swětowej wójnje (Šořta 2019). Bě to docyła přeni zjawny přistup k tutej dosć drohej a drohotnej produkciji, kotraž leži wot nazymy 2017 hotowa w Załožbje za serbski lud. Slubjene spřistupnjenje přez mediateku Załožby traješe pjec lět. Pokiw na poskitk na YouTube na Załožbowej internetnej stronje njeeksistuje. Załožba njepodpěra zjawnu prezentaciju produkcije.

Přeprašali smy jako sekcija přez Serbske Nowiny a Serbski rozhlós kaž tež přez wosobinske přeprašenja na wubraných ludźi. Rozšěrjenje přewza Domowinski zarjad. Jako stajnje zaso so jewjacy problem wopokaza so přepózdnje, pak docyła falowace wabjenje přez Serbske Nowiny, štož kritizowach w rozprawach na hłowných zhromadźiznach MS nimale kóždy druhe lěto.¹² W lětach 2011, 2014 a 2020 do 2022 njepřewjedžechmy wšelakich přičin dla žane dalše přednoški. Wobdžělích pak so jako předsyda sekcije z wotpowědnymi temami na wukrajnych aktiwitach MS, na přikład na sorabistiskich seminarach, a to dwójce w Lwiju (2007, 2017), dwójce w Praze (2015, 2018) a jónu w Opolu (drje 2006). Tohorunja přidžěłach druhim, kaž na přikład k počesćenju Jurja Pilka 2006 w Hodźiju.

Wosebitosć wobradži sekcija na zabawnym wječoru hłowneje zhromadźizny MS 2002 z programom starych serbskich ludowych pěnjow a melodijow, kotryž hódnoćeše so w protokolu jako »jara dobre zarjadowanje, z kultur[ny] wječorkom ma so pokročować.«¹³

Na kóncu chcu připomnić, zo bě dosć čězko, předstajene podawki, wotběh skutkowanja a džěławosće sekcije zrekonstruować. MS załoži so něhdy, zo by kubłała serbski lud z dobrymi knihami, z přeslědženjom a šěrjenjom serbskich stawiznow a nowych dopóznačov. Tež džensa je zaměr towarstwa, spěchować wědomostnu zaběru ze stawiznami, řeču a kulturu serbskeho luda, starać so wo nałožowanje serbskeje wědomosće w narodnym džěle a

šerić serbsku rěč a sorabistisku wědu. Runje wopisane třićeći lět pak su charakterizowane přez powšitkownu njewolu, so scyta chutnje rozestajeć z praktikami, manipulacijemi a misnjenjemi na polu pěstowanja serbskeje hudźbneje kultury. To samsne płaći za kubłanje a dalekubłanje na tutym polu. Přiwšěm njemóže nihtó twjerdzić, zo njeje so na polu serbskeje hudźby žane wědomostne rozestajenje poskićało a ničo noweho sposrědkowało. Nětčiše zdžěłanje stawiznow znowazałoženeje MS su prawy a třebny krok. W mojich podložkach namakach tójšto materiala nastupajo sformowanja, ale tež rozestajenjow w serbskim kulturnym žiwjenju. Njeměli tuž zastać při zběranju faktow. Nuznje třebne, a to nic jeno za MS, ale tež hladajo na tučasnú situaciju, je nadžěłanje a přeslědženje rozestajenjow wot něhdže poslednjeje štwórciny 1990tych lět hač do kónca přenjeje dekadny našeho lěttysaca mjez jednaćelstwom Domowiny a přez njón dominowane zwjazkowe předsydstwo na jednej, a nadregionalnymi towarstwami kaž MS na tamnej stronje. Material k tomu namaka so w aktach dosyta, a to nic jenož w Maćičnych. Tuž stajam swoje žadanje na kulturne wědomosće resp. na kulturnowědomostny wotrjad Serbskeho instituta: Je na času, so zaběrać z přeměnjenjom a wuwicóm strukturuw serbskeje kultury a z aktiwitami serbskich kulturnikow w času politiskeho přewróta 1989/90 hač do kónca přenjeje dekadny noweho lěttysaca a z jich wuslutkami. Džěl tehdyšich akterow a wobdžělenych je mjez tym njeboh, tamni tež njejsu najmlódši a protokole so w tutym spěšnje mjenjatym času tohorunja stajnje njepisachu.

Literatura

BAUMGÄRTEL, Křesćan 2003: Kulturne směrnicy 2003, w: Rozhlad 53/5, str. 188–190.

Bjez awtora 1896: Wućahi z protokolow M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 49, str. 62–72.

Bjez awtora 1897: Wućahi z protokolow M.S., w: Časopis Maćicy Serbskeje 50, str. 73–80.

Bjez awtora 2009: Na přednošk wo serbskim kwasu, w: Serbske Nowiny 29 (20. 11. 2009) 224, str. 4.

Bjez awtora 2019: Žórta kěrlušow lěpje dodnić, w: Serbske Nowiny 29 (24. 1. 2019) 17, str. 4.

bn [Bosćan Nawka] 2018: Zajim snadny być, w: Serbske Nowiny 28 (2. 2. 2018) 24, str. 1.

HAJNEC, Lucija (wud.) 1996: Handrij Zejler. Zhromadžene spisy, zwj. VII. Budyšin.

KOŚCIÓW, Zbigniew 1995: Mysle k sympozijowymaj koncertomaj, w: Rozhlad 45/9, str. 323–333.

Kr. [Křesćan Krawc] 1993: Wólbna zhromadźizna Zwjazka Serbskich wumětcow, w: Rozhlad, 43/3, str. 107.

MEŠKANKOWA, Chrysta 1996: Łužiske prapředstajenje oratorija »Wójna a měř« wot Bjarnata Krawca, w: Rozhlad 46/2, str. 70–72.

MEŠKANKOWA, Chrysta 1999: K 50. posmjertninam Bjarnata Krawca. Wumělc, kiž je »hódny wěčnoh' wopomnjeća«, w: Rozhlad 49/2, str. 35–37.

11 Tež tam: Lětna rozprawa Maćičneje sekcije hudźba 2007/08.

12 Tež tam: Lětna rozprawa Maćičneje sekcije hudźba 2000–2022.

13 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007: Protokol posedženja předsydstwa MS, 14. 5. 2002.

- JaM [Jadwiga Markec]: 2003: Zarjadowanje hudźbneje sekcije Maćicy Serbskeje, w: Rozhlad 53/5, str. 198–199.
- MkWj [Marko Wjenk] 2005: Akustiske kulturne pomniki, w: Serbske Nowiny 15 (18. 3. 2005) 55, str. 2.
- ŠOŁTA, Měrko 1995: Je Kocor a je jeho wuměške wotkazanje přeco hišće priwatna naležnosť?, w: Rozhlad 45/9, str. 325–327.
- ŠOŁTA, Měrko 2017/18: »Pěsnički hornich a delnich Łužiskich Serbow« – Smolerjowe? w: Rozhlad 67/12, str. 13–18; 68/1, str. 11–17.
- ŠOŁTA, Měrko 2019: Filmowa dokumentacija serbskich ludowych rejow, w: Rozhlad 69/6, str. 28–30.
- ŠOŁTA, Měrko 2023: Korla Awgust Kocor – Wěrnosć a realita, w: Rozhlad 73/4, str. 6–15.

Přitohi

1

žórło: Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007

Přitoha k protokolomaj z dnja 24. 5. a 10. 7. 2000

Maćica Serbska – Hudźbny wotrjad (sekcija hudźba)

Nadawki a temy hudźbneho wotrjada

1. Stworić měštnosć za rozmołwu a rozestajenje ze serbskeje hudźby
 - kritiske hódnoćenje (wjertšich) wjerškow serbskeje hudźby
 - kritiske rozestajenje wobchada ze serbskim hudźbnym herbstwom
 - kritiske přewodženje wudawanja notoweho materiala a hudźby
 - rozmołwa a rozestajenje wo pućach a přichod serbskeje hudźbneje kultury
 - přewodženje zjawneho nadawkownistwa na polu serbskeje [hudźby]
 2. iniciěrowanje a předstajenje [slědženjow] na polu
 - serbskich hudźbných stawiznow
 - dalšeho přeslědžowanja serbskeje ludoweje hudźby (noty, hrajna technika, zestawy atd.)
 - dalšeho přeslědžowanja serbskeje ludo-hudźbneje kultury
 - dopomhać k spřistupnjenju hudźbneho a hudźbno-hrajneho materiala
 3. serbska hudźba we wuwučowanju (šula)
 - zhromadne džěło, t. r. poradžowanje, z hudźbnymi šulami [sic!] dwurěčneje Łužicy
 - pomoc při spřistupnjenju hudźbneje literatury
 4. skedźbnjenje na róčnicy a hudźbnikow (sympozije)
 - sobuiničěrowanje/sobupostajowanje čezišćow wubědžowanjow a hudźbných wjerškow
 - analiza [sic!] přewjedžených hudźbných naprawow resp. wjerškow
- Předtohu předpožił Měrko Šołta

Stejišćo Maćicy Serbskeje /sekcija hudźba za idejowu konferencu k prašenjam serbskeje kultury, dnja 22. 11. 2002 w Budyšinje

Jako wuměnjjenje za diskusiju wo profesionalnym wuměłstwje, kotraž dźě so w přěnim rjedže měri na instituciji SLA a NSLDź[,] mamy za trěbne – a to je hižo stare žadanje –, zo so najprjedy formuluja nadawki, wobsahi a wobmjezowanja dźěławosće. Tute měli so ze stron pjenjezdawarja kaž tež ze stron institucijow samych sformulować a so po tym zjawnosći resp. fachowym gremijam k diskusiji předpožić.

Po našim měnjenju maja serbske kulturne institucije srjedzišćo wotkrywanja, spřistupnjenja, hajenja a wuwića serbskeje wumělskeje kultury być. Wone měli

- so stać z kreatiwnym centrumom, kiž wšě aspekty tradicionalneje, zdźědženeje a so wuwiwaceje serbskeje kultury jako žiwy wobstatk swojeho tworićelskeho procesa wobhladuja. Tu měli so zwonka institucije stejace mocy intensiwnišo zapřijeć
- zaměrnišo zamołwitosć přewzać za organizatoriske a koordinaciske nadawki při wjetšich kulturnych předewzaćach (festiwale, nazymske koncerty atd.)
- so starać wo šěrše wuprudjenje swojeje skutkowosće do ludu ze zaměrom, kreatiwny kmanosće – předewšěm dorosta – wubudźeć a spěchować

Wosebje wot SLA wočakujemy, zo zaměrnišo swój poprawny nadawk – serbske wuměłstwo zjawnosći (tež serbskej!) spřistupnić a předstajeć – scěhuje. Tute njeměło so jeničke we wonkownych znamjenjach jewić (takrjec jako »etiket«), ale předewšěm we wobsahu.

Wobsteji-li wotpohlad kajeježkuli fuzije institucijow SLA a NSLDź, widźimy jako jeničku akceptabelnu, t. r. za Serbstwo wunošnu formu, we wobsahu ryzy serbsku instituciju.

žóřto: Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Předsydstwo MS 1998–2007

Předłoha za posedženje předsydstwa Maćicy Serbskeje dnja 12. 6. 2007

Na 13. hłownej zhromadźiznje Domowiny »připowědźi Pětr Brězan za lěto 2008 kulturnu konferencu wo lajskim a profesionalnym wuměłstwje kaž tež wo načasnym wuměłskim tworjenju« (SN 2. 4. 07). Prezidij /pak zarjadnistwo Domowiny bě to wobzamknył a to delegatam jako kruty džěłowy měznik předpožič.

Jako dotal njeprašane towarstwo, kotrež so hłownje ze serbskej kulturu zaběra, měli sej, hladajo na konfuzny wotběh a wuslědki poslednjeje tajkeje z lěta 2003, tutón króć konkretne wuměňjenja za přewjedženje tajkeje konferency wužadac.

Namjet k wothłosowanju je scěhowacy:

- Do planowaneje konferency ma zarjad Domowiny zdžělać analizu serbskeje kulturneje džěławosće w serbskich resp. serbsko-němskich gmejnach Łužicy.
- Wočakujemy statistiske podložki k ličbje towarstwow, skupinow a temporernych zhromadženstwow kaž tež jednotliwcow, kotřiž so w zjawnosći ze serbskej kulturu zaběraja resp. ju prezentuja.
- Wočakujemy zestawy po starobje, rěčnych kmanosćach, kotre pola serbskeje kultury su zaběra [sic!], kotre srědki ze stron Założby, Domowiny abo třecich so za to wužiwaja a pod.
- Dale měř so zwobraznić konkretny podžěl serbskich institucijow k serbskej kulturnej tworiwosći a kelko z jich cyłkowneho budgeta so za to trjeba.
- Runje tak měř so zwěsćić podžěl serbskich institucijow při spěchowanju praktiskeho kulturneho džěła, a kelko procentow jich budgeta so za to nałožuje.
- Analiza [sic!] měła so do planowaneje konferency předsydstwu MS předpožič a wot njeje jako džěłowy zakład planowaneje konferency schwalić.

Budyšin, 11. junija 2007

Namjet za wobjednanje předpožič

Měrko Šořta, čłon předsydstwa MS

Přehlad zarjadowanjow sekcije hudźba Maćicy Serbskeje 2001–2022

lěto přednoški¹⁴

- 2001 Spočatki serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury wot 1800 do 1845:
 –hudźba w cyrkwi štwórtk (februar)
 –hudźbno-kulturne wuwíce w Budyšinje a wokolinje (meja)
 –wuměnjena a wuwíce k 1. serbskemu spěwanskemu swjedženjej (oktober)
- 2002 Serbske žiwjenje w Budyšinje mjez srjedźowěkom a přenjeje počojcu 19. lětstotka (februar)
 Ludohudźbny koncert, přewjedzeny na dnju hłowneje zhromadźizny Maćicy Serbskeje na žurli Serbskeho domu (apryl)
- 2003 Lětstotk prócowanjow wo rekonstrukciju serbskeje ludoweje hudźby a džensniši staw (měrc)
 Zapisowanje serbskeje ludoweje hudźby přez Ludwika Kubu a problemy jeje rekonstrukcije (apryl)
- 2004 Recepcija Kocorowych cykliskich twórbow (december)
- 2005 Historiske nahrawanja serbskeje hudźby z 1930tych lět, referent Viktor Velek (měrc)
- 2006 Jurij Pilk a jeho hudźbne wotkazanje (meja)
 Camprowanje – nałožk, hudźba a reje (december)
- 2008 Serbow narodny oratorij – »utopija« a realita (februar)
- 2009 Tradicionalny serbski kwas w dowójnskich Serbskich Nowinach (nowember)
 Tradicionalne serbske ludowe reje, předstajenje na zakładže filmowych nahrawanjow z lět wot 1925 hač do někak 1980 (december)
- 2010 Serbske hudźbne nakładnistwo LUMIR (januar)
 HERCY – přenja serbska rockowa skupina (februar)
- 2012 Maćica Serbska jako spěchowarka a organizatorka serbskeje byrgarskeje hudźbneje kultury (februar)
 Zanjechany džěl serbskich hudźbnych stawiznow – solistki serbskich koncertow 1846–1937 (měrc)
- 2016 Wudaće »Podlěca« a z tym zakónčenje projekta: wudaće a nakładowanje »Počasow« (2015) K. A. Kocora/H. Zejlerja (februar)
 Smolerjowe »Pěsnički« – kritiska analyza zakładneje knihi serbskeho wozrodženja a přenjeje młodoserbskeho hibanja (december)
- 2018 Přehlad a posudžowanje zběrkow serbskich ludowych spěwow (februar)
- 2019 Wałdowe kěrlušy – kotre melodije su woprawdže wot njeho? (januar)
 Předstajenje filmoweje dokumentacije / produkcije Serbskich ludowych rejom »Ach rozmilena luba moja« (junij)

14 Referent bě hač na jedne wuwzaće (2005) stajnje předsyda sekcije.

Prócowanja Maćicy Serbskeje wo serbske pomniki¹

Stawizny MS su wusko zwjazane ze stawiznami serbskeho pomnikarstwa. Inowatiwne bě jeje skutkowanje w tutym wobłuku wopomnjenskeje kultury w 19. lětstotku kaž tež w lětach po jeje wožiwjenju 1991. W sčěhowacym ma so skrótka pokazać na započatku pomnikoweje dźěławosće MS, nadrobnišo předstajić maja so potom jeje wotpowědne prócowanja a jich wuslědky w minjonych třoch lětdžesatkach.

Inowatiwny započatku 1867

Prěni pomnik, kiž Serbja serbskej wosobinje stajichu, bě w lěće 1867 zornowcowy kubus na row dobroćela Serbow Jana Michała Budarja w Budestecach. Iniciator bě Budyski jurist Herman Ferdinand Wjela, sobustaw MS wot jeje załoženja, wuběrkwownik, prawnski poradźowar a spěchowar jeje starožitnych zběrkow. Nošerstwo přewza MS, kotraž wutwori za to wosebity wuběrku a přewjedže po Serbach pjenježnu zběrku. Wotkryće pomnika zańdže do stawiznow jako »přěnja politiske, geografiske, konfesionalne a socialne hranicy přesahowaca zjawna demonstracija jednoty serbskeho naroda« (Malinkowa 2017: 25). Zbytk nahromadženych pjenjow přewza MS za hladanje pomnika. Tak zahaji MS 1867 z Budarjowym pomnikom tradiciju stworjenja a hladanja serbskich wopomnišćow.

Započatkej w Budestecach sčěhowachu dalše aktiwity. W běhu přichodnych lět wobnowi so rjad narownych pomnikow zaslužbných serbskich duchowných, tak pomniki Michała Wałdy w Radworju (1876), Michała Frencela, Jana Běmarja a dalšich w Budestecach (1877) kaž tež Mateja Šołty a Křescana Friedricha Brahca w Ketlicach (1883/84). Přichodny nowy pomnik serbskej wosobinje postaji so 18 lět po Budarjowym Bosćanej Tecelinej Mětej w Kukowje (1885) (Malinkowa 2017: 25–26). Inicijatoroju tutych pomnikowych naprawow běchu duchowni a aktiwni Maćicarjo, jich nošerjo pak wosady a cyrkwinske zjednoćenstwa. W dalšich lětdžesatkach přědže pomnikarstwowa iniciatiwa wot MS na druhe towaršnostne skupiny a institucije.

Nawjazanje na tradiciju po 1991

Na swoje inowatiwne skutkowanje na polu serbskich pomnikow w 19. lětstotku nawjaza MS po swojim wožiwjenju w 1990tych lětach. To nastupaše wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow.

W Hornjej Łužicy postara so předsydstwo MS wo wobnowjenje někotrych pomnikow zaslužbných wosobinow. W Bělšecach da ponowić a znowa připrawić pomjatnu taflu na ródny domje Michała Rostoka, kotruž bě wobsedźer domu do wotpadkow čisny (1994). We wobłuku swjatočnosćow k 100. posmjertninam Michała Hórnikarja da MS jeho narowny pomnik na Budyskim Mikławšku restawrować (1994). Třidnjowski swjedžen 150lětneho jubileja swojeho wobstaća zahaji MS z poswjećenjom wobnowjeného rowa Michała Rostoka w Husce (1997).

wobraz 42 Pomnik na rowje Jana Michała Budarja při cyrkwi w Budestecach, 2017, foto Trudla Malinkowa

Cyťoľuźisce a nadkonfesionelnje zapoľožene bę postajenje pomnika za Mikťawša Jakubicu w pólskich Lubanicach (1998) składnostnje 450lętnego jubileja jeho přetožka Noweho zakonja w zamofwtosći předsydstwa MS.

W Delnjej ľuźicy wuchadzachu serbske pomnikowe aktiwity z dweju cyťkow. Tu bę so 1993 Mašica woźiwřa, nawjedowana hač do 2006 wot Berlinskeho wučerja Męta Pernaka, kotryž nimoměry sylnje na polu wopomnjenskeje kultury skutkowaše. 1995 přidruži so džęľowa skupina »Serbske pomniki«, založena na iniciatiwu Helgi Uhlherroweje, zamofwtiteje za serbske naležnosće wokrjesa Sprjewja-Nysa, a Wernera Męškanka, kustosa Serbskeho muzeja w Choćebuzu. Skupina staji sej nadawk, pomniki a rowy serbskich prócowarjow w Delnjej ľuźicy zapisowač a so wo jich zachowanje starač (Holzheimerowa 1995). We wuskim zhromadnym džęle mjez Mašicu a skupinu »Serbske pomniki« zwoprawdźichu so wjacore projekty. Tak wobnowi so hižo zrunany row molerja Wylema Šybarja we Wętošowje (1996). Nowe wopomnišća stworichu so za molerjow Fryca Latka w Nowej Wsy (1996) a Karla Nowaka w Lęskej (2003), za řečespytnika Mjertyna Monja w Turnowje (2001) kaž tež za fararjow Mata Kosyka we Wjerbnje (2003) a Albina Mollera w Tšupcu (2006). Postajenje pomnika Jana Bogumiła Fabriciusa

1 Wo tutej temje přednošowaše Trudla Malinkowa na hťownej zhromadźiznje MS 18. męrca 2023. Přednošk je wozjewjeny w Rozhledze 2023, 74/6, str. 6–12.

wobraz 43 Narowny pomnik Michała Hórnika na Budyskim Mikławsku, 1994, foto Trudla Malinkowa

wobraz 44 Row Michała Rostoka w Husce, 2021, foto Trudla Malinkowa

w Korjenju (2006) wobstara džěłowa skupina »Serbske pomniki – 850 lět Chošebuz«, kotraž so wot 2004 pod nawodom Chošebuskeje zamołwiteje za serbske naležnosće Anny Kosacobje schadźowaše.

Prócowanie wo systematiske slědženje w 1990tych lětach

Pódlu naspomnjenych praktiskich naprawow zasadźowaše so MS w 1990tych lětach za zmóžnjenje systematiskeho dokumentowanja materielných swědkow serbskeje zaštosće. Strukturna komisija, kotraž 1994 w nadawku Założby za serbski lud rozprawu wo kulturnych perspektiwach Serbow w Němskej předpołoža, pokaza na wuznam serbskich kulturnych pomnikow a na třebnosć zestajenja wobšěrneho inwentara (Tschernokoshewa 1994: 185–190). Namjet strukturneje komisije, »instalować džěłowe městno za čłowjeka, kotryž so wěnuje nadawkam serbskeho pomnikoškitu« (Völkel 1995: 290) MS wuraznje podpěrowaše.

Dokelž njebě realizacija we wobłuku serbskeje institucije móžna, nastorči MS projekt, kiž měješe so přez Założbu za serbski lud spěchować (Völkel 1996). Wažnu fachowu podpěru při tym skićeše dr. Hans Mirtschin, hladar pomnikow při Budyskim krajnym zarjědźe, kotryž serbske pomnikowe aktiwity pominaše (Mirtschin 1999) a praktiske kročeje k tomu přewodźeše. W nadawku MS předpołoža člonka předsydstwa Trudla Malinkowa 17. junija 1997 naćisk projekta »Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam«,² kotryž so 8. oktobra 1997 na zjawnej,

wobraz 45 Pomnik za Mikławša Jakubicu při cyrkwi w pólskich Lubanicach, 2018, foto Madlena Norbergowa

wot MS zarjadowanej diskusiji w Serbskim domje schwali. Po dojednanju mjez MS a Założbu móžeše so wot 27. oktobra do 10. decembra 1997 pilotowy projekt slědženja za powostankami serbskosće w 22 wsach Budestečanskeje wosady přewjesć. Docpěte rezultaty wobkručiću wužitnosć dokumentowanja (Malinkowa 1998a, b), na což so Serbski institut zwólniwy wupraji, wotpowědny slědźerski projekt přewzać. Jednanja wo podpěru za njón, kotraž direktor instituta dr. Dietrich Šořta z krajnym konserwatorom prof. Gerhardom Glaserom 9. nowembra 1998 w Krajnym zarjedže za pomnikoškit Sakskeje w Drježdžanach wjedžeše, wšak wostachu bjez wuslědka. Na to přewza Serbski institut wšu zamołwitosć.

Pomnikowe slědženja w Serbskim instituće

Dnja 1. januara 2000 zahaji Trudla Malinkowa swoje džěto w Serbskim instituće z 50procentowskim časowym wobjimom. Pod napismom »Inwentar serbskich kulturnych pomnikow« bě nadawk projekta, systematisce wuslědźić, dokumentować a pohódnoć materielne swědky serbskich kulturnych stawiznow. Z woteńdženjom na wuměnk 1. decembra 2020 so projekt zakónči.

2 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Pomnikowy wuběrk: Lisćina pomnikow k serbskim kulturnym stawiznam. Projekt Maćicy Serbskeje, 17. 6. 1997.

Objekty so po jednotnym systemje wobdžěfachu. Pólnym slědženjam a fotodokumentaciji přizamknychu so zapisanje do digitalneho formulara, slědženja k historiskim pozadkam a přiřadowanje archiwaliwow a publikacijow. Jednotliwe dataje so w běhu lět wudospoňjachu a aktualizowachu. Na tute wašnje so teritorij něhdy serbskich ewangelskich kónčin historiskeje Sakskeje systematisce přeslědži. Z tematiskim wusměrjenjom na wěstu družinu pomnikow abo wotpohladanu publikaciju wobdžěfachu so tež wubrane objekty z dalšich kónčin Łužicy, z Němskeje a wukraja. Nadžěfane dokumentacije steja w Serbskim instituće jako zakładny material za dalše wužiwanje k dispoziciji.

W běhu lět so wuslědky slědženjow w přednoškach kaž tež přinoškach w nowinach, časopisach a knihach w serbskej, němskej, pólskej, českej a jendzelskej rěči zjawnosći spřístupnichu. Přeni cyłkowny přehlad wo tematicke poda so w kulturnym leksikonje (Malinkowa 2014). Dale wudachu so tři pomnikam wěnowane knihi: dokumentacija wo starym pohrjebnišču w Rownom (Malinkowa 2011), serbski přewodnik po serbskich wopomniščach (Malinkowa 2019) a němska příručka k serbskim wopomnjenskim městnosćam (Malinkowa 2022).

Po přikładze w Hornjej Łužicy zahajichu so w léće 2008 slědženja za materielnymi swědkami serbskeje kultury w Delnjeje Łužicy. Časowje wobmjezowany projekt bě hłownje z třěchich srědkow spěchowany a při Serbskim instituće přiwjazany. Iniciator a nawoda projekta bě historikar dr. Pětš Šurman, kotryž je wot léta 2006 zdomom předsyda Mašicy Serbskeje. Hromadze z nim wukonještaj slědženja kulturna wědomostnica Katja Atanasov a pomnikoškitar dr. Alfred Roggan. Po wobdžěfanju Choćebuza přizamknychu so podobne slědžerske projekty w dalšich kónčinach Delnjeje Łužicy. Wuslědky spřístupnichu so zjawnosći w samostatnymaj spisomaj (Krestin 2011, Atanasov et al. 2015) kaž tež w přednoškach a přinoškach w časopisach a zběrníkach. Delnołužiske slědženja so w Serbskim instituće dale wjedu jako džělne projekt cyłkowneho předewzaća »Digitalny portal serbskich a lužiskich rěčnych a kulturnych krajinow«.

Pomnikowy wuběrk Mašicy Serbskeje 2002–2023

Hižo wot léta 1993 spěchowaše Załožba za serbski lud pomnikowe projekty, kiž wšelacy nošerjo přewjedźechu. Ze zahajenjom pomnikowych slědženjow w léće 2000 so pokaza, zo je tójšto swědkow serbskeje zaštosće wohroženych a zo je potrjeba naprawow k jich zdžerženju dosć wulka. Hladanje a wobnowjenje pomnikow pak njebě wobstatk wědomostnych slědženjow. Tuž mějachu so druzi akterjo, předewšěm towarstwa, za praktiske naprawy zdojbyć a so wo jich přewjedženje starać. Za to pak bě trjeba, přihódne wuměnenja stworić.

W nadawku předsydstwa MS předpožiči so 9. nowembra 2000 doporučenje k wobnowjenju pjeć restawracije potrěbnych objektow.³ Na to scěhowaše 26. apryla 2001 wuradźowanje k prašenjam serbskeho pomnikoškita, na kotrymž wobdžěllichu so zastupjerjo MS, Domowiny, Załožby za serbski lud a chóra »Meja«, kotryž měješe tehdy konkretny projekt předwidžany. Wobdžělnicy wuradźowanja doporučichu wutworjenje gremija při MS, kiž pomnikowe naprawy koordinuje, a zarjadowanje wosebiteho fonsda za pomniki při Załožbjce za serbski lud.⁴ Scěhuju tute doporučenje powoła předsydstwo MS wuběrk »Serbske pomniki« při MS (pomnikowy wuběrk), kotryž so 28. meje 2002 w Budyšinje skonstituowa.⁵ Wudžěta so jednanski porjad, kotryž pak so po wšěm zdaću ženje oficialnje schwalit njeje.⁶

Do wuběrka powoła Maćične předsydstwo člonow z Hornjeje a Delnjeje Łužicy. Wojerowske a Slepjanske kónčiny běchu jenož nachwilnje zastupjene, dokelž bě tam čezko ludźi z wotpowědnymi serbskorěčnymi a fachowymi kompetencami namakać. Sobustawstwo we wuběrku njebě na člonstwo w MS wjazane. W nim džěfachu sobu zastupjerjo Serbskeju muzejow w Budyšinje a Choćebuzu, kulturny referent Domowiny, zamołwity za pomnikowe projekty w Załožbje, wobdźěłarka pomnikowego projekta w Serbskim instituće kaž tež dalši, kiž so praktisce wo pomniki prócowachu abo so hewak derje w serbskich kulturnych stawiznach wuznawachu.

Wěsty čas běchu sobustawy wuběrka: Jurij Domanja, Jurij Helgest, Měrćin Kašpor (z Čiska), Christina Kliemowa, Hync Kosak, Wolfgang Kottisek, Marko Kowar, Alfons Kuring, Manfred Laduš, Jurij Łušćanski, Werner Měškank, Andrea Pawlikowa, Měto Pernak, Clemens Škoda a dr. Měrćin Völkel. Wot załoženja 2002 hač do rozpušćenja 2023 skutkowachu sobu Sylka Laubensteinowa-Poleńcojc, John Petrik (jako zastupjerjej Załožby) a Trudla Malinkowa. Wuběrk nawjedowachu dr. Měrćin Völkel wot 2002 hač do jeho smjerće 2007, Jurij Łušćanski 2007/08 a Trudla Malinkowa wot 2008 do 2023.

Wuběrk měješe nadawk, pomnikowe projekty, kiž wšelacy nošerjo zapodachu, fachowje přewodźeć, posudžować a po schwalenju Załožbje za serbski lud k spěchowanjmu doporučić. To nastupaše wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow. Za pomnikowy fonds Załožby za serbski lud přilubi direktor Załožby 13. awgusta 2002 w rozmołwje z Měrćinom Völkelom a Trudlu Malinkowej lětnje 16.000 eurow.⁷ W praksy wšak so budget něhdže na počojcu zredukowa a so w běhu lět tež trochu po aktualnej potřebje a finančielnej situaciji Załožby měješe. Wudawki za jednotliwy objekt móžachu so hač do 70 procentow spěchowac.⁸ Po zakónčenju projektow so wuslědky we wuběrku předstajichu. Rozprawy wo džěławosći wuběrka so na hłownych zhromadźiznach MS přednjesechu a so zdžěla w Rozhledže wozejwihu.

Mjez projektami⁹ wuzběhnyć ma so inwentarizacija nabožno-narodnych pomnikow w katolskich Serbach, kotruž wučerka n.w. Trudla Kuringowa, podpěrana zdžěla wot

3 Tež tam: Doporučenje za wuchowanje wuznamnych pomnikow serbskeho luda, zestajila Trudla Malinkowa w nadawku předsydstwa Maćicy Serbskeje 9. nowembra 2000. – Doporučenje wobsahowaše sčěhowace objekty: narownej pomnikaj Jana Wawera w Bukecach a Mateja Jokiša w Hbjelsku kaž tež rowy swójbow Michała Domaški w Ketlicach, Jana Křižana w Klukšu a Hendricha Jordana w Popojcach. Hač na row Jana Křižana w Klukšu su mjeztym wšitke wobnowjene.

4 Tež tam: Protokol wo rozmołwje k prašenjam serbskeho pomnikoškitu 26. 4. 2001.

5 Tež tam: Krótkoprotokol konstituowaceho wuradźowanja wuběrka »Serbske pomniki« pola Maćicy Serbskeje 28. 5. 2002.

6 Archiw Załožby za serbski lud [bjez signatury]: Jednanski porjad wuběrka »Serbske pomniki« při Maćicy Serbskej z. t., 1. naćisk, bjez datuma.

7 Towarstwowy archiw MS, [bjez signatury], Pomnikowy wuběrk: Wuslědkowy protokol wuradźowanja wuběrka »Serbske pomniki« 10. 2. 2003.

8 Archiw Załožby za serbski lud [bjez signatury]: Spěchowanska směrnica Załožby za serbski lud ze 4. 4. 2017: N. Serbske kulturne pomniki, str. 15–16.

9 Hlej k tomu zestawu wot Załožby za serbski lud spěchowanych pomnikowych projektow wot lěta 1993 do 2022 w přitoze.

mandželskeho Alfonsa Kuringa, w lětach wot 2014 do 2021 we wosadach Wotrow, Njebjelčicy, Rabicy, Chrósicy a Bačoń přewjedže. Z tym přidruži so dotalnymaj slědženskimaj čezišćomaj w Serbskim instituće třeći projekt inwentarizacije serbskich pomnikow. Dokumentowanje přewjedže so po přikładže »Inwentara serbskich kulturnych pomnikow«. Nadžěłany material chowa so w Serbskim instituće, hdžež steji k dalšemu wužiwanju k dispoziciji.

Pomnikowy wuběrk MS so po něšto wjac hač lětdžesatkomaj dźěławosće rozpušći. Dnja 4. apryla 2023 so k swojemu poslednjemu posedženju zeńdže. Hłowna přičina rozpušćenja je wobsahowa: Po zwoprawdženju tójšto projektow su aktiwity w pomnikowym wobłuku mjeztym popušćili. Tež přestarjenje a woteběrača ličba čłonow wuběrka k rozsudej přinošowachu. Dotalny wuběrkowy nadawk posudžowanja pomnikowych projektow přewozmjzje w přichodže fachowa přirada Załožby za serbski lud.

Praktiske wuslědky na dobro serbskich pomnikow

Z institucionalizowanjom slědženjow wot lěta 2000 a ze załoženjom pomnikoweho wuběrka 2002 bě so přez prócowanja MS wunošna kombinacija na dobro serbskich kulturnych pomnikow stworiła. Wuslědky slědženjow tworjachu solidny zakład za praktiske naprawy. K znazornjenju podam tu krótki dohlad do swójskeho dźěła:

Hdyž při pólnym slědženju wohrožene objekty nadeńdžech, pytach za pućemi a partnerami, je wuchować. Tajcy partnerojo běchu předewšěm MS, Serbske ewangelske towarstwo, Budyski Serbski muzej, wosady a gmejny. Na tute wašnje je so poradžiło tójšto materielných swědkow serbskich kulturnych stawiznow wuchować. K tomu někotre přikłady:¹⁰ Wulki wuspěch bě zasonamakanje, wobnowjenje a znowapostajenje Wuričanskeho stołpa z 18. lětsotka (2009/10). Za drohotne mam tež restawraciju napismoweje tafle z lěta 1802 při Michalskej farje w Budyšinje (2002) kaž tež narownej pomnikow sobupřežožowarjow biblije Jana Wawera w Bukecach (2003) a Mateja Jokiša w Hbjelsku (2005). Hdžež restawracija wjac možna njebě, zhotowichu so kopije, na př. napismoweju taflow w Malešecach (2000) a Rakojdach (2008/2022), Lutheroweho pomnika we Wětrowje (2004), narowneho pomnika misionara Jana Awgusta Měrćinka w Małym Wjelkowje (2005) a młodžinskeje chorhoje w Bukecach (2007). Wjacore objekty posrědkowachu so do Budyskeho Serbskeho muzeja, na přikład historiski parament z Hućiny (2002), napismoweje tafli z Malešec (2000) a z Króńcy (2013), pomjatna tafla a eksponaty z tradiciskeho kabineta za Kurta Krjeńca w Malešecach (2004) a busta Korle Janaka ze Serbskeho wučerskeho wustawa (2005). W Drježdžanach staji so row Jurja Pilka pod pomnikoškit (2002). Na pohrjebnišću w Bukecach připrawi so »serbski row«, na kotrymž so serbske narowne kamjenje před zničenjom zachowaja (2005). W Gołkojcach přewza so pomjatna tafla za fararja Karla Haušiga z wonkowneje ležownosće do škitaneho ruma cyrkwy (2020). Na zakładže zapiskow z inwentara móžeštej so napismoweje tafli na bywšej šuli w Čerwjonych Noslicach wotkryć (2004) a noweje tafli we Wětrowje připrawić (2001). Ze zjawnostneho dźěła wuńdžechu nastorki za zhotowjenje napismoweje tafle za bywšu šulu w Hodźiju (2015) kaž tež pomjatnych taflow za Jakuba Nowaka na Horach (2015), Jana Kiliana w Delanach (2016) a Korlu Bohuwěra Šěcu w Rachlowje (2018). Po fachowym poradžowanju dóstachu nowe cyrkwine zwony w Malešecach (2013), Poršicach (2014) a Barće (2019) serbske napisma.

wobraz 46 Pomjatna tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenkim domje w Budyšinje, 2004, foto Trudla Malinkowa

Rady so jubileje a rŕčnicy z pomnikowymi akcijemi zwjazachu. Tak wobnowi so k 275lĕtnemu jubilejej prĕnjeho wudaća serbskeje biblije narowny pomnik sobupreŕoŕowarja Jana Wawera w Bukecach (2003). K 100lĕtnemu jubilejej Serbskeho doma wotkry so pomjatna tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenkim domje w Budyšinje (2004).

K tysaĕlĕtnemu jubilejej Hodŕija stwori so pomnik za Wjactawa Warichusa pŕi tamnišej cyrkwi (2006). K 200. narodninam Jana Kiliana postaji so jemu pomnik w Kotecach (2011). K 200. narodninam Jana Arnošta Smolerja wobnowi so jeho rownišĕo w Budyšinje (2014/15). Hustodosĕ so k tajkim jubilejam hišĕe w zhromadnym dŕŕle MS, Serbskeho instituta a dalšich partnerow konferency, kolokwije abo swjatoĕnosĕe zarjadowachu, pŕez ĕoŕ so hŕodnotne serbske kulturne wjerški stworichu.

Teŕ w Delnjej ŕuŕicy so zahajenje slĕdŕzenjow za materielnymi swĕdkami serbskeje kultury a ŕiwjenskich wašnjow w lĕĕe 2008 na dobro praktiskich projektow wuskutkowa. Z nachwilneje skupiny »Serbske pomniki – 850 lĕt Chošebuz« wuŕdŕe trajna dŕŕtowa skupina »Sorbsche /wendische Denkmale der Stadt Cottbus /Chŕšebuz – Serbske pomniki mĕšta Cottbus /Chŕšebuz«, kotruŕ nawjeduje zamŕwita za serbske naleŕnosĕe mĕšta Anna Kosacojc-Kozelowa. Sobustawy skupiny so wot lĕta 2009 stajnje na dobu tŕoch lĕt wot wyšeho mĕšĕanosty powŕlaja.¹¹ Cyŕu Delnju ŕuŕicu zapŕijaca skupina »Serbske pomniki«, kotraŕ bĕ 2004 pŕestala dŕŕtaĕ, so 2010 z nowym mjenom »Znankstwa serbskeje rĕĕy, kultury a ŕywjenskich wašnjow w Dolnej ŕuŕicy« woŕiwi a so pod nawodom Sylki Laubensteinoweje-Poleŕcojc haĕ do 2015 schadŕowaše.¹² Zhromadne dŕŕto Mašicarjow, Domowinjanow, sobudŕŕtaĕerjow Serbskeho instituta, muzejownikow a dalšich w tutymaj skupinomaj wjedŕeŕe k woĕiwidnym rezultatam. Jako nowe wopomnišĕa stworichu so pomjatne tafla za Serbsku ludowu banku w Chošebuzu (2008), za Kita Œwjelu w Zaspach (2009) a Pawlinu Krawcowu w Chošebuzu (2010) kaŕ teŕ pomnikaj za Kita Panka w Dešnje (2008) a Kita Œwjelu w Skjarbošĕu (2018). Wobnowichu so pomnik Bogumiŕa Œwjela w Dešnje (2008) kaŕ teŕ rowy Wylema Noweho

10 Zestawa njeje dospŕlna.

11 Informacije Anny Kosacojc-Kozeloweje w mejlce awtorce z 11. 2. 2023.

12 Informacije Sylki Laubensteinoweje-Poleŕcojc w mejlce awtorce z 3. 3. 2023.

w Choćebuzu (2014), Fryca Foba w Turjeju (2015), Marjany Domaškojc w Cazowje (2003/2015), Klosec swójby w Strobicach (2017), Bogumiła Šwjele w Choćebuzu (2018), Hermana Worchy w Janšojcach (2018) a Fryca Rochi w Choćebuzu (2019). Na wotpowědne serbske prócowanja spožči město Wětošow titul čestneho rowa poslednimaj wotpočinkomaj Benjamina Běgarja a Wylema Šybarja (2014). W Choćebuzu ma zarjad měščanskich pohřebnišćow přehlad wšitkich rowow serbskich wosobinow a na to džiwa, zo so žadyn njewotstroni. W zhromadnym dźěle z Braniborskim krajnym zarjadom za škit pomnikow je so 2021 poradžito, wubranym objektam na pomnikowej lisćinje přidać připis »Bezug: Sorbische/Wendische Kultur« a k tomu někotre zakładne informacije, kiž serbski počah wjasnja (hlej HIDAweb).

Zjimanje

Trjě lětdžesatki po swojim wožiwjenju móže MS na pozitiwnu bilancu swojeho skutkowanja na dobro serbskich pomnikow zhladować. Nawjazuju na započatki w 19. lěstotku su so dźak jeje prócowanjam po wožiwjenju a w zhromadnym dźěle z dalšimi partnerami wuwili šěroke aktiwity na polu pomnikow w Serbach. Wobšěrne dokumentacije su so nadžěłali a wjacore publikacije wudali. Tójšto pomnikow je so wobnowiło a nowych wopomnišćow stworiło. Wubrane pomniki su so pod škit stajili abo so na pomnikoškitnych lisćinach jako ze serbskim počahom woznamjenili. Dalše objekty su so do muzejow posrědkowali. Wědomje wo hódnoće materielných swědkow serbskich kulturných stawiznow je so zbudžiło a wěda wo nich je so po kwantiće a kwalite nahladnje rozšěriła. Wězo njeje dźěło jenož MS wukonjała, mnozy partnerojo kaž Serbski institut, Serbskej muzej, towarstwa, dźěłowe skupiny, wosady, komuny a jednotliwcy su k wuspěchaj přinošowali a jón hakle zmóžnili. Ale na započatku tuteho wuwica steješe před třomi lětdžesatkami MS ze swojaj inowatiwnej mocu.

Při wšej pozitiwnej bilancy wšak dyrbi so zwěšćić, zo so kardinalne žadanje popřewrótowego časa njeje spjelniło. Njeje so poradžito wutworić trajnu strukturu, kiž wěnuje so slědženjam za materielnymi swědkami serbskosće a nadawkam serbskeho pomnikoškita. Tutón njedopjelny zaměr steji dale jako namołwa před zamołwitými w Serbach, zo bychu so nam a přichodnym generacijam zachowali pomniki serbskich kulturných stawiznow jako wažny wobstatk narodneho namrěwstwa.

Literatura

ATANASOV, Katja/ROGGAN, Alfred/SCHURMANN, Peter 2015: Der Landkreis Spree-Neiße und seine sorbische/wendische Kulturgeschichte. Der Altkreis Cottbus. Cottbus (= Serbske drogutki; 9).

HIDAweb BLDAM Brandenburg: Denkmale in Brandenburg, přistup 9. decembra 2021.

Online: <https://ns.gis-bldam-brandenburg.de/hida4web/search?smode=advanced> [15. 2. 2023].

HOLZHEIMEROWA, Simone 1995: Serbske pomniki maju se zdžaržaš, w: Nowy Casnik 47/19, str. 2.

KRESTIN, Steffen (wud.) 2011: Das Wendische Cottbus – Serbski Chóšebuz. Cottbus (= Cottbuser Blätter).

- MALINKOWA, Trudla 1998a: Problem: Serbske pomniki, w: Rozhlad 48/6, str. 202–205.
- MALINKOWA, Trudla 1998b: Sorbische Kulturdenkmale – vergessene Zeugnisse?
w: Landratsamt Bautzen (wud.), Denkmalschutz und Denkmalpflege im Landkreis
Bautzen, str. 8–9.
- MALINKOWA, Trudla 2011: Der alte Friedhof in Rohne – Stare pohrjebnišćo w Rownom.
Bautzen.
- MALINKOWA, Trudla 2014: Denkmale, w: SCHÖN, Franz/SCHOLZE, Dietrich (wud.),
Sorbisches Kulturlexikon. Bautzen, str. 90–94.
- MALINKOWA, Trudla 2017: Budarjowy pomnik w Budestecach – spočatk serbskeho
pomnikarstwa, w: Rozhlad 67/10, str. 23–27.
- MALINKOWA, Trudla 2019: Serbske pomniki. Budyšin.
- MALINKOWA, Trudla 2022: Sorbische Denkmale. Bautzen.
- MIRTSCHIN, Hans 1999: Trjebamy serbski pomnikoškit? w: Rozhlad 49/12, str. 441.
- TSCHERNOKOSHEWA, Elka (wud.) 1994: So langsam wirts Zeit. Bericht der unabhängigen
Expertenkommission zu den kulturellen Perspektiven der Sorben in Deutschland. Bonn.
- VÖLKEL, Měrcin 1995: Trjebamy Maćicu? Rozprawa předsydstwa na Hłownej zhromadźiznje
Maćicy Serbskeje dnja 22. apryla 1995, w: Rozhlad 45/7–8, str. 289–292.
- VÖLKEL, Měrcin 1996: Z rozprawy předsydy MS, w: Rozhlad 46/6, str. 233.

Přiloža

Trudla Malinkowa, John Petrik

Zestawa wot Załožby za serbski lud spěchowanych pomnikowych projektow wot lěta 1993 do 2022

Wot lěta 1993 spěchuje Załožba za serbski lud pomnikowe projekty, kiž so w zamołwitosći wšelakich nošerjow přewjedu. To nastupa wobnowjenje historiskich pomnikow runje tak kaž stworjenje nowych wopomnišćow. Jednotliwe předewzaća schwaleše wot lěta 2002 do 2022 wuběrk »Serbske pomniki« při MS.

Hižo w přěnich směrnicach Załožby za serbski lud k spěchowanju projektow jewi so wosebity wotrězk XIV »Serbske pomniki« (hlej »Richtlinien der Stiftung für das sorbische Volk zur Förderung von Projekten, Abschnitt XIV Sorbische Kulturdenkmale«). Přnje směrnicy płačachu wot 31. měrca 2003. Do toho nałožowachu so tak mjenowane spěchowanske zasady. W džensa płaćiwych směrnicach z dnja 10. julija 2017 jewja so pomniki we wotrězku N (hlej »Förderrichtlinie der Stiftung für das sorbische Volk, Abschnitt N Sorbische Kulturdenkmale«).

Scěhowaca zestawa wopřija cyłkownje 91 pomnikowych projektow, kotrež Załožba za serbski lud wot lěta 1993 do 2022 spěchowaše. Nimo tu zapisanych přewjedžechu so w tutym času w Serbach hišće dalše pomnikowe projekty, kiž so bjez přiražkow Załožby financowachu a so tohodla w zestawje njejewja.

Wot Załožby za serbski lud spěchowane pomnikowe projekty 1993–2022

lěto a město	pomnikowy projekt	nošer projekta
1993		
Worklecy	tafla za Michała Hórniku na šuli	gmejna Worklecy
1994		
Njeswačidło	tafla za Jurja Mjenja na starym kěrchowje při cyrkwi	Domowina, skupina Njeswačidło
1995		
–		
1996		
Wětošow	narowny pomnik za Wylema Šybarja	město Wětošow
Nowa Wjas	pomnik za Fryca Latka před jeho ródny domom	hamt Picnjo
Budyšin (Serbski muzej)	wobnowjenje stacijow křižoweho puća Chrystusa (štyrnaće mólbow za škleńcu)	wokrjes Budyšin
1997		
Huska Łaz	narowny pomnik za Michała Rostoka wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Zejlerja	Maćica Serbska Spěchowanske towarstwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja
Rowno Choćebuz	tafla za Hanza Njepilu na Njepilic statoku wobnowjenje narowneho pomnika Fryca Rochi na Južnym pohrjebnišću	gmejna Slepó Domowina, župa Delnja Łužica
1998		
Lubance (Pólska)	pomnik za Mikławša Jakubicu před cyrkwu	Maćica Serbska
1999		
Stollberg/ Erzgebirge	kamjeń z taflu za Otu Wićaza na dworje Gymnazija Carla von Bacha	Maćica Serbska
Picnjo	zwón za Picnjansku cyrkej	ew. wosada Picnjo
Slepó	wobnowjenje narowneho pomnika Juliusa Eduarda Wjelana při cyrkwi	ew. wosada Slepó
Wochozy Pančicy-Kukow	tafla za Bogumića Šwjelu na cyrkwi wobnowjenje pomnika Jakuba Barta-Čišinskeho w Lipju	gmejna Hamor gmejna Pančicy-Kukow

2000

Chasow	tafla za Marju Kubašec na jeje ródny domje	Domowina, župa Budyšin
Turnow	pomnik za Mjertyna Monja před jeho ródny domom	Maćica Serbska

2001

Pančicy-Kukow	tafla za Mikławša Andrickeho na jeho ródny domje	Domowina, župa Kamjenc
---------------	--	------------------------

2002

Cazow	wobnowjenje rowa Marjany Domaškojc	Domowina, župa Delnja Łužica
-------	------------------------------------	------------------------------

2003

Wjerbno	pomnik za Mata Kosyka na zelenišću při Bórkowskej dróze	hamt Bórkowy
Popojce	wobnowjenje rowa Hendricha Jordana a swójbnych	gmejna Gołkojce
Lěska Bukecy	tafla za Karla Nowaka při jeho ródny domje wobnowjenje narowneho pomnika Jana Wawera w cyrkwi	Maćica Serbska Serbske ewangelske towarstwo
Budyšin	wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Lubjenskeho na Tuchorju	Serbske ewangelske towarstwo

2004

Budyšin Wětrow	tafla za Arnošta Muku na jeho bydlenkim domje wobnowjenje Lutheroweho pomnika na nawsy	Maćica Serbska Serbske ewangelske towarstwo
Křiwa Boršč	wobnowjenje napismoweje tafle na bywšim kuble Jana Skopa	Maćica Serbska

2005

Hbjelsk	wobnowjenje narowneho pomnika Mateja Jokiša w cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Mały Wjelkow	wobnowjenje narowneho pomnika Jana Awgusta Měrcinka na pohrjebnišću bratrowskeje wosady	Serbske ewangelske towarstwo
Jitro	wobnowjenje tafle za Bjarnata Krawca před jeho ródny domom	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow

Tšupc Choćebuz	pomnik za Albina Mollera před faru wobnowjenje napisow w Serbskej cyrkwi	Maćica Serbska ew. klóšterska wosada Choćebuz
-------------------	---	---

2006

Budestecy	wobnowjenje narowneho pomnika Handrija Bróska w cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Hodźij	tafla za Jurja Pilka na jeho prawdžepodobnym ródny domje při nawsy	Domowina
Hodźij	pomnik za Wjacława Warichiusa při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Korjeń	pomnik za Jana Bogumića Fabriciusa před faru	město Choćebuz

2007

Delnja Hórka	wobnowjenje narowneho pomnika Lišec mandželskeju	gmejna Malešecy
Bukecy	zhotowjenje kopije chorhoje młodźiny z Wadec a Trjebjeńcy w cyrkwi	Domowina, skupina Bukecy
Budyšin	wobnowjenje pomnika Jana Arnošta Smolerja we Walskich zelenišćach	město Budyšin
Choćebuz	tafla za Serbsku ludowu banku na bywšim bankowym domje	Maćica Serbska

2008

Rakojdy	zhotowjenje kopije napismoweje tafle na bywšej šuli	Serbske ewangelske towarstwo
Dešno	wobnowjenje pomnika Bogumića Šwjela před faru	gmejna Dešno-Strjažow
Dešno	pomnik za Kita Panka před cyrkwju	Spěchowanske to- warstwo domizniskeho muzeja Dešno
Wotrow	wobnowjenje narowneho pomnika Jakuba Barta-Čišinskeho	kat. wosada Wotrow

2009

Radwor	tafla za Jurja Winarja na hosćencu »Meja«	Spěchowanske tow. Serb. lud. ansambla
Zaspy	tafla za Kita Šwjela na jeho ródny domje	Domizniske a drastowe towarstwo Zaspy
Bukecy	wobnowjenje narownych pomnikow na »serbskim rowje« na nowym pohrjebnišču	ew. wosada Bukecy

Jitro	postajenje kamjenja z w lěće 2005 wobnowjenej taflu za Bjarnata Krawca před jeho ródny domom	Zwjazk serbskich spěwarskich towarstwow
Wuricy	wobnowjenje a postajenje Wuričanskeho stołpa z 18. lětstotka na wyšinje južnje Wuricy	Thomas Helm, Wuricy
Radwor	tafla na row Jakuba Lorenca-Zalěškeho	Maćica Serbska

2010

Rowno	konserwowanje 63 narownych kamjenjow stareho pohrjebnišća	gmejna Slepó
Choćebuz	tafla za Pawlinu Krawcowu na jeje bydlenkim a wobchodnym domje	Historiske domizniske towarstwo Choćebuz
Kotecy	načisk pomnika za Jana Kiliana při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo

2011

Kotecy	pomnik za Jana Kiliana při cyrkwi	Serbske ewangelske towarstwo
Pančicy-Kukow	wobnowjenje pomnika Tecelina Měta před jeho ródny domom	Joachim Herrmann, Pančicy-Kukow
Hornja Hórka	tafla za Jana Arnošta Frajšlaga na jeho bydlenkim domje	gmejna Hornja Hórka
Bukecy	parament za Bukečansku cyrkej	ew. wosada Bukecy

2012

Kumšicy	zhotowjenje kopije napismoweje tafle na Miklec-Wičazec kuble	swójba Miklec-Wičazec, Kumšicy
Koslow	wobnowjenje tafle za Romualda Domašku na jeho ródny domje	swójba Měřec, Koslow
Bukecy	wobnowjenje rowa Korle Bohuwěra Šěcy na nowym pohrjebnišću	ew. wosada Bukecy

2013

Stróžišćo	wobnowjenje informaciskich tafłow při pomniku Cyrila a Metoda	Towarstwo Cyrila a Metoda
Choćebuz	tafla na zrunany row Wylema Noweho na Sewjernym pohrjebnišću	město Choćebuz

2014

Budyšin	wobnowjenje rowa Jana Arnošta Smolerja na Hrodžišku	Maćica Serbska
---------	---	----------------

Wotrow	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow we Wotrowskej wosadže	Domowina, župa Kamjenc
Turjej	wobnowjenje rowa Fryca Foba	Domowina, župa Delnja Łužica
Hora	tafla za Jakuba Nowaka-Horjanskeho při křižowanišću južnje wsy	Domowina, skupina Jaseńca
Hrodžišćo	wobnowjenje rowa Měrcina Nowaka-Njechorńskeho	Domowina, Załožba za serbski lud

2015

Brjazyna	wobnowjenje freskow w cyrkwi	towarstwo Brjazynske freski
Njebjelčicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Njebjelčanskej wosadže	Domowina, župa Kamjenc

2016

Kóšnojce	tafla za Alfreda Janigka na nawsy	Domizniske towarstwo Kóšnojce
Delany	tafla za Jana Kiliana na jeho ródnym domje	Günter Lehmann, Rachlow
Strobice	wobnowjenje rowa Klosec swójby	Strobičanske byrgarske towarstwo
Ralbicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Ralbičanskej wosadže	Domowina, župa Kamjenc

2017

Łaz	zhotowjenje kopije přenjetneje busty Handrija Zejlerja na pomniku we Łazu	Spěchowanske towarstwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja
Hodźij	tafla na něhdyšim Spomóžerskim domje	Domizniske towarstwo Hodźij
Choćebuz	wobnowjenje rowa Bogumiła Šwjele na Sewjernym pohrjebnišću	město Choćebuz
Chrósćicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chrósćanskej wosadže	Domowina, župa Kamjenc

2018

Rachlow Łomsk	tafla za Korlu Bohuwěra Šěcu při bywšej šuli pomnik za 1942 wotprawjeneho pólskeho dźělačerja Stanisława Błażejczuka w lěsu sewjernoje Łomska	gmejna Kubšicy towarstwo Přeceljo kultury a domizny Njeswačidło
---------------	---	---

Kamjonej	wobnowjenje štyrjoch pomnikow za zhubjenu wjes Hronow na ležownosćach sewjernje a wuchodnje Kamjeneje	chór Meja, Radwor
Chróścicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chróšćanskej wosadze	Domowina, župa Kamjenc
Wotrow Skjarbošc	wobnowjenje chorhoje towarstwa młodzencow pomnik za Kita Šwjelu na zelenišću před bywšim knježim dworom	kat. wosada Wotrow Spěchowanske towarstwo Skjarbošc

2019

Koslow	pomnik »Nawrót do Koslowa« na nawsy	towarstwo Přeceljo kultury a domizny Njeswačidło
Wochozy	informaciskej tafli wo skutkowanju Bogumiła Šwjele za Šwjelowu bróžeň	Towarstwo Šwjelowa bróžeň Wochozy
Chróścicy	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Chróšćanskej wosadze	Domowina, župa Kamjenc
Wotrow	wobnowjenje chorhoje towarstwa knježnow	kat. wosada Wotrow

2020

Ketlicy	wobnowjenje rowa Michała Domaški a swójbnych	Serbske ewangelske towarstwo
---------	--	---------------------------------

2021

Bačoń	inwentarizowanje nabožno-narodnych pomnikow w Bačońskej wosadze	Domowina, župa Budyšin
Kamjonej	wobnowjenje spwaleneho pomnika (swj. kříža) za zhubjenu wjes Hronow při dróze mjez Kamjonej a Wulkej Dubrawu	gmejna Radwor

2022

Łaz	znawawosadźenje wokoliny rowa Handrija Zejlerja	Spěchowanske towar- stwo zetkanišćo Dom Zejlerja a Smolerja
-----	---	---

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

Wužadanja do příchoda

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

IIIK

Skutkowanje Maćicy Serbskeje po wožiwnjenju 1990/91 – wróćozhladowanje a perspektiwy

Nadawki a džělawosć wožiwnjeneje Maćicy Serbskeje

Prěnje myslički wo móžnym wožiwnjenju MS nastawachu w času politiskeho přewróta 1989/90 na kromje Serbskeje narodneje zhromadźizny 16. decembra 1989 (hlej přinošk Jana Malinka w tutym zběrniku). W meji 1990 so Jan Malink přeni raz zjawnje k tomu wupraji a rysowaše zakładne ideje wo nadawkach a zaměrje towarstwa (Malink 1990). W měrcu lěta 1990 bě so nowa wědomostna rada při Inštituće za serbski ludospyt wutworila, kotraž měješe wjednistwo při přestrukturowanju sorabistiskeho slědźenišča podpěrac resp. wo móžnych alternatiwach přemyslować, jeli so institut rozpušći (Ela 2022: 6). Tuta rada witaše na swojim posedženju dnja 22. meje 1990 móžne wožiwnjenje MS, wupraji pak so »přećiwo tomu, přirjadować dotalne statne serbske institucije« k nej.¹ Přiwšěm dóstašaj dr. Měrćin Völkel a dr. Ludwig Ela wot njeje nadawk, móžnosće wožiwnjenja MS pruwować a wotpowědnu zjawnu diskusiju nastorčić (tež tam: 8). K tomu wozjewišaj artiki w Nowej dobjě pod titlom »Maćicu Serbsku znowa wožiwić?«, z kotrymž do zjawneje diskusije wo wožiwnjenju MS přeprošyšaj (Völkel/Ela 1990). W nim namjetowašaj, zo by towarstwo »móhło być hromadžišćo na serbskej wědomosći zaji-mowanych, kotrež w sekcijach džěła a tež zapřija domizniskich slědźerjow, za čichim slědźacych, młodostnych a dorosćenych« (tež tam). W juliju lěta 1990 bě rozsudžene, zo žana ze zapadnych slědźerskich institucijow njepřewza instituty akademije wědomosćow NDR (Faska 2001: 173) a zo hrožeše dale strach, zo so zwonkauniwersitne sorabistiske slědźenje bjez narunanja zhubi. Kaž džensa wěmy, namaka so za Budyski Serbski institut naposledk hinaši puć, ale ideja wožiwnjenja MS bě mjertym zrodžena a zajimcy so zetkawachu a wo potřebnosći a specifiskim nadawku noweje MS diskutowachu.

Specifiski profil namakać a so wotmjezować wot druhich serbskich towarstwow, kotrež so tehdy załožowachu, bě w přenich měsacach husćišo předmjet diskusije. Čłonojo tehdyšeho předsydstwa dyrbjachu so z tutym prašenjom rozestajeć, zo njeby so »mortwe džěćo« narodžiło, před čimž běchu někotři zwonkastejacy warnowali. Na to serbski superintendent Gerhard Wirth – čłon »stareje« a přeni předsyda wožiwnjeneje MS hač do přenjeje hłowneje zhromadźizny 2. apryla 1991 – na posedženju předsydstwa dnja 23. januara 1991 profil towarstwa wopisa: »Nic wědomosć wědomosće dla, ale wědomosć za Serbstwo! Dže wo to, budzić zajim a hordosć na namrěwstwo svojich wótcow.«² Na přenjeje hłownej zhromadźiznje, hdžež mějachu so wustawki schwalić, diskutowachu přítomni dale wo konkretnych nadawkach towarstwa. W paragrafje 2 wustawkow zapisa so potom zaměr MS, kotryž tež džensa hišće płaći: »Zaměr towarstwa je, spěchować wědomostnu zaběru ze stawiznami, řeču a kulturu serbskeho luda, starać so wo nałožowanje serbskeje wědomosće w narodnym džěle a šěrić serbsku rěč a sorabistisku wědu. Z tym chce towarstwo narodne wědomje Serbow budzić a pozběhnyć a přećelske počahi

Wožiwjenje Maćicy Serbskeje

Po přewrotnym času lěta 1989 myslachu serbscy wědomostricy na wožiwjenje Maćicy Serbskeje. We wotrjedže kulturne a wuměštwowe wědomosće Institutu za serbski ludospyt wjedźechu so hjesady, tež w direkčiji so třěbnosće a možnosće wotwažowachu. Hrodzišćanski farar Jan Malink w Nowej dobyje na skutkowanje Maćicy skedźbni. Dr. Ludwíg Ela a dr. Měrćin Vólkel wozejowštaj w Nowej dobyje swoje zhromadne měnjenje, na kotraž so erbnj kaž pisomny wotfiktos namaka. Zdobom přeprošystaj na hjesadu wo Maćicy. 25. septembra 1990 zěndzechu so we wotrjedže KKW dr. Simon Brězan, dr. Ludwíg Ela, dr. Rudolf Kilauk, Jan Malink, Jurij Nuk, dr. Franc Šěn a dr. Měrćin Vólkel, zo bychu sej zdźělali program za wožiwjenje Maćicy. Wotpo-

wobraz 47 Rukopisna kniha z protokolemi posedženow předsydstwa a hłownych zhromadźiznow MS, 1990–1994, Maćičny archiw

mjez Němcami a Serbami a słowjansku wzajomnosť sylnić. Wone chce spěchowac domiznisku zwjazanosć ludźi we Łužicy. Maćica Serbska přewjedže k tutomu zaměrej wědomostne a popularnowědomostne zarjadowanja, wudźěla slědžerske nadawki, a organizuje dalše naway, kiž so jej k dopěču swojich zaměrow přihódne zdadža.« (Wustawki MS, § 2)

MS je so wot spočatka sem zrozumiła jako posrědkowarka mjez wědomosću a na serbskej wědomosći zajimowanej (serbskej) zjawnosću, ženje pak jako »slědžerske« abo »ryzy

- 1 Serbski kulturny archiw w Budyšinje, ISL I 211, Institut za serbski ludospyt, Direkčija: Protokol posedženja Wědomostneje rady instituta, 22. 5. 1990. – Při tym skedźbnichu na prašenje, što by so při ewentuelnym rozpušćenju instituta stało z historiskimi wobstatkami MS, kotraž běchu ze załoženjom Budyskeho Institutu za serbski ludospyt w lěće 1951 přešli do Serbskeje centralneje biblioteki a Serbskeho kulturneho archiwa. Dale diskutowaše so prašenje, kak móhli so domiznowědnicy, chronišća, wučerjo a dalši, na sorabistiskim slědženju zajimowani ludžo zapřijeć a z tym posrědkowanje slědžerskich wuslědkow mjez Serbami polěpsić.
- 2 Towarstwowy archiw MS, MS 01, Protokole hłownych zhromadźiznow a posedženow předsydstwa z lěta 1990 a d. (Nowinske wurězki): Protokol 3. posedženja předsydstwa MS, 23. 1. 1991.

wědomostne towarstwo« – tole wuzběhny M. Völkel, předsyda MS wot 1991 do 2007, w interviewje z redaktorku Rozhlada Jěwu-Marju Čornakec skladnostnje 150. rōčnicy załoženja towarstwa (Völkel 1997: 94). Za wědomostne džěto je trjeba »slědžerske zarjadnišćo, Serbski institut, hdžež so powołani fachowcy powołansce ze serbskej rěču, stawiznami, wuměłstwom, literaturu, ludowědu atd. zaběraja« (tež tam: 94–95).

Hłowne džěto MS mješe so tuž wotměwać w sekcijach. Na wuradźowanju nachwilneho předsydstwa dnja 24. oktobra 1990 podachu přítomni namjety za sekcije, kiž tehdy po starej tradiciji hišće »wotrjady« mjenowachu: stawizniski wotrjad, ludowědny wotrjad, rěčny wotrjad (rěčna komisija), pedagogiski wotrjad, delnjoserbski wotrjad, muzejowniski kaž tež kulturnostawizniski wotrjad.³ Po potřebje móhli so dalše sekcije wutworić resp. wjacore do jedneje sekcije zjednočić. Wo móžnych sekcijach wězo tež na přenjeje hłownej zhromadźiznje diskutowachu. Skedźbni so na to, zo su jednotliwe wobłuki nadawkow prjedawšich wotrjadow mjeztym do institucijow resp. zwjazzkow a towarstwow přešli, štož měto so wobkedźbować. To potrjechi na příklad pedagogiski wotrjad (Serbske šulske towarstwo) abo beletristiskodźiwadłowy a hudźbno-wuměłstwowy wotrjad (Zwjazzk serbskich wuměłcow).⁴

Hižo na přenjeje hłownej zhromadźiznje 2. apryla 1991 wukristalizowa so potom zajim za wutworjenje stawizniskeho kaž tež »narodopisno-muzejoweho wotrjada«; jasne tež bě, zo ma so rěčespytny wotrjad wutworić, ale jasny profil mješe so hišće wuwic.⁵

Skónčnje wutworichu so scěhowace sekcije:

- sekcija stawizny⁶
- sekcija ludowěda a muzejownistwo⁷
- sekcija literatura a wuměłstwo⁸
- sekcija serbska rěč⁹
- sekcija hudźba¹⁰
- Mašica Serbska¹¹

MS přirjadowane su Delnjoserbska rěčna komisija¹², Hornjoserbska rěčna komisija¹³ kaž tež Pomnikowy wuběrka¹⁴. Čłonojo komisijow a wuběrka so wot předsydstwa powołuja. Džěto w sekcijach bě dobre wuchadźišćo, zo bychu so ludžo ze wšelakimi zajimami tež wšelakim temam wěnować móhli. Z tym bě šěroka paleta zarjadowanjow zaručena, hač běchu to wjetše schadźowanja abo tajke mjeńšeho formata, kaž diskusijne koła k rozdźelnym temam abo wopomnjenske zarjadowanja w rōdnych wsach wuznamnych Serbow. Kóždy sekcija namaka w běhu lět swójski format, tutón pak tež po potřebje přiměri.

Po přěnych lětach skutkowanja MS zhladowaše M. Völkel spokojom na docpěte wuslědki a zwěsći, zo su »[m]injene lěta wot wožiwjenja [...] dopokazali, zo je Mašica Serbska w našim času njeaparujomne towarstwo w serbskim narodnym žiwjenju« (Völkel 1997: 93–94). Dale wón doda: »Hlejće, što je so dał do zjawneho wobdžětanja wěstych wotrězkow serbskich stawiznow, do korigowanja a rozšěrjenja stawizniskich wobrazow zaštych podawkow a wosobow? Što je přeni wudał za Němcow po 1990 informaciski spis wo Serbach, kotremuž su druzu pozdžišo slědowali, wuži[wa]jo samo naš titul? Na Mašičnych schadźowanjach a zeńdženjach su so hódnočili zaslužby wosobow, na kotrež so lětdžesatki njeđiwaše[,] kaž by jim přistało. [...] Zwofachmy do wědomja wjesnjanow we Wotrowje, Komorowje, Njebjelčicach, Minakale,

w delnjołužiskich wsach a druhdže muži a žony, kot[ri]ž su so tam narodžili a w serbskim žiwjenju skutkowali.« (tež tam: 94)

Mnozy dopominaja so zawěšće na połne žurle w Serbskim domje a Serbskim muzeju w Budyšinje abo w awli Delnjoserbskeho gymnazija w Choćebuzu. Wulki zajim Serbow zaleži zawěšće na wuběrje tematiskich čěžišćow, kotrež běchu za čas NDR tabu abo kotrež žadachu sej po politiskim přewróće nowe wobdžětanje, nětko bjez ideologiskeho balasta resp. z wobkedźbowanjom wšitkich přistupnych žórłow. Tematiski wuběr na jednej stronje, ale tohorunja wašnje zarjadowanow a wuběr přednošowarjow hrajachu za wuspěšne dźěło MS wažnu rólu. Wědomostnicy a njewědomostnicy (to rěka na serbskej wědomosći zajimowani ludźo z rozdźelnym powołanskim pozadkom) dóstachu přez Mačićne zarjadowanja móžnosć, swoje slědźenske wuslědki serbskej zjawnosći předstajeć a diskutować. Mačićne schadźowanja a sympozije polěkowachu mjezsobnej wuměnje kaž tež wólnym rozmołwam. Z tym přewza MS wěstu »towaršnu funkciju«, kotruž bě Pawoł Nowotny 1992 wožiwjenej MS – po přikładže starije MS – doporučejo na puć dať (Nowotny 1992: 23).

Džěławosć MS a jeje sekcijow pak so na přewjedženje wědomostnych a popularno-wědomostnych sympozijow a schadźowanow njewobmjezowaše. Předsydstwo same měješe so tohorunja z wjele druhimi temami zaběrać, zdžěla z aktualnymi a palacymi prašenjami. To přitrijechi wězo tež za jednotliwe sekcije. Skedźbnju jenož na wubrane temy:

– Wot spočatka sem stejachu prócowanja wo wróćenje Serbskeho domu do serbskich rukow na agendže předsydstwa.¹⁵

3 Tež tam: Protokol 1. posedženja předsydstwa MS, 24. 10. 1990, str. 2.

4 Tež tam: Protokol jutrowneje hłowneje zhradźizny MS, 2. 4. 1991.

5 Tež tam.

6 K džěławosći stawizniskeje sekcije hlej přinoškaj Edmunda Pjecha a Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.

7 K džěławosći sekcije ludowěda/muzejownistwo hlej přinošk Ines Kelleroweje a Theresy Jacobsoweje w tutym zběrniku.

8 Pozdžišo přemjenowa so sekcija na sekcija literatura, wuměłstwo a wukraj.

9 Džěławosć w léće 1994 wutworjeneje sekcije serbska rěč měješe so jasnje wot rěčneje komisije wotmjezować.

Tak bě sekciske dźěło wusměřene na njelinguistow. Nimo wšelakich zjawnych zarjadowanow w formje přednoškow a rozmołwnych kołow zaběraše so sekciske wjednistwo tež z koncepcionelnymi prašenjami dalewu-wiwanja hornjoserbskeje rěče. W druhej połožcy 1990tych lět wěnowaše so sekcija tež prašenju dwurěčneho kubłanja. Sekciju nawjedowaše wot 1994 do 1998 dr. Helmut Jenč, wot 1998 do 2001 Anja Pohončowa a po tym wěsty čas komisarisce John Petrik. Dokaž bě wjetšina wjednistwa powołansce a priwatnje wučezena a powšitkowny zajim na sekciskich zarjadowanjach rapidnje woteběraše, skónči sekcija spočatk 2000tych lět swoje aktiwity. W léće 2006 wustupowaše posledni raz jako sobuwuhotowarka zarjadowanja składnostnje 150. posmjertnych narodnin Jakuba Barta-Čišinskeho a swjatočneho spožčenja Myta Čišinskeho dnja 14. oktobra 2006 w Pančicach-Kukowje (ML 2006).

10 Sekcija hudźba wutwori so w léće 2000. K jeje džěławosći hlej přinošk Měrka Šołty w tutym zběrniku.

11 K skutkowanju nowozaloženeje Mašicy Serbskeje hlej přinošk Pěťa Šurmana w tutym zběrniku.

12 K džěławosći Delnjoserbskeje rěčneje komisije hlej přinošk Fabiana Kaulfürsta w tutym zběrniku.

13 K džěławosći Hornjoserbskeje rěčneje komisije hlej přinošk Sonje Wölkoweje w tutym zběrniku.

14 K džěławosći Hornikoweje wuběrka hlej přinošk Trudle Malinkoweje w tutym zběrniku.

15 W léće 1996 rozsudži zwjazkowe předsydstwo Domowiny, zo měta wona być »samalutka wobsydnica Serbskeho domu« (Völkel 1997: 55), ale woprawdže bě prašenje wobsydstwa Serbskeho domu hakle w léće 1999 dorjadowane a Załožba za serbski lud bu z jeho wobsydnicu (hlej tež přinošk Jana Malinka w tutym zběrniku).

- W lěće 1992 wotkupichu štyri serbske towarstwa, mjez nimi MS, rukowaćelskemu wustawej Ludowe nakładnistwo Domowina. Hač do lěta 2000 fungowaše potajkim tež MS jako towaršnik nakładnistwa, doniž je do wobsydstwa Załožby za serbski lud nje-přepoda.
- Dale zabra MS 1994 stejišćo ke kónčnej rozprawje strukturneje komisije, w kotrejž so jasnje podhódnoćenje a podreprezentanca serbskeje rěče kritizowaše. Tu angažowaše so wosebje sekcija serbska rěč.¹⁶
- W lěće 1999 diskutowaše Załožba za serbski lud wo prioritach dalšeho spěchowanja a přemyslowaše wospjet wo strukturnych změnach serbskich institucijow. Tež w tutym zwisku sformulowa sekcija serbska rěč stejišćo pod titlom »Róla a městno sorabistiskeho rěčespyta w přichodze« a jón 13. oktobra 1999 fachowej skupinje »Wědomosć a muzejownistwo« při Załožbje za serbski lud sposrědkowa.¹⁷
- Na iniciatiwu tehdyšeho předsydy J. Malinka załožichu so 2011 Maćične myta za dobywanje sorabistiskeho dorosta. Mjez tym wupisaja so kóždy druhe Maćične myta w třoch kategorijach.
- W lěće 2017 bě prašenje dalšeho wužiwanja Serbskeho domu předmjet diskusije w předsydstwje. Tole bě třebne w zwisku z přemyslowanjemi, Serbsku kulturnu informaciju zwonka Serbskeho domu zaměstnić. MS skedźbni tu na zrěčenje, zo ma Serbski dom wostać zetkanišćo towarstwow a nima so stać z rzyz běrowowym domom.
- Na iniciatiwu Maćičneho předsydstwa bu MS z člonom towarstwa Serbskeho instituta. Wot lěta 2015 do 2022 zastupowaše dr. Leńka Šoćić towarstwo, wot lěta 2022 přewza nadawk dr. Katja Brankačkec.
- Dorjadować měješe so tohorunja něhdyše wobsydstwo MS w Budyskim měšćanskim muzeju. Po wróćenju přepodachu so wotpowědne objekty 2014 Serbskemu muzeju. W lěće 2022 wróći slědźerska biblioteka Herderoweho instituta w Marburgu knihi a časopisowe zešiwki, kotraž běchu tamni sobudžěłačerjo jako swojstwo MS identifikowali. Tute knihi přepodachu so Serbskej centralnej bibliotece při Serbskim institucie, kotraž je juristiska naslědnica Maćičneje biblioteki.
- Předsydstwo napisa tójšto protestnych listow, na přikład w lěće 2000 na Sakske kultusowe ministerstwo zawrjenja serbskich šulow dla abo w januarje 2021 dla zastajenja financneho podžěla Bórkowskeho hamta za Dešnjanski domizniski muzej.
- Kónc lěta 2021 přewza towarstwo nošerstwo za projekt »Serbski medijowy paket za komunalne biblioteki w serbskim sydlenkim rumje w Braniborskej«, kotryž financowaše Braniborske ministerstwo za wědomosć, slědženje a kulturu.
- Druha aktualna tema, z kotrymž so předsydstwo 2022 zaběraše, bě cyle hinašeho razu, mjenujcy zjawna diskusija wo načasnosći teksta serbskeje hymny. Nimo napisanja namołwy z konkretnym namjetom za nowu wariantu je předsydstwo wjele časa do zjawnostneho džěla – nic jenož za serbske, ale tohorunja za němske medije – inwestowało a šěroku paletu mjenjenow a rozprawow na Maćičnej internetnej stronje dokumentowało. W septembrje 2022 wotmě so diskusijny wječor, na kotryž bě MS hromadze z redakciju Serbskich Nowin přeprošyła.¹⁸

wobraz 48 Serbski medijowy paket za Gołkojsku biblioteku, 19. januara 2022, foto Anja Pohončowa

Maćična džěławosć po wožiwjenju wotbłyšćuje so nimo toho w mnohich publikacijach. W přě-
nich lětach wudachu so referaty wulkich zarjadowanjow we wosebitych zešiwkach (hlej MS
1992, MS 1993, Völkel 1994/95, Wedegärtner 1998, 2003, Łuščanski 2003); zwjetša wozjewi-
chu so přednoški Maćičnych kolokwijow w Rozhledźe (na přikład w lětach 1997, 1999, 2003,
2007, 2023). Měto Pernak postara so wo wudaće knižkow, wěnowanych žiwjenju a skutkowa-
nju jednotliwych Delnjoserbow (hlej Pernak 1995, 1997a, b, 1998a, b, 2001).

Wulki zajim na Maćičnych zarjadowanjach hižo po někotrych lětach popušči, na což
M. Völkel 2001 w swojej rozprawje skedźbni: »Minyła je so [...] pola mnohich spočatna zahor-
ritosć, kotraž bě najskerje euforiska.« (citowane po M. L. 2001) Hižo do toho spóznachu akte-
rojo sami, zo žadaja sej přihoty wjetšich zarjadowanjow wjele mocow. Druhdy wjedžeše to
samo k wužadanjam »hač k mjezam [...] zamóžnosće« (citowane po BR 1994). Tole zwěsći
M. Völkel wjacore razy w svojich lětnych rozprawach a wuzběhny, zo njeje skutkowanje to-
warstwa přirunajomne z džěławosću institucijow, kotraž Załožba za serbski lud spěchuje. Wón

16 Towarstwowy archiw MS, MS 40B, Konceptija serbskeho kulturneho wuwica / Strukturna konceptija k wuwicu
serbskeje kultury – Stejnišćo MS k tomu: Stejišćo ke »konceptiji serbskeho kulturneho wuwica (kónčna
rozprawa)«.

17 Priwatny archiw Anje Pohončoweje.

18 Wobšěrna dokumentacija wo tutej diskusiji je na internetnej stronje MS přistupna (hlej www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/translate-to-hsb-sorbische-hymne) [23.10.2023].

wobraz 49 *Wrócone knihi a časopisy z něhdyšeho bibliotekoweho wobstatka MS, 16. decembra 2022, foto Madlen Domašcyna*

sej žadaše, zo měli towarstwa »prawo měć, sej wot statnych institucijow iniciatiwy, podpěru a zwonkastožbne wukony za serbske naležnosće žadać« (tež tam). Tajke a podobne wuprajena pokazuja cyle jasnje na hranicy čestnohamtsce skutkowaceho towarstwa.

Akteroj a splećenja

Mjez člonami předsydstwa skutkowachu husto wosoby, kotrež běchu tež powołansce ze serbstwom zwjazane: sobudžěłačerjo Serbskeho instituta, Ludoweho nakładnistwa Domowina, Domowinskeho zarjada, Serbskeho muzeja atd. Ale běchu tež Serbja bjez tajkeho powołanskeho zwiska mjez nimi. Podobny wobraz skići so hladajo na nawodow sekcijow. Powołanski pozadk w zwisku z konkretnej džělawosću MS njeměli podhódnočić. Wobšěrne skutkowanje dołholětneho předsydy M. Völkel (1991–2007) kaž tež dalšich wědomostnych sobudžěłačerjow Serbskeho instituta w nawodnych funkcijach MS njeby móžne było bjez direktneje abo indirektneje podpěry Serbskeho instituta.¹⁹ Na woznam tajkeje bjezposrědnjeje splećenosće pokazowaštaj wšak hižo Völkel a Ela w swojim nowinskim artiklu 1990, hdyž wuzběhnyštaj, zo by džěło instituta »towarstwu tyto a kotrehož džěło by so wot towarstwa wopłodźało« (Völkel/Ela 1992). Podpěra MS ze stron instituta wuchadžeše tež z wědomja, zo bě institut »namrěwć wědomostnych tradicijow Maćicy Serbskeje, zo je nastork k załoženju tajkeho instituta, přednjeseny hižo w meji 1946 wot prof. Oty Wićaza, samo wušoť z Maćicy Serbskeje, a zo je so institut sam přeco rozumił jako pokročowar najlěpšich tradicijow tutoho towarstwa« (Faska

1991: 114). W swojej rozprawie na głównej zgrupowaniu MS w lecie 2000 wuzběhny M. Völkel, zo je »[z]hromadne džěto mjez MS a SI [...] woběmaj stronamaj spožčowało impulsy na zakładźe jenakich zaměrow – nadžěłanja a šěrjenja wědy wo Serbach a wědomosćow, wězo tež personalnych zwiskow. Třo předsyđa sekcijow a předsydaj rěčneju komisijow su sobudžěłačerjo SI, dotal bě předsyđa kaž tež jedyn sobustaw předsydstwa z přistajenym w SI. Tajka konstelacija je produktiwna a personalne wuměnjenja njedyrbjeli so na hubjeńši staw přeměnič«.²⁰

Wězo njeprofitowaše MS jenož wot zgrupadneho džěła ze Serbskim institutom. Zo je člonstwo w MS zwjazane z abonementom serbskeho kulturneho časopisa Rozhlada, mamy so džakować wutrajnym prócowanjam tehdyšeje šefredaktorki Jěwy-Marje Čornakec. Za čas jeje redaktorstwa (1992–2011) namakamy nimo toho w Rozhledźe tójšto informacijow z džěławosće předsydstwa abo Maćičnych zarjadowanjow.

Doholětny městopředsyđa MS Marko Kowar abo doholětny člon předsydstwa a nědyši předsyđa Jurij Łušćanski džěłaštaj w Domowinskim zarjedźe. Z tym zwjazane běchu druhdy wujasnjenja wšelakich naležnosćow, takrjec po krótkim službnym puću. A hdyž pobyštaj w nadawku Domowiny na wšelakich zarjadowanjach, wužiwaštaj tutu składnosć tež za ertne rozmołwy w Maćičnych naležnosćach. Wuske zgrupadne džěto knježeše tež mjez sekciju ludowěda/muzejownistwo a Serbskim muzejom (hlej přinošk Jacobsoweje a Kelleroweje w tutym zběrniku).

Nimale wšitke wjetše fachowe kaž tež wopomnjenske zarjadowanja je MS w zaštych 30 lětach w kooperaciji z dalšimi partnerami přewjedła: ze serbskimi institucijemi abo uniwersitami, z towarstwami, wosadami abo Domowinskimi župami a skupinami. Tež zwonka Łužicy je sej MS partnerow pytała, na přikład za konferencu, kotraž so 1996 na Wařawskej uniwersiće za sorabistiski dorost přewjedže, abo za swjedžensku akademiju na česć Arnošta Muki w lecie 2004, kotraž wotmě so we wendlandskim Lüchowje. Na sorabistiskich konferencach na uniwersiće w Lwiwje wobdžělichu so tohorunja stajnje zastupjerjo MS. Dnja 14. oktobra 2022 wuhotowany sympozij na česć Handrija Zejlerja a Korle Awgusta Kocora kaž tež tuta konferenca nastašej w kooperaciji ze Serbskim institutom. Tajke kooperacije su dale njebruarjomne a třěbne. Bjez toho njebychmy jako čestnohamtsce skutkowace towarstwo cyfu organizatorisku a wobsahowu stronu w třěbnej kwalifici zaručić móhli.

Předsyđa MS po wožiwjenju:

1990–1991	Gerhard Wirth
1991–2007	dr. Měrcin Völkel
2008–2016	Jan Malink
2016–2020	Jurij Łušćanski
wot 2020	dr. Anja Pohončowa

19 To potrjechi na přikład tež džěławosć rěčneju komisijow, kotrež nawjedujeta sobudžěłačerjej Serbskeho instituta (hlej tež přinoškaj Fabiana Kaulfürsta a Sonje Wölkoweje w tutym zběrniku).

20 Towarstwowy archiw MS, MS 41C, Hłowna zgrupadźizna 1991–2000: Rozprawa předsydstwa MS na hłownej zgrupadźiznje, 29. 4. 2000.

wobraz 50 Hlowna zhromadźizna MS w Budyskim Serbskim muzeju, 11. mārca 2017, foto Ludwig Sachs

Dokal?

Hdyž zhladujemy džensa wróco na džěławosć MS zaštych třoch lětdžesatkow, zwěšćamy tójšto změnow. To potrjechi temowe čěžišća kaž tež formaty zarjadowanjow, ale tohorunja zajim na nich ze stron čłonow a nječłonow.

Wěstu kontinuitu je sej sekcija ludowěda/muzejownistwo nadžěłała ze swojim džěłowym kruhom Łužiske muzeje a muzealne zarjadnišća. Sekcija serbska rěč hižo dawno njedžěła, ale tež sekciji hudźba a literatura/wuměłstwo/wukraj matej čěže. Zajim na Mašicnych zarjadowanjach w Delnjej Łužicy tohorunja spada. Ličba wjetšich zarjadowanjow, wosebjě wědomostnych sympozijow – přewažnje wot stawizniskeje sekcije w 1990tych lětach organizowanych – je razantnje woteběrała. Město toho přeprašuje stawizniska sekcija wot lěta 2009 na jednotliwe přednoški we wobtuku Maćičneje akademije a skići tak prawidłownje zajmowanemu publikumej forum za zeznawanje najnowšich wuslědkow sorabistiskich slědženjow w šěršim zmysle. Koronapandemije dla pak so wot lěta 2020 hižo njewotměwaja. Hakle wot nazymy 2023 so zaso přednoški poskićuja.

Ličba čłonow našeho towarstwa je někak konstantna. Kónc lěta 2022 bě jich 106. Nowi čłonojo běchu w zaštych lětach husto zajimcy zwonka Łužicy. Trjebamy wjace ludźi, kotřiž bychu so aktiwnišo tu na městnje angažowali. W předsydstwje džěłamy na přikład tuchwilu jenož z minimalnej ličbu čłonow, kotraž je po wustawkach postajena. Tak so druhdy zda, zo so přeco wjace džěła na přeco mjenje ramjenjow połoži.

Wuprajnja M. Völkela z 1990tych lět wo wužadanjach za čestnohamtske skutkowanje towarstwa potajkim džensa hišće plaća. Je drje na času, zo so jako towarstwo přiwobroćimy

wobraz 51 Wopominanje na něhdyšeho předsydu MS Michała Hórniku při jeho rowje na Mikławšku w Budyšinje, 9. měrca 2019, foto Ludwig Sachsa

prašenju, kak chcemy w přichodže swoju džěławosć zaručić a što je za to trjeba. Z čim chcemy a móžemy so scyła zaběrać? Dyrbimy so na nowe puće zwažić a kak bychy dyrbjeli wupadać? A wosebje: Kak so nam poradži, čłonow bóle zapřijeć? Chcedža woni to scyła? Kotre wočakowanja maja woni na předsydstwo a móže předsydstwo je spjelnić? Zawěsće hodža so dalše prašenja stajec a diskutować, to wšak je cyłomačićna naležnosć. Konferenca z lěta 2022 je wuchadzišćo, zo bychmy so z tutymi a podobnymi prašenjemi w přichodže bliže zaběrali. Hač ptaći zwěšćenje M. Völkelu z lěta 1997 wo róli MS tež w přichodže, drje zaleži na nas samych. Wón tehdy praji, zo je Maćica Serbska »swojotny, [...] wožiwjacy element we wšoserbskim narodnym wědomostnym a kulturnym žiwjenju« (Völkel 1997: 94).

Literatura

BR [Beno Rječka] 1994: Derje so za skutkowynymi wobsahami a formami džěła pyta. Hłowna zhromadźizna 1994 Maćicy Serbskeje bě zaštu sobotu w Budyšinje, w: Serbske Nowiny 4 (11. 4. 1994) 69, str. 1.

ELA, Ludwig 2022: K wožiwjenju skutkowanja Maćicy Serbskeje 1990, w: Rozhlad 72/12, str. 6–10.

FASKA, Helmut 1991: Dobro za wědomosć a za narod. Interview z direktorom prof. dr. Helmutom Fasku, składnostnje 40. róčnicy Instituta za serbski ludospyt, w: Rozhlad 41/5, str. 114–118.

FASKA, Helmut 2001: Institut w času přewróta, w: Rozhlad 51/5, str. 173–176.

- ŁUŚĆANSKI, Jurij (red.) 2002: Ludvík Kuba. folklorist, spisowaćel a moler. Mjezynarodna konferenca, dokumentacija = Ludvík Kuba. Folklorist, Schriftsteller und Maler. Internationale Konferenz. Dokumentation. Budyšin.
- M. L. [Manfred Laduš] 2001: Wo wažnosći spěchowanja maćerščiny, w: Serbske Nowiny 11 (23. 4. 2001) 78, str. 1.
- MALINK, Jan 1990: Pjeć namjetow, w: Nowa doba 44 (2. 5. 1990) 97, str. 2.
- ML [Manfred Laduš] 2006: Čišinskeho we wšěch nuansach sej přiswojić. Swjatočne zarjadowanje Domowiny na česć našeho wuznamneho klasikarja, w: Serbske Nowiny 16 (16. 10. 2006) 200, str. 1–2.
- MS 1992 = Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom (1945–1960). Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992 w Budyšinje. Budyšin.
- MS 1993 = Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo (1945–1970). Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993 w Budyšinje. Budyšin.
- NOACK, Martina; SCHURMANN, Peter 2010: Maćica Serbska – 130 Jahre Bestrebungen zum Erhalt der niedersorbischen Sprache und Kultur = Mašica Serbska – 130 lět procowanja wó zdźaržanje serbskeje rěcy a kultury, w: Sorbische Kostbarkeiten = Serbske drogotki, str. 9–52.
- NOWOTNY, Pawoł 1992: Maćica Serbska a jeje towaršna funkcija, w: Rozhlad 42/1, str. 23–24.
- PERNAK, Měto (wud.) 1995: Fryco Fobo. Žo sy ty droga mojog luda? Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1997a: Wylem Neumann-Debsčarński. Wubraše jogo žětow. Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1997b: Swěžeński spis k cesći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819). Farań w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pšestajar Starego Testamenta do serbskeje rěcy. Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1998a: Jan Bjedrich Tešnań (1829–1898). Z jogo žywjenja a žěta. Barliń.
- PERNAK, Měto (wud.) 1998b: Mjertyn Moń (1848–1905). Ze žywjenja a statkowanja serbskego wuconego. Pši gožbje jogo 150. narodneho dnja. Barliń.
- VÖLKELE, Měrcin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-metodskim duchu. Materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michata Hórnika dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Wud. Maćica Serbska a Serbski institut. Budyšin.
- VÖLKELE, Měrcin 1997: »Njeje wjetšeho skutka w našich stawiznach«. Interview z dr. Měrcinom Völkelom, předsydu Maćicy Serbskeje z. t., w: Rozhlad 47/3, str. 93–98.
- VÖLKELE, Měrcin; ELA, Ludwig 1990: Maćicu Serbsku wožiwić?, w: Nowa doba 44 (23. 8. 1990) 176, str. 3.
- WEDEGÄRTNER, Elfriede 1998: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 1: Die sorbische Stenografie im 19. Jahrhundert. Bayreuth-Bautzen.
- WEDEGÄRTNER, Elfriede 2001: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 2: Die sorbische Stenografie im 20. Jahrhundert. Bayreuth-Bautzen.
- WUSTAWKI MS = Wustawki serbskeho wědomostneho towarstwa Maćica Serbska / Mašica Serbska. Online: www.domowina.de/hsb/clonstwo/sobustawske-zupy-a-towarstwa/macica-serbska-zt/macica-serbska/wustawki [24. 1. 2023].

Symboliska ideelna domownja, aktiwny wědomnostny głos abo projektowa nosarka? Input za diskusiju k (nje)trjebnosći Maćice Serbskeje w 21. stolěšu

Wuchadnišćo

Mjenjej abo wěcej z tradicije jo wětšyna tych, kótarež se serbski a wědomnostnje identifikěruju, teke cłonk Maćice Serbskeje. Zwenka Maćice se zwězujoz z njeju – w glucnem paže – pomniki a myta. Ale južo w Maćicy samej se na psíkład z maćicnymi mytami wjele luži njezaběra – abo kótare maćicařki a maćicarje by wězeli, chto jo dostať myta a z kótarymi temami jo se wědomnostny dorost zaběrať a lěc jo trjebna pódpěra psi dalšnem wědomnostnem wuwijanju? Rěcnopraktiske žěto w rěcnyma komisijoma se zjawnje zwězujoz skerjej ze Serbskim institutom. Maćicařki a maćicarje wědomnostnje statkujoz zwětšego zwenka Maćice, na psíkład w Serbskem instituše, na wusokošulach, w Rěcnem centrumje WITAJ, pšez Šulu za dolnoserbsku rěc a kulturu atd. Znamje za to jo teke, až maćicařki a maćicarje psisamem žednje na to njepokazujoz, až su cłonki. Teke w ramiku zarědowanjow Maćice prezentacije na psíkład w corporate design Serbskego instituta wugótujoz. Maćica fungěrujoz skerjej ako móžnosć, wupyšniš lisćiny publikacijow abo statkowanja, jolic jo móžnosć daťa k nakšomnym temam raz pšednosowaš. Konference, publikacije, zarědowanja a pšednoski za zjawnosć psisamem wěcej njedajoz. Tematiske wuwzeša stej stawizny Maćice a (górnoserbski) tekst serbskeje hymny.

Pó wustawkach słuša k nadawkam Maćice rozšyrjowaš sorabistisku wědu a jeje nałożowanje w narodnem žěle, wósebnje na pólu historije, rěcy a kultury serbskego luda. To se pokazujoz w strukturach Maćice. Dajoz na jadnom boku styri sekcije: stawizny, literatura/wuměštwoz/wukraj, ludowěda/muzejownistwo a muzika. K tomu psišoz hyšći dolnoserbske wótžělenje Mašica Serbska ako teritorialna struktura. Mašica jo tak tematiski fleksibelnejša. Na drugem boku pšawje njepasujoz do wopšimješoweje struktury.

Wupominanja 21. stolěša

»Sorabistika« se w strukturach Maćice kradu konserwatiwnje interpretěrujoz. Dajoz wjele tematiskich wobłukow zwenka stawiznow, kultury a rěcy. Psíkłady su (socio)linguistika, socialne wědomnosći, kubšańske wědomnosći, psírodowěda, gósparaške wědomnosći, politologija, psychologija a dalšne. A wšykne maju relewancu za dalšne wuwijanje serbstwa – ja by groniť, až su za serbski psíchod wěcej relewantne ako stawizny, literatura a wuměštwoz. Musymy jano na tematiske wobłuki myslíš ako rěcnu rewitalizaciju, wutwať kulturneje ekonomije, dalejwuwijanje kubšaństwa, wuwijanje serbskich identitow a žywjěńskich strategijow, strukturnu změnu we Łužycy, regionalne wuwijanje, digitalizaciju, dalejwuwijanje mjeńšynowego pšawa, zmócnjenje a wuwijanje serbskosći w serbskem sedleńskem rumje a druge. Žo jo móžnosć za na toš tych pólach aktiwne wědomnostnice a wědomnostniki se zwězaš ze serbskeju towarišnosću? Dajoz zewšym take něco ako serbsku scientific community za nich?

Žo a chto su aktery a městna diskursow k toś tym temam? Teoretiski mamy w Serbach »wědomnostny tširožk« ze Serbskego instituta, Instituta za sorabistiku w Lipsku a Maćice. Maćica a Institut za sorabistiku wupadnjotej. Z Lipska a Maćice južo dawno njepřidu wěcej žedne wědomnostne impulse k aktualnym diskusijam we Łužycy. Nanejmenjej nic we formje recipěrowanych publikacijow, předsnowow w regionje, stojnišćow abo slěženjow. Druge aktery su politiske a projektowe struktury ako na přikład Domowina (z Rěčnym centrumom WITAJ), Załožba za serbski lud, Lichotny stat Sakska a Kraj Bramborska. Rěčny centrum WITAJ ma wědomnostne městna (jo je něga teke dostał wót Serbskego instituta), ale eksplicitne slěženja abo koncepcionelne přinoski su ředke. Wšůzi statkuju wědomnostnje wukubłane wósoby. Ale na kótarem zakłaže agěruju strukturelnje? Dajo (serbski) wědomnostny zakład, input a porážowanje za jich statkowanje? W toś tom zwisku se pokazuju móžnosći za přezywjenje Maćice.

Za co trjebamy hyšći Maćicu?

Teoretiski su na přikład styri wótegrona na toś to přasańe móžne:

- (1) Maćicu njetrjebamy. Smy wšykne wědomnostnje aktiwne zwenka Maćice Serbskeje. Pomniki, myta a rěčnej komisiji móžo Serbski institut teke formalnje přewzeš.
- (2) Trjebamy ju ako „wědomnostnofolkloru domownju“. Šěžyšća statkowanja by byli stawizniske temy, wažnosć eksistence Maćice ako statusowy symbol serbskego luda a funkcija ako zmakanišćo serbskeje akademiskeje sceny.
- (3) Trjebamy ju ako městno wědomnostnje funděrowanych diskursow serbskeje towarisnosći. Aktualne a/abо wažne – teke na přichod wusměrjone – by było, temy diskutěrowaš resp. wědomnostny input organizěrowaš, až serbske, nimske a dalšne (towarisnostne, institucionelne a politiske) aktery dostanu argumenty a pozicije za dalšne statkowanje.
- (4) Trjebamy ju ako projektowu nosařku za wšake předewžeša a za transfer wědy do towarisnosći.

Opcija (2) by na kóncu teke k (1) wjadła, dokulaž wědomnostny dorost zawěšće njeby se wjelgin za take towaristwo zajmował, což něnto južo wižimy, gaž gļědamy na aktiwne člonkojstwo. Wóstanjotej hyšći opciji (3) a (4).

Ako přikład za opciju (4) cu krotko pokazaš na z wida Maćice wjelgin wuspěšny projekt, kótaryž jo realizěrowała 2021/22 w Bramborskej. Kraj (w toś tom paže Ministarstwo za wědomnosć, slěženje a kulturu) jo pytał nosarja za projekt za přepowdaše pakšikow z medijami wó Serbach a za wuknjenje serbskeje rěcy 16 komunalnym bibliotekam w serbskem sedleńskem rumje. To jo Maćica přewzeła. Jo to teke był projekt w originarnem zmysle maćicneho statkowanja. Přepowdaše medijowych pakšikow jo tak organizěrowane było, až zastupnice a zastupniki Maćice, kraja, Domowiny a wokrejsa (zagronite za nastupnosći Serbow) su se zmakali w bibliotekach abo radnicach ze šoftowkami, šoftami, amtskimi direktorkami a direktorami abo krajnym ražcom. Přis tom su powědali wó aktualnej situaciji serbstwa w jich komunach a wó dalšnych wuwijanjach a aktiwitach. Maćica jo fungěrowała ako šarněř mjazy akterami, jo šyřila wědu wó Serbach a jo dostała teke relativnje wjele medialneje zjawnosći. Tak jo měło jeje stat-

kowanje wužytka za serbske aktery, komuny a nažejcy teke za dolnołužysku zjawnosć pšez něnto pśistupne medije, kótarež njeby měli žednu prioritu we wobgranicowanych nakupowańskich etatach bibliotekow. Ministarstwo by móгло teke druge, snaž wěcej znate aktery se pšašaš, na pśikład Domowinu. Jo pak se dla profila towaristwa za Maćicu rozsuziło. Organizatoriske naddawki Maćice su how byli: póżedanja formulěrowaš, srědki wótwołaš, pódla byš na terminach za pšepowdaše, pisaš dopokaz wužyša a symboliski finacielny póżěl pśidaš.

Rezultěruje pšašanja

Gaž comy daš Maćicy pšichod a ju wuwijaš do směra opcijowu (3) a (4), rezultěruju z toho koncepcionelne a praktiske pšašanja: Kak identifikujemy na pśikład temy? Comy skerjej reagěrowaš na towarisnostne diskusije a/abo swójske temy sajzaš? Comy »jano tak« diskutěrowaš abo z celom? To předne njemusy njerelewanne byš, dokulaž by pšinosowało k wutwórjenju individualnych měnjenjow. To druge by pak móгло mješ ako rezultat na pśikład wužětanje stojnišćow, žěłowych a diskusijowych papjerow. Pši tom by pak teke było pšašanje, lěc by dejala Maćica byš awtorka politiskich abo wědomnostnych stojnišćow. Awtor pšedlažecego pšinoska pšeděruju za wědomnostnu perspektiwu. Za druge powšykne, politiske abo ciwilnotowarisnostne pozicije mamy druge serbske towaristwa a zastupnistwowe gremije, ale za eksplacitnje wědomnostne stojnišća nic. Gaž co Maćica se wuwijaš k wědomnostnemu głošoju serbskego ludu, musy my pak teke se pšašaš, ku kótarym temam móžo něco groniš, kótare kompetence su notne, kak móžo zapšěgnuš wědomnostne standardy ako zakład, a na kóncu teke, chto formulěruju a wobzamknu na kóncu stojnišća w mjenju Maćice. Su to zgromažiny, sekcije, pšedsedařstwo abo by my dejali wuwijaš participatiwny system? Až doněnta njejo Maćica – ako teke druge serbske towaristwa – wjelgin participatiwnje wusměřjona. Terminy zmakeanja pšedsedařstwa njejsu pšawje znate a widobnje teke njejsu zjawne. Člonki jano w rozpšawach na głownych zgromažinach a pótom pšez internetowy bok zgóniju, kótare temy su diskutěrowali. Gaž na pśikład Domowina pšosy swóje člonkojske towaristwa – ako Maćicu – wó stojnišća a pozicije, zgóniju člonki Maćice na pósejženjach Domowiny abo z medijow, kótare pozicije Maćica (resp. pšedsedařstwo) zastupuju. How by trjebne było, až se wužywaju kompetence člonkow a až se jim teke móžnosć dajo, pšinosowaš k debatam. Což nastupa funkciju ako projektowa nosařka by centralne pšašanje było, lěc Maćica by dejala wuwijaš swójske projekty a/abo ako nosařka člonkam abo teke drugim k dispoziciji byš. Wótergi maju priwatne wósoby dobre ideje za projekty w zmysle wustawkow Maćice ale njamaju žednu strukturu za nosařstwo projektow. Dla toho wótergi w Serbach dajo kreatiwne konstelacije, tak jo na pśikład Dolnoserbski sekstet z. t. nosař rěcnodokumentariskich a stawizniskich projektow. Gaby se Maćica how pozicioněrowała ako partnařka, by teke zasej mēja funkciju za serbski lud. Gaž Maćica pšewzejo projektowe nosařstwo, to njegrani, až musy pšedsedařstwo wšo organizatoriski pšewzeš. Ideju mějuce člonki/nječlonki mógu se na pšedsedařstwo wobrošiš, lěc Maćica by fungěrowała ako nosařka, a pón w dialogu wujasniš, co móžne jo a co nic. W paže bibliotekowego projekta na pśikład jo maćicař pisaš póżedanje a rozpšawu a pšedsedařstwo jo pódpisało a rědowało pšašanja.

Za to su pak teke resurse notne. Na přednem městnje to pótrjefijo cas a wósoby. Njejo móžno, wšo na pšedsedařstwo delegěrowaš. To grani, až musali pytaš partnařki a partnarje

resp. zwólniwe a wěcej čłonkow. To slědne by teke pomocniwe było dla pjenjez za swójske póžěle w spěchowanych projektach. Gaž konkretne plany a projekty su, by Maćica dežała wuproběrowaš druge drogi ako wabjeńske akcije, crowdfunding a pósćiwarske listowanje. To w Serbach principielnje rědko dajo, dokulaž wjele na zjawne spěchowanje, teke indirektnje pšez Założbu abo Domowinu, cakaju. Kuždy, ako pak jo čłonk w drugih ciwilnotowarišnostnych towaristwach, znajo toš te druge drogi.

Nic naslědku by notna była zjawna komunikacija, aby Maćica a jeje statkowanje wěcej znata była. Předny móžny kšac by był, aby wabiła za to, aź jeje čłonki teke wużywaju Maćicu a ju zwězuju ze swójskimi wědomnostnymi aktiwitami.

Facit

Gaž wšo tak wóstanjo ako jo, wzejo Maćica skerjej drogu do wědomnostneje folklorje z dopomnjenim na »złote casy z wjelikim wuznamom«, ale mimo aktiwneho dorosta. Maćica a jeje čłonki maju pak móžnosć se pozicioněrowaš w serbskej ciwilnej towarišnosći ako wědomnostne aktery z relewantnym głosom k aktualnym debatam. Za to pak su notne: wótwórjenje granicow tradicionelneje sorabistiki, participatiwne móžnosći w diskursach a pši »agenda setting«, głownoamtske a druge aktiwne partnariki a partnerje, pódpěrajuce cesnoamtske pšedsedařstwo, a trajne žěto z wědomnostnym dorostom. Pšewžeše projektowych nosařstwow by mógło k tomu pšinosowaš a by zawěšćilo Maćicy teke rolu a perspektiwu w serbskej towarišnosći 21. stolěša.

**Narěče na jubilejnym
zarjadowanju 175lětneho
wobstaća 30. apryla 2022**

W léće 2007 zemře dr. Měrćin Völkel, kotryž bě MS 16 léta nawjedował. Hišće džensa myslu z hłubokim wobžarowanjom na to, zo so jemu na smjertnym wječoru Myto Čišinskeho, kotrež by jemu kaž žanomu druhemu přistało, zapowě. Hižo dlěši čas bě wo to prosyť, zo smě jako předsyda wotstupić, tola na naležne próstwy předsydstwa wobchowa zastojnstwo hač do kónca. Na tutym městnje mamy na njeho z džakownosću spominać.

Po jeho smjerći měješe so prašenje naslědnistwa rozrisać. Powšitkownje so měnješe, zo by moja mandželska Trudla Malinkowa měta tute zastojnstwo na so wzać, wšako słušeše k najaktiwnišim čłonom MS a přez wšitke léta po wozrodženju do jeho předsydstwa. W swojby sej wšo dokładnje přemyslowachmoj. W rezultaće připrajich ja, zo bych na chwilu předsydstwo přewzał, jeli by so hłowna zhromadźizna tak rozsudźiła.

Tak so 29. meje 2008 jako předsyda wuzwolich. Wědžach, zo budže zastojnstwo čežke břemjo, dokelž dyrbjach je zarjadować do hižo dosć napielnjeneje protyki. Nimo Serbskeje superintendentury mějach tež nawod Michałskeje wosady na starosci. K tomu přińdžechu prócowanja wo přewzaće pěstowarnje we Wuricach do cyrkwinskeho nošerstwa, kotrež so 2009 poradzi, a dozhotowjenje nowych serbskich spěwarskich, kiž mějachu 2010 w Ludowym nakładnistwje Domowina wuńć. Institutej běch přilubił wudžětanje wjacorych artiklow za planowany Serbski kulturny leksikon.

Měrćin Völkel bě stowjanske zwiski MS z wulkim zasadženjom pěstował, nawjazawši na Michała Hórnik a jeho cyrilo-methodske skutkowanje. To njemóžach tak dale wjesć, běch pak džakowny, zo Jurij Łušćanski tutón nadawk přewza. Džakowny sym za posedženja předsydstwa, kotrež kóždy druhi měsac mějachmy a w kotrychž w zakładnej harmoniji naležnosće towarstwa rozpominachmy.

Zo by MS swojemu nadawkej wotpowědowała, so přiwobroćić kubłanju a spěchowanju dorosta, załožichu so na mój namjet tři dorostowe myta: Hórnikowe a Šwjelowe myto za gymnaziastow a Mukowe myto za studentow. Myta so hišće džensa spožčeja a njesu swoje płody.

Jěwa-Marja Čornakec, tehdyša zamołwita za financy Maćicy Serbskeje, kotraž bě za wšitke personalije přeco přenja adresa, mje w léće 2009 na to skedźbni, zo mam so prawje bórže k fararjej Salowskemu do Chrósćic podać, dokelž ma wažnu wěc ze mnu dorěčeć. Mějo so po jeje stowach zeńdžech so z hižo čežko chorým duchownym bratrom, kiž ze mnu swoje knižne a pjenježne wotkazanje za MS dorěča.

Po wosom létach přewza 2016 Jurij Łušćanski předsydstwo, po nim 2020 dr. Anja Pohončowa. MS steji 175 lět w serbskim žiwjenju. Njeh jej njewusaknu mysle a skutki za naš serbski lud.

Z mójim pśistupom 11. oktobra 1990 do Mašice Serbskeje som w našom towaristwje malsnje nowu domownju namakał. To jo zwisowało z tym, až som dnja 28. junija 1991 stawizniku sekciju MS sobu założył. Tak słušam k Maćicarjam přředneje góžiny pó politiskem pšewrošenju. Do lěta 2004 som w stawizniskej sekciji pśi boce Trudle Malinkoweje ako zastupujucy pśedsedar statkował, mjazy 1995 a 2002 teke ako pśedsedar. W tom casu smy cełkownje jadnaśco stawizniskich kolokwijow pšewjadli, wót toho dwa w Chóšebuzu (1994 a 2001). W přřednych lětach smy měli na našych zarědowanjach cesćej wokoło sto woglědarjow. Rezonanca jo nas pšechwatała. W Górnej a Dolnej Łužicy, a teke ze stron wukrajnych góšći z Pólskeje, Českeje a samo Ukrainy jo wjeliki zajm wobstojał, se ze wšakimi historiskimi tšojenjami a procesami w Serbach rozestajaš. Myslim na dr. Małgorzatu Mieczkowsku w Szczeciny, dr. Petra Kaletu w Praze, dr. Piotra Pałysa w Opolu a dr. Alekseja Pronjewiča w Charkiwje. Swójske publikacije towaristwa a lětnje dwójne numery Rozhlada wjeleboćnosć temow wótbyšćuju.

Mašica jo teke togodla mój domownja wordowała, dokulaž som za historiske slěženja wažne casowe znanki w našom wědomnostnem towaristwje namakał, ako na pśikład superintendenta Gerharda Wirtha, pózdžejšego cesnego pśedsedarja Mašice, abo Katu Malinkowu, kótaruž som cesćej ako susedku z awtom ze Strowotneje studnje na wobradowanje w Serbskem domje sobu wzet. Wóšebny pśikład za mnjo jo był bžez cwiblowanja dr. Měrčin Völkel, mój kolega w InSTITUTE za serbski ludospyt resp. Serbskem institute. Ten jo wjeliki žel swójogo lichego casa wužywał za natwař a skonsoliděrowanje Mašice a teke Mašice Serbskeje w Dolnej Łužicy. Až do swójeje smjerši w lěse 2007 jo towaristwo z wjelikim elanom a z wjelikeju konsekwencu nawjedował. Pšipódlu gronjone: Konsekwenca jo tak daloko šła, až njejsmy se směli w přřednem rěže ako institutniki resp. institutnice outowaš. Kužda aktiwita ako wědomnostnik resp. wědomnostnica Serbskego instituta jo se dejala ako statk Mašice w zjawnosći prezentěrowaš. Fakt pak wóstanjo: Bžez fachowego personala Serbskego instituta njeby se mógała Mašica/Mašica tak wuwijaš, ako žinsa jo. Aktualnje twórze sobužěłašerki a sobužěłašerje Serbskego instituta rěp našogo wjednistwa w Budyšynje. Bužo se to raz zasej změníš?

W lěse 2004 som pšesěgnuł do Chóšebuzu. Dwě lěse pózdzej som pšewzet wjednistwo Mašice w Dolnej Łužicy. Mjaztym som wót lěta 2006 w tej funkciji, samo dlej ako mój pšedchadnik farář Měto Kórjeńk abo Měto Pernak. Apropoz Měto Pernak: Nawězaš na jogo wjeleboćnu žětabnosć, rowno teke na serbskich jsach, njejo za mnjo lažko było, gaž se woglědajomy wót njogo organizěrowane zarědowanja za Jura Surowina abo dr. Frida Mětska a jogo cesćej priwatnje wudane publikacije k wósobam a měštnam statkowanja Mašice. Jo wjelika gluka za nas Dolnoserbow a teke za cełkownu MS była, až smy takego maminorěcneho (a samo wěcejrěcneho) wucabnika měli, kenž jo do kónca swójogo žywjjenja z Barlinja sem nitki w rukoma žaržał. Jo pak žiwna wěc, až njejo se w Dolnej Łužicy žeden farář abo dalšny ceptař w regionje namakał, kenž by 1993 wobnowjone towaristwo nawjedował. Cogodla? Zwisuju to teke z tym, až do załoženja Mašice w Chóšebuzu južo statkuje Spěchowarške towaristwo za dolnoserbšku rěc w cerkwi pódobne zajmy zastupuju?

W lěše 1995 jo MS přědnu cesnu toflu za Fryca Latka w Nowej Jsy swětosnje wóswešića, wjele dalšnych zwenka města abo w Chóšebuzu jo slědowało, tak na pšíkřad za Mjertyna Monja, Mata Kósyka, Albina Mollera, Kita Panka, Kita Šwjelu abo Pawlinu Krawcowu. Pší tom našo towaristwo z drugimi towaristwami, gremijami a institucijami kooperěrujo, ako jo to južo pší drastwinych swěženjach wokoło swójogo 50lětnego jubileuma w lěše 1930 we Wětošowje cyniła. Myslim na južo naspomnjone Spěchowanske towaristwa za dolnoserbsku rěc w cerkwi abo na žěłowu kupku »Serbske pomniki města Chóšebuz«, kótaraj jo pówołana wót Chóšebuskego wušego šořty. Mimo togo smy w kooperaciji ze Serbskim muzejom w lěše 2010 pšegřlěd wó stawiznach MS w ediciji »Serbske drogotki« publicěrowali. Gromaže z Martinu Nowakowej smej dvě wustajeńcy k historiji MS 2010 a 2018 w Chóšebuzu pokazatej.

We swójej funkciji som doněnta dožywił tšoch pšedsedarjow w Budyšynje, a wót nazymy 2020 mamy samo pšedsedařku na cole ceřkowneje Maćice. To slědne jo sensacija za sebje, gaž gřlědamy slědk do zachadnosći zazdašim cysto muskecego towaristwa. Jo wjelgin wažne wósebnje za to, aź se dłujkodobna žěłabnosć našogo towaristwa wěcej z wócowu žeńskich wiži. W Lětopisu 2022 (nr. 1) prezentěrujomej z Martinu Nowakowej mjazy drugim nowe slěženja wó tom, kótaru rolu su žeńske w stawiznach Maćice grali.

Dowólšo mě na kóńcu mójich słowow pšašanje: Kak bužo naša MS za 30 lět wugřlědaš? Wěťšyna doněntejšnego čłonkojstwa zazdašim abo zawěšće njebužo wěcej žywa. Kak pak něnto stoj z dorostom? W slědnych lětach smy šesć nowych čłonkow, pořojca z nich su žeńske, za MS nawabili – we wěťšynje pak su wóni starše ako 40 lět. Aktualnje mamy w Maćicy jano jadnogo čłonka, kenž jo młodšy ako 40 lět.

Pšed pšisamem žaseš lětami smy zawjadli tši spěchowanske myta za gymnazistow a studentow teke ze zaměrom, aby młodych luži za našo towaristwo zajmowali a snaž perspektiwiski ako čłonki dojšpili. Njewižim, aź jo se to nam ražiło. Wótgřlědajucy wót togo jo našo procowanje wažna a wužitna wěc, aź naša množina šansu dostanjo, swóje slěženja serbskej zjawnosći prezentěrowaš. To dej se na kuždy pad dalej wjasć.

Něnt mě jano hyšći wóstanjo, se wužěkowaš za wšu pomoc z Budyšyńskego pšedsedařstwa, kótaremuž wót lěta 2006 pšislušam. Teke dolnoserbska rěc jo stawnje wita-na a grajo rownogódnju rolu na gřłownych zgromažinach w Budyšynje. Rownocasnje cu se pla swójich njepóšrednych sobuwójarjow wutšobnje wužěkowaš: Ceptařka na Dolnoserbskem gymnaziju Antje Kellowa jo mjaztym 16 lět w pšedsedařstwje MS, wjednica Žěłanišća za serbske kubłańske wuwijanje Chóšebuz dr. Christiana Piniekowa jo była do lěta 2021 jadasćo lět w pšedsedařstwje a pširodowědnik dr. habil. Hartmut S. Leipner južo šesć lět w njom sobužěta. Wšyknym za to wutšobny žěk!

Lětsa, 175 lět po załoženju MS a 32 lět po znowazałoženju mam tu jako 16. předsyda na štyri lěta po přeću skrótkta někotre słowa a mysle podać.

Je zajimawe, po jenož dwěmaj lětomaj předsydstwa sej protokole přečitać a njeje lochko, to najbystostniše wupytać. Chcu pak to spytać a činju to po heslach.

Wopominali smy wusahowace podawki, kaž »500 lět reformacija« 2017. Nimo wopomnjenkich zarjadowanjow je na iniciatiwu tehdyšeho serbskeho superintendenta Jana Malinka wuša kniha »Pjeć lětstotkow – Serbja a reformacija«, do kotrejež su tež dalši čłonojo přinošowali. Kniha mjenuje so z prawom wusahowacy podawk lěta.

W zwisku z reformaciju a po přednošku čłona dr. Jensa Buliša wo spomóžnym skutkowanju japoštołskeho administratora Jana Leisentrity je naše předsydstwo napisało Budyskemu wyšemu měšćanosće Alexanderej Ahrensej próstwu wo pomjenowanje dróhi, naměsta, šule abo podobneho po sławnym Leisentrice. Wotmołwu smy dóstali z informaciju, zo je list dóšoł. Po pjeć lětach čakanja wočaknjemy wólby, zo móhli noweho měšćanostu na našu próstwu znowa skedźbnić.

Wopominali smy w juniju 2018 50. posmjertniny Michała Nawki. To tohodla naspomnju, dokelž běše to šulerski projekt zhromadnje ze šulerjemi a wučerjemi SWŠ Radwor. 35 šulerjow je so ze žiwjenjom a skutkowanjom wótčinca zaběrało. Na Jana Rawpowe 90. posmjertne narodniny smy 2018 z koncertom na žurli Serbskeho muzeja z najwšelakorišimi jeho kompozicijemi spominali. Poradźeny koncert njejsu Maćicarjo wuhotowali, ale nimo profesionalnych wumělcow ze Serbskeho ludoweho ansambla wosebje młodostni z wokřesneje hudźbneje šule. Chcu prajić, zo je MS zamóhła šulerske projekty organizować a přewjesć a z tym šulerjow a młodžinu do serbskeho džěta zapřijjeć. Wosyročene polo w serbskim žiwjenju zda so być přirodowěda a runje tu mamy wuznamnych přirodospytnikow zańdźenosće – Maćicarjow, kotřiž stušeja k załožerjam přirodowědných stawiznow w Sakskej a za hranicami kraja. Tak smy z wopomnjenkimi zarjadowanjemi na Korlu Šěcu w Rachlowje, na Michała Rostoka w Husce a na Jana Bohuwěra Mučinka w Zemicach-Tumicach spominali a jich zhromadnje z partnerami počesćili. Z wotpohladom sym městnosće jich skutkowanja naspomnił, dokelž su wokoli ny džensa nimale přeněmčene. A runje tohodla smy na to džiwali, zo tamnišich wobydlerjow zapřijamy, zo bychu wo wuznamje swojich a našich prjedownikow wědzeli.

MS je na swojej hłownej zhromadźiznje 11. měrca 2017 zabrała stejišćo nastupajo zhromadne džěto z Domowinu, tehdy w zwisku z hesłom »Serbski dom w Budyšinje ma kulturne a politiske srjedzišćo wostać«. Tute stejišćo sym zhromadnje z Budyskej župu Jan Arnošt Smoler tež na hłownej zhromadźiznje Domowiny 25. měrca 2019 zastupował.

Wo perspektiwach wjesnych muzejow dwurěčneje Łužicy sym so – počahujo so na dawne prócowanja Zwjazka serbskich wumělcow – na hłownej zhromadźiznje Domowiny 2019 w mjenje Budyskeje župy wuprajil. Wone měli so do zamołwitosće třěšneho zwjazka přiwzać. Cyłkowny nawod měli wěcywustojni ludžo a fachowcy přewzać. To je so do směrnicy Domowiny 2019 jako dypk 5.2.6. a jara wostabjene do směrnicy 2021 zapisało.

Zhromadne džěło ze Serbskim ewangelskim towarstwom, z Towarstwom Cyrila a Metoda, Spěchowanskim towarstwom Smolerjec kniharnje, ze Sokołom a dalšimi towarstwami a skupinami běše data a dobra a budže tež dale wunošna. Zhromadne džěło z měštom Budyšinom je po potrjebje dobre, ale njeje přeco lochko so dorozumić. 2019 wobdžělichmy so na diskusiji »Wobraz přichoda města 2030+« a podachmy ideje. Wobdžělichmy so tež na přenjeji diskusiji, tež hdyž je nas podate hesło wuradźowanja »Serbja, žonop, Silbermond« zadžiwało. Před něšto lětami je město Budyšin namjetowało informacisku brošuru, kotraž měješe rěkač »Von den Sauriern zu den Sorben«. Při wšěm smy docpěli, zo je na žurli Budyskeje radnicy nimo łačonskeho napisma wyše duri tež serbske hesło napisane: »Knježe, spožč rozrost«. Dobra to próstwa wosebje na tutym městnje.

Naspomnić dyrbyu na kóždy pad pozitiwny zjaw zhromadneho džěła dohromady 15 słowjanskich Maćicow. Dotal přewjedźechu so štyri kongresy, na kotrychž běchmy wobdžěleni. Na poslednim zeńdženju pola Maticy Słowakskeje w Martinje w léće 2019 namjetowachmy, tak mjenowanu galeriju wuznamnych słowjanskich wosobinow zestajeć. Započatk je so sčinić, štyrjo Serbja su tam předstajeni: Jan Arnošt Smoler, Michał Hórnik, Arnošt Muka a Měrćin Völkel. Přehlad je tež w interneće přistupny.

Na swjedženskim zarjadowanju składnostnje 70. róčnicy załoženja Serbskeho gymnazija w Liberecu, organizowanym wot Domowiny, běchmy wězo wobdžěleni, wšako su někotři z našich čłonow prjedawši šulerjo. Sorabistiski seminar na uniwersiće we Lwiwje je so 2017 posledni raz přewjedł. Běše to dotal 15. seminar, na kotrymž so tež Maćicarjo wobdžělichu.

Společnost přátel Lužice a Serbski seminar w Praze chcu jenož naspomnić, dokelž kóždy wě, zo mamy stajny kontakt k tam skutkowacym towarstwam, k předsydstwu a k čłonom. Podpěrujemy so mjez sobu, zarjadujemy hižo lěta dołho zhromadne konferency w Praze a wudawamy zběrniki konferencow. Na tutym městnje słuša dołholětnemu předsydzě a čłonej našeje Maćicy, prof. dr. Petrej Kaleće, wutrobny džak. K statistisce MS słuša, zo mamy tež čłonow we wukraju, kotřiž nas podpěruja: w Praze a Opolu, ale tež w Słowjenskej, Finskej a Japanskej. To nas wjeseli a za to smy jim džakowni.

Nic naposledk chcu naspomnić, zo smy so wo moderne nowe wobličo MS postarali, zo mamy dwubarbne logo, nowe wopisma a printowe wudžětki – džakowano wutrajnemu prócowanju Marki Cyžoweje. Čestny nadawk, zawostajenstwo monsignora Měrćina Salowskeho w jeho zmysle wužiwać, so nam dotal bohužel poradžił njeje. Wotpohlad, pjenjezy młodemu Serbej za džěło z nabožnym charakterom přewostajić, so na kóncu njeje spjelnił. Naležnosć měša so bórže rozrisać.

Po třoch předsydach sym znowa załoženu MS najkrótsi čas nawjedował, wotpowědnje tomu swój přinošk nětko zakonču. Dr. Ani Pohončowej – 17. předsydcy MS – přeju wšo to najlěpše, wutrajnosć, wjeselo a wuspěch! A připódlu prajene, wona je mjez předsydami Maćicow třeća žona, nimo předsydkow w Čěskej a Šleskej. Džakuju so tohorunja wšitkim, wosebje čłonomaj bywšeho předsydstwa MS Jěwje-Mari Čornakec a Marce Cyžoweje, za zajimawy a rjany zhromadny čas a za dobre wuspěšne džěło. Nowemu předsydstwu přeju z wutroby spomóžny a wuspěšny nawod našeje MS. Gratuluju MS a nam k sławnemu jubilejeji.

Steju hakle połdra lěta na čole najstaršeho serbskeho towarstwa, ale zwjazana sym z MS mjeztym hižo 29 lět. *Mója kólebka jo stojala w Dolnej Łužicy, toś nježiwa, až som drogu k MS namakala nejprerwej raz pšez Maćicu Serbsku: Pó založenju dolnoserbskego wótželenja w maju 1993 jo se lěto pózdžej pši MS wutwórila samostatna Dolnoserbska rěčna komisija. Ako doktorandka za serbsku rěcywědu pši Serbskem institutuše som była člonk teje komisije – pózdžej teke głownje w Budyšinje statkujuceje sekcije »serbska rěč«, kótaruž som sama někótare lěta nawjedowala.* W Maćičnym předsydstwje džělam wot lěta 2008 a smědžach w tym času dweju předsydow bjezposřednje při předsydarjenju dožiwić a jeju hromadže z druhimi čłonami předsydstwa podpěrać. W septembrje 2020 wuzwoli mje hłowna zhromadźizna na předsydku – a tohodla směm Wam džensa po přěcu předsydstwa něšto z tutoho (krótkeho) časa powědać.

Běch wot spočatka sem konfrontowana z prašenjom, kak chcu w tutej funkciji – hromadže z předsydstwom – pod datymi wuměňenjami, kiž koronapandemija a z njej zwisowace wobmjezowanja postajowachu, scyła dale džělać. Mjeztym zo dyrbjachu sekcije a komisije wšelake zarjadowanja wotprajić resp. nowe ani njemóžachu přihotować, zetkawaše so předsydstwo w zaštych měsacach přewažnje online abo w hybridnej formje. A předsydstwo měješe njehladajo na wšitke wobmjezowanja stajnje došć materiala k wuradžowanju a wothłosowanju – tole z rozprawow předsydstwa wuchadža. Digitalny format hodži so za džěłowe posedženja, njeje pak narunanje zjawnych přednoškow sekcijow, kotrež su wězo žiwe wot bjezposřednjeho kontakta, wot diskusijow a rozmołwow.

Na našej konferency w nowembru tutoho lěta, kotruž wuhotujemy składnostnje 175. róčnicy založenja MS hromadže ze Serbskim institutom, chcemy pohladać do młódsich stawiznow našeho towarstwa a to jako wuchadžišćo wzać a so mjez druhim zaběrać z prašenjom, kotru rólu a funkciju chce MS w 21. lětstotku pjelnić. Snano pomha při tym retrospektiwa kóždneho jednotliwca z nas, hdyž so praša, kajki bě mój puć k MS, štó abo što je mje pohnuło zastupić do MS, štó je mje přewodžať?

Při mojim pućowanju k MS a we njej su mje wšelacy Maćicarjo njewědžo wobwliwowali. Wěstu rólu hraješe za mnje wosobinsce mjez druhim Měrćin Völkel. *Dopominam se wjelgin derje na wusoke žołmy, kenž su se walili 1995/96 z Budyšina do Dolnjeje Łužicy dla pšawopisneje změny pla sedym dolnoserbskich słowow a jich wótwožeńkow. Někótare Górnoserby – mjazy nimi teke ten jaden abo drugi Maćicař – su Dolnoserbam samo wumjatowali separatizm.* Měrćin Völkel mi tehdy wosobinsce praži, zo ma Delnjoserbska rěčna komisija (runje tak kaž Hornjoserbska rěčna komisija tež) wšitke kompetency za tajki rozsud a zo Maćične předsydstwo rozsudy swojich fachowych gremijow akceptuje. Tute stejšćo wón tohorunja zjawnje na hłownej zhromadźiznje MS kaž tež w Rozhledže cyle jasnje zastupowaše.

Jeho słowa mi scěhłowace wuwědomichu: Za serbske towarstwo, kiž ma narok, w cyłej Łužicy skutkować, je njeparujomne, akceptować a respektować wšelakorosć jednotliwych regionow a ludźi. Njedyrbimy jako Maćicarjo stajnje samsneho měnjenja być, tež nic w aktualnych

prašenjach (hdyž na přikład wo teksće serbskeje hymny diskutujemy). Tajke diskusije su třěbne – we wěcownej a wotewrjenej atmosferje. Za to steji MS. To je něšto, štož měli sej wobchować.

Woswjećimy lětsa 175. róčnicu załoženja našeho towarstwa. Skutkowanje MS njebě ženje jenake, běchu wjerški a měrniše časy, stajnje wotwisne wot akterow a aktualnych wobstejnosćow. Jasne pak je: MS, to njeje konkretna na čole towarstwa stejaca wosoba, to njeje předsydstwo a to tež njejsu nawodža sekcijow a komisijow. MS je kóždy z nas, smy to wšitcy.

wobraz 52 Něhdysě a tuchwilni předsyda MS na swjatočnosći składnostnje 175. róčnicy załoženja MS w Budyskim hosćencu »Burghof«, 30. apryla 2022, wotlěwa: Jan Malink, Anja Pohončowa, Jurij Łuščanski, Pětš Šurman, foto Ludwig Sachsa

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

Dodawk

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

III K

Knižne wudaća (z wobdźelenjom MS) – chronologisce rjadowane

MAHLING, Jan/VÖLKELE, Martin 1991: Die Sorben in Deutschland. Budyšin: Maćica Serbska.

PERNAK, Měto (wud.) 1994: Das Spreewalldorf Raddusch = Stara serbska wjas Raduš.
Bautzen; Maćica Serbska.

MAHLING, Jan/VÖLKELE, Martin/SIATKOWSKA, Ewa/MARCINIAK, Stanisław 1994:
Łužyczanie. Słowiański naród w Niemczech. Budyšin; Waršawa: Maćica Serbska a
Pólska akademija wědomosćow.

PERNAK, Měto (wud.) 1995: Fryco Fobo. Žo sy ty, droga mojog' luda? Serbske basnje Barliń:
Ze swojim nakładom (Maćica Serbska).

PERNAK, Měto (wud.) 1996: 650 Jahre Jänschwalde = 650 lět Janšojce. Bautzen;
Maćica Serbska.

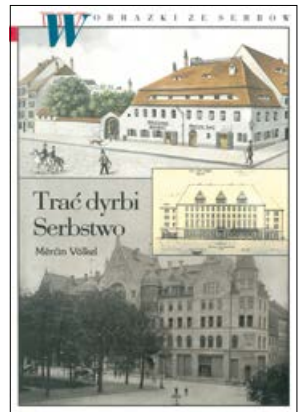
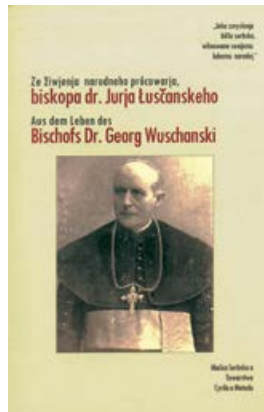
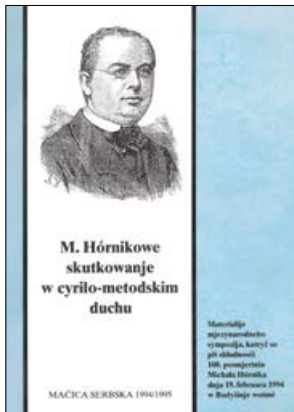
VÖLKELE, Měrcin 1997: Trać dyrbi Serbstwo. 150 lět Maćicy Serbskeje.
Budyšin: Ludowe nakładnistwo Domowina.

PERNAK, Měto (wud.) 1997: Wylem Neumann-Debsčański. Wubraše jogo žěłow.
Barliń: Ze swojim nakładom (Maćica Serbska).

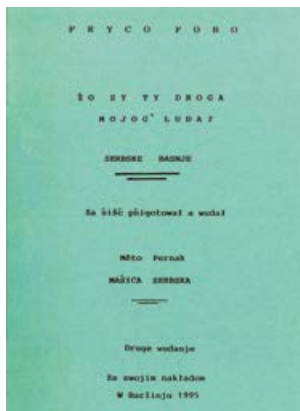
PERNAK, Měto (wud.) 1997: Swěžeński spis k cesći Jana Bjedricha Fryca (1747–1819) –
faraŕ w Gołkojcach a Gołbinje (1778–1819) a pšestajar Starego Testamenta do serbskeje
řečy pši gožbje jogo 250. narodneho dnja. Barliń: Maćica Serbska.

PERNAK, Měto (wud.) 1998: Mjertyn Moń (1848–1905). Ze žywjenja a statkowanja serbskego
wuconego pši gožbje jogo 150. narodneho dnja. Barliń: Ze swojim nakładom (Maćica
Serbska).

PERNAK, Měto (wud.) 1998: Jan Bjedrich Tešnaŕ (1829–1898) – Z jogo žywjenja. Barliń:
Ze swojim nakładom (Maćica Serbska).

- PERNAK, Měto (wud.) 2001: Jan Kito Post (1811–1897). Kantor a ceptar w Bórkowach. Z jogo žyweña a statkowaña pši gožbe jogo 190. narodnego dña. = Johann Christian Post (1811–1887). Kantor und Lehrer in Burg. Aus seinem Leben und Wirken anlässlich seines 190. Geburtstages. Barliń: Maćica Serbska.
- WEDEGÄRTNER, Elfriede 2001: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte, Teil 1: Die sorbische Stenografie im 19. Jahrhundert. Bayreuth; Bautzen: Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung und Maćica Serbska (= Schriftenreihe der Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; 10).
- Maćica Serbska / Towarstwo Cyrila a Methoda (wud.) 2002: »Smědžach za swój serbski narod tež čerpieć«. Ze žiwjenja serbskeho fararja a narodneho prócowarja Jana Cyža-Hajničanskeho, 1883–1948. Budyšin: Maćica Serbska.
- WEDEGÄRTNER, Elfriede 2003: Beiträge zur sorbischen Stenografiegeschichte. Teil 2: Die sorbische Stenografie im 20. Jahrhundert. Bayreuth; Bautzen/Budyšin: Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; Maćica Serbska (= Schriftenreihe der Forschungs- und Ausbildungsstätte für Kurzschrift und Textverarbeitung; 11).
- PERNAK, Měto (wud.) 2004: Wendisch-deutscher Liederabend zu Ehren des Spreewaldfreundes und wendischen/niedersorbischen Dichters Georg Sauerwein (1831–1904) anlässlich seines 100. Todestages, mit Kompositionen von Korla Awgust Kocor (1822–1904), Heinrich Jordan, Heinrich Steffen und Juro Mětšk. Maćica Serbska.
- NOWAKOJC, Martina/ŠURMAN, Pěš 2010: Maćica Serbska – 130 lět. Chošebuz: Serbski muzej (= Serbske drogotki, Sonderausgabe).
- KALETA, Petr 2011: Jiří Mudra – K 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů. Praha; Budyšin: Společnost přátel Lužice Praha; Maćica Serbska.

TEICHMANN, Doris 2013: Wjelika historija a jaden Wětošojski wósrež njeje = Velká história a rodák z Vetschau uprostred nej = Große Geschichte und ein Vetschauer mittendrin. Johannes Bocatius 1569–1621. Budyšin: Maćica Serbska; Domowina.

Wozjewjene přinoški Maćičnych kolokwijow a sympozijow – chronologisce rjadowane

Maćica Serbska (wud.) 1992: Serbja pod stalinistiskim socializmom 1945–1960.

Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 18. 1. 1992. Budyšin: Maćica Serbska.

Maćica Serbska (wud.) 1993: Serbske šulstwo mjez socialistiskej ideologiju a narodnej zamołwitošću 1945–1970. Protokol schadźowanja Maćicy Serbskeje 16. 1. 1993.

Budyšin: Maćica Serbska.

VÖLKEL, Měrćin (red.) 1994/95: M. Hórnikowe skutkowanje w cyrilo-methodskim duchu. Materialije mjezynarodneho sympozija, kotryž so při składnosći 100. posmjertnin Michała Hórniko dnja 19. februara 1994 w Budyšinje wotmě. Budyšin: Maćica Serbska, Serbski institut.

SIATKOWSKA, Ewa (red.) 1996: Sprawy łuzyckie w ich stowjanskich kontekstach. Materiały z sesji młodych sorabistow. Warszawa: Maćica Serbska, Instytut Filologii Słowiański UW.

Přinoški kolokwijia Maćičneje sekcije stawizny »Serbja w času nacionalsocializma« dnja 24. 2. 1996, w: Rozhlad 1996, 46/7–8, str. 241–282.

Přinoški składnostnje 150lětneho jubileja MS 1997, w: Rozhlad 1997, 47/3, str. 81–98.

Přinoški mjezynarodnej konferency składnostnje 150lětneho jubileja MS dnja 5. 4. 1997, w: Rozhlad 1997, 47/7–8, str. 241–276

Přinoški kolokwijia Maćičneje sekcije stawizny »Narodne položenje Serbow něhdy a džensa (1945–1998)« dnja 7. 2. 1998, w: Rozhlad 1998, 48/7–8, str. 241–282.

Přinoški Maćičneje konference »Mejstarje serbskeje řečy w 400 lětach«, w: Rozhlad 1998, 48/7–8, b. 286–290; 48/11, b. 409–414; Rozhlad 1999, 49/2, b. 57–62; 49/5, b. 189–192; 49/9, b. 322–328.

- Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije serbska rěč »Serbska rěč w serbsko-němskich swójbach« dnja 16. 1. 1999, w: Rozhlad 1999, 49/6, str. 218–229.
- Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Statne spěchowanje Serbow w Němskej« dnja 20. 3. 1999, w: Rozhlad 1999, 49/7–8, str. 257–290.
- Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Přewrót w Serbach 1989/90« dnja 8. 2. 2000, w: Rozhlad 2000, 50/7–8, str. 241–282.
- ČORNAKEC, Jěwa-Marja (red.) 2000: Namřewstwo z mětkom a dyrbiznami. Přinoški konferency Serbskeho instituta a Maćicy Serbskeje. Wosebity zešiwk Rozhlada. Budyšin.
- Pšinoski kolokwioma Maćičneje sekcije stawizny »Pšawa za Dolnych Serbow a jich zwopšawdnjenje w Bramborskej« dnja 10. měrca 2001, w: Rozhlad 2001, 51/7–8, b. 241–261.
- Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »Stawizny a přitomnosť Budyšina« dnja 9. februara 2002, w: Rozhlad 2002, 52/7–8, str. 241–257.
- ŁUŠČANSKI, Jurij (red.) 2003: Ludvík Kuba. Folklorist, spisowačel a moler. Mjezynarodna konferenca, dokumentacija = Ludvík Kuba. Folklorist, Schriftsteller und Maler. Internationale Konferenz. Dokumentation. Budyšin: Maćica Serbska.
- Přinoški kolokwija Maćičneje sekcije stawizny »275 lět serbska biblija« 26.–28. 9. 2003, w: Rozhlad 2003, 53/11–12, str. 423–458.
- Přinoški swjedženskeho zarjadowanja MS składnostnje 150. posmjertnych narodnin Arnošta Muki dnja 17. 4. 2004 (a dalše přinoški wo Muce), w: Rozhlad 2004, 54/11–12, str. 402–439.
- Přinošk kolokwija Maćičneje sekcije stawizny skladnostnje »100. róčnica poswjećenja stareho Serbskeho domu« dnja 26. 9. 2004, w: Rozhlad 2005, 55/1, str. 2–7.
- Maćica Serbska / Towarstwo Cyrila a Methoda (wud.) 2006: Ze žiwjenja narodneho prócowarja, biskopa Jurja Łuščanskeho = Aus dem Leben des Bischofs Dr. Georg Wuschanski. Budyšin: Maćica Serbska.
- Přinoški kolokwija MS, Serbskeho instituta a Domowiny skladnostnje 100. posmjertnych narodnin Pawoła Neda 30. 10.–1. 11. 2008, w: Rozhlad 2009, 59/2–3, str. 41–97.
- PJECH, Edmund / KELLEROWA, Ines (wud.) 2014: 100 lět Domowina (1912–2012). Konferenca Serbskeho instituta w kooperaciji z Maćicu Serbskej a Domowinu 28.–29. 9. 2012. Budyšin: Serbski institut (= Mały rjad Serbskeho instituta; 19).
- MALINKOWA, Trudla (wud.) 2014: Jan Kilian (1811–1884). Pastor, Poet, Emigrant. Sammelband der internationalen Konferenz zum 200. Geburtstag des lutherischen Geistlichen, 23.–24. September 2011. Bautzen: Serbski institut (= Schriftenreihe des Sorbischen Instituts; 58).
- MALINKOWA, Trudla: Jan Arnošt Smoler a jeho swójbja. Přinošk awtorki na swjedženskeje akademiji k česći Jana Arnošta Smolerja, 5. 3. 2016, w: Rozhlad 2016, 65/5, str. 10–15.
- Přinoški sympozija MS a Serbskeho instituta skladnostnje jubilejneho lěta Handrija Zejlerja a Korle Awgusta Kocora dnja 13. 10. 2022, w: Rozhlad 2023, 72/3, str. 6–34, 72/4, str. 6–15.

Zapis awtorkow a awtorow

Dr. Theresa JACOBOWA je městopředsydkka Maćičneje sekcije ludowěda/muzejownistwo. Jako wědomostna sobudźěłačerkka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so z wuwicóm kulturneho a kreatiwneho sektora pola Serbow.

Prof. dr. Petr KALETA je sobustaw MS, stawiznar a slawist. Tuchwilu je profesor na Techniskej uniwersiće w Liberecu (Čěska), hdžež so tež ze stawiznami a kulturu Serbow zaběra.

Dr. Fabian KAULFÜRST jo powědař Dolnoserbskeje a člonk Górnoserbskeje rěčneje komisije pši MS. Ako wědomostny sobudźěłašeř rěčywědnego wótrěda Serbskego instituta (wót 2024 jo jogo wjednik) zaběra se z leksikografiju, frazeologiju, korpusowuju linguistiku, historiskeju rěčywědu, dialektologiju, frazeologiju a fonetiku/fonologiju (wósebnje za dolnoserbšćinu). 2021 jo se jomu pósćito Spěchowanske myto Čišinskeho.

Dr. Ines KELLEROWA je městopředsydkka MS a předsydkka Maćičneje sekcije ludowěda/muzejownistwo. Jako wědomostna sobudźěłačerkka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so ze serbskej kulturu a kulturnym herbstwom pola Serbow.

Jurij ŁUŠĆANSKI bě člon Maćičneho předsydstwa wot 1991 do 2020, wot 1991 do 2016 nawjedowaše Maćičnu sekciju literatura, wuměłstwo a wukraj. Wot 2016 do 2020 bě předsydkka MS a wot lěta 2007 do 2020 bě hłowny zamołwity za wudžeržowanje Maćičnych stykow do słowjanskeho wukraja. Wot 1991 do 2011 dźěłaše pola Domowiny, spočatnje jako referent za zjawnostne dźěło a potom jako referent za kulturu a wukraj. 2023 spožči so jemu Myto Čišinskeho.

Dr. habil. Hartmut S. LEIPNER jo člonk předsedařstwa Mašice Serbskeje. Wón jo fyzikař a nawjeduju Interdisciplinarny centrum materialowego slěženja na Uniwersiće Mjertyna Luthera w Halle nad Solawu.

Prof. dr. habil. Tadeusz LEWASZKIEWICZ, emeritowany profesor w Instituće Pólskeje Filologije Uniwersity Adama Mickiewicza w Poznaniu, je člon MS a načolny redaktor časopisa *Slavia Occidentalis. Linguistica*. We wobłuku swojeje fachoweje discipliny zaběra so wosebje z polonistiskim a sorabistiskim rěčespytom kaž tež z wubranymi aspektami wšosłowjanskeho rěčespyta.

Jan MALINK bě 1990/91 na wožiwjenju MS wobdžěleny a přistušeše jeje nachwilnemu předsydstwu. Wot 2008 do 2016 bě předsyda MS. Wón skutkowaše wot 1983 jako farar w Hrodzišću a wot lěta 1994 w Budyšinje. Wot 2003 do 2020 bě serbski superintendent. 2021 spožči so jemu Myto Čišinskeho.

Dr. Lubina MALINKOWA je městopředsyda sekcije stawizny MS. Wona je wědomostna sobudžěłačerkka kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje a na Instituće za sorabistiku w Lipsku. Hłownje zaběra so z cyrkwinskimi stawiznami a stawiznami pobožnosće w Serbach.

Trudla MALINKOWA dźěłaše wot 1991 do 2008 w předsydstwje MS sobu. Wot 1991 do 1995 a wot 2008 do 2023 bě předsyda stawizniskeje sekcije MS. Zdobom bě wot 2008 do 2023 předsyda pomnikowego wuběrka MS. Jako wědomostna sobudžěłačerkka Serbskeho instituta slědžeše wo stawiznach wupućowanja Serbow do zamórskich krajow a wo serbskich kulturnych pomnikach. 2016 spožči so jej Myto Domowiny, 2021 Myto Čišinskeho a 2023 čestne čłonstwo w MS.

Prof. dr. Roland MARTI jo člónk MS. Wón jo profesor slawistiki na wuměńku a se zajmujo za wšykne aspekty serbsčiny, wósebnje dolnoserbskeje rěcy a literatury.

Měto NOWAK jo člónk MS a nosař Mašicneho myta Arnošta Muki 2013. Wón jo wědomostny sobudžěłačerk wótželenja za regionalne wuwise a mjenšynowy ščit w Serbskem instituće w Chóšebuzu a zaběrajo se z rěcneju politiku.

Prof. dr. habil. Piotr PAŁYS, sobustaw MS, je stawiznar a wotrjadnik w Šleskim instituće w Opolu a předsyda Pólsko-serbskeho towarstwa Pro Lusatia. Zaběra so ze stawiznami serbskeho luda.

Dr. Edmund PJECH je sobustaw stawizniskeje sekcije MS a bě jeje předsyda wot 2002 hač do 2008. Jako wědomostny sobudžěłačerk kulturnowědomostneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje zaběra so ze stawiznami serbskeho šulstwa, z cyrkwinskej politiku napřećo Serbam kaž tež ze socialnymi stawiznami w Hornjej a Delnjej Łužicy.

Dr. Anja POHONČOWA bě wot 1994 do 2012 člónka Delnjoserbskeje rěčneje komisije a nawjedowaše wot 1998 do 2001 Mačičnu sekciju »Serbska rěč«. Wot lěta 1999 je člónka Hornjoserbskeje rěčneje komisije. Wot lěta 2008 skutkuje w předsydstwje MS, bě wot 2016 do 2020 městopředsyda a je wot lěta 2020 předsyda MS. Jako wědomostna sobudžěłačerkka rěčespytnego wotrjada w Serbskim instituće zaběra so wosebje z leksikologiju a leksikografiju hornjoserbsčiny.

Měrko ŠOŁTA je nawoda Mačićneje hudźbneje sekcije wot lěta 2000. Wot lěta 1997 skutkuje jako swobodny nakładnik a wudawar muzikalijow kaž tež jako swobodny publicist.

Dr. Pěťš ŠURMAN jo wót lěta 2006 pśedsedař Mašice Serbskeje a cłonk celkownego pśedsedařstwa towaristwa. Ako historikař w kulturnowědomnostnem wótrěže Serbskego instituta w Chóšebuzu zaběra se z historiju Dolneje Łužyce 19. a wósebnje 20. stolěša. 2023 jo se jomu póscíto Myto Domowiny.

Dr. habil. Sonja WÖLKOWA je tuchwilu jako wuměnkarka předsydka Hornjoserbskeje rěčneje komisije. 1997 do 2022 zaběraše so jako wědomostna sobudźěłačerkka rěčespytneho wotrjada w Serbskim instituće w Budyšinje mjez druhim z hornjoserbskej frazeologiju, dialektologiju a rěčnymi stawiznami kaž tež z formalizowanjom hornjoserbskeje gramatiki.

Dejivo Rain

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

29

Nationale Minderheit, Volksgruppe, Volk, Sprachminderheit, ethnische Minderheit oder was? Versuch einer juristischen Begriffsklärung

Serbisch Serbisches Institut Institut

Fabian Knaflitzert
Miro Novak

30

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

Ortschaftsnamen im angestammten Siedlungsgebiet der Sorben/Wenden im Land Brandenburg

Mjesnja wobyhdymicow w starodawnem sedliskem rumje Serbow w kraju Biambonska

Serbisch Serbisches Institut Institut

Lubina Malink

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

31

Verflechtungsraum Lausitz, Böhmisches-ungarische Exulanten und Lausitzer Sorben
Begegnungen und Beziehungen im 18. Jahrhundert

Serbisch Serbisches Institut Institut

Micha Hozer
Suzanna Kiese
Heg

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

32

Encounters with Wolves: Dynamics and Futures
Begegnungen mit Wölfen
Zbiornica z wješkami

Serbisch Serbisches Institut Institut

Walter Wenzel

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

33

Die Frühgeschichte der Sorben im Licht der Namen
mit 15 Karten

Serbisch Serbisches Institut Institut

Lutz Luschewski
Fabian Jauch
Miro Novak

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

34

Serbische/Wendische Identität und Kultur in Senftenberg-Spremlberger Raum
Relativierung sorbischer/wendischer Sprache und Kultur in einer Bergbaufolgelandschaft

Serbisch Serbisches Institut Institut

Theresa Jacobs
Paul Viebig
Heg

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

35

Am Ende wird von mir nur gesammelter Schabernack übrig bleiben
Janji Mitak – Ein Porträt

Serbisch Serbisches Institut Institut

Peter Ob. Radisa

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

36

Sorbische Geigen
Serbska hušle

Serbisch Serbisches Institut Institut

Karinela Brulic

Maty (Mat) Serbskiy Institut Buchreihe
Eine Reihe des Serbischen Instituts Dresden

37

Kulturelle Sicherheit in zweisprachigen Gemeinden
am Beispiel des drohenden Nichterweitung einer fünften Klasse in Radwor/Radbor 2005

Serbisch Serbisches Institut Institut

Maćica Serbska, založena w lěće 1847 w Budyšinje, je najstarše serbske towarstwo z bohatymi stawiznami. Ze swojim wobnowjenjom po politiskim přewróće 1989/90 staji sej mjez druhim nadawk, wědomostnu zaběru ze stawiznami, rěču a kulturu Serbow spěchować a sorabistisku wědu šerić.

Na mjezynarodnej konferency »WĚDU ŠĚRIĆ · WISSEN SCHAFFEN · WĚDU ŠYRIŠ« 25. a 26. nowembra 2022 składnostnje 175. róčnicy dozaloženja Maćicy Serbskeje wěnowachu so referentki a referenća z tu- a wukraja wosebje wožiwnjenju a skutkowanju towarstwa tutoho časa. Předležacy zběrník dokumentuje wobšěrne skutkowanje Maćicy Serbskeje w zaštych 30 lětach a wudospołnja z tym w lěće 1997 wudatu knižku »Trać dyrbi Serbstwo« wo staršich stawiznach towarstwa.